

Gram: lati.

Lati

6

~~9-d~~

~~32~~

M

dup: Gb.v.4

~~6-11, 9, 32~~

IACOBI LO

DOICI STRE-

BAEI RHE-

MENSIS

DE

Electione, & Oratoria collo-
catione uerborum,

libri duo,

AD

IOAN. VENATOREM

CARDINALEM.

B. S. L. O. H. - ...

VIRTYE DVCE,

COMITE FORTVNA.

LVGDVNI APVD SEB.

GRYPHIVM, 4

1541.

LAURENCE

1850

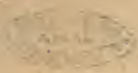
1850

1850

LAURENCE

1850

1850

LAURENCE

1850

LAURENCE

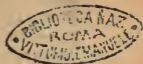
LAURENCE

1850

1850

IACOBI LO-

DOICI STREBAEI RHE-
 mensis de Electione, & Oratoria colloca-
 tione uerborum, libri duo, ad Ioan-
 nem Venatorem Cardi-
 nalem.

PRAEFATIO.

RANT in manibus nostris, san-
 ctissime Cardinalis, Commentaria
 quaedam in Rhetorica Ciceronis
 ad Q. Fratrem, quum tuo imperio
 Lutetiam Parisiorum relinque-
 re, Condetum demum tuam petere
 iussi sumus. Quum procul ab urbe
 propinquos tuos Oratorias artes Philosophiamq; doce-
 remus, nec satis multa librorum copia ad operis incepti
 confectione suppeteret, commentarijs intermissis, ne nihil
 ageremus interea, hunc libellu de delectu & oratoria col-
 locatione uerborum, succisuius horis effecimus. Hanc au-
 tem materiam potissimum legimus e multis, quod in arte
 dicendi iam proposita nobis ad illustrandum, nihil esse
 uidebamus utilius hominibus nostris, quam rationes &
 uirtutes eloquendi. Illud unum pulcherrimu, & summo-
 pere petendum, studiosis artium bonarum deesse maxi-
 me, & iam multis etatibus defuisse. Quid enim aliud no
 in orandi facultate modo, sed etiam in alijs artibus desi-
 deratur? Floret Gallia scientia rerum maximarum. Qui
 poetarum uersus dilucide exponant, qui pulchre narrent
 historias, qui differant acute, qui ad naturae causas pe-
 netrent

netrent subtiliter, qui tutò medeantur corporibus, qui mathematicas demonstrationes sciant, qui bene tradant præcepta morum, qui respondeant de iure civili atq; pontificio, & causas agant, qui diuina oracula doctè, sanctè, pieq; interpretentur, non modò singulis Franciæ populis, sed etiam magnis in ciuitatibus propè innumerabiles inuenias. Qui uerò purè, usitatè, propriè, ornatè eloquantur, admodum paucos. Sic in omnes disciplinas inuasit foeda ac spurca barbaries, sic egit in præceptis linguæ Romanæ puritatem & ordinem, ut uix millesimus quisque eorum qui inter doctos haberi uolunt, rectè, dilucidè, compositè dicat. Nam & ex ijs paucis qui emendatè loquuntur, altera pars adeò affectat insolens & obscurum genus, adeò impropria & inusitata uerba permiscet, ut quid agat uerbis, quid sibi uelit, non intelligant eruditi. Vitium grande quidem tam commune gentium bonum, sermonem tam latè patentem, linguam tot rerum naturæ, tot scientiarum interpretem, miseris modis uiolauisse. Sed hoc malū temporis, non huius ætatis omnino fuit. Quamobrem neminem arguo qui se tueatur illa consuetudine aut potius abusu loquendi. nec illi docere uolo, quos uel senes, uel alijs rebus occupatos discere Latinè seruum est. Nec istud quidem si facere uelim, satis commodè possim. Sed ut renascentibus literis bonis, iuuentus etiam nobis monentibus assuescat optimo sermoni, cuiusmodi uerba legat, qua ratione stylum formet, qua arte materiam uelut oratione, quos ex omnibus imitetur, perspicuè (ni fallor) ac breuiter ostendi. Verborum differētias omnes, quas neq; Cicero, neq; Quintilianus, neque posteriorum quisquam apertè distinxerat, in ordines suos digessi: quodq; ad docendū plurimum confert, usus sum frequen-
tibus

tibus exemplis. De natura & coagmētatione syllabarum disputauī copiosē, & (uerē dicam) multo copiosius, quā eorum qui uulgo leguntur, rhetorum quisquam. De numerosa concinnitate, de pedibus rhythmicis, de modis aptae dictionis, de generibus eloquendi egi equidem, si nō grauius aut uerius (nec enim mihi quicquam arrogo) explicatius tamen & apertē magis: id quod faciliē iudicabunt ij qui nostra etiam legere ipsi, uel suis praelegere uolent. Hoc quicquid est elucubrationis, an amplissimo tuo nomini cōsecrarem, diu multūq; dubius apud me cogitauī. Dissuadebāt rationes ualidae multae, & in illis tres maxime: dignitatis tuae suspicienda maiestas, extrema tenuitas nostri libelli, deinde ea quae uix te respirare sinunt occupationes. Quid hoc erit, dicebam, ad uirum primaria nobilitate conspicuum, per fugium diuitum & egenorum, amicissimum primoribus, intimum Christianissimō regi, charum ciuibus atq; peregrinis, clarum praefectura Lexouiae ciuitatis, plurium sodalitatū praefectum, pontificem longaeuum, summē uerendum Cardinalem, hominem uigilantia, pietate, innocentia, liberalitate, uirtute praestabilem, quid erit hoc ad uirum tantum? At etiā parua recipit ille uir summa praeditus humanitate. Quo pacto? cui non est otium non dico legendi, aut tenendi, aut saltem audiendi quid sit, sed ne recipiendi quidem. adeo magna multaq; laboriosum principem distrahunt huc illuc negocia. In singulos dies precibus & sacris operam dare, Regi non deesse, sexcentas audire postulationes, legere multas literas, scribere non paucas, regere rem familiarem, tam magnam sustinere domum, excipere uiros honestos, tractare notos & ignotos, opem ferre amicis, res pauperum & inopum curare, iter subinde

• *facere, plus decem magistratus administrare, in singulis obire officia diuersa. hæc omnia pauca'ne tibi negocia uidentur, nisi rebus tuis premas aliunde nimis ac nimis oneratum? Hæc mihi ueniebant in mētem amplissimè Cardinalis, & aliquid tibi offerre cupientem remorabantur. Sedenim hic liber domi tuæ natus erat. Condeti uenerat in lucem, paulum suscitatus amœnitate loci, quo tibi perpetua maceries præter castellum & irriguam fossam, nec procul duas ædes elegāteis, ambit syluam molli colle circumiectam. In media uelle prata per amœna, duobus piscu- lentis fluminibus intercepta, ducentis & pluribus depasti ceruis: cui loco celebrata carminibus Tempe comparari non ægrè serant. Illic igitur satus apud te, tuus quodammodo factus erat. Quòd si fortè ad alium, non ad te migrasset, iure uideretur esse fugitiuus. Et cui potius studiorum fructum mitterem, quàm ei qui propter studia literarum me legit, in suos recepit, humanissimè tractauit, mercede sustinuit, spe fortunæ melioris erexit? Si tui omnes, apud quos ago, in unum te conijciunt oculos ac mentes, & omnium rerum suarum faciunt te potentem, non & idem me facere oportet? At res oblata nihil est ad illam dignitatem. Certè. At eiusmodi munuscula ex officina Musarum petita, nunquam aspernati sunt honestissimū uiri etiam illiterati, non eximij principes, non reges, non imperatores, nō summi pontifices, non dii deeq; immortales. An illud est paruū & tenue, quod à deo profectum, homini concessum, perficit ne omnia consumat tempus edax? An uile precium literarū, quod unum memoriam ueterum seruat, & omnes omnium res & artes continet? Verūm esto paruum siquid est meum: non illud ego tuæ maiestati comparo, sed tuo destinatum patrocini-
 nio*

nio committo. Non id augebit tuas curas nimium multas.
 Nec enim sum usque adeo rerum inscius, ut quae documēta
 iuuenibus in unum coegi, petam ut cognoscantur à te,
 uel legātur. Non id quidem peto: sed illa tibi trado quasi
 in clientelam, aut certè in adoptionem, ut splendore
 sancti nominis illustrata, suis lectoribus ampliora uideā-
 tur. Nihil est cur poeniteat uos Ecclesiae Christianae prin-
 cipes huiusmodi adoptasse filios, qui post hæc uos
 & scientiae & uirtutis amatores fuisse te-
 stentur. Sed iam tuis auspicijs nostram
 de electione & oratoria colloca-
 tione uerborum senten-
 tiam explicem-
 mus.

LIBRI PRIMI

CAPITA.

Cur pauci uerba deligere & contexere sciant. caput r.

10.

Quanti sit oratio lectis uerbis & ordine digestis constituta. cap. 2. 12.

Qui fugiendi magistri. cap. 3. 18.

Qui fugiendi scriptores elegantiarum. cap. 4. 24.

Qui magistri, quique scriptores deligendi. cap. 5. 28.

Vtri priores legendi, poëtae, an oratores. cap. 6. 33.

Sæpe diligenterque scribendum. cap. 7. 36.

Rudimenta componendi. cap. 8. 38.

Quæ pars Rhetoricæ prima discenda, quæ partitio uerborum, quæque ex illis aut legenda, aut repudianda.

cap. 9. 48.

De uerbis sordidis. cap. 10. 55.

De uerbis inusitatis. cap. 11. 55.

De uerbis barbaris. cap. 12. 59.

De uerbis agresibus. cap. 13. 62.

De uerbis humilibus. cap. 14. 65.

De uerbis sublimibus. cap. 15. 69.

De grauibus uerbis, & leuibus. cap. 16. 74.

De proprijs & assumptis, & quæ aliena dicuntur. cap. 17.

81.

De uerbis ueteribus, & nouis. cap. 18. 88.

De uerbis sonantibus, & exilibus. cap. 19. 93.

De uerbis grandibus, & paruis. cap. 20. 104.

De uerbis uolubilibus, & tardis. cap. 21. 106.

De uerbis lenibus, & asperis. cap. 22. 110.

De uerbis integris, & corruptis. cap. 23. 114.

Præfatio

LIBRI SECVNDI

CAPITA.

9

<i>Prefatio libri secundi.</i>	117
<i>Oratio alia soluta, alia uincta. cap. 1.</i>	121
<i>De oratione uincta, & ordine uerborum. cap. 2.</i>	129
<i>De uocaliũ concursione in coagmentatione. cap. 3.</i>	134
<i>De coagmentatione consonantiũ literarum. cap. 4.</i>	143
<i>De coagmentatione uocalium & consonantiũ. cap. 5.</i>	161
<i>Quæ figuræ coagmentationi subseruiant. cap. 6.</i>	163
<i>De concinnitate numerosa, & similiter desinentibus. ca-</i> <i>put. 7.</i>	165
<i>Vt sit oratio numerosa ex similiter cadentibus. ca. 8.</i>	170
<i>De paribus membris, & eorum numero. cap. 9.</i>	173
<i>Quæ sint contraria numerosa. cap. 10.</i>	175
<i>Quid numerus à concinnitate numerosa & à metris dif-</i> <i>ferat. cap. 11.</i>	178
<i>Qui pedes orationis, & quæ à numero differat. ca. 12.</i>	182
<i>Qui sit ordo pedum in extruendo numero. cap. 13.</i>	184
<i>Quæ uitiosa numeri textura. cap. 14.</i>	200
<i>Quæ de numero quæri expediat. cap. 15.</i>	204
<i>De ambitu. cap. 16.</i>	209
<i>Tria genera eloquendi, qui characteres dicuntur. ca-</i> <i>put 17.</i>	216
<i>De humili stylo. cap. 18.</i>	219
<i>De elocutione tenui. cap. 19.</i>	225
<i>De media figura. cap. 20.</i>	232
<i>De summo genere dicendi. cap. 21.</i>	243
<i>Quæ genera locis, temporibus, artibus, ingenijs, condi-</i> <i>tionibus mutata sint. cap. 22.</i>	253

Cur pauci uerba deligere, &
contexere sciant.

CAP. I.

V V M multa iuuentus hoc tempore Rhetorum præceptis, & Oratoria institutione formetur, multiq; homines ingenio summo stylū dicendi magistrum, & nunc in primis orandi partibus expectendum, diligenter exerceant: quærendum mihi uideatur, cur paucis admodum sit electio uerborū, rectaq; componendi ratio. Tres præcipuè causas reperio, cur tam paucis ea res faustè feliciterq; succedat. Vnam statuo inscientiam & audaciam eorum, quorum docendi munus est: alteram, discipulorum prauum in imitando studium: aliam, artis eius qua uerba deliguntur & collocantur, ignorantiam. Nam quum sine duce magistro nemo eloquēdi uias rationesq; tenere possit, molientibus iter primus est error, quanuis arrogans, tamen incertus ignarusq; uiarum magister, qui relictis ultro ueterum oratorum uestigijs, regionum ignaros per anfractus & ambages atque salubras orationis reuocante natura trahit, recta declinat, praua temerè persequitur. Si quibus autem reperitur dux optimus, quales etsi paucos, tamē & fuisse & esse certum est, ex compluribus tamen uix unus aut alter recta peruenit ad summam. Ductorem sequi piget, sua quisque trahitur uoluptate. Digrediuntur alij ad amœnitates orationis eius quam floridam & suauem esse falsò opinantur. Apuleios, & Baptistas Pios, quàm Cæsares atque Cicerones affectari & colere malunt. Alij nullo certo fine, nullaq; meta proposita, quò pes ducit, etiam per inuia ac desertà rapiuntur: & sine modo passim aberrare, hinc & illinc uoculas

uoculas & inusitatas loquendi formulas excipere satius esse ducunt, quàm affluentem omnium rerum uerborumq; copiã de medio sumere. Alij pœtarũ more, quibus grandius aliquid & sonantius arridet, nitütur uelut in præruptas rupes, & in arduos montes: & quasi sublimes facti, tragicum nescio quid & cõfragosum personant. Hec & similia uitia non semper eorum sunt qui docent, sed eorũ quoque qui ueræ disciplinæ impatientes, effrenata libidine serütur. Non desunt autẽ, nec defuerunt unquam magistri & discipuli probi, qui ad optima contenderent: sed nemo adhuc satis familiaris fuit, qui compendiũ querentibus, digitum ad fontes intenderet. Quanquam enim Cicero multa, Quintilianus haud pauca de collocatione uerborum scripta reliquerunt, eò tamen uterque prouectus est, quò non faciliè debiliores, si nemo porrigat manum, peruenire possint. Est enim (ut ait Cicero) locus late patens de natura usuq; uerborum. De quo neuter ample & copiose disputat. Res est obscura cõpositio, si nõ illustratur exemplis. Alter autem idonea apud Latinos nõ reperit, alter Ciceroniana sæpe fugit ut molesta. Si quid in hac re possumus (minimum autem, uel nihil est quod possumus) at si quid possumus, studiosis orationum consultum uolumus. Illos amatores sui tam superbe gloriosos, quandoquidem id maximè uolunt, labi, errare, falli, sinamus. Non audient hos monitus, nec ista præcepta suscipient, qui Apuleium per florida secuti, deseruere Ciceronem. Legant putidos flores. Habeant congestam insolentium uerborum supellectilem. Notatos teneant communes locos. Circunferant enchiridia quedam, unde magnam uim locutionum promant. Nos ueterum prudẽtia, consilio, autoritate nitamur, qui cõsent eos stultos & insanos

sanos fuisse, qui literis mandarunt cogitationes suas, nullam facultatem orationis habuerunt.

Quanti sit oratio lectis uerbis & ordine digestis constituta. CAP. II.

DE grauitate sententiarum, de figuris & schematis in genti uoluminum magnitudine comprehensis, in praesentia non ago. Nunc hoc propono, quod est huius instituti, bonitate uerborum, & eorum digesta compositione nihil esse in oratione laudabilius, nihil in quo magis neruos omnes intedere debeamus. Ab hac uirtute, eloquentia, non ab inuentione aut à rerū dispositione nomen accepit. Eloquentia ab elocutione dicta est, & ab eadem orator, & oratio: quæ non aliud est, quàm oratoris elocutio. Nec is cui dicendi facultas inesset, aut inuentor, aut dispositor, sed eloquens appellatus est, propterea quòd inuentio & dispositio multorum communis, non tam artis esse, quàm prudentiæ cuiusdam uidetur. Elocutio oratoris est propria, & arte obseruationeq; serè tota constat: res adeo rara, adeoq; difficilis, ut M. Antonius in libello quodam scripserit, disertos se uidisse multos, eloquentem omnino neminem. Optimū dicendi genus aut nullis adhuc, aut perpaucis contigisse argumēto est, quòd in arte collocaūdi Brutus et Caluus ausi sunt reprehēdere Ciceronē, cuius dictionem nemini mortalium imitabilem hodie complures existimant. Sed illud perfectum summumq; si supra nos est, nihil quidem ad nos. Quod possumus, id assequamur, & elocutionem quanuis tenuem & minutam; modò probam rectamq;, præclarum quiddam esse profiteamur. Compositionē (Quintiliani uerbis utar) cruditissimo cuique persuasum est ualere quamplurimum, non
ad de-

ad delectationem modò, sed ad motum quoque animo-
rum: Primum, quia nihil intrare potest in affectum, quod
in aure uelut quodam uestibulo statim offendit. Deinde
quòd natura ducimur ad modos. Neque enim aliter eue-
niret, ut illi quoque organorum soni, quanquam uerba
non exprimunt, in alios tamen atque alios motus duce-
rent auditorem. Quòd si numeris & modis inest quedam
tacita uis, in oratione est uehementissima. Quantumq; in-
terest, sensus idem quibus uerbis efferratur, tantum uerba
eadem qua cõpositione uel in exitu iungantur, uel in fine
claudantur. Hactenus Fabius. Cicero in Bruto: Nec res
ulla plus apud animos hominum, quam ordo & ornatus
orationis ualet. Idem in Oratore: Quauis suaues gra-
uesq; sententiæ, tamen si inconditis uerbis efferratur, offen-
dent aures, quarum est iudicium superbissimum. Mutila,
hiulca, redundantia, confragosa, quæ intersistunt, quæ ma-
lè connectuntur, quæ claudicant, quæ dissentanea sunt,
aurium sensum molestè feriunt, animum offendunt, uim
orationis interturbant, nec quenquam diu retinere pos-
sunt, nisi fortè Midas illos, & asinos ad lyrã, qui se quæ-
rere sententiã, uerba modulata repudiare gloriantur. In-
genia liberaliter instituta, quæ naturæ bona non corru-
pta, sed aucta uoluerunt, specie orationis & decore capi-
untur, modulandi iucunditate recreantur, & illã qua ser-
mones hominum, qua libri commendantur, qua suaui est
eloquentia, non aspernantur uoluptatem. In compositio-
ne uerborum, ut in muro lapidum, decor est, & pulchri-
tudo, qua non aliter oblectantur aures, atque figuris opti-
mis oculi. Placet elegantia uerborum bene digestorum,
sicut partium corporis inter se competentium. Quumq;
perinde atque flumen alueo prono, compositè fluit ora-
tio,

tio, demulcet audiētem, & sine ullo tædio quasi iucundo nauigio per sentētiarum fluuium perducit ad finē. Aptæ ueris pedes eius, aptè decenterq; sicuti bellator equus in curriculo feretur. Composueris numeros, ut certator in palestra, sic pulchrè fortiterq; pugnabit. Modulatus fueris ambitus & conclusiones, symphonicorum modos omni suauitate superabit. Quis (inquit Cicero) cantus, moderatæ orationis pronuntiatione dulcior inueniri potest? Quod cæcæ artificiosa uerborum conclusione aptius? Quis actor in imitanda, quàm orator in suscipienda ueritate iucundior? Quòd si quis adeò seuerus & immanis est, ut nulla uoluptate capiatur, poterit ne contemnere dicendi perspicuitatē? Nihili faciet uires & impetus orationis? Oratio quanto compositior, tanto perspicua magis atque dilucida. Nam quemadmodum sensum confundit indigesta uerborum perturbatio, quòd hyperbaton uocatur, ita claritatem fert ordine composita collocatio. Cur Cicero tam facilis intellectu uideatur, etiam quando sublimis est? Scit nimirum quo quodq; loco uerbum statuendum sit. Cuique suum assignat ordinem. Cur pleræque indoctissimorum sententiæ non capiuntur animo? Omnis eorum dictio contorta est. Si igitur summa uirtus orationis est claritas, & ea uehementer collocatione splendescit, ad summam orandi uirtutes accedat proximè collocatio, necesse est. Eadē uires addit orationi. Ut enim amētis hasta, & neruis sagitta, sic cōpositione sententiæ concitatur. Quòd autē sunt uaria dicendi genera, nunc celeritate dicendi rapiuntur animi, nunc tarditate torpescunt, nunc grauitate componuntur, nunc leuitate uanescent, aut leti sunt, aut tristes, aut quieti, pro orationis habitu, formaq; dicendi. Itaque damnandi sunt qui horridum

horridum & incultum sermonem, quam cultū nitidumq̄; magis uirilem esse contēdunt. Ex quibus alij de industria nolunt id quod non pessime (si uolunt) facere possunt; alij neque possunt, neque uolunt. Non posse se negant, nolle gloriantur. Iudicio falluntur illi, hi laborant ignorantia. Neutri mea sententia probandi, qui pulcherrimam eloquentiæ uirtutem in sermone Romano aut negligunt aut uituperant, quam in communi lingua, & in sermone populari tantopere concupiscunt. Si pulchrum laudabileq̄; est cōponere linguam Gallicam, aliam uē quæ non ita uerborum mutatione gaudet, cur turpe & fœdum est Latinā tanto meliorem, quanto communiorem, in ordinem aptū digerere, qui sine transpositione uocū nullam penitus habet uenustatem? Quærenda suauitas oratori. Neque enim refert (inquit Cicero) uidere quid dicendum sit, nisi id queas solutè & suauiter dicere. In artificiosa constructione non modò iucunditas, perspicuitas, & uis maior est, quæ omnia per se maxima sunt, sed etiam stupor & admiratio, quæ dicentem nō hominē uideri, sed deum quēdam inter homines efficit. de quo Cicero tertio libro de Oratore, Nemo, inquit, unquam est oratorem, quòd latine loqueretur, admiratus. Si est aliter, irrident: neq̄; eum oratorem tantummodo, sed hominē nō putāt. Nemo extulit eum uerbis, qui ita dixisset, ut qui adessent, intelligerent quid diceret, sed contempsit eum qui minus id facere potuisset. In quo igitur homines exhorrescunt? quem stupēfacti dicentem intuentur? in quo exclamant? quē deum (ut ita dicam) inter homines putant? Qui distinctè, qui explicatè, qui abundatè, qui illuminatè & rebus & uerbis dicunt, & in ipsa oratione quasi quendam numerū uersumq̄; conficiunt, id est quod dico ornatè, qui idem

ita mo=

ita moderantur, ut rerum, ut personarum dignitates serunt, ij sunt in eo genere laudis, quod ego aptum & congruens nominem. Qui ita dicerent, eos negavit adhuc se uidisse Antonius, & ijs hoc nomen dixit eloquentiae solis esse tribuendum. Eam uult instrui collocationem, quae quasi quaedam numerum uersumque conficiat. Non amat scopas dissolutas, et inordinatum dicendi genus, quod ut arte, sic et omni decore caret. Artem semper comitatur decor. Ars inuenit in arboribus quincuncem, in uitibus limites, et paria interualla, in oleribus areas, in urbibus insularum descriptiones, in aedibus cellas, et instrumenta seposita, in ciuibus ordines, in exercitibus instructiones, in disciplinis generum formarumque serie, in poemate contextum, in rebus oratoris dispositionem, in uerbis collocationem, quae speciosa ueluti quadratum corpus, & robusta sicut acies esset: quam qui despicit, quodammodo ordines caelorum, siderum, errantium, elementorum, corporum, & artificialium omnium quae naturam proximè imitantur, temere & stulte despicit. Vbi sunt tot philosophorum libri, quorum nullus non sententiosus erat? Vbi tot opera poetarum generis heroici? Vbi tam multa ceterorum? Vbi annales & historiae? Vbi tot disertorum orationes? Vbi infinitae doctorum conscriptiones? Vbi sexcenta proximis seculis magno sudore conscripta, editaque uolumina? Vbi prudentium quidem, sed inculte loquentium, id est infantium uigiliae & labores? Fuerunt, inquires. Cur etiam non sunt? Rogas? Non placuit indigestum chaos, non insulse ueterum glandes, non horridae caese, non indota barbaries, non agrestia tegumenta, non in montibus & syluis ferina uita, non quicquid arte expoliri, & in melius aptari formarique posset. Ornamus prophanas aedes auro et argento: hortos, agros, praedia decoramus. Imponimus e-

quis

quis phaleras. Corpora nostra splendide uestimus, mensas magnifice apparamus. Theatra ad uoluptatem construimus, sacras aedas uasis aureis, gemis, stragula ueste, signis, tabulis, & id genus ornamentis facimus augustiores: Cur sermonem, quo nihil homini melius datum est, excolere non licet? Quid Liuius adiecit antiquis annalium scriptoribus? Quid Vergilius poetis? Quid Columella rei rusticæ autoribus? Quid æquales plurimi, quid recetiores non ui pepererunt? Exterferunt illam ueterum rubiginem, & res eorum nitore uerborum splendidas effecerunt. Quemadmodum uiro magnifica uestis, & ornata domus nonnullam affert dignitatem, ita quoque uerborum splendor & ordo quadam maiestate donat orationem. Si conditor ille rerum deus immortalis, non omnia uarietate & pulchritudine exornauit, illius exemplo contemnamus ornatum. Si rebus in omnibus coniunxit utilitati decorem, cur illum summum opificem, summæ ubiq; pulchritudinis effectorem ueremur imitari? Incidimus tamen in stultissimum barbarorum genus, qui laudant equi bouisq; speciem, qui probant hominis bonam formam, qui stupidi contemplantur ornamenta regum, qui tollunt ad cælum splendidum conuiuium, qui lauta supellectile capiuntur, qui (ut breuiter finiam) nihil non pulchrum magnificiunt, nisi quod circumdatum est orationi. Quid est causæ cur illud unum probare non possunt? Quod habere debent & non habent, ne turpe sit quod non habent, hoc iniuria uituperant. Alijs ingenium, alijs defuit labor. Stylus est magni laboris (quæ pleriq; fugimus) sed optimus & præstantissimus dicendi effector ac magister. Vt quod res uelit, eloquare: ingenio, studio, arte, exercitatione, imitatione opus est. Hoc maxime docetur, (inquit Fabius) hoc nullus nisi arte assequi

potest, huc studium adhibendum, hoc exercitatio petit, hoc imitatio, hic omnis ætas consumitur, hoc maximè orator oratore præstantior, hoc genera ipsa dicendi alijs alia potiora. Sed si in tenui labore honesto non parua est gloria, in hoc certè omnium honestissimo debet esse uel maxima. Hanc quisquis adipisci uolet (omnes autem uelle debent) optimo statim præceptore, si licebit, utetur: alioqui natiuum illum ingenij candorem fœdissimo loquendi colore uitiat, & aurium iudicium illiberali sono, & sermonum prauitate corrumpet.

Qui fugiendi magistri.

CAP. III.

Quum innumerabiles in omni gente magistri lingua pueritiæ insornare uelint, paucissimi de rebus propriè, ornatè, compositè differere possunt. Hæc tamen uirtus in grammatico si non est, officium explere suum non potest. Id Quintilianus de re grammaticorum loquens affirmat, his uerbis, Eloquentia quoque non mediocri est opus, ut de unaquaque earum quas demonstrauimus rerum, doceat propriè & copiosè. Nunc irrumunt ἀβδιδάκτοι, genus hominum temerarium, confidens, & audax. Nullam uel mediocriter sciunt, & omnè profitentur artem. Omnia peruadunt, omnia suis prælegunt. Omnia inculcant. Omnia dictant. Omnia contaminant. Prima rudimèta, syntaxim uerborum, Officia, Paradoxa, libros de Inuentione, de Senectute, Quæstiones Tusculanas, poetas, historicos, oratores, philosophos, uno eodèq; die sine modo, sine lege, sine ratione, obtrudunt infantiæ balbutienti, & circa elementa prima hæsitanti. Ut onütam cætera, nullum habent uerborum delectum, nullam artificiosam collocationem, nullū certum dicendi genus.

Omnia

Omnia locis omnibus promiscuè & confusè, non sine sui iactatione, garrunt: nec tam humana uoce loqui, quàm inter cornices ineptè cornicari uidentur. Volubilis illa garrulitas, & incondita linguæ profusio, per mille species rerum non aliter quàm somniantis animus momento rapitur: non insistit, non imprimit uestigium, non habet quod certò loquatur, etiam si nihil non uult loqui. Quòd si quando loquacitati finem imposuit, nec ipse qui talia profudit, nec audientium quisquam scire potest quidnam sibi uelit. Virtus est orationis (si dijs placet) nulla in re commorari, huc & illuc disilire, omnia commiscere: sic agere, ut tuam nemo capiat mentem: onerare auditorem putidis uerbis, & inamœna locutione, & contorto genere dicendi aures animumq; contundere. Quid hinc iudicij referret auditor? quid disciplinæ liberalioris? quid sententiarum? quid uerborum? quid puri rectiq; sermonis? quid potissimum sequetur? Pendebit ab ore, non dico loquentis, sed insaniētis. Alieno se iudicio committet, atq; in diuersa rapietur, uti puluis qui uenti procella corripitur: & ut os nutricis infans, sic ille magistri linguam exprimere conabitur. Materia scribendi proposita, præceptorem imitatus euagabitur. uerba noua cum obsoletis, grãdia cum paruis, dura cum mollibus, Latina cum barbaris miscens, nullum eorum aptè & ordine collocabit. Laudabit hæc ignarus ueri magister. exprimet illum tandem discipulus infelix, & ex officina mala prodibit haud bonus. Et quoniam quæ praua sunt, hærent tenacius, nūquam poterit elui impura scædã; linguæ proluuies. Nã

Quo semel est imbuta recens, scrubabit odorem

Testa diu.

Et uera nimis est Quintiliani sētētia, Frãgas citius quàm

b z corrigas

corrigas quæ in prauum induruerunt. Quàm multos fle-
 etere uolui? quàm multos aliter instituire? quã uani fue-
 re mei labores? Ingenij uis illa naturalis penè mortua, nõ
 ita restitui poterat, ut aliquid rectũ & æquale & nature
 simile gignerent. Arte quadam, ut uerius dicam, nebula
 fumoq; nitebantur, & quasi per aërem uagi, & multa
 quærètes, nihil omnino reperiebant nisi inane quiddã, à
 nature firmitate nimis alienũ. Absit igitur hæc pestis ab
 eo qui suas aures modulatione erudire, uerborũ discrimi-
 na discernere, suo quæque ordine collocare uelit. Absit
 hoc monstrũ horrendũ, informe, ingens, cui lumen adem-
 ptum. Sed permulti sunt id genus Cyclopes. cõtrã pauci
 reperiuntur qui encyclopædiam absoluerunt. Est aliud
 hominum genus minus arrogans ac insolens, æquè tamen
 incultum & indoctum. Ex autoribus, qui potissimum le-
 gendi sint quoniam iudicare non possunt, & conscij ui-
 rium suarum, principes linguæ Latinæ interpretãdi cau-
 sa aggredi non audent, optima quæque tanquã sacra Ce-
 reris diu nõ incunt. Vilia quædã poemata, & insulsos dia-
 logos, & leues epistolas, & apologos, & fabulas inuti-
 les, & leuiculos autores, quos impropria paraphrasi gra-
 uiter onerent, legunt. Singulis uerbis, nunc singula, nunc
 bina, nũc terna quaterna ue reddunt: & spinosa uerborũ
 copia locos omncis & paginas implent: tumq; præclare
 doctoris officiũ obire se putant, quum terq; quaterq; re-
 petendo cantitant, Est id est existit. Què pro &. Quoq;
 id est etiam. At, id est sed. Enim pro quia. Docemus, hoc
 est instruimus, ostendimus, monstramus. Scribo, id est, de-
 scribo, compono. Phagi, illius arboris. Hibisco, illa herba.
 Cãtharus, illud uas. Sagitta, id est pharetra. Carbasius, in-
 dusium delicatum. Timet, hoc est metuit, pauet, horrescit,
 formidat,

formidat, ueretur. Præclara sanè uerborum copia, pulchra loquēdi proprietates, bellum pueritiæ formandæ principū. Quid agis? Soli demēs lumen inferis, tenebras non auferis: Dilucidi & obscuri nullum statuis discrimen. Verborum proprietatem & suauitatē, qua nihil in oratione gratius est, sic abijcis, ut si aliena summoueas, tua non intelligantur, & incredibiliter exhorrescant. Quid? Mirabere istorum stultitiā. Ne sit obscurior illa (quam diximus) interpretatio ridicula, puerū iubent adscribere putidam quandam paraphrasim, quam sententiam uocant, & eam diligenter ediscere. Hinc accedit in autōribus primæ dignitatis (quos isti aliquādo tandem suscipiūt) ut ea uerba quæ maximè cuiusq; rei propria, quæq; sunt ornatissima atq; optima puer relinquat, minus idoneis uti cōsuescat. Quæ, malum, est hæc insania? ut contortam barbariem, quam rectam loquendi rationem memoriæ tradi, in imitationem usumq; trahi malis? In ediscendis optimi cuiusque scriptis, audita modorum suauitate formaret aures, uerbis abundaret uel optimis, & tandem animi impetu scrente, eadem propè contexendi ratione uteretur. Nunc tecum derudere miser assuescit. Totus scatet malis uerbis. Præpostera compositione deprauat orationem. Quod autem materiæ genus proponis ad scribendum? quæ tibi exercendi ratio est? Ponis aliquid ociosum, neque inuentione acutum, neq; sententijs utile, neq; partibus inter se coherentibus elegans & consentaneum. Ex colluue glossematuum tuorum, & annotationū sterquilinio, spurca quedam uerba diligenter eximunt pueri, quibus non rē præscriptam, sed aliud nescio quid finitimum complectuntur, Hæc male consuta proferunt. Admoues aurem, tua agnoscis, egregios imitatores exoscularis. Nam parenti simia

pulcherrima est. Si quis est aut barbarissimus, aut solocissimus occultior, aut uox horridior, aut uitium in consecutione, aut perturbatus ordo, nō animaduertis, propterea quōd audis aptum tuis auribus, quamuis inemendatum, durum, & inamabile dicendi genus. Sed dimittamus istos, ne forte laceßiti grauius ex candescant. Cauendum est enim ne quam serant opem Guido Iuuenalis, aut alius eodē modo facilis ac obuius interpres. Hoc præsidio freti se parant ad certamen, & de imperio summaq; rerū contendūt. Quid alios refram multos, qui stimulant iuuen-
cos, terram non arant?

ἄλλοι ἐκείνους, πρὸς τοὺς δὲ τὴν γῆν ἀποτρέφουσιν.

Alij totum diem uociferantur in ludo. Iuuentutem obruunt multitudine uerborum impurißimorum, nec illam disputationibus agitant, nec exercitationibus roborant, nec excitant languentem, nec petulantem coërcent imperio, & magisterij dignitate. Alunt improbum quoddam hominum genus, quod ignorans suas uires, omnia se posse credit, omnia præ se contemnit ac despicit. Vt tyro ferox ueteranos aspernatus, multa & egregia de se pollicetur: collata manu, & impressione facta, stare loco nescit, cedit, fugæ se mandat, & tum demum imbecillitatis suæ certior factus, non reuertitur in prælium: sic & isti animorum pleni, eruditos & exercitados fastidiunt. nihil sibi non arrogant insolentes. ubi in certamen literarum pugnamq; uentum est, haud magno momento superati deserunt, & detestati literas & magistrū, & doctis omnibus infensi, ad aliud uitæ genus confugiunt. Sunt qui sedulo materias à suis exigunt hora præstituta. Redditas perlegunt ipsi: sed quoniã arbitratur hoc unum suum munus esse, expurgare uitium barbarismi atq; solocismi, non progrediuntur

grediuntur ultra. Puerum non admonet eorum quae dure & horridè, quae inusitatè, quae contortè, quae obscurè, quae exiliter, quae affectatè tumidèq; dicta sunt. Pro sermone Latino & emendato uasta & agresti lingua abutuntur, nec inter Latinos iure numerari, nec inter doctos haberi, nec munera praeceptoris obire possunt. Iam quotus quisque nouit uersum arte modulari? aut orationè uerbis & proprijs et usitatis atq; cõpositis exprimere? Expectamus aquam è pumice? Qui rudes illi docebunt ceteros id quod ipsi non modò non facere, sed ne intelligere quidem possunt? Quonam pacto iusti erunt existimatores eorum quae candida atra ne sint, caeci: bona an mala, improbi: culta an inculta, impoliti non uident? Qua formabunt arte iuuentutem? Quibus ornamentis excolent? Ex eiusmodi officina mirum ni prodeat incultus informisq; discipulus. Hic (inquiunt) praestantior est puer, multo plura scripsit. uictus ille, edidit enim pauciora. Huius omnia uerba trita sunt, illius inusitatiora, & eo nomine meliora. Habes hominum iudicium. Non scripti genere, sed quantitate: non proprietate, sed insolentia censent orationem. Multos alio quodam morbi genere uitiosos numerare possum, quorum contagionem fugere debet is qui studio componendi, & orationis collocatae gloria ducitur. Multos ipse cognoui, qui omnè orationis elegantiam esse stantuebant in adagijs, apophthegmatis, uerbis antiquatis, nouis quibusdam nitelis, & ridiculis ornamentis: ut si cõfectores stragulae uestis pauca effingant in ea signa, uniuersum contextum negligant: ut si olitor treis quatuorue stirpes herbarum specie lucidas, fructu inutiles colat, reliquas terrae partes incultas esse patiatur. Illos omnes fugiendos esse sciet qui haec uerba Ciceronis audierit: Magni

interest quos quisq; audiat cottidie domi, quibuscum loquatur à puero, quemadmodū patres, pædagogi, matres etiā loquātur. Legimus epistolæ Cornelie matris Gracchorum. apparet filios nō tam in gremio educatos, quā in sermone matris. Auditus est nobis Lælie C. filie sermo. Ergo illam patris elegantia tinctā uidimus, & filias eius Mutias ambas, quarum sermo mihi fuit notus: & neptes Licinias, quas nos quidem ambas, hanc uerò Scipionis etiam tu Brute credo aliquando audisti loquentem.

Qui fugiendi scriptores elegantiarum.

CAP. IIIII.

Non defuerūt & qui memoriæ literarum componendi leges, & collocandi præcepta mandarent. In illis principatum obtinuit Augustinus ille Dathus, & quidam Petrus Niger, ornamentis orationis (ut sibi uidebatur) admodum candidus. Horum uenustatem nitoremque posteriores uehementer admirati, scripserunt alij progymnasmata, alij enchiridia, alij loquendi formulas, alij inelegantes elegantias, alij quasdam suas observationes, quas tum teneræ ætati, tum mediocriter eruditis perutiles esse rebantur. Finis erat eiusmodi scriptio- num, ut qui uenustus & elegans ueluti gratijs afflatus esse uellet, hæc uerba, nullus, nemo, nihil, nunquam, nusquam, neuiquam, nequaquam, in clausula collocaret: ut uerbo sæpius quā nomine aut participio clauderet orationem: ut geminaret copulandi coniunctionē: ut in exitu uoce trium quatuorue syllabarum sustineret ambitum: ut obliquam casum statueret initio, ut pronomibus, qui, quæ, quod, ea quæ natura præponi debeant, arte post- poneret: ut in eius ordine rei nomen duarum syllabarum antecederet

antecederet, adiectio sequeretur, si modò totidem pluribus ue constaret syllabis : ut, pater meus, frater optimus. Deniq; ut si idem uel epistolam uel orationem scribere & exornare uellet, insignibus formulis quasi aureis emblematibus uteretur. Adijciebant pauca uerba rara cuiusdã pulchritudinis, quibus tanquam gemmis distinguerent et illustrarent opus. In hisce rebus, & paucis generis eiusdẽ, omnem omnium oratorum elegantiam positam esse existimabant. Quo quid ineptius, magisq; ridiculum esse potest? In oratione nulla uerbo propria sedes est, nullus certus & immutabilis locus, nullus unquam fuit sic destinatus ordo, ut eius mutatio deformis & inelegans esset. Loca uerborum communia sunt : nec in extrema clausula magis quàm in principio, nec initio potius quàm in oratione media ponuntur. Neminem unquam uidi pulchriorem, compositè dixeris. Pulchriorem uidi unquam neminem, incompositè. Inter oratores neminem summum perfectumq; reperies, rectè dicitur. Inter oratores summum perfectumq; reperies neminem, prauè & affectatè. Vbi igitur aptè collocaueris hoc uerbi neminem? Semper ne in extrema sententia? nequaquam. Cur ita? non id ubique patietur ratio componendi. quamobrem? Observantur in clausula, id est in oratiõe postrema, duo tres ue pedes, qui compositè & decenter incedant, & suauius cadant in aurem. Si dactylus hic, neminem, in conclusione ponatur, nisi pes unus & alter molliter antecedit, offendet aurem, & illius eum loci quodammodo pœnitebit. Quom dico, Ferendum grauius in hominibus sapientem inueniri neminem, non leduntur aures, quia coagmentatio coheret, & sine uersu molliter ad finẽ currunt pedes. Quom dico, Prendere auidè cupiunt neminem, nulla uoluptate sensus

oblectatur, propterea quòd sic exiliunt & attolluntur a
 napesti, ut non inclinètur ad dactyli positionem. Ad hoc
 compositio iuncturaq; biat, & asperè duo postrema uer-
 ba concurrunt. Mutandus est igitur ordo uerborum, &
 auribus cruditis instruendi ratio cõmittenda. Quid si re-
 iecta in extremũ particula quæ primas habere cupiebat,
 transuersum trudentur omnia? ut, Mihi placui minus
 nunquã. Rectius ne Crassus istuc, Nunquam mihi minus
 placui? Quemadmodum in extruccionem murorum uident
 oculi quo loco quodq; saxum rude melius aptetur, sic &
 in oratione digerenda iudicant aures qui cuique uerbo-
 rum sit assignandus ordo. Quid igitur opus est quasi de
 certo loco præcipere? Quid incerta pro certis habentur?
 Pro significatione, figura, coagmentatione, numero, loca
 singulis assignantur. Nec si uerbum propriè dictum sæpe
 claudit eam quam perficit orationem, idcirco dixero, Pa-
 trem amaui, reclamat enim aurium iudicium. Amaui pa-
 trem, uel natura monente dicendum esse iudicabo. Qui
 uerba de loco in locum transfert ornandi gratia, nõ enu-
 merat eorum syllabas, ut inde sciat utrum anteponendum
 sit, epitheton ne, an rei nomen, sed iunctura & interuallo
 pedum, loca metitur: prima media ultima quò inter se
 consentiant, attemperat. Iam quid iuuabunt locutiones
 ex enchiridio, si imparibus assuentur? Ut erit æquabilis,
 suiq; similis oratio, si duæ tres uel ab optimo scriptore sen-
 tentiæ longè ceteris emineant, & quàm sint humiles re-
 liquæ, sua amplitudine demonstrent? Cur à casu obliquo
 pulchrius quàm à recto ducimus initium? Quis unquam
 ueterum tulit has leges? Multa de rhetorica tradidit Ari-
 stoteles, multa Theodectes, multa Theophrastus, Hera-
 magoras haud pauca, plurima Cicero, nõ pauciora mul-
 to Quin

to Quintilianus: quid? horum nemo uidit quod Datus? quod Niger? quod Progymnastes? quod formularij, & eiusmodi inuestigatores elegantiarum? Nesciebāt credo, & tam suaues delicias nunquam gustauerant. Cur isti igitur admirantur eorum dicta? cur habent pro lege formulaeque loquendi, quicquid notatum scriptumque reliquerunt? Quo pacto ex illis eruunt exempla, quibus sua praecipua confirmare conantur? Sciebant, inquit, sed tam parua scribere grauabatur. Ita ne uero? Diligenter omnia persequerentur oratoris ornamenta, & uobis tam suaues tamque molles orandi uoluptates praeteribant? Non ita est. Nullum eorum qui libellos istos ediderunt, artes oratorias aut intellexisse, aut saltem legisse contendo. Si forte legissent, nunquam certe quidem commisissent, ut hoc nouum & insolens & inauditum. legum genus conderent. At praecclare nonnulla scripserunt. Quis negare potest? Nullus est tam malus liber, in quo non sit aliquid boni: sed magno constitit quicquid illud fuit. Innumerabiles tum pueros, tum uiros bene collocandae dictionis percipidos, nomine facilitatis & nitoris illuserunt. Passim legabantur, uulgo circumferebantur, in scribendis epistolis & conficiendis orationibus leges eorum haud aliter obseruabantur, quam mysteria, atque caeremoniae deorum. Alebant inanem spem: unam aut alteram ad ornandum partem, non integram uestem induebant: tandem suos cultores partim nudos, partim ridicule uestitos ad hominum doctorum ludibria mittebant. Quum uita celeri cursu fugiat, & studiorum tempus admodum breue sit, in tanta librorum optimorum copia cur malum in pessimis quibusdam quam in optimis bonas horas collocare? Queraemus alios dicendi magistros, qui plane sciant qua ratione

pro

pro tempore, loco, & personis, acies uerborum sit instruenda. Ne de pauca supellectile, sed de uniuersa dispositione uerborum dimicemus. Quæ maiores agit prædas, illa iucundior est uictoria.

Qui magistri, quique scriptores
deligendi. CAP. V.

Q Vos ludi magistros, & quæ præcepta uitaret homo studiosus elocutionis, breuiter attigimus. Nunc quem potissimum doctorem & dicendi magistrum sequatur, ut quò maximè uelit, eò breui compendio uiarum perueniat, si placet, explicemus. Non erit alienum ab instituto, querere ducem, sine quò ad propositum finem rectè uenire non possit. Non agam de uirtute præceptoris, quæ in primis est à discipulis expetenda, propterea quòd pueri ut eius artes, sic & mores, & malos quàm bonos sæpius imitantur. Nihil dicam de cognitione & scientia rerum maximarum, quam si non habet, docet alios indoctus, & quod dementis est, uerba sine re profundit. Quàm seueram debeat habere disciplinam, quàm sanctam, quàm uirilem, quàm assiduam, non est hic disputandi locus. Hoc ad rem pertinet, quo sit ingenio, quaque natura præditus. Nam quemadmodum poëta, sic (mea sententia) quodammodo nascuntur oratores. Nec enim poëta, si naturæ parentis igniculi desint, alta & ardua excogitare, delectum uerborum habere, numeros aptare queant. Nec oratores aduersante Genio miræ quædam inuenire, propriè, copiosè, uenustè, floridè disse-rere possint. Est in oratione, sicut in uersu, numerus, & obscura modulatio, quam teretes & rotundæ sentiunt aures. Quædam uerba sic antea sunt, & penè germana, ut

na, ut inter se concordia summa copulentur, quædam (ut ita dicam) inimica atque dissona: quæ si coniunxeris, perpetuò rixabuntur, & asperè ferient illam sentiendæ facultatem. Quis hac de re iudicabit? Auris. An omnis? Haud quaquam uerò. Quæ sic, & quæ non? Sensus ille, sicut omnia, adiuuatur arte & exercitatione. Fateor, Alioquin ista non traderem: sed nisi uis illa naturalis, acuta, sagax, acris habilisq; sit, nisi sonorum differentias & modorum sponte sua dijudicet, nisi in ambitu, & partibus illius, temperata, curta, redundantia, in uerbis aut singulis aut compositis lenia, aspera, mollia, dura sentiat: ars & usus, res duæ maximæ, non efficient ut instructa uenustaq; sit oratio. Noui plurimos studio & amore literarum eximio, qui cognitis atque perspectis rhetoricæ præceptis summa cum diligentia multa scripserunt, nec secus ac poëtæ solent, in collocanda dictione, & querenda uenustate diu multumq; laborarunt: sed enim conatus infelices fuerunt, & malè propitiæ Musæ. Non suberat uera uis & indoles, non fluebat illa uena atque natiua fecunditas, nec sensum natura duriozem mouebat aspera sonorum concursio. Itaque succumbebat ars & animus silente consilio nature, nec ullum percipiebat dignum suo labore fructum. Sic erat, ut colendi peritus agricola, qui sterile solum omni arte & industria subigit, eoq; conijcit semen: hinc fortè nascetur aliquid quod tandem metat: sed raræ & graciles aristæ fallunt hominum boumq; sudores. Non omnis fert omnia tellus, inquit poëta. Nec ars sola potest, quod ipsa concurrente natura. Quid? quod sub uno eodemq; præceptore uideas pueros eadem informari disciplina, & intendi pari diligentia, qui tamen in oratione exædificanda non sunt
inter

inter se pares? Quid est caussa? quid? Illorum paria non sunt ingenia. Quum sit una rhetorica, totidem ferè sunt genera dicendi, quot oratores: nec unquam duo per omnia consimiles reperti. Hanc formarum uarietatem non aliter in ordine, quàm in hominum ore natura fecit. Quòd si quis aliò quàm quo natus est, tendit, Gigantum more naturæ deoq; repugnabit, & suæ stultitiæ tandem precium feret. Labor improbus res arduas expugnat, sed funditus euellere naturæ fundamenta non potest. Verum est illud Horatianum,

Naturam expellas furca: tamen usque recurret.

Sint igitur eloquendi magistro celeres animi motus, & insita prudentia. Insit ubertas, & quædam musica uis ingenij: & innatus uenustatis amor alliciat animû eius ad uerborum suauitatem, ut numerosæ constructionis ordinem persequatur. Sic expetat ornandæ dictionis artem, ut tamen à naturali & illaborato fluxu longè ne recedat. Nam tantò deterior erit, quãto longius à natura ductetur oratio. Non excidit mihi quod autore Quintiliano dixeram, elocutionem omnem arte consistere. Natura sine arte in inueniendo & collocando multum sanè potest, in eloquendo nihil omnino. Sed ars sine natura in his omnibus debilis est. Cui natura modulationis huius indidit amorem, uersatus sit in optimis tum proprietatis tum collocationis autoribus. Teneat quæ de singulis uerbis, de compositis, de coagmentatione, de concinnitate, de numero, de compositione Cicero præcepit. Horum omnium uim rationesq; notas habeat. Ne quid ignoret quod Quintilianus de natura uerborum simplicium, de ornatu, de compositione scripsit. Ab his enim duobus uiris penè res omnis est absoluta, ut hic Græcis autoribus
nihil

nihil egeamus. Nec opus erat his præceptionibus nostris, nisi agere pingui Minerua, & rem obscuram exemplis illustrare uoluissenus. Et quoniam aures hic plurimum possunt, erudierit sensum, primùm in carminibus poetarum, Terentij & Vergilij maximè, altero nemo Latinorum purior uenustiorq; , altero nemo compositior, deinde in oratione nõ minus propria & Latina, quàm instructa atque modulata, qualis est Cæsaris atque Ciceronis. Est in Cæsare summa proprietas, compositio tenuis quidem, sed perquam suavis. In Cicerone cum proprietate omne eloquendi genus, omnisq; figura dicendi. Hos quatuor, si non ad omnem & inuentionem & elocutionem, tamen ad id quod uolumus, satis esse dicimus. Quanquam non repudiandus est educator, qui uarias, si modò sanas, dapes apponit: non tamen maiorem quærimus uerborum puritatem, neq; flagitamus delectum exquisitiorem, neque extrucliolem petimus collocationem. Horum scripta cantitauerit magister, & crebra pronuntiatione quodãmodo limauerit suas aures. Hæc proponat pueris ediscenda. Hæc clara uoce ac uirili prælegat, interpretetur, quid uirtutis habeant, sedulo demonstrat. Quod si facere non possit, eum satis idoneum nõ habebit. Nec diu uirtus aut uitium latebit. Animaduertentẽ difficile non est iudicare (si modò propius inspicitur) qui ualeat ingenio professor, qui phrasim redoleat elegantem, qui sermonem habeat purum, dispositum, & ornatum, qui uitet illud opimum & adipale dictiõis genus, in quo ridetur Asiatici: qui nec hæsitet turpiter, nec intersistat, nec læguescat, nec mutila idet, nec concise, improprie, barbarè loquatur. Est una de summis eius uirtutibus, sermo expeditus, uenustus, & incorruptus. Assiduè cadit in aurem pueri, sensumq; dulci uoluptate

uoluptate demulcet. Hinc fit, ut non modò libentius audiatur eloquentem, sed etiam ut sic castiget & informet aures, ut horridam & incultam perferre linguam postea nõ possit. Nolo hominem dissolutum, qui subinde pueritiæ uerba faciès, propria impropria, pura impura, Latina Gallica, grandia parua, composita incomposita commisceat. Volo uirum qui excitet animũ, atq; ratione moderetur: ut quæ cogitauerit, uerbis lectis, & subita facultate digestis exprimat. Animi celeritas admirabilis, si curã adhibebit ac diligentiã, in multa se munera partietur, & optima inueniet, & inuenta disponet, & eodem propè tempore collocata uestiet honore uerborum. Volo qui rationem mentis urgeat: cui sit studium & eximius ardor literarũ: qui artium liberalium maiestatem ueritus, non omnia ad questum & auaritiam, more multorũ, sed ad bene dicendi laudem, & ad ueræ gloriæ fructum referat. qui pertulerit illum scribendi laborem: quem si non hauserit pueritiæ formator, quĩ de scriptis alienis rectum iudicium feret? Quis omnium de uersu uerè iudicare potest? Poëta. Quis autem de oratione? Orator. Quis est aut orator aut poëta, aut saltem finitimus illis? Qui carmina permulta diligenter condidit, multas epistolas & orationes arte confecit. Exercitatus ille præceptor, & styli minime rudis, facili negotio scripta discipulis emendabit, improba & otiosa expunget, proba & graua ponet, pro insuauibus dulcia, pro fortuitis lecta, pro confusis composita promptè suggeret. Si quid alumnus inemendatum aut durum locutus erit, expeditè corriget, & molliet immutato genere loquendi: cuius limam sollicitè metuens discipulus, uigilabit, & intendet animum, ne quid proferat nimis squalidum & impoliturum: qui haud dubiè securus esset, si arti

si artificem imperitū scriptis æquaret, aut uinceret. Meus hic disciplinae princeps, pauca, sed præclara dicat. Comoretur in locis difficilioribus, ne quantum, sed quàm bene serat, curet. Cōmissa auditoris fidei, repetat assidue: materiam scribendi sentētiosam, rectoq; quasi filo ductam, & primis adumbratam lineis proponat, propositā die statuto exigat, ne cessatores efficiantur, quorum periculo inutiles transmittuntur horæ. Omnia uitia ne uellicet, sed tantum notabilia, quoniam scriptor tam sæpe reprehēsus, animum despōdet, & infāustum execratur laborem. Ista nequaquā scribo professoribus artium humanarū, quos docere iam, non doceri par est, sed prouectis ultra prima rudimenta, qui uel Romanæ linguæ magistris doctioribus operā dare, uel alios eandem linguam docere uolunt.

Vtri priores legendi, poëtæ, an

oratores.

CAP. VI.

Qvi legi maximè debeant, tum magistri, tum scriptores Latini, ut inde uerborū delectus habeatur, & pulchrè concinnēq; extruatur oratio, paucis exposuimus. utri priores legendi, poëtæ, an oratores, breuiter explicemus. Lectionem poëtarum priorem ire oportere, maximæ causse rationesq; confirmant. Nam carmē ornatius est atq; iucundius, ut res ad uoluptatem comparata. Quòd numerus eius certus, & eodem modo cōscriptus, artificioso & cōposito pede cū uoluptate fertur, primum oblectat aures mollioris ætatis, deïde in animū precliuius illabitur, inq; diurnū tēpus memoriæ se figit. Itaq; cecinit Horat.

Os tenerum pueri balbumq; poëta figurat.

Doctissimi nimirum sunt boni poëtæ, & diuino quodam

c

numinis

numinis afftatu concitati, immortale quiddam ac coeleste spirant, sententiarum concinnitate mirabiles, lumine uerborum conspicui, modulatione numerorum suauissimi. Optimos quosq; natura sic ad carminum modos effinxit, sic ad argutum genus orationis inclinauit, ut si cum ipsis arte certare uelis, neque dictione lectius quicquam, neque sono temperatum magis, ueque compositione modulatius inuenire possis. Quid enim putamus ingenium summum agitante deo succensum, multis magnis que artibus eruditum, usu multo peritum, alta atque longa cogitatione, crebra & seuera castigatione efficere potuisse? Quicquid est graue, sonorum, rotundum, elegans, iucundum, dulce, suauis, gratum, uenustum, adsciuerunt in carmen, heroicum praesertim: Leue, exile, asperum, deformis, triste, amarum, insuaue, insulsum, repudiauerunt, nisi si quando forte de industria duriorum rerum naturam sono orationis imitari, quam leniter & aequabiliter profluere maluerunt. Horum uersus occinet puer, eos que thesauro memoriae committet, ornamentum postea sermonibus & scriptis futurum. In his spacia & tempora syllabarum, que longae, que breues, que que sunt ancipites, sine magno labore discet, rem adeo necessariam, ut si desit, neque numeros orationi inserere, neque pedes intelligere, neque uersum moliri, neq; uerba accentu uariare, aut bene proferre possit. Cognoscet illud poeticum μέτρον, & quid ab oratorum rhythmo differat, expendet. Sciet qui sint in uersu pedes, & eosdem poeticos, eosdem oratorios esse: nec re ipsa, sed collocationis ordine differre perspiciet. Animaduertet illud dicendi genus a sermone & a lingua cottidiana distare. Nimum triam loquendi uiam, luttum que triuialium, deseret, sublimius atque purius iter inibit

inibit. Formabit aurium iudicium. Eximio splendore uerborum illustrabit animum: & ornatu mirabili captus, eadem præcellere magnificentia uolet. Accendet animum, acuet animi iudicium, multa facillè comprehendet, multa paulatim trahet in usum, & hinc figuram dicendi colorabit. Ergo poëtarum interpretatio præuertat orationem. Nam & grammaticorum officio, non rhetorum commissa est. Imbuatur hoc quasi liquore recens animus, ut semper in oratione iucundum illum retineat saporem, qui si uehementer haud tangit palatum, sentitur tamen quasi quoddam parcius condimentum. Miror his annis extitisse complures, qui poëtas abijcerent, uni rhetoricæ nauarent operã, quasi eloquentia poëmate non egeret. Longè secus Ciceroni uisum est. Legendi, inquit, sunt poëtae. Nã etiam poëtae quæstionem attulerunt, quidnam esset illud quo ipsi differrent ab oratoribus. Numero maximè antea uidebantur & uersu, nunc apud oratores iam ipse numerus increbuit. & paulo post, Quorundam grandis & ornata uox est poëtarum. & in eodem loco, Inter eos simile est iudicium, electioq; uerborum. Sensit idem Theophrastus teste Quintiliano, cuius hæc uerba sunt in decimo libro: Plurimum dicit oratori conferre Theophrastus lectionem poëtarum: multiq; eius iudicium sequuntur, neque immeritò. Nanque ab ijs & in rebus spiritus, & in uerbis sublimitas, & in affectibus motus omnis, & in personis decor petitur. Præcipue que uelut attrita cotidiano actu forensi ingenia, optimè rerum talium blanditia reparantur. Ideo que in hac lectione Cicero requiescendum putat. Plura de poëtis addidissim, si de omnibus illorum bonis, quæ innumerabilia sunt, agere uoluissim: quoniam modò de electione & extructione uerborum

rum mentionem facio, satis multa credo de carmine prælegendo locutus sum.

Sæpe diligenterq; scribendū. CAP. VII.

Materias ad cogitandum scribendumq; subinde proponi oportere, & sententiosas atque consentaneas esse debere iam diximus. Stylus enim optimus est & præstantissimus dicendi effector & magister, inquit orator. Idem, Nulla res tantum ad dicendum proficit, quantum scriptio. Operæ precium est diligenter animadvertere quæ de scribendo Crassus apud Ciceronem differit. Caput autem est, inquit, quod (ut uerè dicam) minime facimus, est enim magni laboris (quem plerique fugimus) quamplurimum scribere. Stylus optimus & præstantissimus dicendi effector ac magister: neque iniuria. Nam si subitam & fortuitam orationem commentatio & cogitatio facillè uincit, hanc ipsam profectò assidua ac diligens scriptura superabit. Omnes enim siue artis sunt loci, siue ingenij cuiusdam atque prudentiæ, qui modò insunt in ea re de qua scribimus, inquiringentibus nobis, omnique acie ingenij contemplantibus ostendunt se, & occurrunt: omnesque sententiæ, uerbaque omnia, quæ sunt cuiusque generis, maximeq; illustria, sub acumen styli subeant & succedant necesse est. tum ipsa collocatio cõformatioq; uerborum perficitur, in scribendo, non poetico, sed oratorio quodam numero & modo. Hæc sunt quæ clamores & admirationes in bonis oratoribus efficiunt, neque ea quisquam, nisi diu multumque scriptitarit, etiam si uehementissimè se in his subitis dictionibus exercuerit, consequetur. Et qui à scribendi consuetudine

ad dicendum uenit, hanc affert facultatem, ut etiam subito si dicat, tamen illa quæ dicantur, similia scriptorum esse uideantur: atque etiam si quando in dicendo scriptum attulerit aliquid, quum ab eo discesserit, reliqua similis oratio consequetur. Hæc ille. Si stylus est dicendi magister, si cætera exercitationum genera facile uincit, si locos peragrat omnes, & ex illis sententias optimas excipit, si uerba maxime illustria deligit, & ita collocat & conformat, ut oratorium numerum efficiant, si consequitur admiratio-nes, & dat impetum dicenti: sine dubitatione semper in manibus est habendus, ac omni cura, studio, diligentia exercendus. Nunquam probaui remissum pigrumque auditorum genus, quod multos annos in schola sedens professores subaudit, nihil unquam neque relegit, neque reponit. Aures habent quidem pigri, nec eas satis attentas. orè manuq; in quibus duobus summus est literarum fructus, haud utuntur. Linguae Romanæ studet ut loqui possint: quando emendatè loquentur? Scribere Latinè uolunt epistolas, epigrammata, literas, orationes, libellos: quando scribendi facultatem adipiscentur? Quis optimus miles arma non tractauit? Quis idoneus gubernator non tenuit clauum? Quis architectus amussim & regulam non apposuit? Quis arator industrius non coluit agrum? Quid au disse prodest, si quum docti loquuntur, tacendum tibi sit? si neque tuas cogitationes mandare literis, neque cottidianæ linguæ committere audeas? siq; de tuis studijs non existimationis & gloriæ fructum, sed ignominiam dedecusque percipias? Turpe quidem est atque dedecorosum, in studio literarum te longum tempus absumpsisse, sine frequenti uitio loqui scribereue non posse. Stylus uires ingenij experitur, uagos animi motus continet, mentis aciem ex-

acuit, eorum quæ legeris, quæ audieris, memoriam excitat, iudicium format, illustrat obscura præcepta, linguam expedit & manum, estq; studiorum custos, cogitationum interpretis, mandatorum nuncius, monumentum scientiarum, dulcis in ocio negotioq; comes & monitor. Scribendum igitur quamplurimum: nec fugiendus est labor, qui sicut magnis in rebus est multus, ita quum uincit, non paruum consequitur laudem.

Rudimenta componendi. CAP. VIII.

P Rincipio ne pondere succumbat debilis & infirmus, perpauca scribantur. Quemadmodum paulatim robur corporis, ita uires animi crescunt. Et ut molle corpus iniquo pondere grauatum, ad iustam magnitudinem peruenire non potest: sic animus immaturo onere pressus, ad altas cogitationes uix unquam postea erigitur. Libertatem suapte natura cupit, & ægrè uim ac imperium patitur. Quo magis amanda sunt puero studia literarum, & ultro magna uoluntate capeffenda, ne à doctoribus aut flagris aut minis urgeatur. Proponantur ergo materiae frequentes potius quam immodicæ. Artes enim haud aliter in animum instillantur, quam liquores in angustiora uasa: & ut labor distributus in partes, agentem minus fatigat: sic etiam duæ tres uel breuissimæ scriptiones minus animum lassant, quam si congerantur in unum laborem. Quod autem præscribitur, aptum consentaneumq; sit: eius membra cohæreant inter se, & recto quasi filo ductus omnis sententiarum dirigatur. Contortum illud rerum genus & confusum, non difficultatem modò parit imitanti, sed etiam turbat illum sensum communem, & natium iudicium, sine quo uana est

na est hæc omnis de scribendo præceptio. Etenim recta
 facilius quam praua sequitur artium rudis & ignarus. Mi-
 nus aberrat à naturæ prudentia, minus que fatigatur hac
 uia tum recta, tum compendiosa, quàm si per ambages, &
 salebrosos regionum anfractus circumducatur. Adde quòd
 ad dirigendam mentis aciem, & informandum iudicium,
 incurua loquendi regula inutilis est. Detorquet in prauum
 quod procerum & habile natura procreauit. Naturam
 uerò ut ducem optimam sequi debemus. Quia causse an-
 tecedunt, sequuntur effectus, & negocijs gerendis suum
 tempus est ordine constitutum, seruemus hanc in dicen-
 do collocationem, nisi ratio fortior aliò nos impulerit.
 Video quosdam sententias quas pueris aut Latinis uerbis
 efferendas, aut copiosius tractandas suggerunt, sic immi-
 scere & interturbare, ut ne ipsi quidem quid sibi uelint
 omnino satis intelligant. Decet illis aut ingenium, aut di-
 ligentia, aut artis cognitio, aut duo ex illis, aut certè uni-
 uersa. Hinc indigesta rerum sylua rudibus animis tractan-
 da subijcitur, quam ego quidem ineptam & perniciosam
 esse existimo. Nolo sensus & continuationes uerborum
 longiores, quas & in narratione, & ubicunq; faciles esse
 uolumus, eò uitamus, quòd uocum multitudo, & nume-
 rosa partium congeries nonnullam parit obscuritatem.
 Quantò paucioribus uerbis sensum unum complectimur,
 tanto celerius illud animo concipimus. Itaque contracta
 & minuta primùm, deinde circumducta laudabo. Contra-
 cta & minuta dicimus ea quæ à similitudine partium cor-
 poris membra nominantur: circumducta autem, periodo
 comprehensa. Non erit arduum atque difficile, quum fue-
 rit usu firmata scribendi ratio, quæ dissipata sunt atque di-
 uulsa, colligere, & uno longiore ambitu cõcludere. Mol-

lius & pronius hoc erit inchoanti, Voluptas debilitat uires, inimica est uirtutibus, rationem mentis eludit, totum demum corrumpit hominem. hoc igitur monstrum fugere debemus. Membra quinque sunt hic parua ac minuta, qualia rudiores haud magno negotio formare possint. Parua fingant initio, & antè simulacri particulas, quàm totū opus conflare discant. Longius atque uolubilius excurrit periodus, quàm uel incisa, uel membra. Antè igitur breui curriculo firment articulos, quàm Herculano stadio se committant. Quum celeritas ab exercitatione ferretur incitatus, sententiam eandem uno impetu percurret, & concludant in orbem. Est enim quando longa comprehensione curta illa & quasi mutila sustinere debemus: tum multa redigimus in unum corpus, hoc modo, Quum uoluptas debilitet uires, & inimica sit uirtutibus, quumq; rationem mentis eludat, & demum totum corrumpat hominem, hoc letale monstrum fugere debemus. Hanc continuationē si puer aut quiuis rudis initio moliatur, & medio cursu perturbatus hærebit, & oblitus unde profectus sit, & quò tendat iter, trahetur in errorem. Metiatur potius interualla breuiora, ubi principium finemque eodem penè obtutu facile conspiciat. Ad hæc mēbra singula singulis punctis interiectis; singulisque literis gradusculis distinguenda, ut exploranti tum magistro, tum discipulo clarius appareant, & notas legenti, ubi uocem ponat, sententiamq; perficiat, ostendant. Ignorantia puerilis sepe minutissimis literis utitur, angustissima inter uersiculos spacia relinquit, uerba uerbis nullo interuallo sic alligat, ut singuli uersus singulas tantum uoces habere uideantur: nulla moræ respirationisq; signa figit: nullum ponit elementum maius: perpetuo contextu sine discrimine

mine ducit orationem. Quæ de causa neque scriptor, neque arbiter scripta perspicere, neque hic aut ille spacijs exclusus iniquis adijcere quicquam, neque à uersu uersum, neque à uerbis uerba separare potest. Hoc nimirum scribendi genus officit emendationi, mentis oculos hebetat, omnem que nuscet & obruit intelligentiam. Parua in re sæpe grande momentum. Quid enim minus operosum est, quam pingere obtusiore calamo, & literas efficere grandes, ut oculis subijci, faciliè cognosci, legi que possint? Quid facilius est, quam sulcos & ordines longe diducere, ut si fuerit opus, aliquid interseratur? Quid minoris est operæ, quam principia ducere à litera magna, exitus autem interpuncta nota quasi termino finire: ut quo loco sistendum sit atque respirandum, nouerit & autor, & castigator? Quid? quòd distincta & expressa scriptura relegendi iucundior est? Nihil'ne est in isto commodi? Hac uoluptate capti sæpius antedicta recognoscimus, priora posterioribus aptamus, & ad nouum cursum impetum maiorem concitamus. Ne autem præscripta res sit inutilis & ociosa: quanquam apologos & fabulas quidam (quorum est Aphthonius) inter exercitationes enumerant. Nō omnes apologi, nec omnes fabulæ uanæ sunt. sæpe enim continent grauisimam aut ad bene dicendum, aut ad bene uiuendum sententiam, cuiusmodi scribentem deligere oportere existimo. Etenim quum omnis oratio constet rebus & uerbis, & res sint animi instar in corpore: insanit ille, qui uerba sine re, id est, orationem sine animo contexit. de quo Cicero præclare, Cōpositè, inquit, et aptè sine sententijs dicere, insania est: sententiosè autè sine uerborū ordine & modo, infantia. In leuitate rerū quid meditator assequitur præter nugas, & inanem uerborū congeriem?

Non ne satius est grauiora uersare, quæ semel oratiõe tractata, uix excidunt animo, & ad similia reperienda parat mentem? Si optimis quibusque debemus assuescere (debemus autem) optima est oratio quæ grauitate sententiarum dignitatem, proprietate et ornatu uerborum pulchritudinem consecuta est. Tot sunt historiæ præclaræ, tot exempla rerum gestarum, tot decreta philosophorum, tot adagia, & argute dicta, quæ Græci ἀποβήματα uocant, tot similitudines & cõparationes acutæ, tot sententiosa carmina poëtarum, tam multa nobis suppeditant hominũ sermones, tot tamque uarias suggerunt res lectiones cotidiane: nihil ne graue ex tam multis excipere possumus, quod uerbis exprimamus, & uestiamus oratione? Id quidem sicuti facile est, ita honestum & utile, & ad excellentem disciplinam necessarium. Obtinuit autem consuetudo, aut potius abusus, ut tyrones literarum antè uerba de loco in locum traicerent, et illum naturalem ordinẽ permiscerent, quàm cur & quomodo illud faciendũ esset intelligerent. Improbæ certè quidẽ et insana ratio cõponendi, quæ nature sermonem, etsi interdum durum & incultum, tamen facilem & rectum, & priscis illis scriptoribus amicum despicit: perplexum, implicatum, permixtum, contortum, spinosum, exhorrentem, prodigiosum anteponebat. Via publica (ut opinor) semitam ignorantibus tutior est. Certa sunt incertis præstantiora. Vox gestusque naturalis decetior est, quàm flexus arte mala confusus, & dissonans. Nihil omnino tam ridiculum est, quàm quod anxie & sollicitè eam cuius est expertus, imitatur artem. An uerò saltator ignorans numeros, palestrites inscius cautionum & petitionum, gladiator imperitus armorũ, dux rudis ordinum ridetur ut artifex ἀτελής, & simius imitator: non

tor: non ridetur indoctus & ineptus uerborum compositor, qui quæ sit ratio ordinis construendi, nescit, nihilominus more simiarum, sine aure, sine mente, sine iudicio, sine arte temperare uult orationem? Quum uerbum de suo loco transtuleris, ubi quæso collocabis? Melius, inquit, alibi sonat. Quis scis? Aurium iudicio opus est, & arte, ut hoc quale sit, certò iudicare possis: nec quod optimè sonat, id semper optimum censetur. Potest illud *ὄψιθουδόν*, & carmen, quod uitium est orationis, efficere. Fieri potest ut aliquid tibi sonorum iucundum que sit, alijs omnibus stridulum & odiosum. Cur de conglutinatione syllabarum, quæ iunctura dicitur, præcepta tradita sunt? cur de pedibus, de numeris, de membris, de continuationibus, de imitatione tam multa scripserunt ueteres, si omnia suo loco statuere nosti sine præceptis & arte? Non est ita, sed omnis elocutio arte constat, & usu longo perficitur. Expectemus ergo tempus, utamur consilio discretorum, ne quid inconsultò & temere loco donemus. Nam subeunda ratio collocandi (inquit Fabius Quintilianus) uersandi que omni modo numeri: non ut quodæque se proferet uerbum, locum occupet. Sonantia exilia, grandia parua, uolubilia tarda, numerosa dissoluta, perfecta mutila, discernat necesse est, qui suum cuique uerbo locum assignat in oratione. Natura primùm sponte nascentes fructus, & tegumenta rudia, & antea natiua dedit, deinde ars mitiorem uictum, splendidiorum ornatum, & illustriores domos fecit. Sua quædam rebus est infæntia, quæ quanto meliores sunt, tanto lentioribus augetur incrementis. Sunt et orationi sua incunabula. quam obrem alenda primùm est quasi lacte nature parentis, donec lautiores apparatus arte sibi instruere possit. Quo
tempore

tempore citra rhetoricas artes puer emendatè magis & Latinè, quàm ornate loqui contendit, quumq; certam non habet rationem locorum quibus aptè uerba constituat, utatur ordine naturali: qui si pulcher est (ut frequenter accidit) ne ab artifice quidem est immutandus . Si quam interdum trahit secum deformitatem, tum securitate compensatur . Hoc tam seuerè tamque religiosè teneri nolo , ut ne unam quidem particulam traducere audeat. Dandum aliquid naturæ, & institutioni primæ, quæ nonnulla foeliciter in alia sede, si non certissimo , tamen aliquo iudicio locat . Sed in plurimis seruetur hic ordo, quem summi oratores aliquando seruant: ut in his & in alijs multis Cicero: Obrepisti ad honores errore hominum , commendatione fumosarum imaginum , quarum simile habes nihil præter colorem . Sed quæstiones urgent Milonem quæ sunt habitæ in atrio Libertatis . Interim paululum immutat : ut, Si quis Iudices fortè nunc adsit ignarus legum, iudiciorum , consuetudinis uestre, miretur profecto, quæ sit tanta atrocitas huiusce causæ, quòd diebus festis, ludis que publicis, omnibus que negotijs forensibus intermissis, unum hoc iudicium exerceatur. Quid quòd poëtæ studiosissimi componendi, sæpe à natura non recedunt?

Fortunate senex, ergo tua rura manebunt.

Alba ligustra cadunt, uaccinia nigra leguntur.

Mens immota manet: lacrymæ uoluuntur inanes.

Regia Solis erat sublimibus alta columnis.

Non poeniteat me compositionis huius , Fortitudo est magnitudo quædam animi in rebus aduersis , quam qui habet , non metuit periculum , non expauescit mortem, non perhorrescit ludibria fortunæ. Hic si quicquam forte mi

te miscebis, & à natura, & ab arte discedes. Natura autem uocandi casum, quoniam uim habet excitandi, primum statuit:

Tityre coge pecus. —

Quia aut nomine aut uocabulo signatur ea res de qua loquimur, sine qua nullum in oratione fundamentum est, nominandi casus uerbo anteponitur, illi uerbum subijcitur ad explendum animi sensum: ut,

Nox erat —

Altera lux aderat —

Nominibus & appellationibus epitheta, uerbis aduerbia, regentibus subiecta coniunguntur: ut in hac oratione: Virtus optima præceptoris, amare sanctè discipulos, & continere bonos honore, malos scueritate disciplinae. In his est ordo naturalis, de quo in præsentia mentionem facimus, & quem ab imperito scribendi tantisper obseruari uolumus, donec rationes & præcepta collocandi norit. In præferendis exemplis utrum natura præferatur, nomen ne rei, an epitheton, non magnopere laboro. Res quidem accidentibus prior est, sed oratio quæ expeditè fluere debet, ad hos scrupulos tam molestos deducenda non est. Adhibenda sit diligentia: tamen hic magis offendit nimium, quàm parum. Hoc sit mihi naturale, quod à ratione naturæ aut nihil aut parum discedit. Sit potius incorrupta Latini sermonis integritas & cura. Nunc obiectionibus quorundam occurrendum mihi uidetur. Quid? inquit, è lectionibus cottidianis nihil ne transcribet imitator in rem suam? Non assumet cuiusque pulcherrimæ locutionis elegantiam? Ad quid aliud optimi libri præleguntur? Diximus à poëtis sumendum esse discendi principium. Aliam poëtis, aliam uerò oratoribus eloquendi

quendi speciem, de qua Neoptolemus iste iudicare non potest, esse constat. Nihil hic agi temere uolumus. Quid fieri iubes? An ne totos uersus, aut hemistichia pro oratione soluta haberi? An poëticum & inusitatum dicendi genus in usum trahi? Hoc quidem neque decet, neque salubre est, neque Rhetorum quisquam suasit genera permiscere, atque dediscenda magno labore conquirere. A poëtis igitur uerba propria & translata nonnulla sumat. Loquendi formulas in tempus aliud omittat: ut infans quum pendet ab ore nutricis, non imitatur orationem primorum ciuitatis & regum, etiam si loquentes sapissime audit. Ita ab ore præceptoris pendeat alumnus, sermonem eius exprimere nitatur, ad sublimitatem poëtarum ne teneras manus extendat. Non enim semel poëtae leguntur. Non omnes eorum uirtutes simul capeffuntur. Alijs rebus & suum tempus erit, quum paulatim adoleuerit disciplina. Interea audiat à magistris poëtas interpretantibus quæ cuiusq; uerbi natura sit: multum proprijs utatur, alienis & figuratis parcè & uerecundè. Sentis ne permultos in oratione sonare quiddam poëticum, grandiloquum, & abhorrens à ratione dicendi? Tardius se contulerunt ad oratores: poëtas aliter quàm bonum fuit, imitati sunt. Fabule Terentianæ sermoni proxima, uerborum proprietatem suppeditabunt, & fragmenta locutionum. At si inde transcripseris integras sententias, eis que pro tuis utèris, uersum interpones in oratione uitandum, & in suspitionem furti uenies, ac prouectus eruditione audies illud:

O imitatores seruum pecus, ut mihi sæpe

Risum, sæpe iocum uestri mouere tumultus?

Futurus orator mittebatur ad histrionem, longè tamen
aliter

aliter uoce & gestu corporis utebatur, atque histrio. Sic utendum rebus poëtarum. Quid ego de poëtis antè dixèrim, memini: nihil discordât ab istis. Nunc enim de scribèdi rudimentis ago, quæ neque poëtica, neque naturæ dissona esse uolo, donec ars & ratio collocationis accesserit. Quid si familiares epistolas unâ cum poëmatis pueri discant, & illud spontè solum dicendi genus usurpent? Patiar quidem. Nemo tamen arbitretur eam de qua loquor imbecillitatem uirtutes hominum doctorum intelligere posse, & quod quidem necessarium est bene imitari uolenti, iudicium firmum habere. Sunt qui à pueris uno aut altero mense leuiter institutis plus exigant, quàm ipsi totos annos decem informati præstare possint. Quod habent, effundunt ante maturitatem: ingenia felicia deterrent à studio literarum, nihilo sapientiores ijs matribus, quæ pro lacte uinum liberis infundunt, & eorum molles neruos adurunt, ac uiscera. Seuocant pueritiam ad formulas quasdam leges quæ magna cum religione seruandas, quibus nemo unquam factus est doctus. In legendis optimis quibusq; scriptoribus uerba paulatim discenda sunt, usus obseruandus, non anxie uerò cõplexus illorum transferendus. Multa exercitationum genera Cicero tradit, multa Quintilianus ex Aphthonio, sed neuter illorum uerbum fecit de locutionum formulis, de officinis, de epithetis, de Calepinis adauctis: neuter enumerauit copiam uerborum, & ea quæ seligeret imitator, quæ sunt propè infinita. Satis erat lectorem monuisse paucis, ut uirtutes eius quæ uellet imitari, cognosceret: ex eo uerborum copiam, sententiarum quæ bonitatem, quantum decorum pateretur, exciperet. Missa igitur faciant ista tyrones: de proprietate uerborum laborent; hanc è bonis autoribus aliud agentes, non

tes, non ex enchiridijs petant: alioqui prodigiosam ex dissimilitudine formarum component orationem: resistent ubiq; & formula destituti, quod ad præscriptum loquantur, non habebunt. Ne quis obstrepat hic mihi, de locutionum genere fusiore loquor. Si quis duo tria uel tantum uerba coniecta decerpit ab alio sic occupata, ut tam bona reperire non possit, non reprehendo.

Quæ pars Rhetoricæ prima discenda, quæ partitio uerborum, quæq; ex illis aut legenda, aut repudianda. CAP. IX.

IN eo genere quod sponte funditur, uersetur puer (est & senex puer) donec propriè, incorruptè, & integrè, si non omnia, saltem uulgatiora loqui, & condere uersiculos possit. Ne properè festinet ad ornatum is qui per eruditionis ætatem iacere debet in cunis. Suum cuique rei tempus est, à nobis prudenter expectandum. Quum ex emendata Grammaticæ disciplina, & è poëtarum lectione prodierit ad historicos et oratores, tum & cœpta conficiat, & comptiorem meditetur orationem. Elaboret diligentius in elocutione & partibus illius, quàm in rerum inuentione & dispositione: propterea quòd inuenire & collocare sententias, proprium magis est prudentiæ & ingenij, quàm artis: deinde quòd inuentam materiam supeditat magister. Elocutio contra magis est artis, quàm prudentiæ, nec à docente cum rebus ipsis subministratur. Adde quòd hæc in enumerandis literis & syllabis, in dimetiendis pedibus & interuallis, puerile quiddam habet, ætate prima deuorandum: de quo Cicero in Oratore. De uerbis enim componendis, & de syllabis pro-

pemodum

permodum dinumerandis & dimetiendis loquemur : quæ etiam si sunt, sicuti mihi uidentur, necessaria, tamen fiunt magnificentius, quàm docentur. Est id omnino uerum, sed propriè in hoc dicitur. Nam omnis magnarum artium, sicut arborũ, altitudo nos delectat, radices stirpesq; non item. Sed esse illa sine his non potest.

Hæc ille. Facile non est hominem altius elatum ad eiusmodi radices stirpesq; reuocare. Pleriq; cõtemnunt hanc rerum humilitatem. Pleriq; eandem frustra cupiunt: quoniam illis sic induruerunt aures, ut sonorum modorumq; discrimen internoscere non possint, Præterea si in scriptitandis orationibus prauum characterem ipsi sibi proprium fecerint, stylumq; diuturna exercitatione firmauerint, nequaquam tandem quæ sit rectè componendi ratio, docebuntur. His ego causis adductus, quæ scripta sunt de elocutione præcepta, etsi naturæ ordine tertia sunt, primùm tamen exponenda pueris existimo. Non est idem ordo scribendi, qui docendi. Quòd naturæ primum est inuenire quæ dicas, alterum inuenta collocare, tertium uerbis exprimere: scriptores artis hunc ordinem secuti sunt. Quoniam autem sine magnarum rerum scientia inuentio ieiuna est, aliudq; tempus desiderat, & præceptor discipulis debet partiri materias, aut assignare locos unde res excipiant, aut eos ad communem sensum remittere: ars eloquendi, sine qua temere locantur omnia, in docendo prima sit. Inuentio unà cum prudentia iudicioq; crescet, audiendo, legendo, conferendo, disputando, diligenter & assiduè scribendo. Si quid in hac re qui docetur, errabit, in uiam facìlè reducetur. Artificiosa constructio uerborum, uix unquam cuiquam erit in manu, nisi statim nouerit quæ syllabarum sit quantitas,

titas, quæ differentia uerborum, quæ coagmentatio, qui pedes orationis, qui modus in eorum colloca- tione, quæ periodi numerosa circumscrip- tio. Nec ista nouisse satis est: in calamus & usum uocanda sunt. Alioquin erunt quasi thesaurus absconditus. Qui rerum cognitionem antè didicerunt, ad orationem postea reuoluti, scient id esse uerum quod loquimur. Quàm uellent eloqui posse quod mente concipiunt? quàm cuperent suas cogitatio- nes monumento literarum committere? Tempus obstat, præterijt opportunitas, labor infelix territat, aliò men- tem trahunt negotia grauiora: quapropter studiorũ fru- ctum percipere non possunt. Huc igitur incumbant pue- ri, huc neruos intendant, hanc molestiã subeant, ut postea liberius gloriosiusq; cætera discere & tractare possint. Hoc Cicero præcipit: Sit is qui dicet aut scribet, institu- tus liberaliter educatione doctrinãq; puerili. Quum sit autem uerborum ornatus duplex, unus simplicium, alter collocatorum: simplicem primũ considerent, & imiten- tur architectos & artifices, qui partes antè probant, quàm coniungant in unum. Sciant quàm uaria sit natura uerborum. Sunt enim pudica obscœna, nitida sordida, usitata inusitata, Latina barbara, urbana agrestia, sublimia humilia, grauiua leuia, propria assumpta, uetera noua, so- nantia exilia, grãdia parua, tarda uolubilia, lenia aspera, integra corrupta. Est & quiddam medium interiectum, ut inter priscum & nouum, inter sonorũ & tenue, inter grande & paruũ, inter tardum & uolubile, inter lenè & asperũ. Ex his obscœna relinquuntur poëtis epigrãmati- cis, lyricis, mimorũ & elegorum scriptoribus, satyricis, impudicis, ut Catullis, Horatijs, Ouidijs, Martialibus, Iu- uenilibus, Apuleijs, spurcis & scœdis hominibus, qui me-
tuunt

tuunt ne sui libelli castrati esse uideantur. Habeant isti pudenda uirilia atque muliebria, perfricent frontem, abijciant pudorem: stupra, adulteria, probra, libidines uenercas etiam prodigiosas suis uerbis efferant. Nihil uerecundius agant quam leno, quam meretrix, quam cinædus, quam flagitiosissimus homo & impudentissimus. Inquinent Musas castissimas nefaria turpitudine uerborum, scortatorum quam scriptorum similiores: dicant hæc more improborum, uerba non putent. Reijciant honestorum consuetudinem, sentiant cum impura colluuione stupratorum, & putida uerba tandem cum subolenti flagitio dicant. Quintiliani sententiam de uerbis, reuerentur honestiores. Sed ne inornata sunt quidem, inquit, nisi cum sunt infra rei, de qua loquendum est, dignitatem, excepto, si obscœna nudis nominibus enuncientur. Quod uiderint, qui non putant esse uitanda, quia nec sit uox ulla natura turpis, & si qua est rei deformitas, alia quoque appellatione quacunque ad intellectum eundem nihilominus perueniat. Ego Romani pudoris more contentus, ut iam respondi talibus, uerecundiam silentio uindicabo. Quintilianus hæc sanctissimè. Subobscœna non modo non collocabit in oratione uerecundus & ingenuus puer, sed ne leget quidem scriptores impudicos, quoniam morum sanctitas hac meretricia disciplina præstantior est. Leget ista postea uir factus, doctrinâque seueriore confirmatus: quanquam & illis tum omnino carere potest, in tanta honestissimorum copia. Quid si turpia aliquando uenient in caussam? Utetur ea arte, qua Cicero tertia in Verrem: Itaque primum illum actum istius uitæ turpissimum & flagitiosissimū prætermittam. Nil à me de pueritiae suæ flagitijs peccatisque audiet, nihil ex illa impura

adolescentia sua, quæ qualis fuerit, aut meministis, aut ex eo quem sui simillimum produxit, recognoscere potestis. Omnia præteribo quæ mihi turpia dictu uidebuntur: neque solum quid istum audire, uerumetiam quid me deceat dicere, considerabo. Vos quæso date hoc & concedite pudori meo, ut aliquam partem de istius impudentia reticere possim. Omne illud tempus quod fuit antequam iste ad magistratus Remq; publicam accessit, habeat per me solutum ac liberum: sileatur de nocturnis eius bacchationibus ac uigilijs. Lenonum, aleatorum, perditorum, nulla mentio fiat. Damna, dedecora, quæ res patris eius, ætas ipsius pertulit, prætereantur. Lucretur in dicitia ueteris infamiae, patiatur eius uita reliqua me hanc tantam iacturam criminum facere. Vides ne quid significet? sentis quid hoc schemate assequatur? Decorum seruat in persona sua, aduersarium grauius lædit, quàm si rem omnem detegeret, Similem quoq; pudorem retinent heroici poëtae, Vt Vergilius in octauo,

—Ea uerba locutus,

Optatos dedit amplexus, placidumq; petiuit

Coniugis infusus gremio per membra soporem.

Quinetiam idem uerecundus est in Venere bestiarum, quum dicit hæc tertio $\chi\omicron\rho\rho\chi\kappa\omega\rho$:

Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus

Sit genitali aruo, & sulcos oblimet inertes,

Sed rapiat sitiens Venerem, interiusq; recondat.

Quintiliano similis prudentia non defuit, ut in istis, Iam si minor in eligendis custodum & præceptorum moribus fuit cura, pudet dicere in quæ probra nefandi homines isto cædendi iure abutantur, quam det alijs quoq; nonnunquam occasionem hic miserorum metus. Non morabor

rabor in parte hac : nimium est quod intelligitur. Pueri liberaliter educati, & penè infantes puellæ hunc ruboris colorem seruant in loquendo : Quid faciet natu maior disciplinis liberalibus excultus, quem potissimum commendat grauitas & uerecundia ? Ad turpia contegenda seruit translatio, quam Græci μεταφορά uocāt, ut aruum genitale pro uulua : & ἀποσιώπησις, hoc est reticentia, ut, Nimium est quod intelligitur, & suppressio uerbi, quæ dicitur ἔκλειψις :

Nouimus & qui te-

& συνεικοδοχίη, ut,

-Rapiat sitiens uenerem.

& ἀλλήγορία, id est alia oratio, & continua translatio, ut,

-Sulcos oblimet inertes.

& ἰστιάχησις, quod est abusio, ut in hoc Persiano,

Patriciæ immeiat uulua. -

abutitur uerbo immeiat, quia nullum rei de qua agitur, proprium est : satyricam tamen non effugit obscœnitatem.

De uerbis sordidis.

C A P. X.

Sordida sicut obscœna recipiunt ij qui uilem & abiectam materiam tractant, ut Martialis,

Si memini, fuerant tibi quattuor Aelia dentes,

Expuit una duos tu sis, & una duos.

Ventris onus posito (nec te pudet) excipis auro,

Basse bibis uitro, carius ergo cacas. Persius:

-Hic, inquis, ueto quisquam faxit oletum.

Pinge duos angues. Pueri, sacer est locus, extra

Meijte -

At si unctus cesses, & figas in cute solem,

d 3

Est pro

Est prope te ignotus, cubito qui tangat, & acre
 Despuat in mores, penemq; arcanaq; lumbi
 Runcantem, populo marcentes pandere uulvas.
 Tu quum maxillis balanatum gausape peetas,
 Inguinibus quare detonsus gurgulio extat?
 Quinque palaestritæ licet hæc plantaria uellant,
 Elixasq; nates labefactent forcipe adunca,
 Non tamen ista filix ullo mansuescit aratro.
 Fœda sunt, Expuit, Cacæ, Oletū, Meijte, Arcana lumbi,
 Runcantem penem, Vellant plantaria pilorum, Nates:
 Translata sunt quidem, Arcana lumbi, Runcantem pe-
 nem, Vellant plataria: sed & aliquādo metaphora sordet,
 ut, Iuppiter niue conspuit Alpes. Castrata morte Aphri-
 cani Resp. Stercus curiæ Glaucia. Persecuisti Reip. uo-
 micas. Emunxi pecunia senes. Inter sordentia numerabo
 (licet enim docenti) latrinas, matelliones, culum, podicē,
 sterquilinium, scaphia, finum, lotium, merdam, ructū, cru-
 etare, uomere, pedere, aluum, aqualiculum, uesicam, pus,
 pediculum, pulicem, cinicem, putere, cauponari, lutum.
 Quintilianus inter sordida ponit Sarracū, Pusionē, Ru-
 scionē: quæ humilia, non sordida appellabo. Statuendum
 enim discrimen est inter obscœna, sordida & humilia, ne-
 quā sit in docendo confusio & ambiguitas. In carmine
 Persiano Marcentes uulvæ, uerbum dicatur obscœnum:
 Nates, sordidū: Gausape pro barba, humile & abiectum.
 Obscœnum, sordidum est: non quicquid sordidum, sem-
 per est obscœnum. Ista confunduntur interdum, scio, sed
 docenti finiendum est quo quicque uocabulo propriè si-
 gnificet. Ex ijs quæ fœda lutulentaq; sunt, nescio quo-
 modo, alijs alia sunt acceptiora, ut uomere quàm cacare,
 urina quàm meiere, ructare quàm pedere, lutū quàm pu-
 tere.

ere. Quātō ad uniuersum genus propius accedunt, tantō mihi uidentur usitatiora. Sordidis utuntur medici addu= si quadam necessitate, Item rei rusticæ explanatores, ut quid uelint, proprijs nominibus exponāt, Bucolici poëtæ rarò, Lyrici nonnunquam, Satyrici & epigrammatici plus satis. Heroici & oratores non cō deiciunt maiesta= tē ac dignitatē orationis, ut opus honestum & nitidum inquinent fœditate malè olentium uerborum. Quam mihi seruabit honestatem, qui bene componendi gloria ductus, uerecunda & nitida leget. Nihil est omnino quod magis orationē abijciat, quàm sordes & obscœnitas. hinc illud Quintiliani, Nec sordidis unquam in oratione erudita locus. Cœleste quiddam ac diuinum est oratio bene con= fituta, quam spurcicia & uerborum proluuione conta= minare nefarium duco. Indulgeant sibi qui praua licen= tia gestiunt, & impuris hominū moribus destinant suos labores. In oratione iuuenili, sicut in etate, uerecundiam, pudorem, honestatem, & illud uerborū ad naturam & ad mores & ad omnem uitæ consuetudinem accommoda= tum, seruari oportere iudico. In habendo uerborum de= lectu, sicut militum, non est omnis etas, aut lingua, aut conditio, aut natura conscribenda. Nec enim miles etate fractus, nec obscœnus, nec barbarus, nec lutulentus inter honestos ciues bene audit.

De uerbis inusitatis.

CAP. XI.

PRæterea inusitata uerba & insolentia esse fugienda monstrauit ignominia Sisennæ. C. Ruscius accusabat Chirtilium, Sisenna defendens dixit quædā eius sputati= lica crimina. Tū C. Ruscius, Circūuenior, inquit, Iudices,

d 4

nisi

nisi subuenitis. Si senna, quid dicas, nescio: metuo insidias. sputa tilica, quid est hoc? sputa quid sit scio, tilica nescio. Maximus risus. sed ille tamē rectē loqui putabat esse inusitata loqui. Hæc Cicero in Bruto, qui non semel præcipit, ut uerbis usitatis illustremus orationem, propterea quòd inusitata sunt obscura, obscuritas autē est (ut ait) in oratione ciuili uitium uel maximum. Quid enim attinet dicere, si nolis intelligi? Ad quid est oratio? Ad obijciendas tenebras, an ad explicanda sensa mentis? Ut autem animi conceptus explanabit id quod ipsum lumine interpretationis eget? Si summa uirtus orationis est claritas, ut est, summum profectò uitium erit *στυγία*. Et si oratoris officium est docere & explicare controuersiam, huius rei cōtraria sunt uerba inusitata & inaudita: & si denique quanto quis eloquentior, tanto dilucidior est: certè quanto quis indoctior, tanto obscurior. Præferamus igitur lucem tenebris, diem nocti, serenitatem nubilo cælo, & ut priscorum glandes repertis frugibus, sic & eorum uerba, melioribus inuentis, missa faciamus. Cæsari credamus ingenij acerrimi uiro, uerbum insolens & antiquatum tanquam scopulum esse fugiendū. Imitemur loquij parentem M. Tullium, cuius oratio uerbis usitatissimis expressa, quæ Romanè loqui debeamus, ostendit. Egregiam uerò & eximiam laudem refert, qui oblitterata multisq; seculis obsita refert in usum, & cum præsentibus quasi cum matre Euādri loquitur, fortè quòd pauci imperitiores dictitant illud Tanto melior, ne ego quidē intellexi. Aliter uisum est Cicer. in hac re iudici uel optimo, qui in oratione pro Cluentio Cepasium ridet, quòd ex tam multis auditoribus nemo quid ille sibi uellet, intelligeret. Hoc uitium solet ijs accidere, qui uerba in medio posita respuunt, trita

& usitata

Et usitata aspernantur, communia et omnibus aperta pro-
 uitiosis habent, uenantur abstrusa, laudant insueta, opti-
 ma censent quæ paucis aut nemini sunt cognita. Relictis
 omnibus orationis insignibus, duo summa flagitia com-
 mittunt, in quibus eloquentiæ fructum ignari rerum esse
 putant: uerba prisca locant, temerè permiscunt omnem lo-
 quendi consuetudinem. Hoc autem prodigiosum dicendi
 genus adsciscunt in umbra ac in ocio, quum ad ingenio-
 rum ostentationem ignotissima quæq; proferunt in me-
 dium, ut plura legisse, plura didicisse uideantur. Vulgi se-
 quuntur opinionem, cui ignota et incomprehensa admi-
 rationi, nota et conclusa contemptui sunt. Lectitant En-
 nij uersiculos apud Ciceronem, apud Aulum Gellium, et
 Nonium Marcellum. Passim colligunt quæ uenosus Ac-
 cius, et uerrucosus Pacuius antiquè dixit. Plautina et
 Lucretiana referunt in enchiridium, ut cum sit usus, ex-
 promant. Perlegunt scriptores ineptissimos, qui Chaldaea
 Hebraea, Persica Macedonica, Græca Latina, barbara pe-
 regrina, nota ignota, pura et impura confundunt, tametsi
 nullius omnino linguæ docti periti que sunt. Ex illis eli-
 ciunt asperam (cum Persio dicam) loquendi sartaginem.
 Plurimi enim ridiculè docti extiterunt hoc seculo proxi-
 mo, quorum laus omnis orto lumine bonarum literarum
 adumbrata est. Horum periculò sapiant intacti, et dum
 exercentur apud magistros, nunquam inusitatè loquan-
 tur. Non omnibus omnia licent. Pueros usitatis assuescere,
 prisca notare uolo. Quum aberit ignorantiae suspicio,
 concedam ut prisca et inusitata liberius usurpent, quibus
 loco positis grandior atque antiquior uidetur oratio.
 De quo sic Tullius de Oratore, libro tertio: Inusitata sunt
 prisca serè ac uetusta, et ab usu cottidiani sermonis iam-

diu intermissa, quæ sunt poëtarum licetia libera, quam
 nostra, sed tamen raro habet etiam in oratione poëticum
 aliquod uerbum dignitatem. Neque enim illud fugerim
 dicere ut Cælius, Qua tempestate Pœnus in Italiam uenit.
 Nec prolem, aut sobolem, aut effari, aut nuncupari, aut,
 ut tu soles Catule, non rebar, aut opinabar, & alia multa,
 quibus loco positis, grandior atque antiquior oratio sepe
 uideri solet. Ad quod alludens Quintilianus hæc, Verba
 à uetustate repetita, non solum magnos assertores habent,
 sed etiam afferunt orationi maiestatem aliquam, non sine
 delectatione. Nam & auctoritatem antiquitatis habent, et
 quia intermissa sunt, gratiam nouitati similem parant. Sed
 opus est modo, ut neque crebra sint hæc, neque manifesta:
 quia nihil est odiosius affectatione: nec utique ab ultimis
 & iam oblitteratis repetita temporibus, qualia sunt toper
 & antigerio, & exantlare, & prosapia. Pauca aspersit
 operi Vergilius,

Cœlicolæ magni, quianam sententia uobis

Versa retro—

Ignæus est olli uigor, & cœlestis origo.

Tros Rutulus ue suat—

Vnam ex uirginibus socijs sacra que caterua

Cōpellabat—

Hæc effatus, equum in medios moriturus & ipse

Concitat—

Vt rebare, Venus (nec te sententia fallit)

Troianas sustentat opes—

—Pulchra faciat te prole parentem.

Prisca sunt, quianam, olli, suat, cōpellabat, effatus, rebare,
 prole: quibus & similibus antiquius fit & grandius he-
 roicum poëma. Talia quædam uir impense doctus in re

grau

gravi, seuera, tristi, non indecorè. (si modò rarò) ponet. Nec enim omnes, nec in omnibus locis, nec semper, nec omnia decēt: & hoc nostrum seculum fastidit omnia quæ Ciceronis autoritate defendi nequeunt, quem antiquitatis huius admodum parcum fuisse constat. Iam quis sciret hæc? Opuliscere pro ditescere? Pauperavit pro pauperem fecit? Paucies pro raro? Latibulet pro lateat? Ignauit pro ignauū fecit? Ocepso pro cæpero? Obstrigilare pro obstare? Porcet pro eo quod est prohibet? Redostit pro redijt? Ruspari pro scrutari? Redurare pro aperire? Grandibo pro extendam? Conscribellauit pro cōscripsi? Ebriulare pro ebrium facere? & sexcenta alia quæ posteriores non receperunt, propterea quòd essent aut agrestia, aut aspera, aut urbaniorum consuetudine destituta. Vt breui finiam, usitatis tutius utemur.

De uerbis barbaris.

CAP. XII.

BARBARA quoque locum non habent in oratione pura. *B*ac Latina, nisi forte ut homines externi, sic illa donata sint Romana ciuitate. Recepta sunt à multis gentibus nonnulla, ut à Gallis carrus, rheda, petoriturum, carruca, alauda, gesum, gallicæ pro soleis, à Britannis couinus, à Germanis essedum, ab Hispanis lancea, à Sardis mastruga (scribitur & mastruca) à Pœnis mappa, à Persis gaza, à Macedonibus phalanx, ab accolis Padi ploxenum, à cæteris Italiæ populis multa, quæ nunc pro Latinis ac domesticis habentur: à Græcis plurima, quòd inter barbaros sola Græcia non esset. Ex his alia integra manserunt, ut lego, sero, propino, lampas, eclipsis, peristroma. Alia sunt inflexa, ut domus, ager, poëma, fana, bos, musa, anima. His & eiusmodi multis licet puer utatur.

Græca

Græca quædam Latinis immiscere, & suis literis notare interdum licet, si quid occultare uolumus, aut si nostris uenustiora sunt Hellenica, aut sicuius hominis Græci uerba memoramus, aut si nostra desunt, quod frequenter accidit in nominandis arboribus, piscibus, aubus, herbis, radicibus, instrumentis, medicamentis, partibus corporis humani, supellectile, gēmis, Lapillis. Discant utranque linguā necesse est ij qui Latina à Græcis, Græca à Latinis segregare uolēt. Quod quum fecerint, est enim cum primis necessarium, Latinè quàm Græcè loqui pulchrius & decentius, credo, existimabunt. Turpe quidem est, & inutile, morem ciuium suorū, usus cottidianos, proprium sermonem, linguam patriæ deserere, desciscere ad alienos, & externa malle tractare, quàm domestica atque familiaria. Nam si propter Latina Græcis operam damus, quid ita Græca Latinis anteponimus? Quid peregrina frustra sequimur, nostra damnamus? cur sumus hospites in patria? Quin audimus M. Tullium dicentem, nolle se magis uti Græcis in oratione Latina, quàm Græci Latinis utantur in Græca? Ridiculus est qui Græcè nugatur, nesciens Latinè, qui que in medio posita non attingit, longinqua et fugitantiâ frustra persequitur. Prima sit cura puero, ut Latinè loquatur, Græca sine causa ualida ne admisceat: barbaram uocem ut contagionē uitet. Omnis autem uox barbara censetur, quam indecorè suderunt imperiti, non admisere docti, ut leuca, passagium, treuga, aucha, manutentia, capellania, locumtenens, capellanus, bannum, guerra, pitantia, birectū. Quid moror? Sunt alia propè infinita, quæ uulgus imperitorum facit imitatione sermonis eius quem didicit à nutricibus, præter illa quorum ui, natura, genere, declinatione abutitur, ut tenetur pro debet, furauit pro

uit pro

uit pro furatus est, domauit pro domuit. Quæ nisi exhorreat rudior ætas perinde atq; serpentem, nisi timidè et religiosè obseruet usu doctorum probata, nunquam purè, syncerè, tersè loquetur. Sermonis, ut morum, uerecundia mihi placet, displicet licentia: quam indulgent ij qui ueretur ne puer, si eius conatus infelices reprimas, parum sit copiosus. Probat agricola luxuriantem segetem, quæ depascenda sit in herba: spinas & carduos nunquam probat. Hic etiam corrigendus est error illorum, qui quicquid in receptæ dignitatis scriptoribus reperiunt, uerum, probum, idoneū arbitratur. Quot sunt apud Catonem, Plautum, Terentium, Lucretium, Varronē, quibus iam ut obliteratis non utimur? Quot apud recentiores nominis amplissimi subolent barbarum quiddam, & offendunt aures eruditæ? Probati sunt autores, sed temporis & præsentis usus habenda est ratio. Ergo in eligendo opus est prudentia, & illorū imitatione, qui tempore Ciceroniano, et paulò post literis & doctrina floruerunt. Tum multo elegantiissima fuit Romana lingua, & longo interuallo superauit antiquorum uastitatem. Ex uerbis priscis multa antiquauit, multa neglexit, multa reseruauit aut ad necessitatem, aut ad seueritatem. Itaque ualeat in his quod aiunt, Nec passim, nec ab omnibus. Nullus est enim delectus, si omnibus utimur promiscuè.

De uerbis agrestibus. CAP. XIII.

Est præter hæc uerborum quoddam genus uastum, insuaue, rusticanū, agreste, inamabile, absonum, & absurdum, quod uix unquā apud principes linguæ Latinæ reperiatur. Rationem quæris? Nō uideo, nisi quòd inuentum ingratumq; est auribus eruditæ: ut hominū quidam
natura

natura sunt inepti, deformes, illiberales, inhumani, duri et asperi, qui quidem inter aptos & habiles nullum unquam dignitatis inueniunt locum. Hanc uerborum acerbitatem & offensionem sæpenuero parit inflexio, ut cœlicolæ, amandæ, insanix. archipiratæ nō displicent: at cœlicolarum, amandarum, insaniarum, archipiratarū, nescio quomodo iniucundus est sonus, & ingrata quædam magnitudinis moles, qua grauius offensi excultiores uiri οὐκ ἔστιν, quæ talia minus odiosa faceret, inuenerunt. Decurrerunt aliqua uenustè, & cœlicolūm pro cœlicolarum dixerunt. at multa ne hoc quidem modo quasi dolere potuerunt. Fœdius est insanium quàm insaniarum, & archipiratūm quàm archipiratarum. Nec auris expurgatæ uir libenter audire poterit hos casus, contemplandorum, duorum uirorum, triūuirorum, sestertiorum, nūmorum, quadringentorum annorum, facum à face, nucum à nuce, picum à picc, nostratiū, uestratium, sobolum, amarorum ab amarore, cornuum, genuum, luctuum, specierum, progenicrum. Nec multo libentius exaudiet aliū in patrio casu, peculij, Vergilij, Laurētij, Didonis, Calistonis, poëmæ tibus, manui, gustui, speciei, progeniei, speciebus, & infinita generis eiusdem. Quæ (malū) ista est superstitio: nescio. In omnibus rebus pulchri uoluptas in precio est, uilis autem deformitas. Erasmus in Ciceroniano ridet hanc religionem. Ego uerò non rideo, si modum seruat. Visum est optimo cuique sic loqui, nō modò Latine, sed etiā Græcè, Gallicè, Germanicè, Britannicè. Agit in eos qui unum mirantur Ciceronem suum, qui uigilanter obseruant quos ille probarit casus, eosq; quasi reliquos omnes improbaturi, referunt in ingētem librum. Hos ex parte ridiculos, ex parte tolerabiles esse puto. Quòd in lectiōne uerborū
laborent,

laborent, uehementer probo. Quòd numerum conficiunt eorum, quæ elegantia, quæq; uasta sunt & inamœna, non interrogantes aurium sensum, probare non possum. Non est hoc neq; numeri, neq; autoritatis, sed ingenij, magniq; iudicij. Sêtit ingeniosus & exercitatus quid urbanè, quid rusticè sonet, & illiberaliter: numerum certum nō habet. In eo ipso peccant & quidam grammatici, qui innumerabilem uocabulorum turbam referūt in heteroclitā, quòd illis numerus aut singulariter, aut pluraliter, aut casus unus plures uel desint: quasi numero comprehendi possint omnia declinationum coniugationumq; membra quibus ornatiores uiri non utuntur. Quis liberaliter eruditus, præter Mancinellos, dicat, dementiam, concordiam, uigilantiam, alborem, dulcedinem, carere numero plurali? Tamen in dementijs, insanijs, concordijs, dulcedinibus, alboribus, nullus est gratiæ decor. Non omnino desunt eis alterius numeri casus, sed pauci uenusti iucundiq; suppetūt, in quibus numerandis operam perdere quid est necesse? At durum & inuenustum habeo pro nullo. Ego quoque habeo in re molli & decora, non eodem modo in dura et insuauī. Rarus est usus istorum, non tamen omnino nullus. Quid hic agam? Muta figuram. Res eadem pluribus modis efferi potest. Eadem est ratio in coniugatione uerbi, quæ in declinatione nominis. Amabitis, amaucratis, amaremini, amamīnor, amaremur, formidabar, uerecundabar, cuperemur, legimīnor, audirere, audiremini, & aliarationis eiusdē, quæ pares aut plures habet syllabas, adeo uasta sunt, & auditu tristia, ut perrarò intromittantur in orationem elegantem & excultam. Nec illud est modò in casibus partium orationis. Ut horridulum sonum fugerent ueteres quanuis graues & seueri, dixerūt pro duello bellum,

bellum, pro davis bis, pro duellio bellium, pro axilla alam, pro uexillo uelum, pro taxillo talum, pro paxillo palum, pro si audes sodes, pro si uis sis, pro aisne ain', pro non quire nequire, pro magis uelle malle, pro non uelle nolle, pro non scire nescire, pro postmeridiano pomeridianum, pro medidie meridiem, aufugit nō abfugit, aufer non abfer, amouit non abmouit, abstulit non abtulit. Plura numerat M. Tullius in Oratore, quibus refutantur horridi & uastè hiantes homines barbari, qui de uerbis laborandum esse negāt. Cur dicimus amasti amastis, amassem amassenus amassetis amasse, steti non stauī, dedi nō dauī, perij, præterieram, audierunt, uenierunt? Cur uera & integra mutamus? Cur hæc magno consensu doctissimorum hominum citra omnem carminis necessitatem recepta sunt? Proh deūm hominumq; fidem, præfectus fabrūm, duumuirūm, triumuirūm, liberūm pro filijs & filiabus, sestertium, nummūm, septingentūm, metu pro metui, ut hic, Parce metu Cytheræa. —

Die pro diei,

Libra die noctisq; pares ubi fecerit horas.

Cur inducta syncope, apocope, synæresis, πέντε τῶν ὀνομαστων ἢ ἑνωμάτων? Cur uincla sæpe Liuius, sedā Cicero dixit? caldam & soldum tota Latinorū ciuitas? hoc ne poeticum? nequaquam. Quale igitur? ingenuum & urbanum loquendi genus: quod qui despicit, matris suæ linguā balbutiat infantiſsimus. Ne communem tot gētium linguam qua ciuitates, populi, nationes, regna, imperia habent inter se commercium, qua poëmata, annales, historia, leges, iura, sacra, profana, artes & scientiæ omnes explicantur, ne tam celebrem linguam turpiter & fœdè polluant atq; corrumpant. Ex hoc numero uerborum absonorum alia per intercisionem aptiora fiunt, ut præterierā, sestertium.

Alia

Alia per apocopen, & extreme syllabæ decurtationem, ut exin, dein, ain², noſtin², metu, tribunal, nam integrum fuit tribunale. Alia per ſynæreſin, qua duæ ſyllabæ in unâ conſtantur, ut peculij ſcribimus, ac ſi eſſet quatuor ſyllabarum, duas tamen poſtremas literas in unam collidimus. Alia per mutationem, ut aufero, ſuſtuli. alia per additionem, ut redeo, ambio. Plura manſerūt rudia & impolita, quibus nemo niſi malus architectus ædificat orationem. Quum reieceris & obſcœna & ſordida, & inuſitata, & barbara, & ruſticana, cæteris utare licet, non temere quidem & promiſcûè, ſed ut natura rerum & decorum poſtulabit. Quod quale ſit, ſuo loco dicemus.

De uerbis humilibus. CAP. XIII.

Humilia nullam penitus habent dignitatis autoritatem. Sunt enim quaſi humi deiecta, & ad extremam honeſtorum conditionem redacta. Quapropter ſicut in oratione gracili & humili collocantur, ita in ornata, ampla, graui, ſublimi, locum nō habent. Exempla ſuppeditat haud pauca Vergilius in Bucolicis, cuiuſmodi ſunt capella, uiburna, caſeus, arbuſta, caſa, tugurium, hibiscus, mulctra, mulget, lyciſca, uitula, myrica, corylus, ſaliunca, paliurus, & quatuor hæc loco fiſtulæ, cicuta, auena, arundo, calamus: ruminat, ſinum lactis, uaccæ, bucula, opilio, bubulcus, fiſcella. Suppeditant etiam multa Satyrici, in quibus ſunt ſaliua, occare, runcare, artocrea, ſynciput, ſyngultire, trama, omentum, offa, olla, cornicari, ſclopus, cuminum, pappare, lallare, canthus, agaſo, farrago, uappa, ſambuca, gluto, ſaperda, ſtuppæ, obba, feſtucca, pannucius, pannofus, ſeriola, tucetum, pituita, puppa, caballus, ſumē, corbis, porcus, uerruca, ſcopæ, ſartago.

Finis non erit si cuncta persequi uelim quæ posuerunt satyrici, medici, philosophi naturales, epigrammatici, mythici, quiq; de re rustica libros confecerunt. Coguntur enim uilia quædam usurpare uerba, nota atq; trita uulgò, dignitatibus aut ignota, aut certè nisi quando se demittunt, indecora. Non enim deceat reges & principes & grauius agentes abiectissima nominare artium instrumenta, aut animalia ignobilia, aut morborum medicamentorumq; minutas species. Si quis tamen aut apud M. Tullium, aut Vergilium in Aenea, aut Liuium, talia quædam reperiatur, ne clamet indignum facinus. Eloquentissimi uiri in eodem opere non semper utuntur eodè genere dicendi, subinde mutant stylum, pro uarietate rerum de quibus agunt, nunc graues & ornati, nunc suaves & temperati, nunc subtiles atq; demissi. hinc πένδαπρον apud Homerum, Pero apud Vergilium, Puffio apud Tullium. Communia quàm propria minus uilescunt, ut bos quàm uacca, sus quàm porcus, bestia quàm mus, pastor quàm bubulcus, opifex quàm coriarius, instrumentum quàm pala, nux quàm castanea, obsonium quàm lucanica, uestis quàm bardocucullus, uas quàm trulleum, pomum quàm sorbum, piscis quàm gobio, uerriculum quàm scopæ: quæ sunt usitatiora, quoniam in omnium ore uersantur, ut homines plebeij qui in media luce Reipub. uiuunt. sic illa ab humilitate ueniunt in aliquam dignitatem. Erit quod hic mireris: Omnes sententiæ in quibus humilia sunt uerba, non habendæ sunt humiles, ut hæc, In sordido pãno saepe latet alta sapientia. Nec etiam contrà: ut,

Fronde super uiridi sunt nobis mitia poma,

Castaneæ molles, & pressi copia lactis.

Quid: quod heroici poëtæ ducunt similitudines ab apibus & formicis

& formicis, quæ res humilimæ uidentur? Est in illis soler-
 tia, atq; labor honestus, qui suum meruit honorē. Gemmæ
 & uniones res paræ quidem, sed precio ingentes, inter
 humilia non debent haberi. Turbo ille quo pueri ludunt,
 res est admodū uilis, sed tamen usu notus est. Nec abiecta
 uerba semper metiemur uilitate rerū quas significāt, sed
 aliquando hominū existimatione. Quid est noctua uilius?
 sed illam celebrarūt auguria, celebrauit prodigiosa natu-
 ra. Qui nouit humilium uerborū differētias, deiectissima,
 si uolet, collocabit in iocosa scriptione, ut siquando ludat
 ΒΑΡΑΧΟΥΟΜΑΧΙΑΝ, culicē, caluitium, pūlicem, testamētum
 porcelli, leues apologos, fabulas aniles, discordiam partiū
 corporis humani, ridiculas epistolas, morias, colloquia
 hominū postremorū, nūmos, satyras, lasciuas odas, syluas,
 epigrammata minutiora, asinos aureos, iocos amoris, co-
 mœdias Attellanas & tabernarias, & siqua sunt similia.
 At in laudatione, in panegyrico, in genere epidictico, in
 historia, in epistola graui, in suasione, in causa forensi ad
 declamandum posita, ne constituat humillima, nisi fortē
 quum hominē aut rem maximē deprimere & attenuare
 uolet. Aliud est tenue dicēdi genus & acutū, aliud humile
 & abiectū, in quo ioculariter quod uolumus effundimus.
 Si quid habebit iudicij studiosus artis, monitus uidebit
 quatenus progredi liceat, & Ciceronē optimū ducem le-
 ſtitabit, illumq; imitari iam occipiet. Nōne uides ut pueri
 liberaliter educati, siquādo gallicē loquantur apud hone-
 stos uiros, humilitatē fugiant, quam iocantes apud æqua-
 les cupidē sectantur? Eadem est ratio Latine loquētis, &
 temporibus ac personis accommodantis orationem. Di-
 scenda sunt omnia, non temere & fortuitō iacienda. De
 quo non pigebit audijsse Quintiliani sententiā: Obscœ

na, inquit, uitabimus, & sordida & humilia. Sunt autem humilia infra dignitatem rerum aut ordinis. In quo uitio cauendo non mediocriter quidā errare solent, qui omnia quæ sunt in usu, etiam si causæ necessitas postulet, reformidant: ut ille qui in actione Ibericas herbas, se solo nequicquam intelligente, dicebat, nisi irridens hanc uanitatem Cassius Seuerus, spartum eum dicere uelle indicasset. Nec uideo quare clarus orator duratos muria pisces nitidius esse crediderit, quàm ipsum id quod uitabat. Hæc ille. Vergilius humilem putat esse panem. dicit igitur,

—Cereremq; canistris Expediunt.—

—Oncrantq; canistris Dona laborata Cereris.—

Et Cereale solum pomis agrestibus augent.

Consumptis hic fortè alijs, ut uertere morsus

Exiguam in Cererem, penuria adegit edendi,

Et uiolare manu malisq; audacibus orbem

Fatalis crusti, patulis nec parcere quadris,

Heus etiam mensas consumimus, inquit Iulus.

Per cererem, per cereale solum, per exiguam cererem, per quadras, per fatale crustum, per mensas quid accipimus? quoties proprium mutat alieno, ut copia & dignitate crescat res tenuis? Littore ahenalocant alij. — Propriū uasis nomē (ollam æream intelligo) parum nitidum existimabat. Idem, Frangere saxo, pro mola aut mortario.

Dant manibus famuli lymphas.—

pro eo quod est, dant aquas.

Et Tyrrhena pedum circundat uincula plantis.
pro calceis.

—Famulasq; ad lumina longo

Exercet penso.—

pro eo quod est, nere iubet.

Multa alioquin humilia splendide dixit. Grammatici ta-

men

mē notant apud eum ταπεινωσις, id est humilitatis uitium,
In gurgite uasto. præsensit, & magnitudinis epitheton
adiecit. Semper humilitas in eo retinet decorem, ut in his,
Cui tolerare colo uitam, tenuiq; Minerua.

Excussi manibus radij.—

Colus & radius non amplæ sunt dignitatis, at honore cir-
cunuestita non dedecet. In tenui genere uersanti sumen-
da sunt de medio uerba, & in oratione liberius quàm in
heroico opere, uerecundius quàm in abiecto collocanda.

De uerbis sublimibus.

CAP. XV.

DE uerbis sublimibus pauca, si bonum uidetur, adiun-
gamus. Nam de pudicis, de nitidis, de usitatis, de La-
tinis, de urbanè sonantibus nihil hic esse dicendum existi-
mo, propterea quòd expositis contrarijs hæc omnia cla-
rè satis elucent. Etenim quicquid in hac lingua obscœnū,
sordidum, inusitatum, barbarum, agreste non est: castum,
pulum, uulgatum, Latinum sit necesse est. hæc oppositio
uerborum nihil habet intermedium, de quo in habendo
delectu quærendum esse uideatur. Castis castiora, puris
puriora, uenustis uenustiora inuenire possis, itemq; ob-
scœniora obscœnis, sordidiora sordidis: sed erit hoc com-
parantis, non opponentis ex aduerso contraria. Non ita
res est in humilibus & sublimibus. Non enim quicquid
humile non est, sublime dici debet: nec quicquid sublimi-
tatem non habet humile putandum. Est aliquid interie-
ctum quod neutrius est particeps. Sublimia & ardua
sunt, quæ dignitate & amplitudine splendescunt: ut no-
mina deorum & sacrorum cum propria, tum communia:
ut deus, conditor, pater, moderator, regnator, genitor,
numen, rex omnipotens, & apud ueteres, Iuno, Miner-

ua, Diana, Apollo, Mercurius, Hercules, Neptunus, The-
tis, Amphitrite, Penates, Pluto, Proserpina, & id genus
multa, sine quibus aiūt etiāmnū Christiani sua poemata
iacere, ideoq; ad carminum maiestatem suis libris infe-
runt Cererē pro pane, Bacchum pro uino, Pomonam pro
pomis, Neptunum pro mari, Iunonem pro ambitione,
Mineruam pro arte, Martem pro bello, Enyo pro belli-
co furore, Mercurium & Suadam pro eloquentia, Tel-
lurem pro terra, Palem pro pascuis, Dianam pro ue-
natione, Hymenæum pro nuptijs, Parcas pro fato, Plu-
tonem pro diuitijs, & cacodæmoniorum principe. An
autem magniloquentia, an ne consuetudo obtinuit, ut
hæc amplissima uiderentur ornamenta, non iudico: certè,
nescio quomodo, posita loco, grandius & antiquius ef-
ficiunt poemata. Adde nomina uirorum illustrium, gentiū,
populorum, regnorum, montium, fluminum, urbium, de
insignibus loquor, cuius generis hæc sunt, Menelaus,
Achilles, Vlysses, Ajax, Diomedes, Priamus, Aeneas,
Hector, Paris, Cadmus, Amphiaræus, Lycurgus, Solon,
Darius, Philippus, Alexāder, Curius, Fabritius, Sylla, Pō-
peius, Iulius Cæsar, Persæ, Babylonij, Thraces, Lacedæ-
mones, Attici, Thebani, Pœni, Romani, Ausones, Galli,
Britāni, Europa, Asia, Africa, Hesperia, India, Aegy-
ptus, Germania, Pelū, Olympus, Ismarus, Causasus, Apē-
ninus, Alpes, Pyrenei, Atlas, Abila, Calpe, Gāges, Nilus,
Hister, Eridanus, Rhodanus, Iberus, Tagus, Rhenus, A-
thene, Thebæ, Sparta, Rhodus, Carthago, Roma, Tolo-
sa, Lugdunum, Lutetia. Sunt alia innumerabilia, quæ cer-
tatim colligunt heroici poëta, & quasi stellas affigunt
operi suo. Adijce nomina uirtutum, & effectuum qui se-
quuntur eas, ut prudentia, iustitia, religio, uictoria, trium-
phus,

phus, gloria: Scientiarum, cuiusmodi sunt ars magica, iuris prudentia, ratio grammatica, dicendi facultas, architectura, doctrina, disciplina, sapientia, contemplatio: Partium hominis insignium, animus, corpus, cor, cerebrum, caput, pectus, lacerti: Splendidi uestitus, palliũ, toga, prætexta, trabea, paludamentum, torquis, armilla: Colorum, ut purpura, murex, coccum, fuluum, rubrum: Armorum, lorica, galea, thorax, hasta, lancea, ensis: Nauium, biremis, triremis: Aedificiorum, domus, templum, ædes, curia, capitolum, theatrum: Magistratum, dictator, consul, imperator, rex, tribunus, potestas: Animalium nobiliũ, tygris, leo, ursa, elephãtus, equus, aquila, philomela, cete, delphinus. Vt breuiter finiam, rerum maximarum uel quantitate, uel precio, cælum, Sol, Luna, astra, lumen, ignis, aër, mare, terra, uëtus, fulmen, pluuia, tempesta, aurũ, argentum, æs, crater, patera, gemmæ, marmora, simulachra, statuæ. Non immorabor ultra. Ex his enim cætera animo concipere minimè operosum arduũq; est: nec difficile puto de uerbo propriè dicto iudicare atque deprehendere quæ uis eius splendeat, quæ ue sit obscura. Regere, moderari, gubernare, orare, iudicare, contemplari, sacrificare, pugnare, uincere, sapere, florere, cohortari, docere, & alia infinita quæ significant facere aut pati id quod aut natura, aut hominum iudicio præclarum est, sublimia & excelsa meo iudicio debent haberi. Dicet aliquis: Sint ne sublimia quæ refers, tu quidem uidẽris: Sat scio à pastoribus, rusticis, mulierculis, pueris, infantibus hæc frequenter usurpari solere. Quidni? quãto sublimiõra, tanto magis cõspicua sunt, & in omni sermone frequentiora. Res arduas serè uulgus admiratur, et ab infantia nominare discit. subinde loquitur deos, sacrificia, ritus, mores, natiões,

urbes, præfecturas, bella, prælia, fœdera, pacē, iura, leges, uasa, uestes, animalia, loca, tempora, & omnia ferè quæ rerum natura ingentia procreauit. Ergo uulgus est grā diloquum? Malè colligis. Non æstimamus leonem ab unguibus. Non unum uerbū sublime & amplū magnificam orationem efficit. Quid igitur? Humiliū fuga, sublimium frequētia, sententiarū grauitas, & apta compositio. Uulgus indoctum si se attollere conatur, nec humilia effugit, nec sublimia frequentat, nec in sententiarū grauitate persistit, nec aptè res & uerba cōponit. Est & aliquid lautum in parsimonia rusticorū, & plebeia mulier aurū fert atq; margaritas: nec tamen hic conuiuū magnificum, aut insignem fœminæ mundum dixeris. At propemodū quæ numeras, propria rerum uocabula sunt, ab omnibus necessariò dicenda. Sublimes igitur quadam necessitate sumus. Quemadmodum materia in syluis alta sponte creuit, sic ex hominum instituto uerba magnifica nata sunt: sed nō est cuiusque deligere. Præterea nec arbor una præclara splendidam regiam, nec unius aut alterius uerbi splendor excelsam efficit extructionem. Aliena tamen atq; modificata sæpe magnificentiora uidentur, quàm propria, credo, quòd rariora sunt, & paucioribus usitata. Assumuntur aut translatione, ut scopulus pro periculo, naufragium pro exitio à Cicerone dictū est in oratione pro Rabirio perduellionis reo. aut synecdoche, ut tectum pro domo, ferrum pro gladio. aut metonymia, ut Roma pro Romanis, cœlum pro dijs. aut antonomasia, ut Pœnus pro Annibale. aut periphrasi figura amica poëtis, ut diuūm pater, atq; hominum rex. orandi facultas, scientia differendi. aut catachresi, ut equum diuina Palladis arte ædificāt. equificant, ut ædificāt, dicere Latine non possumus. aut hyperbole,

hyperbole, ut tonabat pro uehemēter orabat, quibus annumerāda sunt antiqua, ut rebamur, clarigatio. Proprijs (ut Quintilianus ait) dignitatem dat antiquitas. Quo dicto probari potest in quibusdam proprijs esse dignitatē. At Quintilianus in octauo de proprijs loquēs hęc dicit: In hac autem proprietatis specie, quę nominibus ipsis cuiusque rei utitur, nulla uirtus est. Si propria nullam per se uirtutem habēt, quā possunt sublimia censerī? Quintilianus uirtutem posuit pro ui ac gratia quam præstant figurę: quę quidem eò repertę sunt, ut efficiant orationē aut grauiorem, aut elegantiorē. Nequaquam autem seclusit à proprijs omnem uirtutem. Nam continuo subiicit: Contrarium est uitium id quod apud nos impropriū, *ἀκρίβεια* apud Gręcos uocatur. Si impropriū, uitium est, cur proprium non est uirtus? Idem ibidem mentionem de humilibus facit, quorum multa propria sunt. Si propria quędam, quia res signifiāt humiles, humilia agnoscimus: cur ea propria quę designāt res preciosas & altas, sublimia nō putamus? Idem ex synonymis alia esse sublimiora putat, quod proprijs accidere necesse est. Omne uerbum (inquit idem) nisi in oratione positum, uirtute caret. Nam & sublime in humili re tumescit. Fateor esse quamplurima quę ab oratione uim capiant, & uerbis sublimibus nos abuti posse: sed id non efficit, ut simplicia uerba qualia sint natura, cōsiderare non possimus. Lapis natiuus citra compositionem discrimen habet, magnus paruus, durus mollis, longus breuis, usitatus inusitatus, nitidus impurus, magnificus humilis, integer fractus dicitur. Non eadē quoque ratio uerborum est? Verba (inquit Cicero de amplificatione) ponenda sunt quę uim habeant illustrandi, nec ab usu sint abhorrentia, grauiā, plena, sonātia, iūcta,

facta, cognominata, nō uulgata, superlata, in primisq; trās-
lata. Quorsum hæc? Si de uerbis simplicibus nullum est
certum iudicium, cur simplicia, id est incontexta, à collo-
catis iunctisq; dirimut? Si uerbum sublime tumescit in or-
ratione tenui, id fit propter inæqualitatem. Inæqualitas
aliud quidem respicit, non semper coniunctionem desi-
derat. Mens enim res separatas atque disiunctas cōficere
potest. Sunt intermedia quædam, nec humilia natura, nec
sublimia, quibus utimur in omni genere dicēdi, ut in no-
minibus homo, foemina, cura, res, nemo, nullus. In prono-
minibus, hic, meus, noster. In uerbis, est, stat, mouetur. In
aduerbijs, heri, cras, forte. Ex cōiunctionibus & praposi-
tionibus nullam excipio. Nihil ipsæ per se eminent: in col-
locatis & in cōcinnitate & in schemate eminere possunt.

De grauibus uerbis, & leuibus.

CAP. XVI.

VERBA grauia à rerum graui pondere, & ab intelle-
ctu significantiore dicuntur: leuia contra. Grauitas
atque leuitas in oratiōe maximè cognoscitur, sed & ex-
tra contextū examinari potest. Incestū, flagitium, scelus,
peculatus, sacrilegiū, perduellio, proditio, parricidium, a-
mentia, furor, insania, prædo, pirata, carnifex, necare, sa-
tagere, deperire, fornicare, exhorrescere, per se grauia
sunt. In synonymis differentia grauium & leuiū apertius
deprehenditur. Grauior est charitas quam amor, unda
quam aqua, procella quam uetus, saxum quam lapis, an-
gustus quam breuis, rapidus quam celer, grandæuus quam
senex, cultum quam aruum, dapēs quam cibaria, religio
quam obseruatio, promeritus quam meritus, moles quam
magnitudo, ruina quam casus, ingēs quam magnus, inac-
cessus.

cessus quàm inuius, direptus quàm captus, superbus quàm magnificus, rapina quàm furtum, latro quàm fur, fraus quàm dolus, satur quàm plenus, formido quàm metus, imber quàm pluuia, luxus quàm apparatus, insomnis quàm uigil, stridor quàm sonitus, ruunt quàm eunt, obstupuit quàm miratus est, torqueo quàm iacio, efflagito quàm peto, quatio quàm moueo. Ex hac cōparatione corrigendī materia sumitur, & à leuiore ad grauius amplificanti fit gradus. Vereor ne in hac enumeratione exemplorū nuda sim molestus. uix enim capit ornatū atque uoluptatem res tot partibus cōcisa, & interrupta. Sed professus sum me omnia apertè traditurū, quæ ad delectū uerborum & eorum collocationē pertinet. Quare permittāt mihi studio si compositionis, rem omnem illustrare exemplorū frequētia, & cogitent aliud esse docentem in gracili rerum tenuitate uersari, aliud in ampla materia atque ardua spaciari eloquentem. Virtus est in docente sermo breuis ac dilucidus. Si qua ab illo dicendi uoluptas adiungitur, cōtendit, ut præceptorum duritia molliatur. Illa tamen non est tum expetenda, quum res ipsa per se utilitate capit legentium mentes. In gradibus apertum discrimen est. In his enim quæ gradatim crescunt, cōparatio & superlatio primum gradum quātitate & grauitate uincit, acerbior acerbissimus, acrior acerrimus, grauior grauissimus, crudelior crudelissimus, sceleratior sceleratissimus: & id genus infinita. Quin epitheta quædam sine ulla cōparatione pondus habent & incrementum, ut quum dicimus, mirum artificium, grande crimen, uastum gurgitem, lectum adolescentem, hominem teterrimum, nefariam libidinem, nequitiam singularem, summam uim, innumeraibilem multitudinem, insignem uirum, immania pocula, graues

graues iniurias. Nam quum graue quiddam quærimus, et illud in rerum uocabulis inuenire non possumus, tum ut animi conceptus expleatur, ad epitheta cōsugimus. Quòd si propria aut per se, aut epithetis adiuta, grauitati rerum non satisfaciunt, subsidio sunt figura, translatio, hypallage, synecdoche, ^{ἀντωνομασία} *antonomasia*, allegoria, periphrasis, antonomasia. Hic de tropis, nō de reliquis luminibus sententiarū atque uerborum loquor, propterea quòd illa non sunt in singulis uerbis de quibus agitur in præsentia, sed in oratione contexta prominēt. Grauiora sunt interdū translata quàm propria, ut ardor pro cupiditate, ignis et uulnus pro amore, nudus pro inopi, germanus pro simili, cæcus pro ignaro, coruscat pro uerbo uibrat, extunderet artes pro inueniret, ardere pro amare, inuestigauit pro quæsiit, cōtendo pro eo, euolare pro abire, acerbitas pro malo, acre pro uehemēti, inflammatus pro commoto, sobrius pro cōsulto, proripere pro eo quod est producere, teterimus pro crudelissimo. Hypallage est metonymia qua pro inuentore inuentum, pro continente contentum, pro efficiente effectum, pro possessore possessorem, aut contrā capimus. In hac conformatione dicimus, Martem fatigāt, Sus Minercuam, Raptus Helenæ Græciam Asiamq; commouit, Africam exciuit tumultus, Perijt Marsus, Lacerat Musas, Nutu Iunonis eunt res, Cicero ab exilio reportatus humeris Italiæ. Leuius dixeris, bellum poscunt, sus artificem docet, Raptus Helenæ Græcos atq; Troianos commouit, Afros exciuit tumultus, Perijt Marsi liber Amazonis, Abutitur disciplinis, Voluntate Iunonis eunt res, Cicero ab exilio reportatus est ab Italis. Synecdoche dicitur quū à parte totū, uel à toto pars, uel numerus à numero intelligitur. Hac forma grauiter usus est Cicero: cū alibi, tū in sexta

in sexta actione in Verre: Nego in Sicilia tota, tam locu-
plete, tam uetere prouincia, tot oppidis, tot familijs tam
copiosis ullum argenteum uas, ullum Corinthiũ aut De-
liacum fuisse, nego ullam gemmam aut margaritam fuis-
se, aut quicquam ex auro aut ebore factum, signum ullum
aeneum, marmoreum, eburneum, nego ullam picturam ne-
que in tabulis, neque textile fuisse, quin quaesierit, inspe-
xerit, quod placitũ sit abstulerit. Partẽ istorũ quaesierat
et abstulerat Verres, at totũ genus amplificãdi gratia ac-
cusator inculcauit. dissimulat tamen. Quũ dico, inq̃t, nihil
istũ eiusmodi rerũ in tota prouincia reliquisse, Latinẽ me
scitote, nõ accusatoriẽ loqui. Idẽ orbem terrarũ pro im-
perio Romano, omnẽ ciuitatem pro paucis ciuibus usur-
pat. Terentius numero mutato grauius dicit, *Istarum me-
reticum contumelias. & Cicero, Curios, Fabritios,
Quintos Maximos. Et Vergilius:*

Talia coniugia, & tales celebrent hymenæos.

Egregium Veneris genus, & rex ipse Latinus.

*Allegoria est uox illa Catiline, Incendium meum ruina
restinguam, pro eo quod est, inimicos meos interimam.
Et illud Vergilianum:*

Sed nos immensum spacijs conficimus equor.

*Vtrunque autem auctius est quàm proprium. & illud de
Tyberio, Lutum sanguine maceratũ, Validius est quàm
si Rhodius magister dixisset, & sordidus es, & crudelis.
Periphrasis interim grauis est, non modò sublimis, ut orã-
di facultas pro Rhetorica, memoria rerum gestarum pro
historia, diuũ pater atque hominum rex pro Ioue. Cœ-
li qui sidera torquet, pro eodem. Vera Iouis proles, pro
Hercule. Romanæ conditor arcis, pro Romulo. Philoso-
phorum princeps pro Platone. Medicorũ deus pro Hip-
pocrate.*

pocrate. Imperator populi Romani pro Rupilio dicitur in tertia accusatione Verris, quum augetur illius auctoritas. Hæc & similia pondus afferre subiectis rebus uidentur. Argumēto sit, quod quum rem uehemēter exprimere conamur, pro uno uerbo hãc libēter amplectimur uerborũ pluralitatē. Finitima est antonomasia, quæ pro nomine nomen usurpat. Vergilius: —Thalamo quæ fixa reliquit Impius—. Leue fuisse, Aeneas. Vigilas ne deũ gens maioris est momenti, quã, Vigilas ne Aenea? Cicero pro Cluentio: Nubit genero Socrus. accusat filium mater. leuius istuc, Nubit Melino Sasia, eadem Cluentium accusat. Stetit soleatus prætor muliercula nixus in littore. nixus erat graue & accusatorium, Stetit soleatus Verres muliercula nixus in littore. Parcè uictitat senex, significantius est quã hoc, parcè uictitat Chremes. Nec eadem libra pensitem hæc duo, sædisfragus Annibal, & sædisfragus Pœnus. In alieno uis est argumēti, quæ nõ est in proprio. Proprium tantũ ualet ad docendũ: alienũ & ad docendum, & ad probandum. Addamus etiam ἰσορροπία, id est amplificationem, sed eam quæ in solo uerbo posita est. Perij, nullus sum, occidi, actum est, exanimatus sum pro turbato, cæsus pro leso, latro pro improbo, solitudo pro paucitate, gladiator pro audaci, parricida pro sicario, scelus pro homine malo, fera pro crudeli, pestis portentum monstrum pro nocente, ueterator pro callido, bestia pro stolido, pirata pro fure, perditus pro uitioso, innumerabilis pro multo, mille pro multis. Multa sunt genera grauitatis in sententijs & collocatione uerborum. Nunc autem de uerbis simplicibus loquimur, ex quibus graua sunt illa quæ significatione robustiora uehementioraq; sunt, Differt autem grauitas à sublimitate, Grauitas est ponderis

ponderis, sublimitas dignitatis. Grauia plus uehemētiusq; significant, sublimia magnificentius ac lautius. Idem uerbum tamen & graue & sublime dici potest, ut si eloquentiam diuinam esse dicemus, illam & significandi pōdere, et dignitatis amplitudine adaugebimus. Caelos autē cœli uertices: astra, diuos: heros, magnanimos principes, et multa dignitatis honore cōspicua, sublimia, nō grauia dicimus. Non enim ualidiora sunt in gradibus augēdi, sed dignitate præstantiora. Adde quòd sublimia nō turpitudinē, sed eximium splendorem habent. At nefarium scelus, sicut æquitate singularē, inter grauia numeramus. Non ignoro hoc uerbum, graue, multos habere sensus, & aliter dici grauem terram, aliter graues iras, aliter grauem Catonem, aliter rationes graues. Hic graue (ut idem sæpius repetam) dico acre, uergens, instans, significatione & pondere cumulatum. Ponitur autem in omni parte orationis. Nullum enim uerbum (si Ciceroni credimus) nisi aut elegans aut graue mittere debet orator. Sed in amplificatio-
ne ut in propria sede dominatur, propterea quòd sua mole dilatat id quod augere laboramus. Quæret aliquis, an si qui pulsauit, attigisse: qui uulnerauit, læsisse dicatur, uerba grauia sunt attigisse atq; læsisse? Ego quidem leuia esse puto. Subleuant enim reum, & de culpæ grauitate partem detrahunt. quod non est grauium proprium. Contraria sunt hæc, amplificare, & imminuere. Amplificantis est grauia collocare, minuētis autem leuia atq; inuualida præferre. Ex ijs quæ diximus, difficile non est iudicare quæ uerba leuia sint, quiq; in dicendo sit usus illorum. Deprehēduntur aut facta correctione: ut, Non tam didicit literas, quàm degustauit. Aut cōparatione: ut, Marius septem consulatus, unum modò Cicero gessit. Pompeius

peius Asianos imbelles, Caesar fortes Italos subegit. Vnus cum septem, imbelles cum fortibus comparatur. Aut frigida affirmatione, ut, homo non indoctus, non malus auctor, non omnium postremus. Aut diminutione, ut, ducere choros, non modò scelus, sed ne uitium quidem est. Aut sua sponte: ut facile, iocosum, ridiculum. Aut quantitate, ut exigua domus, parua ciuitas. Aut precio, trioboli, tresis, dupòdius. Aut opinione, ut Lygur, Iudæus. Aut attenuatione quæ fit per deriuationē, libellus, opusculum. Aut iminutione, Non orator, sed arator. Aut ironia, ut, O lepidum caput, de homine agresli & inurbano. Sunt quæ sola pronuntiatione uideantur esse leuia:

—Meq; timoris

Argue tu Drance—

Quid moror? Totidem leuium genera sunt, quot grauium uerborum. Sed locum notasse satis est. Dicit quispiam, Iam mihi uideris non de uerbo, sed de oratione loqui, & longè aberrare à proposito. Quæ in oratione constitui, in uerbum recidunt omnia. Et epitheton, ac rei nomen cui adiungitur, tanquam unum simplexq; esse uideri potest. Sunt & media, quæ nec grauia per se, nec leuia dicuntur: ut hasta, fons, uester, noster, lego, dico, forte, deorsum, atque, autem, apud, aduersum. Quædã media natura uim capiunt ab oratione, & rem aut grauant, aut subleuant. Homo impudens mentiebatur palàm, deicrabat in tēplo, uomebat postridie. Hic palàm, tēplo, postridie, rem ingrauant. Contrà, Licenter agebat Saturnalibus, domi, apud sodales, in cōuiuio: leuiter factū uidetur. At in re sunt ista, nō in uerbis. In re sanè. quū uerba grauia ac leuia Cicero dicit, nō aut literas aut syllabas, aut ex illis uictas uoces intuetur: respicit eam rem, cuius signa notæq; uerba sunt

Sunt. Vis illa rei est tanquam animi instar in corpore, ad quã obscœna, sordida, humilia, grauiã reducimus, quæ ad ipsas uoces per se referre nec possumus, nec debemus.

De proprijs & assumptis, & quæ
aliena dicuntur. CAP. XVII.

Verba, quemadmodum rerum possessiones, aut propria, aut aliena dicuntur. Aliena sunt, quæ à propria significatione in aliam cum uirtute mutantur. Tropos cum Græcis ab intellectus immutatione appellamus. Aristoteles in Rhetoricis, & in libello de Arte poëtica, metaphoras, id est, trãslationes uocat: et hoc nonnisi extẽdit & ad ea quæ per similitudinem transferuntur, ut quũ dicimus concionum procellas: & synecdochen, hypallagẽ, antonomasian, metalepsin, catachresin, hyperbolen, periphrasin, allegorian. Sunt hæ troporum species in quibus priorum loco statuuntur aliena. Cætera omnia rerum uocabula propria nominamus, quæ sunt hominũ instituto rebus significandis usurpata primũ, non aliunde quasi mutuò facta, cuiusmodi sunt hæc in generibus rerum diuersis, phagus, ulmus, fraxinus, brassica, beta, thymus, uitis, palmes, pampinus, nitrum, sulphur, bitumen, aurum, electrũ, ferrum, ceruus, dama, lepus, bos, equus, asinus, congrus, scarus, delphinus, coturnix, alauda, psittacus, homo, animus, corpus, uirtus, uitium, fortitudo, ignauia, scientia, inertia, motus, quies, fundamentum, paries, tectum, supellex, uas, uestis, mensa, cibus, potus, terra, mare, aër, ignis, stella, deus. Rebus est serè sua cuique appellatio. Nec enim aliter de omnibus propriè loqui possemus. Vnde planum fit propria quadam necessitate reperta esse, aliena uerò propter uim & elegantiam in eorum locum traducta. Proprijs
f abunda

abundare debet is qui multis de rebus agere planè, dilucidè & usitatè contendit. Nec in proprietate tenuis est gloria, ac orationis commendatio, propterea quòd breuiter & apertè res exprimit, non circumducit audientem ambagibus inanum uerborum, non infert obscuritatem, quam plerunque pariunt figuræ. Non traducit omnia sine uirtute, non triuialia & barbara & inusitata inculcat, quæ uitia frequenter accidunt ijs qui pauca admodum uerba nouerunt. Nunc enim turpiter circumloquuntur id quod uno dici uerbo optimè potest: ut hoc modo quidam, Vidi magnam illam auem quæ nunquam uolat, & cuius plumas uiri nobiles ferunt in galea. . . Quanto breuius ac melius, Vidi Struthiocamelum? Nunc sunt obscuro tenebris audacium figurarum, ut in epistola quidam sua opinione doctus, Non dedignatus es me concrepare laude neetærea, & buccinare me lingua melliflua. Nunc communibus utuntur atque triuialibus, ut quum dicunt hominem totum armatum pro cataphracto, & registrum pro tabulis. Nunc componunt insolita componi, ut si dicendum sit, Milites exposuit è naui, sic loquuntur, Milites de naui emisit in terram. Rogatus sum aliquoties à Philosophiæ studiosis, qui contempta sermonum barbarie in Philosophia plurima, puriores literas expetebant, satis ne esset biennium ad emendatè, propriè, ornate que dicendum. Quibus dicere solitus sum, non posse me adduci ut crederem totum decennium ad id satis esse, quod sibi falsò pollicerentur. Quando enim, inquam, barbaricam putidam dediscemus? Quando uas imbutum malè, non sapiet primum liquorem? Quando uulneris alti uestigia non restabunt? Quando omnem omnium proprietatem non modò memoria tenebimus, sed etiam expeditè

ditè tum scripto tum sermone exprimemus? Videte quàm pauci ueteres hanc laudem sint affecuti: non loquor de sublimioribus, quibus est usus uerborum liberior, sed de comicis, historicis, & oratoribus. Ex quibus si Terentium, Casarè, Ciceronem exceperis, qui propriè & usitate sit locutus, uix ullum inuenies. Nam propriè loqui, diuturni laboris est, et assiduæ exercitationis, sed in primis animi cupientis ueritatem, id est uerum natiuumq; sermonem: quem ut abiectum quum multi fugiunt, incidunt in peregrinam quandã & insolentem ac penè prodigiosam linguæ impuritatem. quod si turpe est, uerbum proprium maximè curæ sit, nec unquã mutetur nisi aut significantius aut elegantius succedat alienum. Sermo proprius si non semper fortior, uerrior est tamen, ac usitator, & quæ prima uirtus est orationis, rem dilucidè magis ac naturaliter exponit. Ad hanc uirtutem consequendam discenda cuiusque rei propria communiã que uocabula, & ea maximè uerba quibus propriè animi modi declaratur, ut doceo, doce, docerem, doceam, docere. Tum si est unius rei una appellatio, nullus est delectus: ideo que nisi schemata uelis, parendum erit necessitati. si plures, deligenda que magis propria sunt. Panis, pyri, pruni, frumētatoris, una propria est nominatio: eiusdemq; rei sunt pestis & pestilentia, mors & obitus, lapis & petra, amare & diligere. In hoc genere quæ sunt usitatoria, aut quæ melius rē pingūt, habenda potiora. Malim dicere uestem quàm indumentum, herbam quàm gramen, auem quàm alitem, progeniem quàm sobolem, subtegmen quàm tramam, distribuit quàm dispescit, pugnauit quàm conflixit, confirmat quàm roborat. In proprijs est uerbis (inquit Cicero) illa laus oratoris, ut abiecta atque obsoleta fugiat, lectis atque illu-

sribus utatur, in quibus plenum quiddam & sonans esse
 uideatur. In collocatis obseruanda maximè proprietas,
 quam misericis modis lacerant indocti. Dicunt enim, Vi-
 gilant in monte, non speculantur è monte. Tentat frange-
 re aciem, non conatur aciem perrumpere. Dimisit suos mi-
 lites, non dimisit copias. Impediuit commeatum, non in-
 terclusit. Victu carebat Cæsar, non re frumentaria. Duxit
 uineas, non egit. Primi in consilio, non consilij principes.
 Reportarunt prædas, non egerunt. Milites monuit, nõ co-
 hortatus est. Signum fecit, non dedit. Renouauit prælium,
 non redintegrauit aut restituit. Aciem ordinauit, non in-
 struxit. Longius iuit, non prodijt. Redierunt milites, non
 receperunt se. Misi equites sine sarcinis, non equites expe-
 diti. Fecit prælium, non commisit. Dedit se ut seruiret, non
 tradidit se in seruitutem. Dedit illis ducem legatum, non
 præfecit legatum. Misit ad succurrendum, non misit sub-
 sidio. Fecerunt uim, non impetum. Magnis uijs contendit,
 non magnis itineribus contendit. Oppidum egressi sunt
 contra hostem, non eruptionem fecerunt. Ad faciendum
 pontem lignum secabat, non materiam. Reportauit quæ
 acceperat in legatione, nõ renunciauit legationem. Tem-
 pus assignatum, non constitutum. Facere amicitiam, non
 inire gratiam. Perdidit opportunitatem, non amisit occa-
 sionem. Quid moror? Sunt qui non tam Latine loqui mi-
 hi uidentur, quàm barbarica phrasi omnem inuertere la-
 tinitatem. Vnde hoc mali? Proposuerunt sibi & magistros
 & libros infantissimos, putaruntq; satis esse, nihil commi-
 tere contra ea præcepta grāmaticæ quæ sunt de casibus &
 constructione uerborum: quasi non sit grammatici poë-
 tas & historicos interpretari, & inde loquendi rationem
 moremque cognoscere. Quid hoc omnino peccat in ar-

tem declinandi uel construendi, Turno mandata perfer, ut ueniat in locum meum ad pugnandum? At quid est ineptius? quid ingratius? quid putidum magis? Virgilius aliter, Turno mandata perfer, succedat pugnae. Non defuerunt qui huic mederi morbo cuperent, legerent que ex multis autoribus locutiones omnes, unde grande uolumen conficerent. uellem suo morbo potius & insaniam medelam adhibuissent. Quid est stultius, quam omnia uerba propria impropria, poetica oratoria, usitata inusitata, prisca noua, honesta turpia, bona mala, recta praua, promiscue congregare, & referre in codicem? Quis leget haec? & si quis leget, ut memoria tenebit? & si tenebit, ut a bonis mala separabit? Nemo de lingua optime iudicare potest, qui non eam didicit. Nemo didicit, nisi loquendi consuetudinem obseruauit. Nullus obseruauit apud istos formularios. Non ne ridiculum est ea te tradere studiosis, quae nunquam noueras quum manum calamo admonuisti? quae oblitus es antequam perscripsisti? quae nescis ipse? quae non tenes? quae iam dubites an scripseris? quae nolis ipse perdisce re? quae si uelis, haud possis? si possis, non expediat? Nam qui sapit, longa autorum bonorum lectione & obseruatione sapit. Multa sumis à Plauto, à Terentio nonnulla quae iam exoleuerunt, multa à Gellio, multa ab Apuleio quae dicta sunt audacius, multa à Suetonio, Plinio, à recentioribus, quae subolent nescio quid peregrinum & insuauae. Quis erit delectus, quae proprietatis, quae uenustas, si omnia miscebimus? si contorta, rara, absurda, nouè dicta in delicias ac elegantias referemus? Si quicquid inusitatum est ac tritum, uile esse & humile putabimus: contra quicquid abhorret à loquendi more, preciosum & arduum? At iuuant, inquit. Plus obesse quam pro-

desse, sit argumento, quòd non modò quæ uerba scriptores boni iunxerint, tenèdum est, sed in quem sensum dixerint, cui personæ, cui tempori, cui rerum conditioni accommodauerint, ut prioribus & posterioribus inseruerint: quorum nihil uident qui excerpta legunt exempla, unam aut alteram particulam ineptè asuunt orationi, & ornare cupientes, deformem & ridiculam suffarcinant orationem. Miseri, qui tantum ex hoc uno cõmentario sapiunt. Multo citius poëmata, historias, orationesq; perlegissent, usum non modò uerborum, sed etiam rerum ab ipso fonte purè & salubriter hausissent, quod tandem facere coguntur ij qui bene scribendi dicendiq; scientiam quærunt. Ediscèda sunt plurima, permulta scriptitanda. Relegendi sunt optimi scriptores, ut paulatim ueniat in usum proprietates. Formulæ istæ suis autoribus amatoribusque relinquendæ. Qui linguæ Gallicanæ student, ut puritate superent uulgus, elegantiores loquendi formulas non referunt in libellum, sed animaduertunt quomodo quisque doctiorum loquatur. quod audierunt, memoriæ affigunt, ac persæpe referunt. ad hæc legunt eorum scripta, qui Gallici sermonis principes extiterunt. Sic & Latina capessenti faciendum existimo, ne frustra in collectaneis infantium consenescat. Sic autem proprietatem amet, ut intelligat non semper utendum proprijs: non dico quando uerbum proprium deest, ut quum dicimus, equitat in arüdine, saxa iaculatur, lapidat glebis: sed quum uitamus humilia, sordida & obscœna, & ad trãslationem confugimus, quumq; figurarum aut elegantiam aut uirtutem quærimus. Quintilianus octauo libro multa facit priorum genera: unum, quod iam multis exposuimus: alterum, quum dicitur proprium inter plura quæ sunt eiusdem

dem nominis, id unde cætera ducta sunt, ut uertex aquarum, à quo summa pars capitis, & quod est in montibus eminentissimum, uertices dicuntur. Aliud, quum res communis pluribus, in uno aliquo habet nomen eximium: ut quum urbis nomine Romam accipimus. Quartum, quum ponitur illud; quo nihil significantius inueniri possit, ut Cæsar ad euertendã Remp. sobrius accessit. Hoc translatum, non proprium dixero. Quintũ ex appositis, quæ epitheta dicuntur: ut dulce mustum, cum dentibus albis. Sextum, cum uerbum bene translatur est. Quod ego non probo, propterea quod à proprijs distinguenda sunt translata. Septimum, quum quæ sunt in quoq; præcipua, proprij locam accipiunt: ut Fabius cunctator. Sunt in his, quatuor genera maximè propria, secundum, tertium, quintum, & septimum. Primum fusius & latius patet, ac cætera comprehendit. Hoc ualet ad dilucidè aperteq; dicendum, illa etiam ad ornandum. In alienis prima sunt translata, quibus utimur aut necessariò, ut quum dicimus gemmam in uitibus: aut ornandi gratia, ut lumen orationis: aut ad incrementum, ut ferreum cor, pectus adamantinum: aut ad uitandam turpitudinem, ut mulier Venere lutulenta. Si nihil horum præstent, proprietate standum est. aptius enim dicitur, suavis concordia, quàm symphonia melliflua, atque nectarèa. Assumitur & Synecdoche: ut, Pro capite dimicandum. Romanus prælio uictor, pro eo quod est, Romani prælio uictores. Diximus pro dixi. Item Metonymia: ut, uario Marte pugnatum est. & Antonomasia, ut euersor Carthaginis pro Scipione. & Metalepsis: ut speluncis abdidit atris, id est profundis. et Catachresis: ut, minutus animus, pro paruo. & Periphrasis, ut diuùm pater atque hominum rex. & Allegoria, ut, Oleum incendio ne

adiicias, id est, ne iratum excites. & Hyperbole: ut, uolabat Camilla. Pauca de alienis hic esse dicenda iudicauimus, quoniam figuræ per quas in locum priorum transferuntur, & antè dictæ fuerunt, & à grammaticis ac rhetoribus peti possunt. Cicero in Oratore inter aliena ponit translatum, & factum aliunde ut mutuò, & factum ab ipso, & nouum, & priscum, & inusitatum: in Partitionibus ea quæ transferuntur, quæ immutantur, ea quibus tanquã abutimur, quæ obscuramus, quæ incredibiliter tollimus, quæq; mirabilius quàm sermonis consuetudo patitur, ornauimus. Noua, prisca, inusitata, propria sunt, nisi quòd sunt rara, & usu paucorum recepta: quæ Ciceroni causa fuit cur illa referret in aliena. Translatum, siue quòd trãfertur, est *μεταφορικόν*. factum aliunde ut mutuò, & id quòd tanquã abutimur, *ἁπλοῦς*, immutatur hypallage: obscurantur enigmatica, & allegorica. Incredibiliter tollimus hyperbolica. Præter sermonis consuetudinem ornauimus periphrastica. In his omnibus tropis est quòd in proprij locum sufficitur alienum.

De uerbis ueteribus, & nouis.

CAP. XVIII.

Verba prisca de quibus diximus, sæpe uetera appellantur. Hic autem docendi gratia inter uetera ac prisca differentiam atque discrimen esse statuendum iudico. Ut enim omnia prisca sunt uetera, non tamen contrà omnia uetera sunt prisca: & ut priscis, & antiquatis, & insolentibus perrarò utimur: ita frè semper nouis reiectis, ueterum uerbis loquimur. Nam quemadmodum noua aliquando consenescent, & uetera dicentur: sic & ea quibus utebatur seculum illud Ciceronianum, cæteris

teris in loquendo feliciter consenuerunt quodammodo: quæ tametsi nunc quasi uiridi senectute florēt, omniumq; multo optima putantur, tamen uetera & antiqua nobis possunt uideri. Ab urbe condita ad tempora L. Crassi & M. Antonij nihil erat in lingua Romana expoliturum & excultum. Subolebant priscum quiddam Lilius Andronicus, Cæcilius, Actius, Pacuuius, Ennius, Plautus, & in historia Cato, Pictor, Piso, & in oratione permulti quos Cicerone connumerat in Bruto. Isti igitur erant Ciceroni ueteres, nobis autem debent esse prisca, & propè antiquata. A temporibus Syllæ dictatoris ad imperium Domitiani sermo Latinus in integritate mansit, nisi quod posteriores iam propiores erāt uitio, quàm sanitati. Qui tum scriptores floruerunt, eos & ueteres & imitandos esse censemus. Iuniores omnes habemus inter nouos, & impurius esse locutos arbitramur. Vt igitur tempore Ciceronis qui probari uolebant, maiorū squallorem asperitatemq; fugiebāt, ex omnibus eorum uerbis nitidiora suauioraq; seligebāt: sic & nos cōtrā iuniorū effrenatam audaciā licentiamq; fugitare, ex ijs pauca necessaria assumere. Cæterum ueteris modulationem & puritatem in loquendo sequi debemus. Quæ Terentius, Cæsar, Cicero, Sallustius, Lilius, Vergilius, Horatius, Ouidius, Cornelius Celsus, Persius, Quintilianus, Iuuenalis, Martialis admiserūt, omnia, præter pauca iam oblitterata, & quasi uetustate collapsa, qualia sunt fuit, fiet, iudicabit, profapia, sine ulla dubitatioe recipiuntur in sermonem. Anterioribus & iunioribus temerè ne confidas. Non sum tamē in ea opinione, in qua recentiorū quidam ridiculè superstitiosi & sunt & fuerunt: Nullum omnino uerbum usurpandum esse putant, nisi quod apud Ciceronē inuenitur. Quos & ipse Cicero, cui tantum de-

ferunt honorem, duabus sententijs damnat. Noua enim uerba aut similitudine, aut imitatione, aut inflexione, aut adiunctione uerborum fieri posse iudicat: & is per multa fecit. In Academicis censet rebus nouis noua nomina imponenda. Horum neutrum isti sinunt. Adde quòd de omnibus rebus & disciplinis non est locutus, nec habuit cur diceret quæ Varro in Agricultura, Cornelius Celsus in Arte medendi, quæ Vitruuius in Architectura, quæ Plinius in Historia naturali. Quid? quòd eius opera multa desiderantur? & plura scripturus erat, nisi mors immatura præuenisset? In Crasso, in Antonio, in Hortensio nullum uerbū ut insolens et putidum notat, quos certum est suis usus esse uerbis. Pauca reprehendit in M. Antonio, & ea quidē magis accusatoriē quàm uerè: qui si posteriorū quos antè non nauauit, scripta legisset, credo nō reprehendisset. Ne igitur nostra culpa languescamus inopia, ueterū quos doctissimi quique magno consensu probauerunt, autoritate nitamur. Eorum uerba, quū licebit, præferamus nouis. Si non erunt idonea, tum recētiora animo & aurium iudicio ponderemus, & audeamus aliquid doctis uiris autoribus. Noua traxerunt in usum Christiani, cuius generis sunt hæc, Christus, fides, baptismus, sacramentum, eucharistia, spiritus sanctus, ecclesia catholica, euangeliū, apostolus, euangelista, euangelizare, baptista, baptizare, paradysus, purgatorium, excōmunicatio. Sunt alia usu omnium iam recepta, quibus me iudice utre licet, & maximè si magis idonea reperire non possis. Non dico tamen deitatem pro diuinitate, pietatem pro misericordia, humilitatem pro modestia, exaltationem pro superbia, confortauit pro firmauit, & alia sexcenta, quæ barbaries & ignorantia sine ulla necessitate intruxit in linguam Latinam. Quæ qui

peruica

peruicaciter tuentur, summa iniuria arguunt Hebræos & Græcos omnes qui philosophiam sanctissimam hac lingue fœditate conspurcare noluerunt, nisi fortè Deus optimus maximus Latinos à uero sermone deuiare, reliquos omnes emendatè rectè que loqui uelit. Quod qui suspicatur, sibi somnium fingit. Religio, credo, in barbarie posita non est. In hac nouitate uerborum, quæ tolerari possint, optimè iudicabit is, qui necessitati & decori parendum esse norit. Dicamus ecclesiam, quia necesse est: nullum enim aliud est eius rei uerbum: nec magis inter Latina indecorum est ecclesiæ quàm philosophiæ uocabulum. Quando similis ratio suberit, in noua cum alijs audeamus. Intulerūt etiam noua Dialectici, ut subiectum, prædicatum, prædicatur, prædicabile, prædicamentum, categoricum, hypotheticum, æquiuocum, uniuocum, substantiam, passionem, terminum: quorum pleraque ut necessaria uideantur, non decent tamen, & assensum doctorum uix sibi conciliare possunt. Ausim dicere terminum ut ὄρον Græci, subiectum, substantiam, categoricum, hypotheticum, indiuiduum, ut ἄτομον. Cæterum dico pro prædicato enunciatum, pro maiore & minore primam & secundam partem assumptionis, pro prædicabilibus quinque uoces, pro prædicamentis categorias, aut elementa decem, aut genera uerborum, pro æquiuoco homonymum, pro uniuoco synonymum. Nam quid Græcis uti uetat, quibus usi sunt Grammatici? Pro uerbo prædicatur, dicitur aut pronuntiatur: pro affirmatiua & negatiua propositione, pronuntiatum affirmans aut negans, aiens aut inficiens: pro differentibus in eo quod quid est, aut quale quid est, differentia specie, aut numero: in explicanda substantia, aut substantiæ qualitate designanda, pro

da, pro risibili, risus potètem: pro generalissimo, summum genus: pro specie specialissima, speciem injimam: pro ente, id quod est, aut subsistens: pro infecabili & indivisibili, individuum, ut sit epithetum: pro alterato, dispar aut dissimile: pro principaliter, maxime: pro à se inuicè, inter se: pro incòplexis simplicia. Cicero, pro complexis collocata dicit. Reclamet qui uolet, malo inproprie loqui, quàm barbarè. Alia sunt in dialectica multa, quibus nō omnino mala uerba accommodari possunt: sed non est hoc presentis instituti. Nam et incidimus in molestum hominum genus, qui nefariū scelus existimant, spinosam balbutiem et prodigiosum sermonem relinquere: quam opinionem si deponerent, continuo Latine dialectica loqueretur. sed hærent obstinati et pertinaces. Quàm multa dixere physici, ethici, mathematici, grammatici, Iuris prudentes, quæ inducere non audeas in emendatam orationem, quàm multa fecerunt immania & aspera, quibus utèris inuitus? Voces istæ substantiua, adiectiua, relatiua, indicatiua, imperatiua, frequentatiua, scæminina, adeò uastè dureq; sonant, ut teretes aureis grauissimè lædant. Item sensibile, uisibile, possibile, rotunditas, triangulare, quadrangulare, bicubitum, tricubitum, repressalia. Næ frustra laborarem, si innumerabilia recentiorum noua uerba numerare contenderem: nulli unquam fuere audaciores, nulli effrenatiores, nulli minus studiosi sermonis emendati. Istos ne sequi placet, qui gloriantur perinde atque magnum sit barbaro & inculto genere sermonis nescio quid de magnis artibus oblatrare? Sequamur eos potius, qui necessitate ducti, uerba noua feliciter crearunt, qui que citra necessitatem uerbis aptè nouatis locupletarūt orationem. Primum uetera capessamus, deinde ubi cum arte iudicium accreuerit, de nouis ea quæ uetusta

uetusta sunt eligamus, & maxime necessaria, ut hæc, Cardinalis, Episcopus, Archidiaconus, Abbas, Monachus, Comes, Bombarda, Caligæ. Ex hoc genere si quid erit horridius ac durius, præfatione molliendum erit, hoc modo, Monachorum pastor est, qui uocatur abbas. Pontifex, aut (ut uulgò loquimur) episcopus. Fulminat tormentum belli, cui bombardæ nomen est. Non erant Romanis tegumenta crurum & femorum, quæ caligæ appellantur. Quædam periphrasi describimus, ut, est machina belli, cui à colubro nomen est, & alia cui à serpente fecere nomen. Erecta machina, à grue nomen habet, ingentia attollit saxa. Ut breuiter absoluam, nouis uetera præstant: nouorum optima sunt maximè uetera, & ea quibus aut necessitas aut gratia locum inuenit. si quid deest, explent illud uerborum figuræ. Noua etiam dicuntur quæ quisque hodie sibi excogitat, ut quidam monachum tenebricolam, & molinariam bestiam, & caesarium dixit.

De uerbis sonantibus, & exilibus.

CAP. XIX.

HActenus uerborum naturas quæ à subiectis rebus oriuntur, explicauimus. Alter est locus de uocum differentijs, quæ uerba sint sonantia exilia, grandia parua, uolubilia tarda, lenia aspera: unde oratio dicitur iucunda tristis, plena tenuis, grandis minuta, lenta uolubilis, suauis horrida. Sonantiora sunt uerba, aut literarum uocalium, aut consonantium pleniore sono, aut certè spatio & tempore syllabarum. Ex quinque elementis quæ purè sonant, primum & quartum, a, o, magna ac uasta sunt: tertium & quintum, i, u, tenuia & exilia: secundum, e, in-
termedium. Hanc sonorum uarietatem deprehendes in ijs
qui uen

qui uenalia magnis in ciuitatibus proclamitant : aut certè referes ad aures, quæ de sonis omnibus sua sponte uel optimè iudicant. A, litera quoniam spiritu longiore profertur ab arteria, reliquas omneis immanitate soni præstat: ideoq; frequentant eam qui grãde aliquid & plenum resonant: Tragici Græci libenter mutant u, in a, ut sit hiantior pronunciatio. φῦμα, φάμα. Diffundit ea quæ una modò syllaba cõstant, ut ars, aut, ad, cras, dat, fraus, glans, haud, iam, lanx, mars, pars, stat, qua, quam, thrax, uah, uas, mas, at, ast. Hæc & paria (quanquam monosyllaba sæpe sunt causa tenuitatis) non attenuant orationem. Argumento sit uel cornix, de qua Vergilius:

Tum cornix plena pluuiam uocat improba uoce.

Pleniora sunt uerba duarum syllabarum, quas implet hæc litera, ut arca, arcas, altam, chara, grata, amant, sanãt, para, quadrans, frangat, mala, atra, flãma, uastat, saltat, aurã. Hanc quoq; recipiunt trisyllaba, atque grauius insonant, ut amabam, sanabãt, arcana, affata, lãpada, pallada, barbarã, tartara, amara, parabant, captarat. Reperitur & in quatuor syllabis continuis, ut, acclamabat, adamabat, amandabant, apparabant. Rarò peruenit ad quinque, ut in hoc scilicet nomine tratantara. Nihil horũ non uehementer sonat, & implet aurium sensum: tamẽ in auctiore numero syllabarum, auctior est ac plenior sonus. Robustius autem ferit quum recipit duas aut treis literas consonantes, aut etiam diphthongum, quod est omnium cõmunis: ut trabs, stragula, brachium, fragor, statura, augeo, claudio, musa, si modò rectè pronunciaueris, ut quum dicitur Gallice pax, & sed, & factum. Quin uegeta sunt quæ uocibus alijs quidem constant, sed & hanc interserũt aut principio, aut medio, aut extremo loco, ut fragmentũ,
sonare

sonare, ceperamus, subtilitatem, interea, formosam. His uergetiora, quæ si non in omnibus locis, eam tamen in multis collocant, ut asparagus, amaracus, calcitrare, resonabant, Aeneas, sagitta, iactauit, arena, calcatur. Huius itaque soni magnitudine sonora fit oratio, ut hæc, Iste quod argenti placuit, inuasit: quæ mancipia uoluit, abduxit: uina, cate-raq; quæ in Asia facillimè comparantur, quæ ille reliquerat, asportauit: reliqua uendit: pecuniam exegit.

-At nunc horrentia Martis

Arma, uirumq; cano-

At regina graui iam dudum saucia cura.

-Omniaq; arma

Aduocat, & ramis uastisq; molaribus instat.

Proprium est omnium uocum clarius audiri aspiratione, accentu, productione, diphthongo. Clarius est in hamo quàm in amento, in dato, quàm in circumdato, in palma, quàm in palude, in fraude, quàm in fraxino. At discrimen hoc uix audiet qui aspiratione non utitur, & breues perinde atq; longas moratur, aut has & illas pari interuallo præcipitat. Fama quoniam priorem producit, effertur ac si geminet uocem, hoc modo, fama. sic enim ueteres scribebant, & ad longitudinum breuitatumq; dimensiones (sine quibus uocum differentias intelligere nõ possumus) plurimum ualet. o, profertur ore diducto & rotundo, lite- ra ampla quidem, sed quàm prima uox & angustior & obscurior. Hoc nimirum Vergilius sensit, qui quum plane sciret in sancendis fœderibus nõ porcã, sed porcum mactari solitum, dixit,

-Et cæsa iungebant fœdera porca.

Obscurius & ingratius erat,

-Cæso iungebant fœdera porco.

Maluit

Maluit igitur sono quàm ueritati consulere, sicut Ho-
ratius, — *Luctata canis.*

Sunt qui putarunt in fœminino sexu plus esse cuiusdam gratiæ: ego ad sonitum, non ad rem inclinasse poëtas existimo. In monosyllabis productis ò, si excipitur ea li-
tera quæ prima est in sanitate, & natura, & rosa, non est uacua & inanis, ut in his, uos, nos, hos, ros, mos, flos, cos, bos, tros, quos, non, cor. Vocalior est si duo elementa con-
sona subsequantur, ut nox, mors, fors, fors, frons, sons, mons, pons, fons. In fine surdus auditur, eo, sto, flo, pro, pronomen hoc, seclusa aspiratione, quia litera muta clau-
ditur, & ob, & os breue, nihil omnino superat. In his quæ sunt plurium syllabarum, ualida est, nisi quum o, in uer-
bis sedet extrema. Senties in his uocibus, flores, mores, hordecum, horreo, nostra, nobis, monstrum, formosus, do-
losus, colores, honorem, odor, sapor, orator, corpora, do-
ctoribus, conformationes. Nec omnino iacet in fine, quod uersus ostendit,

Arma uirumq; cano—

Irim de exco misit Saturnia Iuno.

—Saxo occultabat opaco.

—In gurgite uasto.

Sonantius uidetur alijs in sedibus:

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Luctantes uentos, tempestatesq; sonoras.

In uerbo horreo inflatur hæc uox aspiratione, & li-
tera canina, & accentu, & quantitate, propterea uehe-
mens est, & canorum. In monstris autem positione mul-
tarum consonantium, & tono personat. Opera precium
est ista contemplari, si causam fortè cognoscere uelis, cur
idem alijs & alijs locis uocalius esse uideatur. Anceps
est o, apud

est o, apud nos. à Græcis nomine & figura distinguitur. Longum dicitur ω μύα, breue o μὴδὲν, utrunq; apud eos frequentissimum, sed alterum altero, beneficio quantitatis largius est, ideoq; præ se fert geminam alterius figuram. Ideo documento nobis esse debet, eandem literam nunc clariorem productione, nunc obscuriorem esse breuitate. In diphthongis o, producitur, scælix, pœna, amœnus, obscœnus, mœnia, mœreo, pœnitet. Nunc uitio pronunciationis auditur e, solum. Quod si efferamus œ, quemadmodum Gallice regem dicimus, nihil minuitur illius amplitudo. Habes sonum duarum literarum, quæ si quando frequenter concurrunt, plenam efficiunt orationem: ut,

Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?

Anna uides toto properari littore circum.

Sola uiri molles aditus, & tempora noras.

I, soror, atq; hostem supplex affare superbum.

Neminem uestrum ignorare arbitror, Iudices, hunc per hosce dies sermonem uulgi, atque hanc opinionem populi Romani fuisse, Caium Verrem altera actione responsurum non esse, neque ad iudicium affuturum. E, quod profertur ore parcius diducto, minor est utraque, contra duabus reliquis I, & V, maior. Iacet in sylaba sola, præsertim breui. Exilia sunt enim, es, &, sed, ter, det, stet, uel, per, & similia. Paulo uocaliora sunt longa, rex, lcx, des, stes, res, sex, ex, stens. Argutiores diphthongi, æs, præ, fax, hæc. In coniunctis breuibus, effluit, leget, reget, tepet, releget, tereret, petere, tege-re. quod non sentiunt qui breuem male producunt, ac si scriberetur leeget, reeget, Ac celera, ut in hoc uersu, Pacatumq; reget patrijs uirtutibus orbem.

Confirmatur productione, ut fecerunt, excedo, telum, credo, iactetur, luctantes, Teucer, Orpheus. Item adiectis cōsonantibus, tempestates, ardentes, ingens, defessi, infestus, euerſa, exemplum, expleuisse, dextra, descēdere. Hanc uocem dilatant imperiti, & non tempus pronunciant, sed tempus: non exemplum, sed exemplum: & latantiam prolatente dicunt. Hoc uitium Gallie nostrae, Lusitaniae contrarium. e, frequēs in oratione summissior fertur: ut, Cuncti ad me publicē saepe uenerunt, ut suarum fortunarum omnium causam defensionemq; susciperem: me saepe esse pollicitum, saepe ostendisse dicebant, si quod tempus accidisset, quo tempore aliquid à me requirerent, commodis eorum me non defuturum. Hæc si modulatè pronunciabis, audies earum de quibus agimus literarum differentiam: & hæc uerba, Ad me publicē saepe uenerunt, Me saepe esse pollicitum, defensionemq; susciperem, summissiora dices: illa uerò elatiora, Suarum fortunarum omnium causam. Quod si a, & o, & e, in oratione dominantur, iucunda uarietate cōsonant, neq; sunt uastè agrestia, neq; exiliter effæminata, neq; pronuntiatione difficilia. Sit hoc exemplum Ciceronianum, Tam autem eras excors, ut tota in oratione tecum ipse pugnares: ut non modò non coherentia inter se diceres, sed maximè disiuncta atque contraria: ut non tanta mecum, quanta tecum tibi esset contentio. Breuius hoc,

–Mecumq; fouebit

– Romanos rerum dominos, gentemq; togatam.

I, litera quæ molliter ore diducto ad dentes penè coeuntes enunciatur, per se exilis est, ac tenuis, ut in his uerbis, bis, cis, is, id, lis, nix, in, pix, quis, sis, it, uis, uir, cinis, digni, finis, gignit, hinnit, linit, mitis, nisi, pili, hirci, quiuis, risi,

rifi, sibi, tibi, uiri, uirilis, uitijs, imbibit, illinit, immittit, mirifici, inimici. Ex his alia syllabis singulis constant, alia binis, alia ternis, alia quaternis: alia sunt breuia, alia longa: alia aspiratione habet, alia non habet. In alijs ea quæ dicitur uocalis, excipitur uocali, in alijs una aut altera consonante. Hæc quanquã (ut antè dixi) uariant sonos, omnia tamẽ si ad a, & o, & e, spectes, sunt tenui & gracili uoce. Miscetur alijs hæc litera, & earũ uocẽ imminuit, aut plus si multa est, aut minus si rara. Quapropter antiqui poetæ dixerunt olli pro eo quod est illi. Casus hic dominos, plenioris est toni, quàm dominus, & domino quàm dominus: & bibat ac bibet, quàm bibit, uitia quàm uitijs, licia quàm licijs. Tenuitatẽ huiusce uocis demonstrat hoc exẽplum: Sæpe enim uenit ad aures, te idẽ istud nimis crebrò dicere, satis te tibi uixisse. credo. sed tum id audirẽ, si tibi soli uiueres, aut si tibi etiam soli natus esses.

Credimus? an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?

Frigidus, ò pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.

Dic quibus in terris inscripti nomina regum?

In his quæ plena modulatione sonare debent, huius elementi frequentia uitanda est. Nec opimius ὑψιλόν, quod y Græcum dicimus. Nomen ipsum tenuitatis ostendit, & ut nunc pronuntiatio est, sonat idem quod iota, ut hybla, hyperion, Phryges, syllaba. Coeunt in diphthongò, & u, ut harpyia. quæ eò dicitur impropria, quòd una modò litera auditur. Iungitur alijs uocibus, uimq; consonantis habet, ut ianua, iecur, iocus, Iuno. Nihil horum ex ore mittitur exiliter, sed I, causa non est. Insidit & sibi ipsi, ut quũ dicimus conijcio, reijcio. Interim duarũ cõsonantium uim obtinet, ut maior, peior, Maia, maiestas. Quocunque modo se habebit, acutum & minutum audietur,

Ex quinque puris literis V, ordine postrema est. Labris ex-
porrectis paulumque diductis enunciatur. Sonus eius exi-
guus est, et effluens. ostendit illud Vergilianum per sepe
laudatum, -Exiguus mus

Sub terris posuitque domos, atque horrea fecit.

quod laudabiliter imitatus est Horatius,

Parturient montes, nascetur ridiculus mus.

Quid habent argutum et canorum, mus, sus, plus, thus,
fumus, mulus, mutus, ludus, dumus, tuus, suus, bubulcus,
subulcus, cucullus, cumulus, tumulus, lutulentus, summis-
sus, exiguus? Plerique populi pro litera u, quarta uoce, id est
o, ante literas quae primae sunt in motu et in nato, abu-
tuntur. dicunt enim sont, pro sunt, tondo pro tundo, mon-
dum pro mundo, unguentum pro unguento, sommissus pro
summisso, rompo pro rumpo. Melius Hispani, sic enim di-
cunt unguentum, ut nos unum Gallice, per eas tres lite-
ras quae primae sunt in unguento. Quod si facies, tum ma-
nifestam differentiam cognosces inter o, et u, uocales, et
pressius hanc quam illam proferes, nec errabis in sono-
rum iudicio. Profer una, deinde supprime literam nouis-
simam, et retine un, scies hoc modo aliter un, aliter on
proferri oportere. Sunt qui non Gallico more dicunt cumu-
lum, sed coumouloum, ut Hispani, Itali, qui in syllaba bre-
ui diphthongum facere uidentur. quod ego nulla ratio-
ne probare possum. Manauit hoc uitium, credo, ab ijs qui
quum uiderent *μῦσα* Latinè dici musam, putarunt u, et
s, eodem modo profereendum. In hac re laudo Gallorum
pronunciationem: quanquam ab ea desciscunt aliquot ci-
ues eorum, patriae contemptores, ut peregrinum quiddam
sapere uideantur. A Gallis non fatuus, sed fatuus, non fou-
tourous, sed futurus dicitur, Sic quoque ueteres Romanos
dixisse,

dixisse, non ita literarū sonos confudisse puto. Quid erat opus $\mu\upsilon\sigma\eta$ in musam uertere, si manebat idem in utroque sonus? Cur Vergilius pro opilionē upilionem dixit in Bucolicis? Si quum tundo & fugio dicendum est principio tenui, dicemus tondo & fūgio: tum u, plenæ non exilis esse uocis falsò putabitur. Aliquando falluntur aures alieno sono, ut quum R, aut duæ tres uel mutæ aut semiuocales uocem per se tenuem gracilemque roborant. Hæc enim firma sunt & sonora, rus, rubrum, ruscus, truncat, murmurat, multum, subter, buxum, structura, custodia. Extrema uocalis igitur suapte natura tenuis est, ut illud $\upsilon\phi\iota\lambda\omicron\sigma$ apud Græcos, cuius officium interdum gerit, ut $\upsilon\varsigma$ sus est dictus. sed aliunde nonnunquam dilatatur illius exilitas, ut hic, —Arma, uirumque; cano.

Idem iudicium est quum uocalibus adiungitur, ut uanus, Venus, uinum, uolo, uultus. in his enim aliunde firmatur, quoniam ex literis duabus una componitur uox, quæ ad principē maiore ex parte referri debet. Interim adeò patitur attenuationē, ut omnino reticeri uideatur, ut aqua, lingua, suavis. Nusquā sonātor est quā in fine uerbi, ut cornu, manu, metu, tumultu, ueru, tonitru. In hac sede multo plenior est, quā quæ finis est his uerbis, sibi, tibi, uirili. Pauca de quinque literarum principibus diximus: de ijs quæ symphona Græci uocant, addamus & pauca.

Ex mutis surdumque; spirantibus elementis, B, D, G, uehementius aurem feriunt, propterea quòd sunt mediæ inter tenues & crassas: B, inter P, & ph: D, inter T, & th, G, inter C, & ch. figuras notasque; proprias quæ respōdeant his ϕ, θ, χ , non habemus. F, nostrum à ϕ , græco non multū disidet, illique; sæpe successit, ut $\phi\eta\mu\acute{o}$ farina, $\mu\omicron\phi\eta\sigma$ forma, Phryges Fruges ab Ennio dicti. B, fortior quā P: D,

quàm T:G, quàm C:abdo quàm apto, addere quàm atter, ager quàm acer. De K, & Q, idè quod de C, iudicare debemus. Nam pro tribus una est apud Græcos κάρμα nomine. quamobrè superuacuas duas nonnulli putarunt. Ex mutis igitur quinq; sunt exiliores, tres expressiores, una penè crassa. Cōparet aliquis has uoces, ab, ac, ad, at, af, in affine, ag, in aggressu, ax in ἀξυγίη, ap, in Appio, aq, ut ac singulatim. non enim exemplum reperies in quo q, syllabā componat cum uocè præposita. in aqua duæ syllabæ sunt, a, qua. posterioris est q, non prioris. Deinde cōferat ba, in baculo: ca, in caco: da, per se: fā, in Fabio: ga, in gabinio: ka, in kalendis: pa, in patre: qua per se, ta, in tabula: cōparet inquā uoces, non magno negotio cognoscet literarum sonum. Ex nouem tres recipiunt aspirationem, & crassius proferuntur, ut Charites, Phalaris, Thalamus, quæ uulgus ac si non habeāt aspirationē, tenuiter exprimit, ideoq; uim sonandi sentire nō potest. Turba ualent consonantes, sicuti cantores debili uoce. Interfistunt enim & quasi colluctantur aggregatæ, & si non dulcior sonitum, maiorem tamen cient. Experiri licet in his uerbis, abbrevio, abluo, abduco, abrado, absisto, abstraho, Accius, accresco, aduersus, adduco, admoueo, affatur, apparet; attritus: in quibus frequenter peccant ij qui addo, aluo non alluo, abas non abbas efferunt. Elementa semiuocalia, id est κ, λ, μ, ν, ρ, σ, χ, ζ, ut sunt mutis son. antiora, ita paulò clarius in aurem cadunt. collocātur autē nunc in fine uerborū, ut animal, amabam, titan, dispar, facilitas, rapax. Nunc in principio, ut mane, naus, ratus, satur, Xanthus, Zancle. Sæpe geminātur, ut fallo, flamma, fanna, farratus. Sæpe cum socijs iungūtur, ut calx, lanx, puls, hyems, Tiburs. Ex illis R, quamuis asperum,

asperum, tamen ualidum & acre. M, firmū, ut quod labris
occlusis exprimitur. L, molle. N, siccū & tinnies. S, humi-
dum. X, stridulū. Z, suaue. Semiuocalia omnia præter M,
male frequentantur. Si referes hæc ad aurium iudicium,
Mauult loquaculus male loqui quàm silere, senties quod
respuat sensus. & hæc, Nostra nauis plena tandem inanis
enatauit. & hæc, Rara arbor raros fert fructus. & hæc,
Xerxes Xanthum traiecit. Istud in alijs quoq; fœdum est
& iniucundum, sed in uocalioribus grauius offendit. Hæ-
c tenus de literis, quarū differentiā cognoscere necesse est,
si de uocū omnium uarietate sanè iudicare, & ad aurium
uoluptatem accommodare dictionem uelimus. omnes au-
tem uelle debemus, ne sua spe fraudatus auditor, nostræ
fructum detrahat orationi. In synonymis natura præstat
id quod est sonantius. Nam quum uerba sint notæ rerum
quibus ad audientem nostras cogitationes perferimus, &
pleniora iucundius uehementiusq; moueant sensum, illa
si non semper usu, natura tamen iure dicuntur esse melio-
ra. Cicero in oratore, Simplex probatur in proprijs usi-
tatisq; uerbis, quod aut optimè sonat, aut rem maximè
explanat. Plenius est donat quàm dat, memora quàm dic,
obruo quàm tego, habitare quàm colere, informare quàm
insituere, uociferantur quàm clamant, inflammatus quàm
incensus, tempestas quàm tempus, gubernator quàm re-
ctor, formosus quàm pulcher, regnator Olympi quàm
rex cœli, terra quàm humus. Sunt innumerabilia uerba
generis huius, tum maximè deligenda, quū orationi quæ-
ritur amplitudo. Est exilibus & suus locus in re tenui, &
gracili genere sermonis. Quid? Omnia quidem loco sunt
utilia ac laudabilia, sonantiora tamen natura sunt præ-
stantiora ac iucundiora.

De uerbis grandibus

& paruis.

CAP. XX.

GRandia à sonātibus discrepant. illa enim sunt quantitatatis, hæc uero qualitatis. illa auribus solis accidunt, hæc et auribus et oculis. illa sono literarum, hæc interuallo numeroq; constant. Horatius quum dicit,

Proiecit ampullas, et sesquipedalia uerba,

quantitatem magnitudinemq; uerborum grandium respicit. Est enim sesquipedale dimensionis et mēsuræ, quæ si non propriè ac mathematicè, tamen ex translatione sermonis in uerba cadit. Quantitas alia cōtinua, alia discreta atq; numerata. In uerbis cōtinua quātitas est interuallum spaciūq; temporis, ac mora qua breuis longaue syllaba profertur: discreta uerò numerus et multitudo syllabarum. Tempus autem quanquam aliquando numeratur, res est continua. Itaq; grandia sunt uerba aut temporum lōgitudine, aut partiū multitudine: ac ut in corporibus, sic et in uerbis magnū paruūq; refertur ad aliquid. Nam quod magnum uidetur paruo comparatum, idem paruū uidebitur maximo collatum. Quapropter magnorum paruorumq; differentia sic accipi debet, ut intelligamus, ex duobus uerbis illud esse maius, aut quod alterum temporum interuallo, non syllabarum numero superat, aut quod plures habet numero syllabas. Mater igitur uerbum grādius est temporibus quā pater. priorē enim producit, triumq; temporum est. Quamobrem pater pronunciatur expeditè, mater lentè, non secus ac si maater scriberetur. quod quidem omnibus natura longis accidit. Eadem ratione maius est nāre quā mēre, fātum quā fatum, prātum quā stātum, nōras quā sōras, lōra quā mōra, uītis quā sītis, sēdes quā pēdes, mūrū quā nūrū

rus, nātura quā sātura, legērunt quā regērunt à gero, delenīte quā desinīte, rūpturus quā fūturus. In alijs comparandis eadem analogia seruanda est. Quod si diphthongi longiores sunt quā simpliciter lōgæ, sine ulla dubitatione debent haberi grādiores: quod etiam de producta uocali quam sequuntur duæ plures uel consonæ, dicendum est. Tum enim longis longiores sunt atque productiores. Maius est igitur fraus quā fās, claudes quā clades, pœnam quā ponam, Anchise quā Anchise, ars quā as, ast quā at, astra quā ara. Ex ijs quæ diximus, colligere facile est idem et sonorum et grāde esse posse, ut, iactatus Albanus, morosa fortuna. Nec semper est magnum temporibus, quod argutum est, ac uoce plenum. Clare sonant ab, ad, at, et paria: nec ea iure magna dixeris, utpote quæ singula singulis temporibus constant. Cōtrā, quædam sunt exilia, sed numero syllabarum grandia, ut inimicitia, uitiligines. Est in uerbis quibusdā proceritas, ac multa literarum comprehensio, quæ tunc si interdum magnitudo, proprie tamen multitudo uocatur. Nam magnitudo quantitas est continua, multitudo separata. Multa sunt hæc atque proceritas, celebritas, formatur, archipirata, balneatores, confirmauerunt, colloquebantur, innumerabilis, irremeabilis, amplificationes, cōduplicationes, deliberationibus, interrogationibus. Hæc uerborum longitudo sæpius orationi tarditatem atque languorem, aut uastitatem et inurbanum sonum, quā dignitatē autoritatēque grauitatis affert. Grandia interuallo firmant orationem. Grandia proceritate aliquando firmant, aliquādo grauiasunt, sæpe reliquis imparia et inæqualia. Quamobrem uidentur quo loco utare, quibus immisceas uerbis, quibusque personis attribuas. Si temporum spacio longa erūt, quoz

dammodo torpescunt, ut infirmabant, truncabatur, dictatores, confirmauerunt. Eiusmodi uerborum continuatio fugienda. Si breuia, rapietur & euanescent, ut relegere, potuerimus, uoluerimus, cinericius, patefaciet, repetierimus, recubuerimus. Si partim longa, partim breuia, multo minore periculo admittetur. Sunt enim gradium & paruum tres species, alia grandia spatio temporum tantum, alia numero syllabarum, alia utroque. Parua quoque breuitate, ut legitur, fragilis: aut paucitate, ut res, est: aut breuitate & paucitate, uir, sit, deus, grauis. Parua ferè extenuant orationem, ut hanc, Sed quid tu es tristis? Ego ne? Nescis quo in metu, & quanto in periculo sim. Quid istuc est? Scies. In me omnis spes est mihi. Satin sic est? Non. quid si sic? propemodum. quid si sic? sat est. hem, istuc serua. Hæc ex Phormione Terentiano. In uerbis, ut in alijs rebus, seruandus est modus, ne multa continuentur aut grandiora, aut minutiora. Cæterum parua in sermone tenui, grandia in oratione grandi frequentius collocanda.

De uerbis uolubilibus,
& tardis.

CAP. XII.

Tarditas in uerbis treis habet causas. aut enim productione, aut proceritate, aut hianti compositione generatur. Productio est longi temporis, proceritas polysyllaborum, compositio iuncturæ partium. Spædeum tardum uocamus, qui est ex longis duabus, ut moles, aræ, tauri, dure, felix. Item molossum, qui est ex tribus longis, ut primates, confirmant, maturant. Item dispondeum, qui spondeis duobus constat, ut Regnatores, contabescunt. Pyrrichium, trocheum, proceleumaticum, citos ac ceteres esse dicimus. Tardam quoque dicimus orationem,
quæ

quæ longis omniibus aut certè permultis firmatur: ut illam
 Crassi, Cur clandestinis consilijs nos oppugnant? & illam
 Vergilij,

-Hos tota armenta sequuntur

A tergo, & longum per ualles pascitur agmen.

Durate, & uosmet rebus seruate secundis.

Triginta magnos uolucendis mensibus orbes.

Imperio explebit- Ex contrario uolubiliter fluit

oratio, quæ breuitate partium leuis est.

Constitit hic, arcumq; manu, celeresq; sagittas

Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates.

Panditur interea domus omnipotentis olympi.

Currit oratio celeritate pedum, lentè & sensim mouetur

eorundem tarditate, unde planum fit, esse in tempore syl-

labarum aut uolubilitatem, aut tarditatem. Tarda quidem

sunt uerba procerata ac polysyllaba, nisi quum tota aut pe-

nè tota corripuntur: sed tum (quod antè dixi) rapi uiden-

tur & euanescere. Sed & in correptis quædã tarditas est,

ut colubro fugiente longitudo corporis. Quòd uno spi-

ritu proferuntur, unoq; conatu, celeriter admodum serun-

tur, citiusq; multo quam diuisa currunt. Expeditius pro-

nunciaueris hoc uerbi uoluerimus, quàm opera mea, pro-

pterea quòd hic sunt duo conatus, & totidem, accentus,

sed in simplici atq; integro plus elaborat anima, & spiri-

tus in longum protractus tametsi minus substitit, plus ta-

men substituisse audièti putatur: ut labor diuisus minor est,

integer autem maior. Hinc fit ut eiusmodi uoces aptius in

clausula ponantur, quàm totidem pares syllabæ in pluri-

bus. Minus enim subsultat, ut qui iunctis manibus firmat

gradum. Aptior est hæc oratio, Qualis quisque futurus

sit, patefaciet initiũ. quàm hæc ex totidem breuihus, Qui

fert

fert omnia patienter, leue gerit onus humeris. Hoc quæ sit?
 Quæta minus est secūda. Tardiora sunt polysyllaba pro-
 ducta: & quantum accedit ad tempus syllabarum, tantum
 accrescit tarditati. His duplex innectitur mora: una à pro-
 ductione, altera à proceritate quæ spiritum continuat in-
 fractum, de quo proponamus exempla:

Cornua uelatarum obuertinus antemnarum.

Immittebantur illi continuo Cybiritici canes, qui inuesti-
 gabant & perscrutabatur omnia. Quid? inquires: inter ea
 quæ separata sunt, aliquid est mediæ temporis, quod in sim-
 plicibus non est: ut quum dicimus, Seruari debet, uno pro-
 nunciato paululum interspiramus, antequam profseramus
 alterum. Illud igitur inuestigabant, quam, seruari debe-
 rent, paulo celerius est & uolubilius. Sic quidem res est
 in temporū mora, sed quia in uno uerbo accentus est unus,
 in pluribus plures, mobilia minusq; tranquilla uidentur
 esse plura, unica contra pigriora, utpote quæ longè tra-
 huntur sine modulandi uarietate. Ad hæc grandia sunt, et
 mole sua laborant: quāobrem in uersibus hæc, quum res
 graues ponderantur, aut languor exprimitur, lubenter
 usurpant poëtæ,

Chara dcum soboles, magnum Iouis incrementum.

Constitit, atque oculis Phrygia agmina circumspectit.

Versus est hic Horatianus,

Diuisit medium fortissima Tyndaridarum.

inmuta paulum, ut sit,

Diuisit medium fortissima Tyndaris aurum.

sentis'ne utrum istorum sit uastius ac immobilius? hanc
 certè reperies causam cur tantam uerborum proceritatem
 fugiant poëtæ. Tertium genus est, ex hiulca & aspera co-
 agmentatione, non ea quæ in duobus est uerbis, sed quæ

inter

inter syllabas unius inuenitur, quum uocalium concursio est, aut certè consonantium asperitas & multitudo. Tum enim spiritus interfisit in conatu, ac ueluti quibusdam salebris interclusus eluctando immoratur impetum, & antè nonnullum tempus absomit, quàm de syllaba in syllabam feratur. propterea frequenter accidit ut uocales loco priores necessariò producantur: ut in his, Machaon, Aoni-
 nius, Amphiarauus, Menelaus, Laomedon, Melibœus, diei: diphthongus, cōstantia, direxti, arctauit, abstrusus, inextricabilis. Confer aras & arctas, noras, et nostras, uerū et uestrum, attulit & abstulit, motum & monstrum, bacillum & paxillum, elusit et exclusit: Confer inquam atque perpende, ut iudices alterum altero quanto uolubilius & expeditius, cō quòd pronuncianti nullo sunt impedimento multæ consonantes. Ergo spaciū & interuallum temporis, & syllabarum moles, & earum aspera concursio, retardat pronunciationem. Contrà correptæ uocales, & uerba temperatæ dimensionis, & pressa coagmentatio, uolubile genus & quodammodo rotundum faciunt. Aliud alijs locis est utile, ut postea dicetur. Quæ sunt unius aut alterius syllabæ, si continuantur, subsiliunt, nec satis uolubiliter more fluminis alueo prono decurrentis feruntur. In illis igitur potius est leuitatis inconstantia, quàm uolubilitas æquabilis. Non ignoro tardum & uolubile eorum esse quæ referuntur ad aliud. hoc modo & comparatè dici, syllaba producta quàm correpta tardior est: uerbum proceri corporis lentius est quàm breuis: uox cui hiant iuncturæ partium, pigrior est ea quæ molliter & facillè cohæret. sed nihil uetat quo minus hic utamur apertiori genere dicendi, & rhetorum more de re disputemus.

De uerbis lenibus,

& asperis. CAP. XXII.

EX uerbis alia sunt lenia, & quasi suauia, alia dura et aspera. Hæc tristia sunt, illa uerò iucūda. Ex illis suauē dicendi genus, ex his horridum ac seuerum conficitur. Vocales omnes suapte natura molles sunt & suauēs. Nō enim horridè sonant, nisi quum iunguntur asperis consonantibus, aut facta concursione exasperantur. Id quoniam ad aurium iudicium refertur, interroga tuas aures, sint ne suauia quæ proponemus, massa, sæpes, isis, homo, sumus. Si in his uniuersis uocalis est omnis, nec ulla non dulcis, facile est credo iudicare, si quæ est asperæ uocis, non è uocali, sed aliunde concitari. Aliter hoc scire potes experiundo quid unaquæque sola pura que sonet in his uerbis, amor, emit, idem, onus, urens. Horum primæ syllabæ constant literis singulis nihil insuaue & iniucundum sonantibus: quæ res ostendit quid de uocalium sono pronunciare debeamus. Nec in omni concursione uocales sunt asperæ et hiulcæ, etiam si alijs & alijs partibus oris exprimuntur. Signum est, quòd prætericram docti, quàm præteriueram dicere maluerunt. Sæpe molliter amice que concurrunt, ut meus, mci, mco, mea. Durius & agrestius est mea, quo Vergilius utitur in uersu Bucolico,

Mille mea Siculis errant in montibus agnæ.

suus suo suæ sua, prona sunt. manui metui luctui, nonnihil offendunt aurem, ut supra demonstraui. Item pius pia pio piæ, non sunt absona, at pij subrusticanum est, nisi fiat quasi synæresis. propterea dij & ij $\mu\omicron\upsilon\sigma\upsilon\mu\lambda\acute{\alpha}\beta\omega\varsigma$ profertur, et isdem Ennius pro iisdem probauit. E, & I, sibi male insidunt, cæterum E, & I, & V, uocalibus antepositæ non admodū asperè dissonant. Dura sunt aa, ac, ai, ao. Ar-

gumento

gumento sunt $\kappa\rho\acute{\iota}\alpha\alpha$, $\kappa\rho\acute{\iota}\alpha\epsilon$, $\kappa\rho\acute{\iota}\alpha\iota$, $\kappa\rho\acute{\iota}\alpha\theta$, quæ Græci propter absurdum hiatum contrahere et aptare synæresi solent, hoc modo, $\kappa\rho\acute{\iota}\alpha$, et iota subscripto, $\kappa\rho\acute{\iota}\alpha$, $\kappa\rho\acute{\iota}\omega\varsigma$. Iniucunda quoque sunt $\sigma\alpha$, $\sigma\epsilon$, $\sigma\iota$, $\sigma\omicron\iota$, $\delta\iota$. quâobrem Attici $\beta\epsilon\upsilon$, pro $\beta\omicron\acute{\alpha}\omega$, $\chi\rho\upsilon\sigma\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon$ pro $\chi\rho\upsilon\sigma\omicron\iota\epsilon\upsilon$, $\chi\rho\upsilon\sigma\omicron\iota\mu\iota$ pro $\chi\rho\upsilon\sigma\omicron\iota\omicron\mu\iota$, $\chi\rho\upsilon\sigma\omicron\upsilon\mu\upsilon$ pro $\chi\rho\upsilon\sigma\omicron\iota\omicron\mu\upsilon$, $\lambda\eta\tau\omicron\upsilon\varsigma$, $\lambda\eta\tau\omicron\iota$, $\lambda\eta\tau\upsilon$, pro casibus $\lambda\eta\tau\omicron\theta$ $\lambda\eta\tau\omicron\iota\omicron$, $\lambda\eta\tau\iota\alpha$ contrahunt, et $\delta\eta\mu\omicron\delta\acute{\iota}\epsilon\upsilon\varsigma$ et $\lambda\eta\mu\omicron\delta\acute{\iota}\epsilon\upsilon\varsigma$ in $\lambda\eta\mu\omicron\delta\acute{\iota}\epsilon\upsilon\varsigma$, et $\delta\phi\iota$, in $\delta\phi\iota$, $\delta\phi\iota\varsigma$ et $\delta\phi\iota\alpha\varsigma$ in $\delta\phi\alpha\varsigma$. Aaron igitur, Phaëthon, aulâ trisyllabû, Machaon, Oaxes, Amphiaræus, Pholoë, Oïleus, Laocoö; coüs, Neæra, et similia rictû diducüt, et inurbanum quiddam subolent. Dicit aliquis, at Græci cōtrahunt $\epsilon\iota$, et $\iota\omega$, et $\iota\alpha$, quæ mollia dicis esse. Quid tum? Omnis concursio uocaliû efficit hiatum, sed non eodē modo. Parum dura habeo pro mollibus. Senserunt hanc asperitatem ueteres Latini, et in multis cōtractione sunt usi, cuiusmodi sunt hæc, huic, cui, dij, dijs; dein, proin, deest, semianimis,prehendere, peculi. Ex quibus priora septem monosyllaba, tetrasyllabum octauum, trisyllabum nonum, ac decimum. Quod autem nec concisa omnia decerent, nec hæc ubiq; seruare religionem possent, admisere quædam more Græcorû, maxime poëtarum. quibus amica difficultas, et sonora magnitudo. Et hic certè negligētia quædam diligens nō erit ingrata. Habet, inquit Cicero, ille tanquā hiatus è concursu uocaliû molle quiddam, et quod indicet non ingratam negligentiam de re hominis magis quàm de uerbis laborātis. Quod de compositione dictum quidem, sed et huc accōmodari potest. Vastè sonare iam diximus dici, speciei, materiei, et quæ tot uocalium diuiso concursu laborant, ut cieo, uico, coëo, hinc redeo factum, ne redeo diceretur. fio fiebam, doceo, doceam, uideam, uideantur, et alia quædam iam mollita sunt usu. Omnino in

hac

hac re Latini quàm Græci, et si Græcis dedit ore rotundo
 Musa loqui, multo minus frequentes & intemperati. Du-
 plicatio consonantium in finitimis syllabis ferè subaspera
 est, atq; insuavis, ut barbara, bibeat, cucullus, Cacus, Do-
 dona, dediderat, furfur, fefellit, Gargara, gurgēs, ieiuniū,
 lallare, ululat, Nanetes, Niniuitæ, papilla, quinquaginta,
 rara, turtur, intertexta, Xerxes. M, & S, ut minus duras
 excipere licet, māma, memor, memoria, mīmus, Mamurius,
 sesamum, susurro, Sisyphus, zizania. S, litera sibilū odere
 Græci, nec eam repetiuerunt in præteritis, & ἰσσυ pro
 ἰσσυ dixerunt. Quæ litera prima est in rapaci, omnes ci-
 tra controuersiam asperitate & tristitia uincit, ut, Frugis-
 fera & ferta arua Asias tenet. De quo uersiculo Cicero,
 Proximus inquinatus insuauissima litera infinitus. In prin-
 cipio uerbi & in fine sonat acerbius, in medio paulo dul-
 cius, ut rapax, amor, urit. Geminata uero caninū stridet, ut
 horreo, farræ, Pyrrhus: quod molliunt aspiratione Græci
 πύρρον, θάρρα. Iratis, & ex stomacho ringētibus, aut bel-
 licum canētibus, mirum in modum cōgrua est. Et in suauī
 genere non displicet modicè & tēperatè collocata, ut, Ex
 eius ore melle dulcior fluebat oratio. In uersu ideo sæpe
 statuenda, quòd modulationi carminis addit robur, ut,
 —Facilis descensus Auerni,

Sed reuocare gradum superasq; euadere ad oras,
 Hoc opus, hic labor est. —

Iungitur cum multis in eadem syllaba, ut brachium, cra-
 stinus, dromo, fragor, graius, Praxiteles, tragula. Præmit-
 titur eisdē in diuersa, arbor, arcus, ardor, perfectus, arguo,
 arpinas, artus. Præponitur & semiuocalibus, ut perlustro,
 arma, carnis, torret, arjurus, ars, Ariobarzanes. In his oī-
 bus asperior est quàm cum solis uocalibus, Nam quātum
 consonan

consonantes augentur, tantum crescit asperitas: quod de ceteris quoq; dictum puta, ut carbasus, stratum, Thrax, mors, fors, stirps, ultrix, dextrorsum, sinistrorsū. X quoq; durum, & auribus ingratum esse demonstrat hæc audita uerba, pax, fax, rex, lex, mox, faxit, luxit, fluxus, anxius, coxēdices, fraxinus, appēdix. Reliquæ per se in principio & in medio non offēdunt audientem, ut uidens, cœlum, dies, fama, gubernat, Iupiter, lima, minus, nolo, Paulus, quatuor, sanus, talus, uinū, Zea. Suauissimæ sunt L, M, P, S, Z, & V consonans. Indicant hæ uoces, fuit, lauo, mutuū, patiens, sino, Zacyntus, ualidus. Iam quæ cū quibus asperè audiatur, ostendit ratio iungendi. Veteres enim dixere comburo, committo, compono, imbuo: non comburo, committo, compono, imbuo: propterea quòd N, ante literas quæ labris exprimuntur, absona esset. M, cōtrā perquam suavis: ut ambulo, ambio, compositus, complicatus, commercium, imber. Colligo pro conlego, colluceo pro conluceo, corrado pro conrado, cooperio pro conoperio dixerunt, quòd alioqui soni discordes esse uiderentur. Dixerunt item aufer non abfer, accedo non adcedo, affer non adfer, alluo non adluo, annuo non adnuo, appono non adpono, acquiro non adquiro, asigno non adsigno, ascribo nō adscribo, attulit nō adtulit, & propè infinita generis eiusdē. Sunt tamē Panes Arcadici, & Midæ subauriti, qui tam uariè literam unam mutare nolunt. adfero dicūt, & adpono, & adsigno, et adscribo: & temere duritiam affectant, propterea quòd tale quiddam reperiunt apud ueterrimos. In lino uisum est agreste, dictumq; illino, & eodem modo illepidus, ignotus, ignauus, irriguus, irritus: amouit non abmouit, abegit non absegit, abstulit non abtulit, erigit non exrigit, abscessit non abcessit, eluo

h non

non exluo, tranat non transnat, traducit non transducit, transfert non trasfert, dirumpit non disrumpit. Item disfero non disfero, disiungo non dijungo, dispono non dispono, diduco non disduco, diripio non disripio. Contemplator hanc mutationum uarietatem, ut quæ quibus consentanea aut dissentanea sint, ex antiquorum iudicio uerè pronuntiare possis. N, ante C, D, Q, S, T, non insuauiter auditur, ut ancilla concilium, tundo condo, anquiro, nunquis, mons insons, sunt amāt. In fine tinnit, ut nomē, titā, delphin, solō. Et Latini multa per o, definiūt quæ Græci per ω, ut Plato, leo, draco. Nec molliter sibi adjicitur, cā na, sanna. C, P, T, quia tenues sunt, & quodammodo sicæ, interdum recipiunt aspirationem, ut pulcher, simulachrum, triumphus, trophæum, thus, Cethegus: quod qui non intelligunt, triumphum dicunt, & tropæū. C ante L, classicum sonat, ut clangor, claudio, clades. Nec magnā habet affinitatē cū siccis litteris, ut N, & R, ideoq; Gneū pro Cneo, amurgā pro amurca, & ad eam similitudinem Gaiū pro Caio dicimus. Nam sicca nō aliter aures quā dentes obstupefaciunt. Aures autem de lenibus & asperis iudicant, nec asperitatibus corradi, nec suauissima mollitie delenitæ quasi languere & dormire uolunt. Illis de sono uerborum iudicium relinquamus.

De uerbis integris, &
corruptis.

CAP. XXIII.

Moderantur aures & integris, & concisis. Integra dico quibus nihil est neq; detractum, neq; additū, neq; mutatum. Nam perinde loqui possumus de uerbis, atq; de corporibus humanis, quæ si quid detrahas, ut unū de quinque digitis: aut addas, ut gibbū dorso: aut mutes,
ut pe

ut pedem in transuorsum: int egra manere non uidentur. Integris semper utendū, nisi aliud suadent aures, & usus. Erit enim barbarismus, nisi sensus excuset, & doctorum consuetudo. Barbarismus fieri quatuor modis uel grammatici docent, additione, detractioe, immutatione, transmutatione. Duas posteriores formas mutandi nomine cōprehendo, quoniam aut est mutatio loci, aut certē literæ uel syllabæ. In hoc genere liberius agunt poëtæ. Addunt, ut, Induperator, alituum. Detrahunt, ut, Cum genere extinxem, Accestis scopulos, Repostum, direxti, peculi. Mutant, ut olli, upilio. Transmutant, ut quum Tarsumenum dicunt pro Trasumeno. Tempus adijciunt, ut,

Mortem contemnunt laudato uulnere Getæ.

Tempus auferunt, ut,

Totumq; instructo Marte uideres Ferucre Leucaten.

Admittunt synæresim, ut,

Orphæ Calliopea, Lino formosus Apollo.

Seu lento fuerint aluearia uimine texta.

Iam cōtrariam recipiunt diæresin, ut quum dixit Horatius syluæ per tres syllabas. Oratoribus usus istorū multo parcius est, propterea quòd numeris solutioribus utuntur, & ad communem loquendi morem propius accedunt.

Non ubiq; tamen integra & incorrupta probant. Dicunt enim nosse, iudicasse, audisset, ligurierat, et similia. Hosce, huiusce, suapte, & pluraliter deum, liberum, fabrum, procum, numum, sestertium, talentum, quingentum, duumvirum, triumuirum, scripsere, dixere, nequeo, uinclæ, seclæ, soldū, caldū, sis pro si uis, & apagesis, pro apage si uis, & id genus pauca. Hic præceptum non habeo, autoritate nitor. Cur enim potius liberum dicunt quum filios filiasq; significant, quàm quum libertate præditos? cur fa-

brum non librum? cur talentum non uestimetum? caldam non ualdam? ualdè non caldè? uinclà non tabernacla? seldum non stoldum? sæcla non sicla pro siculis? Hæc ad usum credo, non ad rationem præceptumq; referuntur. Ergo receptis utere, noua & inusitata ne temerè usurpa: ubi licebit utrunq; integrum & corruptum, refer ad aurium iudicium, & aptius tum numero tum sono delige. Hactenus de uerborum simplicium uarietate, Transeamus ad collocata. Sed est qui me reuocet, Heus tu, nihil aegis de uerbis elegantibus & inelegantibus, de uenustis & inuenustis, de pulchris & fœdis, de iucundis & tristibus, de bonis & malis, de poëticis & oratorijs, de lectis & inelectis, de triuialibus & absurdis, de natiuis & factis, de indiuiduis & iunctis, de dilucidis & obscuris? Bene mones. Hæc penè præterieram. Elegantiã, uenustã, pulchra, iucunda, bona, lecta, nomine magis quàm re differunt. Ea sunt quæ uel significatione, uel sono demulcent animum, uti grauiã, sublimiã, dulciã, sonantiã, commodè assumpta, & quæ maximè propriè dicuntur. In barbaris, aut inusitatis, aut rusticanis triuialia & absurda numerantur. Natiuum, factum, indiuiduum, iunctum, dilucidum, obscurum, commune est omnium uerborum. Nullum enim genus est in quo non sint alia nata penè cum rebus ipsis, alia postea facta: alia simplicia, alia composita: alia dilucida, alia obscura. Poëtica eadem sunt quæ & oratoria, nisi quòd factis, & translatis, & tropis liberius utuntur poëtæ. Assumunt & ea quæ patronymica uocantur, oratoribus inimica, & uagis epithetis carmen explent, quæ (nisi quis liberè uagatur) orator ut in epidiectico genere non admittit.

LIBER SECVN-
DVS.

PRAEFATIO.

OSTEA quàm uerborum quibus omnis extruitur oratio, naturas atq; differentias explicauimus, superest ut qua arte in oratione collocari debeant, & quæ quibus dicēdi generibus sint aptiora, breuiter exponamus. In ex ædificatione autem plus est artis & exercitationis, quàm in apparatu quasi materiae, atq; partium delectu: quemadmodū maioris est ingenij ac longioris usus aptè construere domum, quàm rudia saxa, & arborum molem indigestam comportare in unum: & minus operosum particulas auri & quasi ramenta colligere, quàm aurum lectum solidare, & expolire solidatū. Sed ut antè diximus, difficultati non erit impar gloria, si nō apud istos linguæ Latinæ carnifices, qui tametsi neq; res neq; uerba tenēt, non de uerbis tamē, sed de rebus laborare se gloriantur, saltem apud æquos bonosq; rerum aestimatores, qui malunt utrunq; studium & intelligendi & eloquēdi, quàm uel alterum, uel neutrum. Sētire præclarè, laudabile est: eloqui compositè, pulchrum: utrunq; coniungere, longè pulcherrimum. Sed (ut antè diximus) ab hac gloriæ præstantia summo uemur aut ingenij sterilitate, aut inertis desidia, aut inopia magistrorum, aut opinionum prauitate. Nemo nisi scælici natura præditus, cōsentanea inter se cōponet, & rebus aptabit genera dicēdi. Est enim uenæ ditioris, uerborū copiam ferre: & iudicij naturalis unā cū arte iudicare quæ quibus optimè cohæ-

reant. Nec est quod mirari debeamus si plerique studio si componendi, frustra laborarunt, quippe qui animi celeri motu, & naturæ muneribus essent destituti. Non defuit ingenium multis, sed quod natura contulerat, inertia atque torpore demerferunt. Viderunt stylum diligentem esse magni laboris, quem perferre nequit ignavia. His igitur odium literarum, illis falsa de se fuit opinio. Nec uis illa natiua, atque literarum studiū profuit, ut multis iam diximus initio libri superioris. Non erat qui agrum fertilem, & cultus appetentem excoleret, præceptionum que seminibus ornare sciret: aut certè si quis erat, artem animi colendi nesciebat. Hos ego nihil accuso, miseros, quibus non uoluntas, sed fortuna defuit. Accusandi sunt nimium remissi, qui que naturæ bona prauis opinionibus corrumpunt. Ex quibus honoris & quæstus auidi, ad earum artium fastigia prouolant, quarum quæstiosa est negotiatio: scribendi artem & ceteras omnes elato supercilio fastidiunt: quasi uerò cacumina sine radicibus stirpibus que stare possint. Quid opus est, inquiunt, elegantia uerborum? ad quid ille sermo tam cultus? cur uerba seligimus? cur in coagmentatione syllabarum, & in dimetendis breuibus & longis consensimus? Quid mendicamus in re tenui? Verba negligamus, & quadratam orationem: scientiam rerum magnarum comparemus. Demus operam Reipub. necessarios adiutemus, & amicos. Hæc & alia stultè, & arroganter. Quoniã ex barbarie tua, & impura colluuiione uerborum, quandam pecuniam conficis, bonas artes paruo cõtentas insolens aspernaris. Nõ tenes neque scientiam morum, neque naturæ partes, & earum causas, neque rationem differendi, neque ullam philosophiæ particulam, neque eloquentiam, neque pri-

ma rudimenta literarum, neq; ullam omnino disciplinam. Nosti fortè, nec probè nosti, treis aut quatuor legum titulos, aut quedam principia medicine, aut aliquot quaestiones diuinae scientiae, & falsa ductus opinione, de cognitione rerum gloriaris. Omnia (quanquam pro nihilo tua sunt omnia) refers ad uanae gloriae uentos, & ad fortunae ludibria. Quumq; discantur artes ad animi cultum, nullum iudicas esse fructum earum, nisi qui ambitiosè & auarè percipitur. Quid si corarius cerdo te ditior est? quid si Republicae utilior? quid si populo cõspicuius magis? Fallis, decipis, eludis, circumuolitas, corradis undiq; rem quantum potes, tantum in usus tuos conuertis: totum diem in bias praedae, & re saepe, animo semper, inops es, ac mēdicus. Quod facis, mille uiri in singulis ciuitatibus idem facere possunt, aut certè faciunt. Ambis primos honores in conuiuio, in theatro, in sermone, in consilio, in templo, in omni loco: sed quoniam rudis es & ineptus, te docti execrantur, te prudentes in stultis numerant, te primores grauiter serunt, nisi qui sunt tui persimiles. Te plebecula uellicat absentem, praesenti simalatos exhibet honores. Quid affers boni ciuitati? quid honoris imperio? quid non potius dedecoris? Nonne foedissimum est uidere ingentem multitudinem eorum, qui nomine literarum primi uolunt haberi, quum literatorum modo uestitum, literas habeant nullas? Non omnium turpissimum, uitam dedicasse liberalibus studijs, postea ab illis descuiisse ad auaritiam, & inanes ordinum titulos? artes omnes improbasse? corpori quàm animo bene esse maluisse? Quin deponis habitum? Quin te profiteris inimicum artium optimarum? Quin desinis maledictis insectari literatos, ac eos qui te meliores sunt, & ciuibus suis nec

tam indecores, nec tam perfuga? Pares cum paribus facile congregantur, miles cum milite, dux cum duce, senator cum senatore, iudex cum iudice: tu cum imparibus, id est, cum indoctissimis esse mauis, & omnibus doctis inferre nefarium bellum. Erro. Pares tibi sunt indoctissimi quique, ineptiarum amantiissimi, disciplinæ cultioris osiores acerrimi. Sed bene res habet. Rides eruditos, te rident eruditi. Contemnis illorum præclara studia, contemnunt ignorantiam & sermonem tuum barbarum ac putidum. Deprimis eos, habent te infra mortales omnes, & proditorem scientiarum atq; desertorem esse iudicant. Quos despicias, suscipiunt extræ gentes. quos uituperas, sapientes laudibus in cœlum ferunt. Quos abolere contendis, nomine & gloria perpetuum uiuent. Quos abiectos esse uis ut ignobiles atque plebeios, in ore populi uersantur. Tu lates in tenebris, semper in glorius futurus, nisi tua te scelera fecerint insignem. Desine desine tandem lacerare communem multarum gentium linguam, tibiq; nimium placere. Quanti sit oratio cõposita, antea demonstrauimus, ut calumnias improborum amoliremur. Quod esset pulcherrima, & homine libero dignissima, ac Reipublice perutilis, in summis ciuitatibus fuit in summo loco supra duo annorum millia: quumq; semper inimicos haberet, & rabulas *ῥαβδουλαγοὺς*, & cõtētiosos sophistas, et *ἄβουδουλοφῶνας*, & homines ingenij mortui, qui sapere se credūt, si quantum uulgus indoctū, tantum post studia longa sapiūt: quum istos inquam & alios haberet inimicos, nunquam cessit inuidiæ, nunquam conticuit in celebri conuentu, nunquam cessauit obire legationes, interpretari iura gentium, res gestas mandare memoriæ, res uiuorum mortuorumq; testificari, refutare improbos, confirmare probos,

optimi

optimi cuiusque rationes & inuenta explicare, alios defendere, alios commendare, alios solari, doctissimorum labores immortalitati dare, artes omnes ad posteriorum monumenta complecti. Dum artes ingenuæ floreant, oratio flexanima, ac regina præstantissima, longè lateq; regnabit, ac inter uirtutes maximas excellat. Breui sepelietur eius inimici. Illa semper magno cum honore circumferretur, passim legetur, uulgò instituet animos amatorum suorum, & suo splendore excæcabit oculos barbaræ dictionis. Si cui paupertatis uidetur esse comes, is nihil sapit. Non metuit pauperiem, qui ex arte dicendi nomen amplissimū sibi comparauit. Cui fama bona est, mihi sanè diues est. Cui tantū fortunæ diuitiæ, pauper. Qui dicit eleganter & compositè, ratione & sermone fruitur ut summus uir. Qui inemendatè scædèq; balbutit, semper est infans, tantumq; ab humanitate distat, quantum à puro sermone (qui proprius est hominis) recedit. Quæ quum ita sint, operā demus orationi, sine qua neque studia nostra proferre, neque cogitationes mandare scriptis possumus.

Oratio alia soluta, alia
uincta.

CAP. I.

OMnis oratio uel est soluta, uel colligata. Solutam dicimus, quæ numerorum uinculis & compositione uerborum caret. Qui fundit eam, non elaborat ut omnia uerba inter se consonent, atq; sine hiante iunctura copulentur: non obseruat quos ordine statuat pedes, & quomodo clausulam finemq; deponat. Curam adhibet ut Latina sit, & emendata. Quantum uerò modulatione delectet aures, quantum mulceat animos, aut quia nescit hanc artem, aut quia non semper adhibendā putat, nō animad-

h 3 uertit.

uertit. Hoc genere sermonis utuntur omnes qui componendi leges, & eloquendi præcepta nesciunt, ut plerique musici, arithmetici, geometræ, astrologi, quiq; nihil aliud sunt quàm grammatici, qui morales, qui physicas artes atque dialecticas aut scriptitant, aut interpretantur. Quibus adde multos magnarum artium professores, quibus est una cura rem suam cognoscere, terminis (ut aiunt) suis uti, conceptus animi sermone inornato & incondito comprehendere. Ornamenta dicendi, & flores orationis (ut dicitant) aspernantur: ut ueritas habet, ignorant. Adhiberent, si possent, ij qui subinde ponunt unum aut alterum nescio quod ornamentum, si quod fortè audiendo legendo uè ceperunt: ut pauper ille qui quum uellet haberi lautus, argenteum uas, nec ipsum satis elegans, apponebat ad omnes usus, & erat pro lauto ridiculus. Quòd nesciant ornate dicere, ego quidem istuc uenia dignum censeo. Non omnia possumus omnes, inquit poëta. Et maximas artes uersantibus, concedendum uidetur, ut suo quodam genere loquendi potius utantur, quàm ut rerum cura deposita, uerborum sectentur ornatum, neutrum tandem perficiant. Quòd eloquentiam maledictis persequantur, inhumanum & flagitiosum & intolerandum esse iudico. Diuinā sapientiam tollunt, quæ nonnunquam in hominis ore lucefcit. Non agā tam grauiter. Plato philosophorum omniū princeps, in omnibus suis libris usus est eloquētiæ uiribus: usus est Aristoteles, quem uti deum uenerantur isti contēptores eloquētiæ. Ab ea Theophrastus nomen inuenit. Nam quū Tyrtaeus antè nominaretur, Aristoteles præceptor eius à diuinitate dictiōis Theophrastum autore Diogene Laertio cognominauit. Ab eadem

dē Chrysoſtomus nomē accepit, cuius eſt ſūma uis in expli-
cādo & exhortādo. Laſtātius theologus ab ornatu dictus
eſt Cicero Chriſtianus. Galenus copioſe, & cōpoſitè tra-
ctauit artē medēdi, Iulius Firmicus aſtologiā, Columella
rē rudiā. Iuriſconſulti Pādeſtas nomine eloquētiae lau-
dāt, quā uerè, non dicā hoc loco. In illis ſermo proprius
eſt ac Latinus, nec omnino ſolutus. Magnā uim hominū
diſertorū in omni diſciplina numerare poſſū, quos habēt
magiſtros iſti uituperatores orationis, quos uehementer
admirātur, quos pares coeleſtibus animis exiſtimāt. Quae
ratio flexit eorū mētes, ut exturbare conētur quod ſummū
quiq; uiri nō modò probarint, ſed magna uolūtate ſint am-
plexi: ut uitio dēt illud quo optimi ſcriptores etiānū ma-
ximè laudantur? ut barbarū q̄ Latinū, ut horridū quā
cultū, ut diſſipatū quā cōpoſitū, ut ſædū quā honeſtū
genus orationis ſequi malint? Ambitio & dominādi cu-
piditas alios ducit in errorē, alios inſtinae ſimilitates, a-
lios auaritia, alios inanes tituli doctrinae, omnes ueritatis
ignorātia. Nulla eſt ars nullaq; diſciplina tā ſpinoſa, tant
horrida & inculca, cui nō poſſit adhiberi decor, cuiq; non
aliquando ſit additus nitor & cultus orationis. Hac tem-
peſtate reperias in ſingulis artibus eruditos, qui non mo-
dò purè & Latine, ſed etiam ornate & cōpoſitè dicāt.
At hæc rara auis eſt. Maior pars eorū quos antè nume-
raui, ſolute loquitur & diſſipatè, niſi ſiquādo fortuitò im-
prudētibus aliquid numeroſe cadit. Idem omnibus fre-
quenter accidere uidemus. Nec multis uerbis agendum
eſt de ſcriptoribus qui barbariſmis ſcatent atque ſolæci-
ſmis. Non enim inter eruditos, ſed inter Cōſcriptos habētur.
Qui incorruptè tantummodo & emendatè loquuntur,
& imagine quadam elocutionis oratoriae fallunt imperi-
tos, di-

tos, dicimus eos uti sermone dissipato. Ne compositos esse iudicato, quòd de loco in locum uerba mutant (id faciunt & pueri infantes, & indoctissimi quique) sed quòd neque aptè uerba connectere, neque pedes obseruare, neque modulari comprehensionem sciunt, incompositos esse dicito. Proponamus orationem dialectici cuiusdam, ut sibi uideatur, admodum compositi, atque purè loquentis. Vox est, inquit, ut à nonnullis definitur philosophis, ex ictu aëris elicitā qualitas auribus accidens. A recentioribus autem, & ijs quidem qui superioribus aliquot annis circa hanc artem uersati sunt, magis conuenienter accommodatèq; ad hunc locum hoc pacto definitur, Vox est sonus qui ab ore animalis proficiscitur, certis quibusdam naturæ-instrumentis formatus. Dicit aliquis è rudibus, Quid est hic uitij? Quid? In dactylos duos, non aliter atque in Asclepiadeis carminibus, prima cadit oratio. Duæ posteriores spondeis longisq; syllabis in fine torpescunt. Rhythmicis utrunque uitiosum. uerba uerbis non coherent, ut hæc, à nonnullis definitur philosophis. & hæc, circa hanc artem uersati. & hæc, accommodatèq; ad hunc locum. & hæc, quibusdam naturæ instrumentis formatus. Ad hæc nullus est motus uolubilis, nullusq; cursus orationis ex ea pedum collocatione quam desiderant ambitus, atque numerosæ conclusiones. De cæteris eodem modo iudicandum. Immutemus paulum, si placet, & minus affectatè loquamur, ut intelligant imperiti hic non esse querendam uerborum traiectionem, nisi quòd suauius atque modulatius audiantur. Vox (uti definitur à quibusdam philosophis) qualitas est aëris ictu nata, quam percipiant aures. A recentioribus autem, qui paucis his annis in hac arte uersati sunt, explicatur

alia

alia definitione, quæ uideatur esse loco præsentis magis accommodata. Vox est sonus qui naturæ formatus instrumentis, ex animalis ore procedit. Quid agis bone uir? uin' tu philosophorum sermonem magnis rebus occupatum, compositionibus ac numeris alligare? Minimè uerò. Ostendo quæ sit oratio soluta, quiq; minimo negotio uinciatur, ut sit & captu facilior, & suauitate iucundior. Verba misces, atq; naturæ uertis ordinem, ut agas orationem. Quid ita quæso, si philosophi repudiant ornatum? Utere sermone cottidiano pro libidine tua: quanquam subito dicere purè & ornate, pulcherrimum est. Libros si non optimè, saltem mediocriter exorna, non modò ut ne repudientur ab optimo quoque, sed etiam ne des infantissimis hanc ineptè scribendi licentiam. Si in philosophia scribenda Ciceronem nò dico orantem sed philosophantè imitari nò potes, imitare Corneliū Celsum, aut Senecā, aut Pliniū, aut Lactantium, aut Hermolaū, aut aliū qui sit usus oratione emendata, & aliquo quasi uinculo deuincta. Quòd si ne id quidè potes, satius esse puto quiescere, quàm ad ignominiam & eternū dedecus tātopere laborare. Ego certè qui nihil possum, cōquieuissem, nisi tam multos ineptissimè scriptitare uidissem. Illorū sit infamia, qui fecerūt ut cū multis aliquid auderem. Sed redeamus ad rem. Soluti sunt omnes qui cōponēdi uias ignorāt. Quòd si ferūtur aliquādo præclare, casu fit illud, et ingenij uiribus. Quid tum acciderit, nesciūt, & ipsi de se iudicare nò possunt. Ab una aut altera numerosa cōprehensione si de toto genere sentētiam feres, errabis, ut ij qui à parte totū colligere conātur. Soluti sunt & ij qui negligūt ultrò cōpositionem, quam si uelint seruare, commodè possint. Horum duo sunt genera, Alij quòd audiant Isocratē

in sene

in senectute fuisse minus elegantem, & eandem in se
causam recidere uideant, hoc sibi propter ætatem con-
cedi uolunt. Quod illis quidem faciliè concedo, si mo-
dò non omnem compagem resoluant. Alia sunt orna-
menta iuuenilia, alia senilia. Aliter orationem pro Ro-
scio Cicero iuuenis, aliter Philippicas idem senex com-
posuit. Vbertas & elegantia iuuenem, seuera breui-
tas & grauis ornatu senem decet. Nec multo secus est
in corporis ac in orationis ornamento. utriusque deco-
rum uersa mutat ætas. Alij negligenter effundunt ora-
tionem, aut quia tractant eam materiam quæ nullo sit
ornatu uestienda, cuiusmodi sunt epistolæ familiares
leuioris argumenti, & enarrationes interpretantium,
& parua momenta quæstionum atq; causarum. aut quia
res ipsa per se grauis, ad scientiam non ad aurium uo-
luptatem comparata, sermone inculto uersatur à doctis,
ut theologia, philosophia, medicina, iuris & legum
scientia. Hos, uti superiores, haud probabo, si quum
possint expeditè partem componere uel maximam, o-
mnem tamen elocutionem dissoluerint. Quid est quod
quum melius possis sine ullo tuo uel auditoris incommo-
do, malis tamen facere peius? Si te non decet eleganter
ornata compositio, potes uti mediocri. Si rebus ope-
ram das, & elocutio te moratur, liberius incomptiusq;
dicendi genus adhibere potes, quàm siquid uelles ex-
ornare dicendo. Floruit temporibus nostris uir in At-
tica tenuitate graciliq; filo sermonis alter penè Lysias:
qui quum eloquentia subtili iuuenis excellisset, & bar-
bariam incultamq; linguam libris ad hoc compositis in-
sectatus esset, tandem senior effectus, & barbares uoces
admittere, & incomptam locutionem effundere bonum
duxit,

duxit, quod sibi persuasisset, ut scribit in epistola quadam, officere Christianæ religioni purum aptumq; sermonem. An dissimulet callidus, an quod sentit dicat, nescio. Quod si antea fuisset arduus & sublimis, deinde stylum demississet ad enucleatum genus, & penè cottidianum, certè factum probassent eloquentes. Sed quum character eius admodum tenuis esset, nihil erat quod detraxeret illi gracilitati, nisi uellet neruos & ossa denuddare. Id neq; Plato senex, neq; Demosthenes, neq; Isocrates, neq; Lysias, neq; Crassus, neque Cicero, neq; Quintilianus, neq; Christianus aliquis cui laudabilis eloquentia fuisset, id fecit unquam, ut in senectute uitium ultro committeret, & de industria funditus abijceret orationem, quam magno studio totam composuisset in iuuentute. Est ex illis, qui curam diligenter ornandi remisit: sed qui penitus abiecerit, & ultro barbarè sit locutus, haud ullum reperies. Quin reijcis de templis pulcherrimos hymnos, & aptissimè compositos? Quin tollis multas elegantissimas preces, si Christianæ pietati nocet elegans oratio? Quin fateris te non antè Christianum fuisse, quàm coepisti barbarè & incultè loqui? Non ita uisum est sanctissimis uiris, qui quum scirent à summo deo omnem manare doctrinam, quod habuerunt, hoc quisq; pro se sine ulla impietate obtulerunt, alius heroicum poemata, alius hendecasyllaba, alius iambica, alius trochaica, alius rhythmos, alius orationem numeris aptam, qualis in sacrandis funalibus cum pia animorum delectatione canitur. Hæc omnia magna cum religione sapientes uiri subinde modulantur in omnibus templis: quod nõ facerèt, si (ut ais) officerent pietati Christianæ. Sed de his plus satis, A' re digredior inuitus ad referendos

lentos orationis inimicos. Summa propositi fuit, alios esse qui inscitia dissoluant orationem, alios qui non inscitia, sed praua opinione ducti negligent, alios esse qui cōsilio relaxent, uel etate uel materia suadente, quorum dictionem non omnino dissipatam atq; uagam, sed aliquāto liberiolem esse intelligimus. Solutum quiddam sit (inquit Cicero) nec uagum tamen: ut ingredi liberè, non ut licenter uideatur errare. Ad hæc Quintilianus, Est, inquit, ante omnia oratio alia uincta atq; contexta, soluta alia, qualis in sermone & epistolis, nisi quum aliquid supra suam naturam tractant, ut de philosophia, de rep. similibusq;. Quod non eò dico, quia non illud quoque solutum habeat suos quosdam & forsitan difficiliore pedes, (neque enim aut hiare semper uocalibus, aut destitui temporibus uolunt sermo & epistola) sed non fluūt, nec coherent, nec uerba de uerbis trahunt, ut laxiora potius in his uincula, quàm nulla sint. Nonnunquam in causis quoq; minoribus decet eadem simplicitas, quæ non illis, sed alijs utitur numeris, dissimulatq; eos, & tantum communit occultius. Habes quid ille uir de philosophiæ, de sermonis & epistolæ, minorumq; causarum figura sentiat, quid præterea solutum dicat, præter id quod omni arte componentis est destitutum. Eodem propè modo solutum dicitur quicquid poëtico numero uacat, etiã si arctissimè ligatum est. Nam qui certos in uersu pedes, in oratione liberum cursum, nec sui ubique similem esse uiderunt, solutum dixerunt, id quod non erat carmen, propterea quòd quanuis esset iuncturis & numeris adstrictum, plures tamen ac liberiores haberet pedes.

De oratione uincta, & ordine uerborum.

CAP. II.

NON est artis huius oratio dissoluta. Quae tamen illa diceretur, ostendimus, ut ex ordine ad uinctam compositamq; ueniremus. Colligatur oratio (si Ciceroni credimus) coagmentatione, concinnitate, numero. Coagmentatio est eorum structura uerborum, quae molliter in iunctura cohaerent: ut horum, Quae res in ciuitate duae plurimum possunt, haec contra nos ambae faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia. Ista sic innexa sunt, ut inter extremas antecedentium uerborum syllabas, & sequentium primas, nulla quasi rima pateat. Dicam apertius. Suaues mollesq; sunt haec uoces, nec os asperè, & oris instrumenta diducunt, Res in, in ci, te du, a plu, mum pos, & caetera deinceps, praeter hanc, gratia & uocalium concursu dehiscètem. Haec & coagmentatio à rerum cõiunctione, ut in muro lapidum, uocatur, & iunctura, & structura, & cõpositio, & cõstructio. Concinnitas est oratio cadens aptè, beneficio figurarum, quae paria paribus referunt, quae antitheta componunt, quae similiter cadunt, aut quae eodè modo definiunt extrema. Haec enim quatuor schemata per se perficiunt orbem, atque delectant aurium sensum. Exemplum est in Miloniana: Est enim Iudices haec non scripta, sed nata lex, quam nõ didicimus, accepimus, legimus, uerũ ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus. Haec enim talia sunt, inquit autor, ut quia referuntur ad ea ad quae debent preferri, intelligamus non quaesitum esse numerum, sed secutum. Numerus est orationis modus ex apta pedum collocatione. Paucis explicauimus quid esset coagmentatio,

tatio, concinnitas, & numerus, ut partiū breui descriptione planum fieret quid esset oratio composita & alligata. Plura de singulis suo loco dicam. Nunc querendum mihi uidetur, cur ordinē Cicero præterijt, quem statuit Quintilianus in componendi partibus? Sic est huius partitio. In omni porro compositione tria sunt necessaria, ordo, iunctura, numerus. Concinnitatem (ut arbitror) numero comprehendit. De re dicam quod sentio. Dispositio rerum est, compositio uerborum. Quintilianus hæc confundit. Nam qui furi sacrilegus, petulanti latro, lateribus totum corpus, foemina uiro, tenebræ luci, bellum paci, mors uita, occidens orienti, malum bono, uitium uirtuti, ignorantia scientiæ postponitur in oratione, hoc est quum maius accedit minori, & quum dignius præfertur indigniori, non ratio uerborum, sed uis naturæq; rerum inspicitur. Propterea seruata ratione componendi, mutantur interdum: ut si dicas, Non modò non erat sacrilegus, sed ne fur quidem. Nox suscipit diem. Noctes diesq; apud Ciceronē reperies. Amplificantis est, aut minuētis, aut rerum personarumque dignitatem obseruantis, hæc uidere, non eius qui uoces & illarum concordiam discordiamue querit, ut amica iungat, inimica seponat. Quid uetat quo minus dicam, Vxori uir imperat? sacrilegum fur arguit? Luna re uoluitur ab occidente ad orientem? Principio foemina uirq; peccarunt? Cauendum est, inquit, ne decreseat oratio, & fortiori subiungatur aliquid infirmius. Imò uerò oratio sæpè decreseat, & à fortiore deuenitur ad infirmius. Testatur ipse cap. de amplificatione, hoc modo, Totidem sunt ascendentibus, quot descendentibus gradus. Non is igitur certus est ordo uerborum, quem mutat immunitio, quem negociorum tempora, quem loquendi uarietas.

Iam si rerū collocatio ordine constituit partes argumen-
 tationis, illius est & partes amplificationis, quæ firma est
 argumentatio, collocare. Est & eiusdem, momenta rerum,
 dignitates que personarum, quo maximè deceant loco po-
 nere. Præterea compositionem (ut idem fatetur octauili-
 bri principio) nullus nisi arte assequi potest. Hanc autem
 rerum collocationem, qua dies nocti, bonum malo, molesto
 carnifex præponitur, norunt imperitæ mulieres admoni-
 tæ uel tempore, uel rerum dignitate, uel stomacho, qui di-
 ctis grauiora quærit. Quòd si res est ignotior uulgo, eam
 liberalis educatio patefacit. Si ne hæc quidē, certè mōstrat
 scientia intelligendi: hoc est Philosophia, & artificium di-
 sponendi citra compositionis artem. Dicet aliquis. At ista
 sunt in uerbo. Quid tum? Compositio uerba digerit in or-
 dinem, fateor: sed eius est, non res, & intellectus eorum, at
 uoces sonosq; spectare. Nam & ille uerborum significa-
 tiones distinxit in octauo libro, præcepta componendi tra-
 didit in nono. Vides ne ut poëtæ frequēter uno uerbo per-
 ficiāt exordiū? ut, O pater, nemo tamē refert ad elocutio-
 nē. Sæpe argumenta uerbo designantur uno, ut, Fallet im-
 probus, argumentum est, improbus. Quis istud ad com-
 positionem pertinere dicit? At tute ipse de compositione
 dicturus, uerborum significationes & differentias expen-
 dis, quoniam pro dignitate sua capiunt in oratione, locum.
 Ego certè materiam orationis inspicio, hoc est, natu-
 ras rationes que uerborum, sed non eis assigno in hoc
 edificio certum locum. Aliud est explorare materiam
 syluæ, aliud singulas arbores in edificio collocare. Aliud
 est ostendere qua quæque genera tectorum materia fiant,
 aliud ordinem præscribere, & quid ante eat, & quid sub-
 sequatur. At interdum deligimus & arbores & lapi-

des certos, quibus utamur destinato loco. Sic est, sed illud est consilij nostri, non ullius præceptionis. Hic autem nullam relinquit mihi mutandi loci potestatem, etiam si uerbis (ut antè dixi) nulla certa sedes est in oratione, propterea quòd oratio mollis, ut cera in mille species formari potest. Pergit, Quædam, inquit, ordine permutato sunt superuacua, ut, fratres gemini. Nam si præcesserint gemini, fratres addere nõ est necesse. Est hic *πλῆθος μὲν*, si superuacuis uerbis oneratur oratio, non est uitiũ cõpositionis. Expositi sunt in Albulæ ripa gemini fratres, aptius & robustius dicitur, quàm, Expositi sunt in Albulæ ripa fratres gemini: quoniam pes molossus stabilior est in fine, quàm uel iamibus uel anapæstus, & incitatius itur à uocali ad consonantem, hoc modo, gemini fratres, quàm à consonante in consonantem, hoc modo, fratres gemini. Quæ ratio uallet in alijs sedibus orationis. Quamobrem si dices fratres geminos, compositio cedit interpretationi, quæ natura subsequitur. Cur ergo refert ad compositionem id quod sepe perturbat eam? Quoniam compositioni multa cedunt, Linius dixit geminos fratres initio libri primi, nec est ueritus admittere quod hic iniuria damnat. Forte & Numitori, quum in custodia Remum haberet, audissetq; geminos esse fratres, comparãdo eorum ætatem, & ipsam minime scruilem indolem, tetigerat animam memoria nepotum. Idem, Forte in duobus tum exercitibus erant tergemini fratres, nec ætate neq; uiribus dispares. Cicero in oratione pro Archia poëta hoc scriptum reliquit, Saxa atque solitudines uoci respondent, bestię sepe immanes cantu flectuntur atque consistunt. De quo sic Quintilianus in nono, Magis id insurgebat si uerteretur. Nam etsi plus est saxa quàm bestias commoueri, inest tamen compositio

positioni decor. Hæc ille. Si propter compositionis decorem Cicero postposuit infirmius, quomodo compositio exigit ut anteponatur? An eadem ratio idem & anteponi & posthaberi iubet? Laudat idem Fabius Ciceronis hanc orationem in Antonium: Ut tibi necesse esset in conspectu populi Romani uomere postridie. quia aduerbium postridie in clausula positum, assignatur auditori & infigitur. Quod quid faciat ad rem præsentem, non uideo. Creticus in fine pes est laudabilis, ut hic postridie. Nullus est in hoc toto contextu præstantior. Quid igitur aliud collocasset orator? An ita dixisset, Ut tibi necesse esset postridie in conspectu populi Romani uomere? Pes est instabilis uomere. An turpius est uomere postridie, quam in conspectu populi Romani? Nequaquam. Sed, ut dixi, nullum erat in hac oratione uerbum quod in ea sede positum tam pulchrè sederet. Illud est igitur numeri, non eius ordinis. de quo disputatio constituta est. Quare ne mirere si Marcus Tullius in componendi partibus non habuit ordinem istum, qui neque perpetuus est, neque tam uerba quam res instruit. Hæc à me scripta sunt, non ut arguerem Quintilianum, uirum perdoctum, & mihi perutilem, sed ut ostenderem causam nullam fuisse cur hic aut temporis, aut dignitatis, aut incrementi, aut interpretationis ordinem persequerem, quem esse rerum, non uerborum, Cicero in Partitionibus, uerbis agens de exornandi collocatione, significat. Sed iam de componendi partibus agamus. Quod si quis ordo uerborum est, illum constituit aut coagmentatio, aut concinnitas, aut numerus, aut hæc uniuersa. Propter hæc enim uoces de loco naturali traiciuntur in alium, quo sedeant aptissimè. Itaque si totius est compositionis ordo, aut si omnis hæc compositio nihil aliud est quam

ordo quidam ratione distributus, fieri non potest ut ordo sit pars compositionis.

De uocalium concursione in
coagmentatione.

CAP. III.

IN omni coagmentatione uerborum necesse est aut uocales concurrere, ut Rem anxie adipisci, atque adeptæ egere, auari animi est. Aut consonantes, ut, Consulum dignitas tumultum ciuitatis repressit. Aut uocalem & consonantem, ut, Ex eius ore melle dulcior effluebat oratio. Sæpius hæc in oratione miscentur: ut, Venio nunc ad istius, quem admodum ipse appellat, studium: ut amici eius, morbum & insaniam: ut Siculi, latrocinium: ego quo nomine appellæ, nescio. Rem uobis proponam, uos eam suo nominis pondere respēditote. Pauca de singulis horum, & principio de uocalium concursione dicemus. Vocalium concursum magna ex parte fugiendum censuit Isocrates ille suauitatis numeriq; mollioris inuētor, cuius orationes melle dulciores ostēdunt quantopere uitavit illum quem dicimus hiatum literarum. Hunc optimum dicendi magistrum Theopompus imitatus, eas literas adeo fugit, ut eam ob rem inciderit in hominum reprehensionem. Fuerunt in eadē sententia poëta maxime Latini, qui ne hiare cogerentur, uocum synæloepham collisionemq; repererunt, ut

— Mult' ill' et terris iactatus & alto.

Albaniq; patres, atqu' altæ moenia Romæ.
Hæc autem collisio facit, ut una litera pro duabus audiat, ut ill' et, atqu' altæ, Erg' agite. Qui scribimus aut proferimus aliter, meo iudicio peccamus. Segregamus enim id quod, ut hiatie fugerent, miscuerunt optimi poëta. Nec animaduertimus oratores Græcos aliquando misce-

RE UOC

re uoces, & in unum confundere, ne quid ab agresli sono
 loc datur auris, ut hic Demosthenem, τοῦ βελτίστου λέγει τὸ ἀ-
 κούσασθαι πάντα ἕνα ἕξ ηταισμένον, πάνθ' ἕνα dixit quasi unum
 uerbū, nō πάντα ἕνα separatè: ut Aristoteles, διὸ καλῶς ἀπι-
 γήνατο τ' ἀγαθὸν ἢ πάντα ἑρῆτα. Infinita sunt talia apud eū-
 dem, apud Isocratem, apud optimum intelligendi dicen-
 diq; magistrum Platonem, apud alios omnes summos ui-
 ros: quibus planum fit, uocalium concursum uitari unius
 aut alterius elisione, atque duo uerba ut unum tum scribi,
 tum pronūciari. Sed indoctum quoddam genus hominum
 non modò libros & orthographiam, sed etiam pronuncia-
 tionem omnem corrumpit, adeò ut extra uersum nesciamus
 quas illi ueteres in oratione eliserint uocales, quas inte-
 gras protulerint, propterea quòd abstulerunt ἀπεσοῦσθαι si-
 gnam uocalis auersæ. Sic enim Terentium scripsisse, &
 ipsum & Comædos ita pronunciasse puto:

Vos istæc intr' aufert' abite .

Quod absurdum fortè quibusdam ob desuetudinem uide-
 bitur, sed quærentibus ueritatem neque ratio decrit,
 neque autoritas. Hiant interdum poëtæ, Latini rarò, Græ-
 ci frequenter, ut Homerus. Ex quo etiam licet intellige-
 re, ueteres Latinos suauitatis studiosos fuisse, quanquam
 sentiebāt quāto Latina Græcis essent insuauiora. De quo
 Cicero in Oratore, Quamuis, inquit, suaues grauesq; sen-
 tentiæ, tamen si inconditis uerbis effruntur, offendunt au-
 res, quarum est iudicium superbissimum. Quod quidem
 Latina lingua sic obseruat, nemo ut tam rusticus sit, quin
 uocales nolit coniungere. Et paulò pòst: In oratione Pla-
 tonis est crebra ista uocū cōkursio, quam magna ex parte
 ut uitiosam fugit Demosthenes. Sed, ut diximus, hiant
 interdum poëtæ, Ennius semel autore Ciccone, sæpe

Terentius, sæpe Virgilius, ut hic,
 Et succus pecori, et lac subducitur agnis.
 Amphion Diræus in Acteò aracyntho.
 Astant Iuniperi, et castaneæ hirsutæ.
 Nereidum matri, et Neptunò ægeò.

Hoc idem, inquit Cicero, sæpius nostri non tulissent, quod Græci laudare etiam solent. Cur ita non tulissent? quia uersus est exquisiti soni, et urbanæ suauitatis, cui sit inimica uastitas illa duarum quæ luctantur inter se uocalium: quæ quum accidit, hiat et intersistit, et quasi laborat oratio. Fugiamus igitur hoc uitium, si dictionem compositè, leniter, et tranquillè fluere uolemus. Vocales alias sonantiores esse, alias exiliores, exemplis atq; rationibus antè præfecimus. Obscurius est in his uitium, apertius in illis. Prima cum quarta propter soni magnitudinē fœdè hiat ac inurbanè, ut, Videtur ea esse refutanda, quæ in Senatu sæpe ab inimicis, ab improbis sæpe iactata sunt, et in cõcione etiã paulò antè ab accusatoribus. Atqui si res, si uir, si tempus ullum dignum fuit, certè hæc in illa causa summa omnia fuerunt, præsertim quum tot essent circa hastam illã, qui alia omnia auderent. Vastior est longarũ sonitus, quoniã uoce productiori suslinetur, ut, Cum uxore ueheretur in rbeda penulatus, uulgi magno impedimẽto, ac muliebri et delicato ancillarũ puerorũq; comitatu, Milonem occisum esse etiam ex ipso Clodio audirent. Hæc ex Cicerone sunt omnia. Plurima apud eundè huiusce rei sunt exempla. Dicit hic aliquis: Hoc si uitium esset, eloquentiæ Latinæ parens tam sæpe non admitteret. Primum, uocales ne istas colliserit, incertum facit usus præsens: deinde distinguenda sunt genera dicendi, et habenda ratio partium quæ tractantur ab oratore. Narrationes eius rei de qua contro-

uersia

uersa est apud Iudices, & subtiles argumentationes, & causæ tenues ac parua, et epistola summissioris argumēti, et definitiones, partitiones, distinctiones, facetiæ, colloquia personarum, relaxant uincula compositionis, & more sermonis paulò securius ac liberius euagantur. In his toleranda sunt alioqui uitia quæ cottidiana lingua tam frequenter usurpat, ut in oratione tenui fallant audientem. Scit orator quid deceat: & ubi rebus magis est asserenda claritas, quam magnificus ornatus, tum cottidiana ueste contentus, non circumdat illis ornamenta pompæ & apparatus feriarum solennium. At in exornatione laudis, in locis communibus, in narratione quæ spaciatur extra causam, in genere suauis, in omni splendido cultu, perrarò committendum est ut hæc parua quidem, sed tamen aliqua deformitas appareat, hoc uitium deprecatur in oratore. Sed Græci uiderint (inquit de uocalibus agens) nobis, ne si cupiamus quidem, distrahere uoces cōceditur. Indicant orationes illæ ipsæ horridulæ Catonis, indicant omnes poëtæ. Si non ubique conceditur, utamur interdum ut necessariò. Si uitium est, fugiamus quoad licet. Quum uocalis eadem finis est uerbi prioris, & principium sequentis, quoniam pronuntiatur eodem oris habitu, nec plus una longa auribus percipitur, nullam parit omnino fœditatē. Sexcenta Ciceronis exempla reperies, ego paucis ero contentus. Neq; enim posset aut Hala ille Seruilius, aut P. Nasica, aut a a L. Opimius, aut C. Marius, aut me consule senatus non nefarius haberi, &c. Non hominis occidendi causa habuisse telum iudicaretur. Quoties enim est illa causa à nobis acta in senatu? Ut ignoratione tua ad hominis miseri salutem abuterer. Propter officiosos labores meos nonnulla apud bonos gratia. Iudicium culpa atq; dedecore etiam Censorium

rium nomen, quod asperius antea populo uideri solebat, id nunc poscitur. Subijciamus exempla de cæteris uocalibus. Negant intueri lucem fas esse ei, qui à se hominẽ occisum fateatur. Tu hodie egeres, nos liberi essemus. Dolebã P. C. Rempub. uestris quondam meisq; consilijs conseruatam, breui tempore esse perituram. Magnifice enim Seruius Sulpitius maiorum continentiam diligebat. Fateor enim me, quum ea quæ acciderunt, prouiderem futura, tanta in mœstitia fuisse, quanta cæteri optimi ciues, si idem prouidissent, fuissent. Sed quĩ istuc tibi uenit in mentem? O dii immortales, quàm multi qui quum à te nemini ignosci uellent, impedirent clementiam tuam. Vini exhalandi, non acuendi ingenij causa declamitas. Hæc tu quum per me acta meminisses, nisi illis quos uidemus gladijs cõfideres, maledictis me prouocare ausus esses? Quum te ultro mihi idem illud defrente nunquam sum dehortatus. Obscuro obtestaborq; uos Iudices. Lex esse cum telo hominis occidendi causa uetat. Magna laus, meoq; iudicio omnium maxima. Tu unius adolescens uniuersum ordinem de salute Reipub. prohibuisti. Erat ei uiuendum latronum ritu, ut tantum haberet, quantum rapere potuisset. Hoc concurrenti genus frequenter usurpari solere annotauit Aulus Gellius, id quod & aures & exempla doctissimorum probant. Alia Quintiliani sententia uidetur, quam complexus est his uerbis, Pessimè longæ, quæ easdẽ inter se literas committunt, sonabunt. Si per easdem literas intelligit duas uocales eiusdem nominis, ab illo dissentio. si uult hunc intellectum capi, Pessimè longæ uocales sonabunt, quæ committunt easdem inter se literas, id est, uocales illas de quibus agitur, iungunt, obscurus est sermo, & odiosè prolixus. Breuiter atque dilucidè, nec mi-

nus ornatè dici potuit: Pessimè longæ sonabūt. Nam proximè dixerat hæc, Tum uocalium concursus, qui quum accidit, hiat & intersistit, & quasi laborat oratio. Ex quibus supplere quisque posset quæ locutus est ambiguè. Sic enim habet res. Vocalium concursus imperitis est notabilis. E uocalibus pessimè longæ sonabūt. A, et E, quidam rusticianum sonant, propterea colliduntur à Græcis: id quod priore iam libro diximus. has igitur non ita sepe Cicero coniunxit. Et socijs gratissima esset eius integritas & fides. Ipse in eadem Africa esse uoluit, in qua erat rex potentissimus inimicus huic causæ. De salute populi Romani extimescebat, in qua etiam suam inclusam esse uidebat. E, & A, ut minus dissona, ita sepius finitima sunt: ut, Voluntate ad ea arma profectus sum. Eorum ipsorum ad crudelitatem te acuet oratio. Nam si uidissem, quouis profectò quàm isto modo à te agi maluissem. Qui opem à me atq; auxilium petissent. A, et I, hiulcan & agrestem efficiunt uocem, ut in simplicibus, aulai, materiai, syluai, frondosai, quæ quum ueteres poëtæ frequenter usurpassent, posteriores ut niniuum uasta repudiarunt. Committit eas Cicero nonnunquam, ut pro Ligario, Diligentia inimici inuestigatum est quod latebat. Qua in legatione & socijs et ciuibus se probauit. In prouincia pacatissima ita se gessit, ut ei pacè esse expediret. I, & A, sicuti suauius audiuntur, ita multò sepius conferuntur, ut, Quod nos domi petimus prostrati ad pedes. Non commemorarem, nisi à te cognouissem. An sperandi Ligario caussa non sit, quum mihi apud te locus sit etiã pro altero deprecãdi? O, & E, minus in occurso hiant, sed tamen insuauia sunt, & ingrata: ut, Hic æquo animo esse potuit. Laudem adolescentis propinqui existimo etiam ad meum aliquem fructum redundare

dundare. Quid uociferabare decem milia talentum Gabi-
 nio esse promissa? E, & O, concurrunt urbanus: ut, Quare
 omnium rerum una reprehensio est, quod regnum intra-
 rit: Itaq; obijcias licet quam uoles sepe, palliatum fuisse:
 Aderat uis, quae summas frangit infirmatq; opes. O, & I,
 si diphthongum faciunt, nullam in pronunciando faciunt
 deformitatem, ut, oīus. at in iunctura, quum separantur, ab-
 sona sunt, & maxime si uocalis O, producitur. Hinc fit ut
 O longo, quod ω μέγα uocāt, cedat iota atq; subscribatur,
 ut in quarta declinatione recto casu numeri secundi ὠρί-
 λις, pro eo quod est ὠριλάοι, & in uerbis βοῶν pro βοῶντις
 dicitur. Minus est uitij in eadem litera breui. Fluit enim,
 nec in ore cauo tandiu immurmurat. Vtrunq; reperies a-
 pud M. Tullium, ut pro Rabirio Posthumo, Rapiuntur
 homines in haec iudicia ex omni nō modō inuidia, sed ser-
 mone maleuolorum, nisi cauetis. Nec uerō id homini tum
 quisquam, sed tempori assignandum putauit. I, & O, con-
 trā nihil dissonant, ut, Qui tandem conuenit, aut tam gra-
 ui onere tributorum ad tantam pecuniam cogendam, mille
 talentum accessionem esse factam? aut in tanta mercede ho-
 minis (ut uis) auarissimi, mille talentum decessionem esse con-
 cessam? Neq; ego cui omnium ciuium libertas charissima
 fuisset, meam proiecissim. A, & V, iunxerunt Latini, ut
 fraus, laus, audio, supplaudo. nō in uno uerbo separaue-
 runt, nisi quum peregrina ascuerūt in Latium, cuiusmodi sunt
 haec, Archelaus, Amphiarus, Ocnomus. Senferūt opinor
 hinc effici uocem uastem patentem & inuisam. Quod si est,
 & in compositione uitium committunt, ut, sylua uritur,
 humida uligo, musa una, scelerata usura, & id genus alia,
 quae quisq; uir auris erudita sentit esse patula atque sub-
 agrestia. Cōiunxit Tullius, Si uniuersa (ut dixi) prouincia
 loqui

loqui posset, hac uoce uteretur. At si cōmutaueris, & u a dixeris, congregientur amucè & urbanè. Cicero in Verrem, Ipse in oppidum accedere noluit, quòd erat difficili ascensu atque arduo. Idem ferè iudicium est de uocalibus quæ primæ sunt in onere & usu. Hiant adiunctæ, quemadmodum & in simplicibus, couis, sardous, couis. Adiungit tamen Cicero, Quousq; abutère Catilina patientia nostra? Similia sunt hæc, In loco uberi, in labello udo, colligo uuas, amputo ulmos, à tergo urgetur: ex quibus nulla soni concordia delectat aures. Postrema cum quarta non grauius offendit in collocatione, quàm in his singulis, tuo, suo, diluo, ruo, statuo. Cæteræ uoces non admodum torquent os, atq; pronūciantis instrumenta: quamobrem sepius multo committuntur in ordine uerborū. Dico secundam cum tertia et quinta, tertiam cum quarta, contrà tertiam & quintam cum secunda, quintam cum tertia. Refer ad aurium iudicium quæ proponemus Ciceronis exempla, cognosces. Quamobrem si mihi unus est accusandus, prope admodum manere in instituto meo uideor. Quærentur accusatores se idoneos nō habere. Id mihi erat aduersarium maxime. In hac causa Iudices tametsi utrunque esse arbitror perspicuum, tamē de utroq; dicam. Hoc si tu inimicus eius factum negabis, eodem tempore in eadem prouincia tu ipse fecisti. Neminem mihi esse præponendum actorem putabit. Sentis audiendo quàm molliter confluant hæc soni tenuis et remissi literæ. Fugienda uocalium etiam tenuium multitudo, propter quam speciei, progeniei, mollitici, & eiusmodi casus odiosæ uastitatis uix apud bonos autores reperiuntur. Breues interim placent, ut apud Ouidium,

Huc cōueniunt, ait -

Terentius hanc molestiam uitat elisione & contractione.

Cuius

Cuius tu fidem in pecunia perspexeris,

Verère uerba ei credere?

Nam quæ inscitia est,

Aduorsum stimulum calces?

Postridie ad anum rectà pergit.

Illos ducere eadem hæc lex iubet.

O Phædria, incredibile est, quāto herū āte eo sapiētia.

Abi Phædria, eum require, atque adduce huc.

Verb⁹ a, duabus syllabis: Insciti⁹ est, quatuor: Postridi⁹ ad, totidem: ducer⁹ eadem, quinque: antè o, tribus: Phædr⁹ um, duabus exprinuntur. Et quum uocalis natura longa fluit atq; corripitur in concursu, ut minus audiatur. Vergilius,

Et longum formose uale, uale, inquit, Iola.

Stipitibus duris agitur, sudibus ue præustis.

Imitatus est Homerum, qui persepe recipit hanc figuram, ut Odyssæa uersiculo primo:

ἀνθά μοι ἴνικι μοῦα πολύτροπον.

Hinc planum fit quod suprā diximus, esse minorem in correptis offensionem, quoniam celerius & expeditius exiguntur: maiorem in longis & aspiratis, & accentu cō citatis, ut in loco arduo, in hasta ornata, in tribunali edito, in adunco hamo, in uiridi herba. Exposita nostra de principum literarum concursione sententia, ne quis existimet esse uitium grande committere duas generis huius literas, Ciceronis & Quintiliani iudicium totidem uerbis huc transferemus. Habet, inquit Tullius, ille tanquam hiatus è concursu uocalium molle quiddam, & quod indicet non ingrata negligentiam de re hominis magis quàm de uerbis laborantis. Audiamus alterum, Non tamen id, ut crimen ingens expauescendum est: ac nescio an negligentia in hoc, an sollicitudo sit peior. Inhibeat enim necesse est hic

mctus

metus impetum dicendi, & à potioribus auertat. Quare ut negligentia est hoc pati, ita humilitatis ubique perhorrescere: nimios que non immeritò in hac cura putant omnes Isocratem secutos, præcipue que Theopompum. At Demosthenes & Cicero modicè respexerunt in hanc partem. Nam & coeuntes literæ (quæ συναισθησις dicitur) etiam leniorem faciunt orationem, quàm si onnia uerba suo fine claudantur: & nonnunquam hiulca etiam decent, faciunt que ampliora quædam. Hactenus Fabius. Sit hæc libertas alijs ætatibus, alijs exercitationibus: ego puerum optimis assuescere bonum duco, maximè quum stylo dat operam in ocio literarum.

De coagmentatione consonantium literarum.

CAP. IIII.

POSTEA quàm de literarum principibus, quæ in concursione uoces efficiant aut suauces, aut hiulcas, satis multa diximus, ex ordine de structura consonantium quæ aut molliter, aut asperè inter se coeant, breuiter exponendum uidetur. Ex his optimè coherent, quæ labris coeuntibus efferuntur, ut M & B, M & P, & eadè litera repetita quum finis est extremi uerbi, & principium sequentis: quibus adde M, & V, consonantè, & eam quæ prima est in furente, propterea quòd altera penè labra admouet, altera labrū dente premit. Exempla sunt apud Vergilium:

Errantes hederas passim cum baccare tellus Fundet—
 —Manet alta mente repostum
 Iudicium Paridis—
 Omnes ut tecum meritis pro talibus annos Exigat
 Nimborum in patriam loca foeta furentibus austris
 Aeoliam uenit—

Italiam

Italian fãto profugus Lauinãq; uenit Littora—
 Per multa reperies eiusmodi apud oratorum principem,
 quod genus sunt hæc: Domo est egressus non modò nul-
 lum ad bellum, sed ne ad minimam quidem suspicionem
 belli. Omnium Marcellorum meum pectus memoria effo-
 dit. Ne istius quidem laudis ita sum cupidus, ut alijs eam
 præreptam uelum. Victoriã fortuna tuã esse totã &
 propriã fatetur. Quum uerbum capit initium, ab ijs cõ-
 sonantibus quæ sine adiumento labrorum post dentium
 septum pronunciatũ, cuiusmodi sunt, C, D, G, L, N, Q, R,
 S, T, X, Z. Non acerbè quidẽ, sed aliquãto asperius iun-
 gitur cũ priore uerbo, quod M, postremo cõcluditur. Hoc
 quale sit, cognosce ex his oratiõibus in quibus litera post
 M, ex ordine ponuntur. Nunquam enim ad consilium ca-
 sus admittitur. Amplificauit eius pristinã dignitatẽ. For-
 tuna in istius se societatem gloriæ non offert. Bellica tuæ
 laudes celebrantur omnium gentium literis atque linguis.
 Vereor ut hoc quod dicam, non perinde intelligi auditu
 possit, atq; ego ipse cogitans sentio. Quo quidem in bel-
 lo semper de pace agendum audiendum que esse putauì.
 Neq; enim ego illa, nec ulla unquã secutus sum arma ci-
 uilia. Nunc uenio ad grauissimã querelã, & atrocissi-
 mam suspicionem tuã. Quid ego commemorem Xeno-
 phontis illã iucunditatẽ in affectatã?

Quinq; tenent cœlum zonæ.

In hac omni structura quòd M, elementum suauissimũ
 est, parum quidem offendit asperitas, nonnulla tamen est:
 quod indicasse uidentur illi cõditores linguæ Latinæ, qui
 in simplicibus uerbis ut hanc suggerunt literã, ita quoq;
 N, magis familiãrem collocauerunt, ut ancilla, induit, an-
 git, Manlius, canna, unquam, ensis, antrum, anxius. Hinc
 suffrag

Suffragante aurium iudicio cognoscitur N, ab ijs omni-
 bus cōsonātibus in structura minus dissentire. N, ante L,
 quidē & R, uox insuauior est: quam obrē illino non inli-
 no, irruo non inruo dicitur. Quū repetitur, ut in canna,
 siccitate quadam radit aures: sed ne sic quidē est magno-
 pere fugienda. Quod ut intelligatur, ex Cicerone profe-
 remus exempla, & ordinē literarū persequemur. An non
 cadunt hæc in Antonium? Quid enim in eum non cadit?
 Reliquū est igitur crimen de ueneno. Et id quidem nemi-
 ni Græcorū uideo adhuc cōtigisse, ut idem utroq; in ge-
 nere laboraret. Illæ uerò non loquuntur solum, uerū etiā
 personant. In negotio quod actum dicitur, nullum uesti-
 gium. Quia nō posset negare ab illis pecuniam datā, non
 quæsiuit procul aliunde. Non caussa, non locus, nō facul-
 tas, non cōsciū, non perficiendi, non occultandi maleficij
 spes, non ratio ulla, nō uestigium maximi facinoris repe-
 rietur. Quāuis bonas leges uitiose per uimq; tulerit, tamē
 hæc leges non sunt habendæ. Iam in tanta istius impudētia
 remittēdum aliquid uidetur. X, & Z, quum proximè se-
 quantur N, sic habēt. X, durior est, Z, mollior. N, ante B,
 M, P, paulo durior est: propterea dicitur imbuit, non in-
 buit, impurus non inpurus, immēsus non inmēsus. Sed &
 his aliquando præponitur. Nostri sensus ut in pace sem-
 per, sic tum etiam in bello congruebant. Spem attulit non
 modò salutis conseruandæ, uerū etiam dignitatis pristinæ
 recuperandæ. An potest cognatio ulla propior esse,
 quàm patriæ? In summa dicam, M, quinque consonan-
 tibus optimè præponitur, reliquis haud pessimè: N, uerò
 contrā quinque easdem non amat, reliquas omnes non
 grauitè odit. Quò feruntur hæc, inquires? ut de tua com-
 positione iudicare possis, & ut amica persepe iungas,

inimica raro. Vtraque (dico M, & N,) sed aptius secunda quam prima connectitur I, consonanti.

-Sæuæ memorem Iunonis ob iram.

-Et quisquam numen Iunonis adoret Præterea?-

Statuuntur interdum principio uerborum, ut, in mari, & in Neptuno. Quamobrem uidendum est quibus aptius adhærescant. Vt insideant sibi, iam diximus: ut cæteris occurrant, uocibus, testimonijs agemus. Nonnihil dissentiunt ab his elementis, C, D, T.

Læ mihi non æstate nouum, nec frigore deficit.

Nunc naues contra prædones penè inanes Cleomenes ducit. Dicitat se tantum rapuisse, ut id multis satis esse possit. Dicitat nihil esse tam sanctum, quod non uiolari pecunia possit. Videt multos equites Romanos. Pecunias non petunt, relinquunt, & negligunt. Post B, L, R, & S, paulo melius collocantur.

-Troia sub mœnibus altis.

Plaudentem nigra figit sub nube columban.

Magno in dolore sum, P. C. uel mœrore potius. Nanque cænebat Silenus, ut ipse tener mundi concreuerit orbis.

-Et pura per noctem in luce refulsit Alma parens.-

Apud exteras nationes omnium sermone percrebuit. Neque tantum me expectatio accusationis meæ commouet, quantum istius insidiæ nefariæ. Consule tuas aures, nihil horum teneri senties, nisi fortè quod L, & S, emolliunt. Quamobrem artificis est; ubi uult suauis esse, nihil eiusmodi frequens instruere. His enim structuris uti non uctamur, sed adhibere modum iubemur. B, in paucis uerbis extrema pars est, ut in his, ab, ob, sub. Nec est ulli sequentium in oratione planè familiaris, nisi uni quæ prima sedet in Ioue, & in Iunone.

Ab Ioue

Ab Ioue principium Muse. -

Liuius omnibus tum mutis tum uocalibus anteponit. Nam ultro durius quiddam, ut grandius atque robustius affectat, & Vergilius interdum,

- Tyrrhena ab sede profectum.

Et teneram ab radice ferens Syluane cupressum.

Aliter populo Romano doctisq; scriptoribus uisum est, qui detraxerunt hanc literam, & a, non ab, ante consonantes reliquerunt: ut, Suos necessarios à faucibus macelli corrogat. Postulat à Burrieno prætore Næuius, ut ex edicto bona possidere liceat. À quibus quum est certum auxilium petatum, ita tamē disceditur, ut idibus Septemb. P. Quintium sibi Sex. Alphenus promitteret. À Cn. Dolabella deniq; postulat, ut sibi Quintius iudicatum solui satisficeret. À me, qui neque excogitare, neque pronunciare multa possum, breuitatis postulatur. Ostendam primū causam non fuisse cur à Prætore postulares ut bona Publij Quintij possideres. Cur maluerunt ueteres abscedit, auferit, amouit, abstulit, quàm abcedit, abfert, abmouit, abtulit, nisi quòd B, ante consonantes durum uidebatur: at non ubiq; potuerunt eam pro uoluntate mollire, ut in his, abdit, abducit, abnuuit, abruptit, quæ uerba principio dura, nunc emollita sunt usu. À præpositio consonantibus, ab autem uocalibus & I, consonanti bene præponitur. Abs penè reiectum est ad antiquata uerba & inusitata. Cicero in Oratore, Vna præpositio est abs, eaq; nunc tantū in accepti tabulis manet, nec his quidē omnium: in reliquo sermone mutata est. Idem tamen in Diuinatione dixit abs te. Sunt qui dictum probent, Abs quolibet: at Cicero à quibus, non abs quibus, dicit pro Quintio. Ut autem B, subiecti consonantibus oblectatur, sic & eisdem appo-

sita nonnihil resistit, nisi quum succedit ei quæ princeps est in more atq; moroso. Morū bonitas, suavis est oratio. Lac bibitur, uenitur ad Bibulū, exul Brutus, Numē Bacchi, uir bonus, Tyrannus Busyris, Redintegrauit bellum, Thrax bellicosus, Subaspera est hæc & leuiter abrupta compositio, qua tamen usus est Cicero, Nec in misera uita quicquam est prædicabile aut glorandum, nec in ea quæ nec misera sit, nec beata. Præsidij ad beatè uiuendum, in uirtute satis est. Nonne tantò miserior, quantò sibi uideatur beator? Semper sapiens beatus est. Hæc etiā in equuleum conijciuntur, quò uita non aspirat beata. Vergilius,

— Quid bella Tyro surgentia dicam?

Sunt aures delicatæ nimis, quæ lubenter audiunt set pro sed, optinet pro obtinet, & eiusmodi quædam. Litera secunda in ordine cōsonantium rarò uerbum Latinū claudit, multò rarius Græcū. Græci dicunt *u*, ante consonantem loco præpositionis *is*, nos *ac*, *lac*, *hæc*, *hic*, *hæc*, *hoc*, *istic*, *illic*, *istuc*, *illuc*, *sic*, *nec*, & eiusmodi pauca, quæ facile coherent in his literis quæ primæ sunt in Cicero. & in Quintio. Sumantur in argumentū uerba singula, succendat, accedit, accitur, acquirit, acquiescit, et id genus multa, in quibus est quædam literarum familiaritas, quam in compositis inuenire licet: ut, Video adhuc constare omnia Iudices. Sustinuisset hoc crimen primum ipse ille latronū occultator & receptator locus. Omnes hanc questionem te prætores manifestis maleficijs, cottidianoq; sanguine demissius sperant futurā. Eadem litera C, præposita cæteris cōsonantibus, ut tenuis est atq; muta, sic etiā subobscura est: unde fit ut in compositione obscurius quoddam uitium cōmittat. Stridet aliquantulū, quod anseres indicat, & rane loquaces: nec in uocibus est primæ suauitatis.

Clodij

Clodij furorcs hoc ferro & hac dextra à ceruicib. repuli.

Haud secus ac iussi faciunt.

Hanc gloriam sustulit. De cuius laude nec hic locus est ut multa dicantur. Chrysofonus à uobis hoc postulat. Dura mihi mediusfidius fortuna Po. Romani & crudelis uidebatur, quæ tot annos illum in hanc Remp. insultare uideret, & patreretur. Lac præceperit æstus. Video hunc nullius rei mutasse cõsilium. Quæ tot ac tales uiros impediat. Dum hic uiucret, locũ relinquere noluit. In his est aliquid occulti discriminis. Nam mollius excipitur à quibusdam, ut ab S, et T. sed in re tam parua nolumus immorari. Apponitur hæc litera, sequiturq; multo frequētius, propterea quòd plura uerba ducunt ab ea principium, in eandẽ finiuntur pauciora. In hoc ordine coire propius & annecti mihi uidetur, id quod auribus & exemplorum frequentia existimari potest.

-Nec cura peculi.

Necdum illis labra admoui, sed condita seruo.

Et sol crescentes decedens duplicat umbras.

-Rapidum Cretæ uenimus Oaxent.

Ah Corydon Corydon. -Pan curat oues.-

Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes.

-Frigus captabis opacum. -Herbas contundit olentes.

Nec te poeniteat calamo triuisse labellum.

Nihil est hic quod aures grauius offendat, nihil etiam quod magnopere delectet. Itaque C, propior est uirtuti quàm uitio, maximè quum literis occurrit L, N, R, S, & T, quæ in eodem propè habitu oris efferruntur. Idem est iudiciũ de Q, litera cognata. Nam C, K, Q, pro K, Græco Latini fecerunt. Ex quibus alterũ non est huiusce contemplationis. Q, non claudit, sed inchoat uocem.

-Non ausim quicquam deponere tecum.

k 3

Audiat

Audiat hæc tantum uel qui uenit—

—Amavit nos quoque Daphnis.

Consonantium literarum tertia mollitur in C, ut accedit, acquirit. in F, ut affinis. in G, ut aggreditur. in L, ut aluit. in M, ut ammiratum, non admiratum pleriq; dixere. in N, ut annectit. in P, ut apparet. in R, ut arripit. in S, ut assuit. in T, ut atterit. Hæc, credo, mutatio non esset, si perquam familiariter elementis illis adhæsisset. Eadem repetita nihil offendit. Quid dicam? haud dubiè. ad delubra. Sed & alijs iungitur non sine offensione:

Huic aliud mercedis erit—

—An deus immensi uenias maris.

—Quid, qui

Luxuriam segetum tenera depascit in herba?

—Victum Dodona negaret.

—Duplici aptantur dentalia dorso.

Tempore non alio dicunt regionibus illis.

—Quæsitæ ad sacra boues Iunonis—

—Illa seges demum uotis respondet auari Agricole—

—In quascunque uoces artes, haud tarda sequentur.

—Tondent dumceta iuueni.

Vt aliquis metus adiunctus sit ad gratiam, Cicronis est in diuinatione. Si literæ quæ proferuntur eodem penè oris habitu, minus exasperant uocem, certè D, cum L, N, S, T, quæ pronunciantur ad dentes, haud multū dissentiet. Sed hic non solum ratio, uerum etiam consulitur auris: quæ si fuerit exercitata, de sonis optimè iudicabit. Ne quid tamè sensus erret, obseruanda sunt quæ eloquentissimi quique uiri frequèter usurparunt. F, in uerbo Romano litera postrema non est, quamobrem in iuncturæ commissione semper apponitur: præcedit M, suauissimè, id quod iam supra diximus.

Nescia

Nescia mens hominum fati sortisq; futura. S, amice: ut,
- Noctem flammis funalia uincunt.

Quinquaginta intus famulae. T, non multo asperius.
Et torrere parant flammis, & frangere saxo.

Dant famuli manibus lymphas. Ceterae minus familia-
riter.

- Sed famam extendere factis;

Hoc uirtutis opus. - Sic fatur lachrymans -

Hi summo in fluctu pendent. -

G, nulli uerbo Latino finis est. Paulo crassius ac robustius
auditur quam C, cui propinquum est affinitate soni, quae
propter minus uenustatis habuit in fine. Principiū multus
est, ut his, gaudiū, gero, gibbus, gobio, gustus, gratia, gle-
ba, glires, gloria, deglubo: Quid alijs iuncta sonet, in his
similibusq; perpēde. Miles fuit sub Gabinio. Hoc grauiter
tulit. Actus adiunctus ad gratiam. Consul gaudio plenus.
Pupilli curā gerit tutor. Crimen grāde commisit. Querit-
ur grauiter Caesar. Obscurus genere Octavius sibi ma-
gnam peperit gloriā. Si me roges an sit hac in cōmissura
uitium, dicā paulo apertius esse, quam in ea quae C, iun-
git, a qua solum fortiore sono differt: sed ne hoc quidē ma-
gnopere fugiendum, nisi sic loqui turpe sit: Huius gloriā
C. Caesar quā es paulo antē adeptus, sociū habes neminē.
Fortuna in istius se societate gloriā non offert. Omni co-
piarū genere abundātes. Quo studio incēdimur nō modō
in gestis rebus, sed etiā in fictis. Nunc uenio ad grauissi-
mam querelam, & atrocissimam suspicionē tuam. Inuitus
audiui satis te diu uel naturae uixisse, uel gloriā. Satis, si
ita uis, naturae fortasse: adeo etiam, si placet, gloriā. Quum
uox initium ducit ab ea litera quae in Iulio prima est, non
asperat sonum prioris, nisi quum uehementius effertur: &

inter I, & G, nullum discrimen fit in pronunciando.

Iunonem interea compellat Iuppiter ultro.

Ad quem tum Iuno supplex his uocibus usa est.

-Et mi genus ab Ioue summo,

-Rex Iuppiter omnibus idem.

-Non clausa tegunt iam moenia Teucros.

-Vbi hic Iuno? demissa ue nubibus Iris?

Talibus orabat Iuno-

-Nunc sera querelis

Haud iustis assurgis.-

-Iam querit sydera opacæ

Noctis iter, iam quæ passus terrarq; mariq;.

-Medias illis opponere turmas

Ne castris iungant, certa est sententia Turno.

Horridus in iaculis.-

L, in compositione interdum præcedit, interdum subsequitur, litera per se mollis & tenera, non tamen omnibus eodem modo facilis & obuia. Hoc quale sit, intelliges ex his, allusit, illexit, pellexit, collustrauit, elegit. Si dixeris adlusit, inlexit, perlexit, conlustrauit, exlegit, absonum quiddam senties, quale non est in his, albus, alnus, aluus, sulfur, algor, alpes, celsus, altus. Utamur exemplis: Nihil ne te nocturnū præsidium palatij? nihil urbis uigilia? nihil timor populi? nihil consensus bonorum omnium? &c.

Nil super imperio moueor-

-Nihil mea carmina curas.

Sol tibi signa dabit.-

Sol qui terrarum flammis opera omnia lustras.

Nil ualide iuuecre manus-

Hæc uolubilia. At Consul Romanus, & uigil Xerxes, aspera sunt. Succedit eadem litera.

-Num lumina flexit?

Num lacrymas uictus dedit? -

-Lencum libat honorem.

-Ipse deum manifesto in lumine uidi.

-Ac totum sub leges mitteret orbem.

Falcibus & messæ ad lunam quæruntur ahenis

Pubentes herbæ nigri cum lacte ueneni.

-Nec littora longè

Fida reor fraterna Erycis. -

Eminet, ac læua tacitis subremigat undis.

Postera Phœbea lustrabat lampade terras.

-Maestant lectas de more bidentes.

-Hæret lateri letalis arundo.

Ille dies primus leti, primusq; malorum.

Causa fuit. -

Scilicet is superis labor est. -

Te propter Libyæ gentes, Nomadumq; tyranni

Odere, insensi Tyrij. -

Omnino melius antecedit, postposita minus aliquanto coheret. Sed ne sic quidem habenda est inter eas quæ sæpe fugiuntur. P quum præmittitur M, suauissimæ uocis est. quum præferuntur cæteræ, non grauius offendit.

Nec pluteum cædit. -

Ad populum phaleras. Rapitur ad tribunal prætoris.

Ius suum obtinere non potuit.

-Labatur pectore uultus.

Nos patriam fugimus. - Sat prata biberunt.

R, insuauis est & iniucûda litera. caninam uocat Persius. Nunq̄ frequentabit eam qui suauitati consultum uolet. At qui rem duram & asperam tractabit oratione, hanc sæpe collocabit, nō in medijs uocibus modò, sed in coagmenta-

tionē. hinc robur, hinc affectus grauis, hinc ira, hinc gra-
uitas & indignatio, hinc bellicus furor. Sed hic sonū lite-
rarum, non usum, de quo postea futurus est sermo, quæri-
mus, nec omnem sonum, sed quē maxime spectet orator.
Minus est horrida ante mutas, & ante I, & V, cōsonan-
tes. Hic acerba tamen & immitis: ut,

Vir bonus & prudens totum se explorat ad unguem.

-Ter cælo clarus ab alto Intonuit.-

Contemptor diuūm Mezentius.-

-Insignem palma per gramina curram,

Victoresq; ostentat equos.-

-Sumpsisse merentis. Laudabor pœnas.-

-Fruiturq; decorum Colloquio-

-Ingratis offer te irrisse periclis.

His accensa super, iactatos æquore toto

Troas reliquias Danaūm, atq; immitis Achillis

Arceat longè Latio.-

Tendit iter uclis.-

Nec multo grauius ante M, N, & S, exhorrescit.

-Pedibus per mutua nexis

Examē subitum rano frondente pependit.

-Mefapus equūm domitor, Neptunia proles.

Curuatis fertur spacijs.-

Ante L, asperior est,

Proxima Circeæ raduntur littora terræ.

Durè sibi occurrit,

-Maior rerum mihi nascitur ordo.

Apposita sicut apertius auditur (tunc enim est in arsi, nō
in thesi) ita quoque uidetur immanior. Ab radice.-

Hæc responsa patris Fauni-

Ergo iter ad regem indicit-

Arma uelit, poscatq; simul, rapiatq; iuuentus.

-Externusq; in regnum quæritur hæres.

In dubijs responsa pctunt-

Centum lanigeras inactabat rite bidentes.

S, à fine uerbi quale est optimus, detrahebant ueteres, nisi uocalis insequeretur. Testis est in Oratore Cicero. Quinetiam, inquit, quod iam subrusticanum uidetur, olim autem politius, eorum uerborum quorum eadem erant postremæ duæ literæ, quæ sunt in optimus, postremam literam detrahebant, nisi uocalis insequeretur. Ita non erat ea offensio in uersibus, quam nunc fugiunt poëtae noui. ita enim loquebantur, Qui est omnibus princeps, & uita illa dignus, locoq; non dignus. Non comprobatur hanc loquendi consuetudinem, quæ subrusticana iam uidebatur, sed ostendit ueteres illos suauitatis artifices fuisse, & interdum huius offensionem literæ uitasse. Non offendit quum T. subsequitur, cui proximè coheret: ut, In manibus tabulas habebamus. Cæteris quoque uocibus committitur, ut, Cedo cui Siculo, quum is reus fieret, ciuis Romanus cognitor factus unquam sit? Non immorabor in exemplis, quæ sunt propè infinita. S, nihil habet durum in coagmentatione. Quod si uideor aliter iudicare quum mentionem de cæteris consonantibus facio, ne quis instet molestus. Hoc dico, in se nihil habet asperum in coagmentatione. Si quid asperitatis est, in hac litera non est. Ne tamen in eadem parte crebra sit, ac nimium multa. Sibilat enim, ac quasi flatus euanescit. T, quàm D, tenuis magis est, propterea per se ipsa minus offendit. Exempla subiicerem, si non esset in manibus illorum copia. V, consonans non disilit in iunctura, nisi asperior illi committitur: ut,

-Volitans sub uerbere turbo.

-Diuosq;

-Diuosq; in uota uocauit.

-Rutulosq; exercent uomere colles.

Per uarios sternit casus.—

Hac uos & Pallanta ducem patria alta reposcit.

Acceptit uenientem.—

X, asperæ concursuonis est: ut, Plus uoluptatis ex recordatione illius orationis, quam non modò ex mea, sed ex cuiusquam oratione capere possitis. Ut pia & æterna pax sit. Audax præcipuè fuisse uidetur in conuocandis hominibus & armandis. Hoc aiunt constitutum esse cum seruis, ut ad balneas Xenias uenirent.

At rex sollicitus monstris oracula Fauni

Fatidici genitoris adit.—

—Ex alto uox reddita luco est.

• Quinetiam ueterum effigies ex ordine duorum.

• Antiqua ex cedro.—

• Ad nos uix tenuis famæ perlabitur aura.

Ob hanc asperitatem præpositio ex, in e, mollitur: ut,

Ipsa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem.

Z, suauissima mihi uidetur.

—Nec zephyros audis spirare secundos. —Vela secūdi

Intēdūt zephyri— Et zephyro putris se gleba resoluit.

In componendo fugienda literæ eiusdem crebra repetitio. Hoc fit interdum quum plura uerba continua ab eadem litera ducunt initium, ut,

—Cauum conuersa cuspide montem Impulit—

Terras turbine perflant. —Sedeant spectētq; Latini.

—Laxis laterum compagibus omnes

Accipiunt inimicum imbrem.—

—Inq; sinus scindit sese unda reductos.

—Illic fas regna resurgere Troiæ.

—Veniet

-Veniet lustris labentibus ætas.

Vidistis hominem sine re, sine fide, sine spe, sine sede, sine fortunis. Ciceronis est hoc pro Cælio, in quo mora quædam & interspiratio uitiosam minus efficit compositio- nem. uerba sunt eiusdem: Eo maleficio tamen erant impli- cati, ut ex nullius legis laqueis emittendi uiderentur. Itaq; hæc causa ad testes tota traducta est. Si manebat tanta illa cõsuetudo Cælij cum Clodia, quid suspicionis esset &c. In qua lustra, libidines, luxuries, omnia denique inaudi- ta uitia atq; flagitia uersentur. Sacrosanctum nihil potest esse, nisi quod per populum plebem uel sancitum est. Vir- tus digna summo imperatore, spes pro periculis præmio- rum. Cuius tres triumphus testes essent, totum orbem ter- rarum nostro Imperio teneri. Hæc apud summos orato- res, qui minimis rebus occupati uideri nolunt, haberi ui- tia non debent. Nec sunt omnino cuiquam, sed magna ex parte fugienda. Nam docti uiri fugiunt, ut Vergilius,

-Spumas salis ære ruebant,

Aequora tuta silent-

Noluit hoc modo, Spumas maris, Aequora tuta tacent. Non placet aspiratio repetita. Quid enim abest huic ho- mini? Quædam litera minore cum offensione repetun- tur, ut F, M, V, consonans.

-Loca foeta furentibus austris.

Velum aduersa ferit, fluctusq; ad sydera tollit.

Contra populi Ro. religionem & fidem fecisse dicitur. Vtrum enim scientem uultis contra scædera fecisse, an in- scientem?

Hoc metuens, molentq; & montes insuper altos

Imposuit-

-Vasto cum murmure montis.

Ingentiq; manu malum de naue Serefti Erigit-

Incute

Incute uim uentis—

Deformēs & literæ quæ non eadem, sed propè sunt eadem.

Eliquat, & tenero supplantat uerba palato.

Vna & eadem litera sæpius inserta, simile uitium cõmittit: ut, Ego quantum ei debeam, alio loco ostendam. Lux deniq; alia est solis, & lychnorum. Ad mulieris libidines & delicias deposcitur.

—Manent immota tuorum

—Fata tibi.—

Quæ te tam læta tulerunt

Sæcula—

Sed quid opus teneras mordaci radere uero Auriculas?

Quum uerbum capit initium ab ijs literis quæ prioris erant ultimæ, aut ultimis finitimæ, conficitur ingrata uox, & auribus iniucunda, cuius generis hæc sunt: Nonnulli literati, ac studijs doctrinisq; dediti, quasi quiddam incredibile dicere putabantur.

—Da sternere corpus

Loricamq; manu ualida lacerare reuulsam.

—Italiam læti Latiumq; petamus.

Sibila lambebant linguis.—

Humani nihil à me alienum puto.

Quippe ferant rapidi secum, uerrantq; per auras.

Eadem penè deformitas est in ijs syllabis, quæ penè sunt similes, cuiusmodi sunt:

—His unda dehiscens, Terram inter fluctus aperit.—

Nulla mora in Túrno, nihil est quòd dicta retractent

—Ignauī Aeneadæ.—

Vos imploro maria, portus, insulæ, littora.

Est enim huius sæculi labes quædam et macula, uirtuti inuidere. Ad populum latum, ut is Publicius si domum reuertisset, & inde Romam redisset, ne minus ciuis esset. Teterriam mortem obiret. Fugies hæc uoce mutata, ut,

Impulerat

Impulerat ferro Argolicas scædare latebras.

Vergilius melius scædare quàm lacerare dixit. In hoc genere maximè uitandum $\kappa\sigma\kappa\acute{o}\phi\alpha\tau\omicron\upsilon$ illud, cuius est obscœnius intellectus. Est apud Vergilium,

-Iuuat ire, & Dorica castra, Desertos q̄; uidere locos.-

Treis adeo incertos cæca caligine soles

Erramus pelago.-

Corpora fundit humi, & numerum cū nauibus æquat. Syllabas Ca & ca, Cum & na, iungito, efficies alterum uerbum sordidum, alterum obscœnum. illud enim ad alui proluuiem, hoc ad pudenda referetur. Quamobrem ueteres dixere nobiscum. si enim præpositionem anteposuisent, literæ concurrissent obscœnius. Peccant igitur hæc commissiones, In arcu lethifero, me iecur alit, Gallicum nomen, mare Libycum nusquam quietum. Fugiendum cum necesse est. Huiusmodi uitia Cicero uitat interpolatione uerbi, ut in his, Cum isto Næuio familiariter uiuit. Ut cum ipsi nihil alteri scientes iucōmodarint, nihil ipsis iure incommodi cadere possit. Cum hoc nouæ litis genus intenderet. Cum absentis nomen reciperetur. Cum te nos non opinione dubia, sed tuis uestigijs persequamur. Cum is non solum Capuam uenisset. Sed & idem magnus orator non semper hoc fugit. Indicat hæc oratio ex decimaquarta Philippica: Itaque cum supplicationes instissimas ex his literis quæ recitatæ sunt, decernere debeamus, Seruilius que decreuerit, augebo omnino numerum dierum, præsertim cum non uni sed tribus ducibus sint decruēde. Idem admisit tertio de Oratore: Iis qui hæc quæ nos nunc quærimus, tractarent, agerent, docerent, cum nequine appellarentur uno, quod omnis rerum optimarum cognitio, atque in ijs exercitatio, philosophia nominaretur,

naretur, hoc commune nomen eripuit. His addendum uideatur quod Quintilianus annotauit: Videndum, inquit, ne syllabæ uerbi prioris ultimæ, sint primæ sequentis. Id ne quis præcipi miretur, Ciceroni in epistolis excidit, Res mihi inuisæ uisæ sunt Brute. & in carmine,

O fortunatam natam me consule Romam.

Hactenus Fabius. Legem equidem probo, sed non possum mihi persuadere uitium tam apertum excidisse Ciceroni. Auris eius maximè erudita, uiriq; iudicium, sensus item acutissimus, & exercitatio diuturna, necnon scripta ab eo felicissimè, efficiunt ut hæc ultrò lusisse, nō temerè sudisse credam. Aliud est eū ex industria sic loqui, aliud imprudenter effundere. Excidūt ea quæ labuntur imprudenti. Nec assentior illis qui quū hunc audiere uersiculū, extēplo inuitis Musis eum fecisse uersus existimāt. Ignorant quā multos feliciter expresserit, ex quibus cōiecturā capere licet, nō illi uenam, sed tempus & uoluntatem defuisse. Inuisæ & uisæ, fortunatam & natā, in eisdē propè literis habent antitheton, atq; dissimilitudinē quandam nō ingratam examinātibus pondera uerborum, in qua lusit acutus uir, ut in gracili filo orationis. Idem Quintilianus ad iuncturam monosyllaba refert quasi ad coagmentationē, quæ tam parua quā magna iungit, nō ad uerborum delectū pertineant. Eodē refert longa breuiq; uerba, quæ esse numeri, nō iuncturæ, sciunt omnes Rhythmi. Adiungit sinuiter cadentia, similiter desinētia, & eodē modo declinata, quæ schemata sunt interdum, & uerborum figura. In his luminibus orationis aliquādo est numerus sponte fluens, & quædam uenustas. Quamobrē si crebriores erunt, non qualitate, sed quantitatē peccabunt: nec erit illud comissuræ uitium, sed quantitatis. Hoc potius annotandum,

iuncturæ

iuncturas asperas esse quibus innectuntur multa consonantes, cuiusmodi sunt istæ, dolēs regina, post meridiem, hyems frigida, pons fractus, ingēs stridor, urbs præclara. In his efferēdis spiritus elaborat. obluctantur enim ac resistunt, nec expediri se sinunt implicata. Ea de caussa ueteres dixere pōmeridiem, & pomeridianas quadrigas. Si quod uitium admittet cōpositio, minus erit in his quæ interspiratione diducuntur, quàm quæ uno eodemq; conatu proferuntur. Nam mora & interuallum impedimēto est quo minus res alioqui uitiosa audiatur.

De coagmentatione uocalium

& consonantium.

CAP. V.

IN compositione iuncturarū sæpe uocalis adiungitur consonanti, aut contrā uocali consonans. Tumq; ferē uerba de uerbis apte cadunt, & in æquabili commessura non admittunt hiatum. Vt enim lapides quadrati facillimè connectuntur, sic & eiusmodi literæ proximè coherent. Vtq; læue corpus & politum sine offensione transmittit unguis, sic & illa coagmentatio pronunciantis impetum finit excurrere celeriter, & ad exitum ferri: ut,

–Tuus ò regina quid optes,

Explorare labor, mihi iussa capessere fas est.

Parce metu Cytherea, manent immota tuorum

Fata tibi. – Pauca mihi uidentur esse de prouinciæ dignitate, uetustate, utilitate dicēda. Populo Romano iucūda suburbanitas est huiusce prouinciæ. Excipitur M, à cōsonantibus, quæ præposita uocali non aliter absumitur in carmine, atq; uocalis obuiā uocali. Id fit à poëtis propter hiatum & offensionē quam parit hæc litera, ut hic,

Monstrum horrendum informe –

I

Sic

Sic pronuncietur, *Monstr' horrend' informe*. Sed & sic quoq; multum laborat oratio. In oratione non eximitur, sed obscuratur, autore Quintiliano. *M*, litera, inquit, quoties ultima est, uocalem uerbi sequentis ita cōtingit, ut in eam transire possit: etiam si scribitur, tamen parum exprimitur, ut, *Multum ille* -

& , *Quantum erat*. adeò ut penè cuiusdam nouæ literæ sonum reddat. Neque enim eximitur, sed obscuratur, & tantum aliqua inter duas uocales uelut nota est, ne ipsæ coëant. Vt nunc est pronuntiatio, & scribitur, & exprimitur, quemadmodum uocales omnes, quas elisisse ueteres antea diximus: & abusus ille frequens effecit, ut uitium minus audiamus. Nec quid hic agas, certum est. Sic enim pronuntiare, durum uidetur, & durius ab omnium more desciscere. Veteres elidebant *M*, in oratione. Nam teste Quintiliano Cato scripsit, dic' hanc, & *M*, in *E*, molliuit. unde confirmari potest illud dictum nostrum de collisione uocū, sic Latinos ut Græcos usos esse apostropho. An Cicero pronunciarit *M*, alijs pronuntiandum relinquo: certè frequenter anteponebat eam uocali, & in eadem sententia, ut in hac: *Reperiemus*, si istum ad aliud iudicium perducere potuerimus, quibus probemus istum in quaestura pecuniam publicam *Cu. Carboni* Cons. datam auertisse, quibus suadeamus istum alieno nomine à quaestoribus urbanis, quod priore actione didicistis, pecuniam abstulisse. *Vastè* sonat ante *A*, literam apertiolem, maximè quum uocum repetitio est, ut, *Gn. Pompeij memoriam amissimus*. Quod si dixeris, *Gn. Pompeij memori' amissimus*, nihil offendet, & hoc modo Ciceronem egisse credibile est. *A*, profertur ab arteria, *O*, ab ore cano: itaque ab extremis labris, quibus *M*, enuncietur, plurimum distant

distant. Ex eo fit, ut cum duabus I, & V, parum distantibus minus pugnet in occurſu, cum reliquis immanius.

Quæ figuræ coagmentationi
subſeruiant.

CAP. VI.

E Figuris, quarum multus eſt numerus, quædam non aliò uidentur admitti, niſi ut aptius in oratione uerba componantur. Quod genus, quoniam uerbum collocat eo quo maximè decet loco, etiamſi temporum non numeratur quantitas, ad commiſſuram partium referendum eſſe puto. Talis eſt anastrophe, quæ nulla neceſſitate commutat ordinem. Ea frequentius utuntur poëta, ut Vergilius,

Urbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni,
Carthago, Italiam contra. —

Fac ſic, Carthago, contra Italiam: ſtabit ratio uerſus, ſed compositionis ille decor exciderit.

Progeniem ſedenim Troiano à ſanguine duci
Audierat. — — Maria omnia circum.

— Magno cum murmure montis.

Vnius ob noxam. —

Quos inter medius uenit furor. —

Tranſtra per & remos. —

In oratione dicitur, Quòcum, quicum, magna ex parte. Cicero pro Deiotaro, Quòcum erat non hoſpitiolum ſolum, uerumetiam familiaritate coniunctus. Fit hoc etiam, ne duo uerba in eandem literam cadentia iungantur, ut

— Magno in populo. —

Multi illam magno è Latio totaq; petebant
Auſonia. —

Eò nonnunquam ſpectat Apocope, ut,

l x

Immitis

-Immitis Achilli. -Duri miles Vlyſi.

Immuta ſic, Immitis Achillis, Duri miles Vlyſis, peccabit $\delta\mu\omicron\iota\acute{\nu}\eta\omega\tau\omicron\upsilon$, id eſt multorum caſus idem. Bene igitur dixit Vergilius,

-Tumidumq; ſub axe tonanti
Sternitur æquor aquis.-

Peius erat, axe tonante. Ad huius uitij fugam nonnunquam utimur diphthongo Græca, quæ fit ex E & I, ut,

Cogunt me Neptune preces descendere in omneis.

Sed & hæ literæ minus agreſtes ſunt in quibusdam: quod A. Gellius teſtatur. Quamobrem Virgilius dixit,

-Tres littore ceruos Proſpicit erranteis. -
Deſpiciens mare ueliuolum, terrasq; iacenteis.
Atque illum taleis iactantem pectore curas.

-Tristeisq; ruinas

Solabar - Ruſticè dixiſſet, tres ceruos errantes, & terras iacentes: quanquam plerisque propter abutendi conſuetudinem hæc quoque dulcia uidentur. Id non fit in omnibus generis eiufdem, ut,

Aſpice bis ſenos letantes agmine cygnos.
hic conſulendæ ſunt aures, quemadmodum ubi continua multa eodem ſine clauduntur. Nec enim ſemper offendunt audientem, ut hæc,

Aeternis regis imperijs -

Cui mater media ſeſe obtulit obuia ſylua.

Itaque Pharſalico prælio factò à Pompeio diſceſſit. Mutantur aliquando caſus ut aptius ſedeant, ut,

Huc delecta uirum ſortiti corpora furtim

Includunt cæco lateri. -

-Quorum melior ſententia menti.

-Da flammam euadere claſſi.

-Et classe subegit

Amiffa, socios ignotæ linquere terræ. Inuenustior
fuiſſet ultimus nominum caſus, Cæco latere, mente, claſſe,
ignota terra. Et genus aliud alio gratius eſt, ut,

Scinditur incertum ſtudia in contraria uulguſ.

Vulguſ incertus dici quidem potuit, ſed odioſiuſ. Nec
ſemper in eodem numero placet eadem uenuſtas.

-Securus amorum Germanæ,-

pulchriuſ eſt, quàm, ſecurus amoris germanæ. Ad hæc,
quedã affinitas eſt literarũ, & quaſi neceſſitudo, quã ſen-
tiunt aures, os exprimere uerbis non poteſt. Celfa ſedet
Aeolus arce. Cur celfa potiuſ quàm alta? Verrantq; per
auras, noluit hoc, ſpargant. Bis ſeptem præſtanti corpore
nymphæ: nõ uſus eſt hoc epitheto, formoſo. Incubere ma-
ri, non ſale. Alibi ſpumæ ſalis, non maris. Submerſasq; ob-
rue puppeſ: obrue naues, deteriuſ fuiſſet. Subducite na-
ues, decentiuſ quàm ſubducite puppeſ. hæc & ſimilia ſi
reſeres ad animi contemplationẽ, diu ſuſpenſuſ hæſitabiſ:
ſi ad aurẽ, continuo ſenties quæ probare maximè debeas.

De concinnitate numeroſa, &
ſimiliter deſinen-
tibus.

CAP. VII.

DE tribuſ commiſſuræ partibuſ ea diximus, unde cæ-
tera generis eiꝯ haud magno negotio colligi poſ-
ſint. Huic autem diligenter incumbendum eſt, propterea
quòd optimè iuncta coagmentatione, etiam ſi nihil aliud
de industria factum eſt, tamen oratio uidetur eſſe nume-
roſa. Illam ſi neglexeris, concinnitate & numero nequa-
quam perficies ut ornata uenutaq; ſit oratio. Sed quòd
& hæc expoliunt elocutionem, & ordo rerum fecit ut

eò tandem ueniremus, de concinnitate pauca dicamus. Quid sit apta cōcinnitas, antea descripsimus, & de sententia Ciceronis partes eius quatuor fecimus, similiter desinentia, similiter cadentia, paria paribus relata, & cōtraria. Verba quæ literis eisdem conclusa ponuntur in clausulis orationum proximarū, à Græcis *ἁμοιότηματα*, à nostris similiter desinentia uel finiētia dicuntur, ut hæc, Bellum in Africa maximum confecit, uictorem exercitum deportauit. Ille deos deorum spolijs ornare noluit, hic ornamenta Mineruæ uirginis in meretriciam domū transtulit. Ergo & mihi meæ pristinæ uitæ consuetudinem C. Cæsar interclusam aperuisti, & his omnibus ad bene de omni Repub. sperandum quasi signum aliquod dedisti. Verum animum uincere, iracundiam cohibere, uictoriam temperare, aduersarium nobilitate, ingenio, uirtute præstantem, non modò extollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem, hæc qui faciat, nō ego eum summis uiris comparo, sed simillimum deo iudico. Nemo tum nouitati inuidebat. nemo uirtutem non honorabat. Is enim profectò mortem attulit, qui caussa mortis fuit. Magnificè Seruius Sulpitius maiorum continentiam diligebat, huius seculi insolentiam uituperabat. Nam & hoc in ordine, integra re, multa de pace dixi, & in ipso bello etiam cum capitis mei periculo sensi. Quid hic uictor nō audebit, qui nullam adeptus uictoriam, tanta scelera post Cæsaris interitum fecerit? refertam eius domum exhausserit? hortos compilarit? ad se omnia ex his ornamenta transtulerit? cædis & incendiolorum caussam quaesierit ex funere? duobus aut tribus Senatusconsultis è Repub. bene factis, reliquis res ad lucrū prædanq; reuocarit? uendiderit? immunitate ciuitates liberauerit? pro-
 uincias

uincias uniuersas ex imp erij populi Romani iure sustu-
 lerit? exules reduxerit? falsas leges C. Caesaris nomine, &
 falsa decreta in aes incidenda, & in Capitolio figēda cu-
 rauerit? earumq; rerum omnium domesticum mercatum
 instituerit? Populo Romano leges imposuerit? armis &
 praesidijs populum Romanū, & magistratus foro exclu-
 serit? Senatū stipauerit armatis? armatos in cella Cōcor-
 dia quum senatum haberet, incluserit? ad legiones Brun-
 dusium concurrerit? ex his optimē sentientes Centurio-
 nes iugulauerit? cum exercitu Romam sit ad interitū no-
 strū, et ad dispersionē urbis uenire conatus? Multa propo-
 suimus exēpla, ut planū inde fieret, in alijs esse breuiora
 mēbra, in alijs productiora, in alijs pauciora, in alijs plu-
 ra, in alijs paria, in alijs imparia, in alijs quāsitam esse ue-
 nustatem, in alijs propè naturalem. Incidunt hęc in cala-
 mum, nobis que nolentibus ita se offerunt, ut maior in fu-
 giendo sit cautio, quā in persequēdo labor. Natura (ut
 mihi uidetur) suadet uoluptates honestas, & quantum po-
 test, uocibus atq; uaria iucunditate respergit orationem.
 Artis est, quod accidit, aut probare, aut improbare, &
 quod deest, adicere: quod superest, eliminare. Dicet aliquis,
 Quid hoc ad numerum? Hęc cōcinnitas & conformatio
 in paucis est uerbis eodem pacto finientibus, numerus au-
 tē insertus est omnibus partibus orationis. Confitendum
 est hanc concinnitatem, & eum numerum qui est ex tem-
 porum spacijs, plurimum differre. Nec dicimus has figu-
 ras esse numeros, sed esse numerosas, quoniam illas spon-
 te numerus consequitur. Id notius erit exemplo familiari.
 Videmus eos qui rhythmos Gallicos scriptitant, sere to-
 tos esse in similiter cadētibus uel desinentibus (quod mi-
 hi ieiunū & miserum est, in eadem semper uersari figura

ra) assequi tamen concinnitatum beneficio, ut & oratores & poëta à plerisq; dicantur. Poëtas imitantur certo quodam syllabarum numero, Oratores aliquo quasi rhythmo, ex quo p̄ūisq; creduntur à uulgo. Quid habent oratorium, nisi hunc forte rhythmum? & quid habent numerosum, nisi eodem modo finitum? Oratores obseruant pedes, non autem, ut illi, certum numerum syllabarum. Itaque si uidentur aptiores una aut altera concinnitate, idem accedat & Latinæ orationi necesse est, non quia numerantur in ea pedes, sed quòd illa cum uoluptate quadam concluditur. Aures enim iucundum & suauem querunt exitum, qui quum optatus aduenit, oblectantur, & in eo conquiescunt. Ad hæc, non omnia quorum similis est exitus, esse numerosa uerū est, sed ea maxime quæ uel pari, uel penè pari longitudine porriguntur. Est in numero cursus & comprehensio quæ pedibus fertur ad finem. hæc eò est in eodem modo finitis, quòd ut optimè respondeant, in eadem propè mensuram concludi solent. Quum primus ambitus ad metam ductus erit, paulumq; substerit, unà cum eo sensus aurium quiescet: quū secundus eodem penè curriculo circumductus aut aliter pedem fixerit, & currendi æquabilitatem, & finiendi similitudinem comparando, non modò quiescet, sed etiam uoluptate reficietur. Quamobrem illud totum esse numerosum & arte modulatum uidebitur: ut, Accusant ij qui in fortunas huius inuasērūt: causam dicit is, cui præter calamitatem nihil reliquerunt. Hic non est opus, ut sit par numerus syllabarum, sed ut ad æqualem, aut ad propè æqualem magnitudinem extendantur sententiæ. Quòd si ambitus alter altero longior est, siue antecedit, siue subsequitur, numerosum quiddam & hoc pacto conficit,

conficit, ut dimetri uersus annexi trimetris aut hexametris. nec enim displicet opposita uarietas, nec est ingrata finium consonantia. Qui diligebāt hunc, illi fauebāt: qui admirabantur hunc, illū probabant: qui deniq; huius nomen audierant, illum eruditū & perfectum existimabant. Hęc oratio paulo iucundior est, quod tertia pars prioribus est aliquanto productior. Hinc ostendi potest partiū equalitatem conuenire numeroſo, & earum inæqualitatē eidē non ubiq; diſſentire. Numeroſum dico, nō quicquid numeris conſtat, ſed quod elocutionis aliqua uoluptate gratū, refertur ad modulationem. Porro ſimiliter definiēs modulatur extrema in quibus numerus ille dominatur. Et quoniam media medijs, extremis extrema accommodata iucundius efferuntur, intermedia ſic componit, ut ſponte numerus confluere uideatur. Hoc itaque ſchema curſu temperatum, aptè concluſum, nō numerus quidem, numeroſum tamen eſt, & in orandi uoluptatibus & delicijs habēdum. Sed eo tanto parcius utemur, quanto pulchrius eſt atque iucundius. Nec iucunditati ſemper eſt locus, nec ſuaue quod nimium, nec iucundum quod tædio coniunctum, nec pulchrum quod diligentia ſucatum, nec probandum quod nimio labore infinitum affectat ornamentum. Quatenus illud continuare liceat, cum ex hiftoricis, tum ex Cicerone ſcire poſſis, cuius eſt illud exemplū *ἑμοιοτελοῦτῶ* frequens, quod paulo antè conſcripſimus. Quum ſponte caſus ijdem in ordine conſecutionis occurrant, ut ſine uitioſa traiectione aliò reiſci nequeant, ſex aut octo membra, nōnunquam plura, eodem ſine claudere, turpe non eſt: ut, Rogat oratq; te Chryſogone, ſi nihil de patris fortunis ampliſſimis in ſuam rem conuertit, ſi nulla in re te fraudauit, ſi tibi optima fide ſua omnia

concessit, annumerauit, appendit, si uestitum quo ipse te-
ctus erat, annulumq; dedit, ut sibi per te liceat innocenti
amicorum opibus uitam in egestate degere. Nihil erat
cur hæc traiceret, quum sponte fluere, non quereren-
tur affectatè. Parciora sint quæ studio componendi quæ-
sieris. Naturæ uenustates minus animum satiant.

Vt sit oratio numerosa ex simili-
ter cadentibus.

CAP VIII.

Similiter cadens schema fit, quum in eadem constru-
ctione uerborum duo aut plura sunt uerba, quæ simi-
liter iisdem casibus efferuntur. Sic definit is qui rhetorica
ad Herennium scribit, & ea ponit exempla, quibus indi-
cari uidetur, similiter cadens, id est ὁμοίωτον, esse in ca-
sibus qui similes exitus habent, non in ijs partibus ora-
tionis quæ neq; declinantur, neque coniugantur. Nam
differentiæ causa, similiter desinētia extēdit ad oīa uerba
quorū similes exitus sunt, siue casibus inflectūtur, siue ma-
nent inflexa. Sed & hæc aliter differunt. ὁμοιοτέλειον est
in extrema parte duarū plurium uel scētiarū: ὁμοίωτον
aut in principijs, aut in medijs collocatur: sitq; præsertim
quādo casus uelut ex aduerso sibi respondent: & reddita
suo loco, orationi gratiā præstant. Si quantū in agro lo-
cisq; desertis audacia potest, tātū in foro atque in iudicijs
impudentia ualeret, nō minus in causa cederet A. Cecina
na Sexti Ebutij impudētia, quā tū in ui faciēda cessit
audaciæ. Similiter cadūt agro, & foro: locis desertis, et iu-
dicijs: audacia, & impudētia: causa, & ui faciēda. Paulò
pōst: Quasi uerò non eo libētius tum audaciæ cesserimus,
quo nunc impudētiæ facilius obsisteremus. ὁμοίωτον est
audaciæ & impudētiæ, ὁμοιοτέλειον cesserimus & obsi-
steremus.

steremus. Nō minus laborat A. Cecinna ne summo iure e-
 gisse, quā ne certū ius nō obtinuisse uideatur. Refr illū
 casum egisse, ad hunc obtinuisse: schema senties. Quū hęc
 ita sint, statuite quid uos tēpora Reip. de armatis homi-
 nibus, quid illius cōfessio de ui, qd nostra decisio de equi-
 tate, quid ratio interdicti de iure admoneāt ut iudicetis.
 Confessio, decisio, ratio, cōmodē reddita pariūt cōcinnita-
 tem. Ego huic causę patronus extiti, nō electus unus qui
 maximo ingenio, sed relictus ex oībus qui minimo pericu-
 lo posse dicere. Nā cōmoditati ingenū, grauitati etas, li-
 bertati tēpora sunt impedimēto. Hic nō ad populi Rom.
 laudē, sed ad iudicū crudelitatem uideretur esse seruatus.
 Nōnunquā similiter cadūt finis et mediū: ut, *Maximas ti-
 bi omnes gratias agimus C. Cęsar, maiores etiā habemus.*
 Quōd hęc figura etiā pertineat ad finem, ex Quintiliani
 uerbis intelligi potest. Est, inquit, *δμοιοτάτων* tātū casus si-
 milis, etiā si dissimilia sunt quę declinātur: nec tātū in fi-
 ne deprehenditur, sed respōdēt uel prima inter se, uel me-
 dijs, uel extremis, uel etiā permutatis his, ut media primis,
 & sūma medijs accōmodentur, & quocūque modo accō-
 modari poterūt. Hęc si uera sunt, nō erit similiter cadens
 quod non accommodabitur, ut hoc, *Quo minus ingenio
 possum, subsidio mihi diligentia cōparauī.* Schema nō est
 hic casus, ingenio, subsidio. Soleo sępe ante oculos pone-
 re, idq; libenter crebris usurpare sermonibus, omnes no-
 strorū imperatorū, omnes exterarū gentium, potentissi-
 morumq; populorum, omnes clarissimorū regum res ge-
 stas, cum tuis nec contentionū magnitudine, nec numero
 pręliorū, nec uarietate regionum, nec celeritate confici-
 endi, nec dissimilitudine bellorū posse conferri. Frequens
 est hic patrius casus, sed eō non habet concinnitatem si-
 militer

militer cadentis, quòd non respondet ex aduerso. Aequa-
 bilitate membrorum iucundè cadit oratio, sed alia uirtus
 est hæc, de qua postea dicetur. Nunc uideamus cur simi-
 liter cadens numerosum esse dicatur. Quando similem ca-
 sum reddimus, ut cum uoluptate audiamur, propemodum
 metimur orationem, ac præter audientis expectationem,
 modum sequimur eundem, ut seruata quantitate quedam
 requies, reducta eadem qualitate admiratio subsequatur.
 Ex illo fit ut similiter cadentia dicantur esse numerosa.
 Nam dimenso spacio, quod est compræhensionis, & am-
 bitus modo suauiter posito, quod est numeri, uerba cum
 delectatione feruntur ad sensum: ut, Vicit pudorem libi-
 do, timorem audacia, rationem amentia. Hoc περιωλον
 est, ac πάρορον, & ὁμοιόητον, id est trimembre, & æ-
 quale, & similiter cadens, & eò numerosum atque iu-
 cundum, quòd omnia relata sunt quò maximè debent re-
 ferri. Eodem modo cadentia iucundiores efficiunt uersus,
 & eorum numerum condiunt, ut,

Aspera tum positis mitescent secula bellis.

Bina manu lato crispans hastilia ferro.

Cui mater media sese tulit obuia sylua.

Huiusmodi uoluptate capti recentiores eò prouecti sunt
 ineptiarum, ut totos libros in hoc genere conficerent,
 nullūq; uersum magnificerent qui non haberet illud suum
 ὁμοιόητον. his iudicibus hoc probare facile est, in hac con-
 cinnitate modulationem esse quandam numerorum consi-
 milem, quæ dulci uoluptate capiat sensum, propter quem
 repertum est quicquid est in oratione numerosum. Quos
 si quis errare putat, hoc animo perpendat, quanta sit in-
 terdum in re leui iucunditas, & inquiret unde sit hic tan-
 tum suauitatis. Inueniet credo aurium sensum casibus op-
 positis

positis haud alit er recreari solitum, quàm oculorum intuitum paribus interuallis, & earum similitudine partium quæ conferuntur ex aduerso. Nec mirabitur in sonorum collocatione quiddam esse aptum atque iucundum, qui uno aut altero pede composito uideat orationem cadere numerose. Hæc autem conformatio, si erunt paria membra, numerosior & aptior esse uidebitur audienti. Si uerò imparia, sed commodè reddita, nō omnis aberit uoluptas. Quapropter haud ab re à comparibus distincta sunt ea quæ similiter aut cadunt aut definiuntur.

De paribus membris, & eorum numero.

CAP. IX.

Paria paribusrelata, ἰσοκωλα dicuntur à Græcis, hoc est, membra quorum par est aut penè par numerus syllabarum. Nec enim duorum pluriumue membrorum syllabas numero certo subiicimus, sed hanc omnem æqualitatem expendimus aurium sensu, & quæ parum quantitate discrepant, quoniam priorum similia sunt, inter paria numeramus. Eiusmodi partes esse numerosas ostendit heroicum pœma, cuius omnes uersus in eandem propè mensuram cadunt. Carmen est ὀρθομὸν, et in oratione fugiendum: sed quod neque certos pedes, neque tempora certa metitur, aliquam tamen numeri similitudinem seruat, inter numerosas orationes habemus. Argumento sunt aliquot indoctè conditi, sed qui tamen uocantur hymni, in quibus neque modum carminis, neque numerorū spaciū reperiēs. Quòd habent quandam numeri similitudinem, uulgo creduntur esse uersus. Itaque paria quòd eadem frè dimensione penduntur, non quæsitum sed secutum habere numerum uidentur. Quamobrem &
hac uia

hac uarietate conspergitur oratio, maximè quæ composita quidem, sed non sollicitè culta uult haberi. Itaque paribus Cicero frequenter est usus, quòd habent numerum quendam latentem, & inaffectatum. Ex multis pauca docendi gratia sumemus. Bellum extrema hyeme apparauit, ineunte uere suscepit, media æstate confecit. Non auaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam reuocauit, non libido ad uoluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem. Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Ut eius semper uoluntatibus non modò ciues assenserint, socij obtemperarint, hostes obedierint, sed etiam uenti tempestatesq; obsecundarint. Seruatum esse plurimi cupiunt, seruare soli uos potestis. Hoc uerò quis ferre possit, inertes homines fortissimis insidiari? stultissimos prudentissimis? ebriosos sobrijs? dormientes uigilantibus? qui mihi accubantes in conuiujs, complexi mulieres impudicas, uino languidi, confecti cibo, fertis redimiti, unguentis obliiti, debilitati stupris, eructant sermonibus suis cædè bonorum, atque urbis incendia. In his orationibus nō omnia membra sunt paria, sed quæ quibus comparari debeant, iudicare difficile non est. Ex membris alia sunt parua, alia mediocria, alia magna. Item alia paria, alia imparia: in quo genere minora minoribus, maiora maioribus conferuntur. Parua sunt hæc: Gallos accersuit, seruitia concitauit, Catilinam euocauit, attribuit nos Cethego, cæteros ciues interficiendos Gabinio, urbem inflammandam Cassio, totam Italiam uastandam diripiendamq; Catilinæ. Posteriora longius paulo traxit, non modò quòd subiecta res, sed etiam quòd ratio componendi sic erat.

Illæ au

Vlla autem mediocria, Subiectos propè iā ignes circum= datosq; restinximus, ijdemq; gladios in Rempub. distri= ctos retudimus, mucronesq; eorum à iugulis uestris re= iecimus. Reperiuntur & maiora: Mithridatem insolita inflammatum uictoria continuit, & Tigranem magnis copijs militantem Asiae, retardauit. Miscētur paria diuer si generis, ut hæc: Cuius ea stultitia est, ut eam nemo hominem: ea uis, ut nemo foeminam: ea crudelitas, ut nemo matrem appellare possit. Habet ἰσόκωλον elegantio= rem concinnitatem, quando iungitur aut similiter desi= nentibus, aut eodem pacto cadentibus. Tum enim con= currūt duæ uirtutes, & similiter exeuntia paribus æquata (sicuti diximus) sunt aliquanto uenustiora. At hæc tria per se aliqua ex parte numerosa, tum demum pulcherri= ma sunt, quum pedibus aptis, et eorum numero iuuantur.

Quæ sint contraria nu= merosa.

CAP. X.

CONtraria numerosa non solum Cicero dicit ἰναντία sed & ἀντικείμενα & ἀντιθέτα, hoc est & opposita, & contrapposita. Ex illis quædam sunt propriè contraria, ut amare & odisse. quædam priuantia, ut dies & nox. quæ= dam relata, ut longum breue. quædam contradicentia, ut edere non edere. quædam repugnantia, ut lædere & amare. quædam tantam separata, & quodammodo ἀντιθέτα, ut, Non nostri ingenij, uestri auxilij est. Hæc igitur, & siqua sunt generis eius alia, adeò numerosa sunt, ut in uer sum plerunque cadant: quod his exēplis docet Cicero. Be ne quam meritā esse autumas, dicis malè mereri. Id quod scis, prodest: nihil id quod nescis, obest. & addit, Semper hæc quæ Græci ἀντιθέτα nominant, quum contrarijs opponun

opponuntur contraria, numerum oratorum necessitate ipsa efficiunt, & eum sine industria. hoc genere iam ante Isocratem delectabantur, & maximè Gorgias, cuius in oratione plerunq; efficit numerū ipsa cōcinnitas. Nos etiam in hoc genere frequentes, ut illa sunt in quarto accusationis: Conferte hęc pacem cum illo bello, huius prætoris aduentum cum illius imperatoris uictoria, huius cohortem impurā cum illius exercitu inuictō, huius libidines cum illius continētia: ab illo qui cepit, cōditas: ab hoc qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas. hęc Cicero. Vnde excipere possis quanam dicantur hic cōtraria, quomodo numerosè cōferantur, quaq; ratione conficiant orbem. Sed ut aditus ad hoc componendi genus magis aperiat, alia ponemus exempla. Nec enim reperire difficile est apud eum qui est in hoc genere frequēs. Neque enim potest is exercitum cōtinere imperator, qui se ipsum non cōtinet: neque seuerus esse in iudicando, qui alios in se seueros esse iudices nō uult. Imparia composuit membra. Interdum penè paria componit, ut hic, Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc stuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc scelus: hinc constantia, illinc furor: hinc honestas, illinc turpitudine: hinc continentia, illinc libido. Denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudētia, uirtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum temeritate, cum uitijs omnibus. Postremò copia cum egestate, bona ratio cum perdita, mens sana cum amētia, bona deniq; spes cum omniū rerum desperatione confligit. Sæpius impares sunt partes. Conferte Verrem, non ut hominem cum homine comparetis, nequa tali uiro mortuo fiat iniuria, sed ut pacem cum bello, leges cum ui, fōrum &

rum & iurisdictionem cum ferro & armis, aduentum & comitatum cum exercitu & uictoria conseratis. Et si non minus nobis iucundi atq; illustres sunt ij dies quibus conseruamur, quam illi quibus nascimur, quòd salutis certa letitia est, nascendi incerta conditio, & quòd sine sensu nascimur, cum uoluptate conseruamur. Hic uester hostis uestram Remp. oppugnat, ipse habet nullam. Senatum, id est, orbis terræ consilium delere gestit, ipse consilium publicum nullum habet. Aerarium uestrum exhaustit, suum non habet. Nam concordiam ciuium quì habere potest, nullam qui habet ciuitatem? Pacis uerò quæ potest cum eo esse ratio, in quo est incredibilis crudelitas? fides nulla?

Quædam breuia sunt interualla, sed arguta. Si cõsul Antonius, Brutus hostis, si conseruator reipub. Brutus, hostis Antonius. Nonnunquam singula singulis opponuntur. Antonij igitur promissa cruenta, tetra, scelerata, dijs hominibusq; inuisa, nec diuturna, neque salutaria. Nostra contra honesta, integra, gloriosa, plena letitiæ, plena pietatis. Neesse non est, ea quæ sic opponuntur, omnia esse uerè contraria, sed conserri sicut aduersa: quod & Quintilianus confirmat exemplis. Quamobrem interim cum alijs miscentur contraria. Quæ in re mihi ridiculè es uisus esse inconstans, qui eundem & læderes, & laudares: & uirum optimum, & hominem improbissimum esse dicebas: eundem tu & honoris caussa appellabas, & uirum primarium esse dicebas, & socium fraudasse arguebas. de hoc ut existimabas, prædicabas, Chæræ arbitrato caussam agebas. Hoc figuræ genus iucundum numerosumq; sæpe enthymema pulcherrimum, semper acre & argutum, adeò quidam Romanorum lubenter frequentarunt, ut in Sætyricos dentes inciderent. Ostendit illud Persianum,

-Crimina rasis   Librat in antithetis-

-Doctas posuisse figuras   Laudatur-

Ex quo (nisi forte speciem pro genere usurpauit) probare possumus, non mediocrem esse in hac conformatione laudem, eam'que non sine causa frequentasse Cicronem. In collatione multarum partium est antitheton non insuaue, ut illud Cicronis pro Lucio Murena: *Vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas: ille, ut eò quò intendit, maturè cum exercitu perueniat. Te gallorum, illum buccinarum cantus exuscitant. Tu actionem instituis, ille aciem instruit. Tu caues ne consultores tui, ille ne urbes aut castra capiantur. Ille tenet & scit ut hostium copie, tu ut aquæ pluuia arceantur. Ille exercitatus in propagandis finibus, tu in regundis. Huc non referes omnia uel contraria uel opposita, sed ea tantum quæ partes partibus, & membra membris ex aduerso conferunt.*

Eheu quàm pingui macer est mihi taurus in aruo.

Ad numerum nihil faciunt pinguis & macer inter se pugnantia, nec si dixeris in oratione taurum esse macilètum in agro pingui. Nõ enim ex duobus uerbis, sed ex orationum collatis partibus numerosum efficitur. Hactenus de concinnitate numerosa. Transseamus ad numeros.

Quid numerus à concinnitate numerosa & metro differat.

CAPVT XI.

Numerus à numerosa concinnitate, & à metro uersuq; differt. Numerus enim spacia & interualla syllabarum longa ac breuia metitur, & ex illorum temperata compositione demulcet aures. Figurarum concinnitates non ex temporibus, & quantitatum differentia, sed aut

ex

ex æquabilitate partium, aut simili concentu relatorum creant uoluptatem. Numerus nunc longius progreditur, et ambitu spacioſo, quemadmodum libero campo bellatores equi, fertur ad metam: nunc excuſſione breui contentus, initium ſubinde nouum molitur. Figura ſi circumscriptione longa diſtrahentur, quid cui debeat ex aduerſo comparare ſenſus, nec attendet, nec ulla reficitur uoluptate. Ad hæc numerus per ſe iucundus eſt, triſtior eſt figura numero omni deſtituta. hæc quibusdam partibus tantum, ille inſertus eſt omni comprehensioni. hæc aperta, ille occultus. hæc rarior, ille frequentior. hæc minoris eſt artis, ille maioris. hæc etiam illorum communis, qui neſciunt artificium rhetorum, ille pauciorum, qui non modò præcepta eloquendi tenent, ſed longa exercitatione formati, aptè compositè que dicere, & hoc quaſi geſtu orationem mouere poſſunt. Diſſerunt etiam numerus & uerſus, hoc eſt $\rho\upsilon\theta\mu\delta\omicron\varsigma$ καὶ μέτρον. In uerſu numerantur pedes aut quatuor, ut in dimetris: aut quinque, ut in pētametris: aut ſex, ut in hexametris: aut ſeptē, aut ſeptem cum ſyllaba, ut in ſeptenarijs & quadratis: aut octo, ut in octonarijs. In rhythmo quot ſint omnino pedes, enumerare nihil eſt neceſſe. Nūc ſinguli collocātur, ut hic, Diximus, O' ſcelus. Nūc bini, ut, O' me miſerū, O' me inſælicē. Aliquādo bini cum ſyllaba, ut, Teſtes dare uolumus. Aliquādo terni, ut, O' ſcelus incredibile. Aliquando quaterni, ut, Valeāt, ualeāt, inquit, ciues mei. Sæpe ſeni, aut ſepteni, aut duodeni, aut etiam plures. Non ſunt continuandi numero pares, ne uerſiculorum ſimilis eſſe uideatur oratio. In uerſu pedes certi ſunt, atque deſiniti, ut dactylus & ſpondeus heroico, iambus iambico, anapæſtus anapæſtico. In oratione nihil eſt præſcriptum quo certo debeamus uti. A pæane ducam initium ſi uer-

ba depromenti fiat obuius: si non occurret, à cretico : si ne hic quidem, à bacchio, aut eorum uno quibus utuntur oratores. Quòd si idem sapius offerretur, nonnunquam repudiandus erit, ut absit odium similitudinis, quo nihil est in hac arte peius. Præterea in numero poëtico, uerbis ordine constitutis, non alios & alios metimur pedes, ut heroico non dicimus iambum, aut trochæum, aut anapæstum, sed dactylum modò atque spondeum. In oratione licet in pedem sumere binas syllabas, aut ternas, nunc has, nunc illas, & hoc modo uarios efficere pedes pro metientis arbitrio. Id quale sit, monstremus exemplo. Omittendæ sunt omnes uoluptates, relinquenda studia delectationis, ludus, iocus, conuiuium, sermo etiam penè omnium familiarium deserendus. Primus pes erit aut iambus, ex breui & longa, aut bacchius ex breui & duabus longis: secundus, aut spondeus, aut certè molossus. nihil enim refert. Iam si uerbi quinti, quod est, relinquenda, tertiam syllabam componas cum duabus proximis, dactylus erit: si cum una, choreus. si cum tribus, pæan primus. Omnia sic erunt tibi libera dimetienti, propterea quòd orator non animaduertit quos nominaret pedes, sed breuibus & longis quodammodo temperauit orationem. Carmen ubiq; numerosum est, & in eo frè neque principia medijs, neque extrema primis, sunt compositiora. In prosa numerus etsi in medijs non omni ex parte negligitur, in principijs tamen & clausulis, hoc est, in sententiarum finibus accuratior esse debet. Nam aptius est instruendum, quod initio ferit auditorem, & id quo tandem sensus animus que recreantur. Ad hæc poëta numerum suum non sic relaxare potest, ut multis in locis orator. Si quid audet in licentiam, & iambum pro spondeo, aut trochæum, id est treis breues pro dactylo

dactylo ponit, nouum & insolens & absurdum uidetur. Orator interim unam & alteram sententiam non aptat numeris, aut spontè numerosam de industria dissoluit. Nec enim delectare semper, ut poëta, sed sepe causis ac necessitati magis subseruire contendit. Nec est turpe hominem seueris rebus occupatum, nonnunquam horridius, si modò grauius, præferre genus orationis, & aliù in locum referre numeros. quod si faciat poëta, suum retinere munus nullo modo possit. Liberior est oratio, uersus his quasi uinculis astrictior: illa numero similis, hic totus ex numeris: illa neque ἀρϋθμὸς, neque ἀρϋθμὸς: hic ἀρϋθμὸς, illa subinde uariante materia alios et alios collocat pedes, nūc tardior, iā uolubilior, sepe iucunda, sepe tristis, aliquando curta, aliquando producta. hic sui similis, nec multos ambitus circumscribere, nec sua tempora commutare potest: quod semel assumpsit, hoc legis est ad extremū perferendū. Quod esset inter hæc discrimen, & aperta differentia, quæsitum est utrum esset difficilius facere uersum, an aptare numerum? Quod sic intelligendum mihi uidetur. Proposita una eademq; materia, & æquatis cæteris ornandi partibus, dubitatio exoritur, utrum sit operosius illam metro, quàm numero, an numero quàm metro complecti? Numero, inquit Cicero. Cur ita? Habet ille uersuum conditor, quod certum sequatur, & à quo non facilè possit deuiare. Itaq; si modò nouerit syllabarum quantitatem, carminisq; legem, ut heroici, & usu mediocri fuerit exercitatus, affabrè cudet uersiculum, quod pueris etiam frequenter accidere uidemus. Non ita facilè cognoscet quantum excurrere debeat oratio, quod numeri genus sententia maximè uelit, quos ex tam multis ordine statuatur pedes, ubi firmet gradum, ubi leuius insistat, quo tandem modo clausulam deponat. Nec si

foeliciter unam aut alteram sententiam colligauerit, quoniam modò cæsim, modò membratim, sæpe comprehensè, sæpe uariè dicendum est, facillè mutabit numerum, & subinde nouum induct eloquendi genus. Quamobrem difficilius est intexere numerum quàm uersum, etiamsi rhythmus oratorum soluto similis est, et maiori quadã libertate prouoluitur. In utroque tamen pedes sunt generis eiusdem, ex quorum positione modus oratorum fit, atque poëtarum.

Qui pedes orationis, & quid
à numero differant.

CAPVT XII.

NON alij sunt pedes in oratione quàm in uersu, sed est eorum uaria atq; diuersa collocatio. Qui sint, uel grāmatici norunt. Nunc qui maximè nominentur ab oratoribus, operæ precium est explicare, propterea quòd illis aptè compositis numerosa progreditur oratio. Qui duabus syllabis constant, recipiunt omnes, ex quibus Pyrrhichius est è correptis duabus, Spondeus è totidem longis, Iambus è breui & longa, Choreus è longa & breui. Recipiunt & trisyllabos, Molossium ex tribus longis, Trocheum contrarium ex totidem breuibus, Dactylum ex longa duabusq; correptis, Anapaestum oppositum ex duabus breuibus & longa, Bacchium ex breui & reliquis longis, Palimbacchium ex duabus longis & breui. Longã inter breues Amphibrachyn, breuem inter longas Creticum dicunt. Tres celebrant eorum quibus syllabæ sunt quatuor, Dichoreum ex duobus choreis, Paana primum ex longa ac tribus correptis, Paana quartum ex breuibus tribus, & longa. Secundum & tertium referunt ad simplices, quemadmodum

a. modum reliquos omnes quatuor & quinque syllabarum, præter unum Dochimum, qui conficitur ex Choreo & Cretico, uel ex Cretico & Iambo. Hos ut in eam rem quam modò tractamus, nouisse sat est, ita syllabæ cuiusque quantitatem unde fit pes, habere cognitam certamque, necessarium est. Quæ si esset una causa, certè nobis persuadere posset, oratori non utilem modò, sed etiam necessariam esse poëtarum lectionem. Ex ijs pedibus quos antè numerauimus, alij sunt pares, ut Pyrrhichius, Spondeus, Dactylus, Anapæstus, Amphibrachys: dicti pares, quoniam diuiduntur in partes duas æquas. Alij duplices, ut Iambus, Choreus, Tribrachys siue Trochæus, Molossus. In his partem pars altero tanto superat. Alij sesquipli, ut Bacchius, Palimbacchius, Creticus, Pæan. hi si diuidantur in duas partes, altera tantundem & dimidium continebit, ut in Cretico quinque sunt tempora. comparato duo cum tribus, secunda pars erit sesquimaior, hoc est, tantundem & dimidium complectetur. Diuisio est Aristotelis, qua tria esse pedum genera demonstrantur. Ex illis breues celeriter feruntur, ut tribrachys, & pæan: longi tardè trahuntur, ut spondeus, & molossus. temperati retinent mediocritatem, ut dactylus, anapæstus. Celeritati propior iambus & choreus, quàm tarditati: contrà bacchius & palimbacchius: quanquam in dactylo choreus est, & in palimbachio, sicut iambus in anapæsto, & in bacchio. Aliud est omnino hoc aut illo modo syllabas componere. In pæane trochæus est: in hoc nulla dignitas, in illo uel maxima. Qui pedes à longis deponuntur in breues, uolubiliter eunt, atque iucunde. Qui assurgunt à breuibus in longas, aspera percussione feriunt aurem, ac in fine subsistunt. Pyrrhichius

chius tenuis, spondeus tardus, iambus asper, choreus uolubilis, dactylus heroicus, anapestus exultans, trocheus leuis, molossus grauis, bacchius seuerus, similis palimbacchius, creticus temperatus, amphibrachys obscurus, dichoreus iucundus, pæan amplus, dochimus maiestate conspicuus. Ex illa uarietate nascuntur multæ species orationis, non si pes idem semel aut iterum colloceatur, sed si sæpius aut idem aut rationis eiusdem alius misceatur. Nam misceendi sunt & interserendi, non continuandi pedes, ne aut efficiant uersum, aut similitudine tedium pariant, & in affectatione deprehendantur. Quòd si quis unus sæpius iterabitur, alio interiecto melius iterabitur. Pes aliquando numerus à Cicerone dicitur, aut quòd pedibus numerus constat, aut quòd pes habet arsin & thesin, hoc est elationem & positionem, unde modulus excitatur, ut in his uel incisus uel membrus, quæ uno tantum pede stant, cuiusmodi sunt hæc, Diximus. O scelus. Scio. Erras. Falleris. Sed ille numerus propriè dictus, multorum concordia pedum constat: quemadmodum symphonicorum cantus non uno aut altero tono, sed concentu plurium uocum perficitur. Quid enim modulationis est in una percussione? aut quomodo quæ singula proferuntur, colligari simulq; ferri possunt? Ut currētibus equis, sic & orationi opus est interuallo & curriculo, ut libero spacio recepta, liberè se mouere possit. Pes igitur à numero differt, ut à toto cursu gradus unus, & una proiectio. Vbi numerus, illic pedes: ubi pedes, non statim numerus. quamobrem proximum est exponere quò pedes ordine numerum conficiant.

Qui sit ordo pedum in extruendo numero.

CAPVT XIII.

In pedibus

IN pedibus collocandis tria sunt genera locorum ob-
 scruanda, in quibus sunt principia, media, postremaq;
 sententiarum. Extremus ambitus diligenter accurate que
 deponendus. Nam quòd periodo circumducta ad extre-
 mum quiescit auris, & à labore exoptata numeri iucun-
 ditate recreatur, haud immeritò si quid in oratione uolu-
 ptatis est, dominatur in fine. Quòd si quid in cursu clau-
 dicatum est, sine composito parum uel nihil offenditur
 sensus. Finem dico non modo comprehensionum, sed
 etiam incisorum atque membrorum, quæ numerosè &
 aptè terminare iucundum est. His tribus cura quædam
 adhibenda, & clausulæ, id est, extremæ sententiæ, uel ma-
 xima. Hic igitur duos aut treis numerare pedes cõcessum
 est, uix unquam alibi datum, ne oratio quæ liberè fluere
 debet, in numerandis constituendisq; pedibus cõsenescat.
 Quamobrem ordo pedum in extrema circumscriptione
 certior est, q̃ uel in principijs, uel in intermedijs: quanquã
 nihil rhythmo tam certum præfixumq; est, quàm in uersu
 pœtarum. Hinc igitur initium ducamus, quiq; numeri ma-
 ximè clausulam finemq; sententiæ deceant, aperiamus, &
 quod ordinis est, qui melius antecedant, quiq; uenustius
 subsequantur. Dichoreus adeò præclarè cadit, ut hoc C.
 Carbo concionem Populi Romani in clamorem excitarit,
 ut Hierocles & Meneclæ Asiaticorum rhetorum prin-
 cipes hoc modo serè clauserint orationem. quod improbat
 Cicero in Oratore, quia in orationis numero nihil tam
 uitiosum, quàm si semper est idem. Dichoreo Creticus
 optimè præponitur, peius autem trocheus. Conferre Ver-
 rem, non ut hominem cum homine comparetis, nequa tali
 uiro mortuo fiat iniuria, sed ut pacè cum bello, leges cum
 ui, forum & iurisdictionem cum ferro & armis, aduen-

tum & comitatum cum exercitu & uictoria confratis. Quod autē sit iambus in cretico, pyrrhichius in trochæo, idem de utroq; sit iudicium. Dactylus & spondeus, eadem ratione bacchius cum dichoreo, suauiter audictur. Habere hæc oblectamenta & solatia scruiutis. Prima docuit maiores nostros quàm præclarum esset exteris gentibus imperare. Det operam ut admittatur in alicuius istorum Tusculanum. Quum dactylus & choreus anteponuntur, finis est carminis Phalæcij: quod si non tam fugiendum est quàm uel iambicum, uel heroicum, uel elegum, genera uulgata, tamen aliqua ex parte fugiendum. Est enim uitiōsum carmen in oratione, quia dicentis imperitiam, aut certè componendi affectationem arguit. Vsus est hoc genere Cicero, Ne suum ius, suis moribus, suis legibus obtinere possent. Insidet sibi ipsi admodum suauiter. Per triennium dederūt. Adiungitur & pæani, & anapesto, sed lenius paulò quàm cretico. Itaq; ille M. Cato sæpius cellam penariam reip. uostræ, nutricem plebis Romanæ Siciliam nominauit. Partim retinet, Ut arare, ut pascere, ut negotiari libeat, ut deniq; sedes ac domicilium collocare. Gratiam perdit si ad eum abruptè uenitur. Hunc tu igitur diē tuis maximis & innumerabilibus gratulationibus iure antepones. Nullus est pes quo Cicero tam frequenter utatur & in deponenda sententia, & in terminandis partiū finibus: quanquam monet, ut quo dulcior est, hoc magis satietas formidetur. Claudis ille per sepe circumscriptionem choreo & molosso, uel cretico & spondeo. Nihil differt utrum istorum dixeris, quum liceat hoc aut illo modo distinguere pedes. Fateor me salutis omnium caussa ad eam partem accessisse subleuandæ, quæ maximè laboraret. Nescio cur hoc mihi detrimento esse debeat, si id mihi obijciatur

ciatur

ciatur, me potissimum esse delectum. Vltimam syllabam facimus ancipitem, sicut & ij qui conficiunt uersus. In hoc numero grauitatis est plurimum, propterea quod oratio temporum mora firmatur. Præcurrit aptè dichorcus. Ple-riq; minime timendum fuisse senserunt. Interdum tres chorei. Tamen ad hanc causam non sine aliqua spe & cogitatione uenerunt. Nonnunquam dactylus, In balneis te ducere cœperunt. esse uidebatur. Minus habebit auctoritatis cum trochæo, aut pyrrhichius duobus, ut hic, Sed tamen sunt alia maiora. Quidnam noui facinoris afferret. Comitantur alij pedes, creticus, anapæstus, bacchius, atq; spondeus. Id haud ita frequenter, quia fugiunt oratores tarditatis languorem. Multus est & creticus in extrema sententia: ut in hac, Classes & comœtus multum iuuant. Duplicatur interdum. Atque ipse cogitans sentio. In comunionem tuorum temporum contuli. Triplicatur etiam. Facere enim probus adolescens periculose, quàm perpeti turpiter maluit. Quando chorcum sequitur, aut alium pedem breui syllaba clausum, tum duos continet iambos. Fruere cum fortuna & gloria, tum etiam natura & moribus tuis. Multorumq; innocentium sanguis istius supplicio luendus est. Illud quod alteram senarij partem conficit, sæpius admittere periculosum est: una plures uel longæ tutius antecedent. Magnopere quod laudent, non habent. Quum subijcitur iambus, modus est temperatæ suauitatis. Fit enim dochimus ille pes insignis è quinque syllabis, breui, duabus longis, breui, longa: ut, reipublicæ: quem Cicero uetat iterari, quod continuatus numerum apertum & nimis insignem facit. Simplicem frequenter usurpat. Eos Martis uis perculit, non ira uictoriæ. Ad reiiciendos Iudices uenimus. Respondit quod eos in iudicando nimium
sui iuris

sui iuris sententiæq; cognosceret. Infinita sunt apud eundem exempla, si postrema breuis, ut in uersibus, habetur ut longa. Plurima sunt & illa, et meo iudicio mollissima, quæ spondeum cum trochæo, hoc est, tribus breuibus statuunt in fine. Diu multumq; Brute dubitauit. Esse uideatur. Noua quæsiuo constitueretur. Maximus est fructus iucunditasq; sapienti. Ut finis aliquando iudiciariæ controuersiæ cōstitueretur. De hoc numero Quintilianus in nono: Minus grauis erit spondeus præcedente Pyrrhichio, ut, Iudicij Iuniani. & adhuc peius priore pæane, ut, Brute dubitauit. In alia opinione fuisse Ciceronem, exemplorū multitudo declarat. Eius auctoritatem in hoc genere componendi qui parui facit, quid melius sequatur, non intelligo. Quid habent uerij spondeus & pæan? Habet spondeus stabilem quendam, & nō expertem dignitatis gradum, inquit Cicero: qui & hæc de pæane: Qui pæana prætereunt, nō uident mollissimū à sese numerum eundemq; amplissimum præteriri? Arist. cū maximè probat: ὁ δὲ τῆς παύσης ἀπὸ μόνου ἔσθ' οὐκ ἴσα μέτρον τῶν ἐπὶ τῶν ῥυθμῶν, ἔστι μάλιστα λαοθάλασσα. Sumendus est pæan, maximè enim latet, cō quòd ex dictis numeris unus est unde non conficitur uersus. Tardior est spondeus iteratus, sed grauitate plenus choreo priore. In monumentis maiorum suorum sit interfectus. Etenim palam dictitabat, cōsulatū Miloni cripi nō posse, uitā posse. Atq; etiā subiiciūt se homines imperio alterius et potestati pluribus de causis. Sæpius multo duobus spondeis iambus incumbit. Sed etiā gloriam per tales uiros infringendam. Gloriam libens agnouisset. Me consulem declarauit. Consules adiuerunt. Sed enarrare C. Cæsar res tuas gestas possit. Reperiuntur in fine tres spondei. Victorijs illustratæ sunt. Tres, & syllaba: Hodierno die te ipsum uici-

sti. hic

sti. hic fortè quispiam synæresin dixerit. Interdū quatuor. Sed etiam laudatorem uidiſtis. Hæc tardiora sunt, quàm quæ debeant frequentari. Nec bene aſsidebit dactylus. Domo est egressus non modo nullum ad bellum, sed ne ad minimam quidem suspicionem belli. Finis est heroici carminis, eius quod temporum tarditate, rerum grauitatem ponderat, quale hoc est,

Chara deūm soboles, magnum Iouis incrementum.

Quòd si spondeus erit unus in fine, & dactylus ei proxime iungetur, tanto deterior erit huiusmodi clausula, quanto heroicus uersus cuius extrema sequitur, est notior. A Cicerone iungitur. Hæc tanta uirtus ex hac urbe expelletur, exterminabitur, eicietur? Obscurius est uitium propter moram interiectam. Nam singulatim tria postrema uerba pronunciantur, et interrogatio sustinet orationem. Apertius est istud: Omnes in me meosque redundant ex illo fonte dolores. Quam etsi spero esse falsam, nunquam tamen uerbis extenuabo. Si tertius est à fine iambus, illa minus est uitiosa compositio. Imperatorum penuriam commemorabit. Dactylus in extrema sede plurimus est præueniente cretico. Nec ad consilium casus admittitur. Belli dissidio distractus à fratribus. Hic magistratus à populo summa ambitione contenditur. Si sustineas hic ultimam syllabam, pro dactylo creticus erit, pes in clausula frequentissimus, & sine controuersia dactylo præferendus. Instabilis est dactylus cum pæane uel anapesto. Nullum pietatis officium desuit. Non minor penè ad omnes, quàm ad illum uentura sit, lætitia peruenerit. Ac primus aditus & postulatio Tiberonis, hæc (ut opinor) fuit, uelle se de Q. Ligarij scelere dicere. Duo dactyli male nectuntur ad extremum. desinunt in asclepiadum, quod & sua sponte
subulat

*subfultat. Omnis uoluptas praterita pro nihilo est, quia
 postea nulla futura sit. Pòst etiam studij sui querebāt ali-
 quem ducē. Bacchius optimè claudit orationem: quod etiā
 dichoreo pbari potest, cuius nouissimæ tres syllabæ bac-
 chium efficiunt, si nihil refert breuis an longa sit extrema.
 Certè ad quantitatem nihil refert, ad sonū nonnihil. Na-
 turam & conditionē, ut uinci possent, habebant. Nō enim
 iam caussa sunt inter se, sed uictoriæ comparandæ. Dissol-
 lutum uideri. Si nectes syllabas quatuor, ditrocheus erit:
 si tres modò, bacchius. Eodem modo comparandi sunt mo-
 lossus et palimbacchius. Noli nostro periculo sapiens esse.
 Pæan ab antiquis statuitur duplex, unus ex longa & tri-
 bus productis, alter ex breuibus tribus & longa, duo reli-
 qui ad alios pedes reducuntur, ut secūdus ad iambum atq;
 pyrrhichium, tertius ad pyrrhichium et choreum. Primus
 & ultimus quamuis dignitatem & amplitudinem habēāt
 in medio cursu, infirmi tamē & instabiles sunt in extrema
 comprehensione. Sed & in ea nonnunquam collocantur.
 Ego te in patria per eosdem retinere non potero? Nulla
 deniq; existimantur esse iudicia. Atq; ille non mediocri cu-
 piditate arripuit imperium. Si quid fortè pratero, dico
 intra domesticos parietes. Neque molestè ferebant abesse
 à foro magistratum, non ius dici, non iudicia fieri. In hoc
 exemplo duo pæanes sine grauitate cōcurrunt. Quòd tro-
 cheus autem sit in pæane primo, subibit idem iudicium.
 Isto enim nomine illa adhuc caussa caruit. Contra Cæsa-
 rem bellum gerere. Itaque si plures erunt breues in clau-
 sulà, oratio uanescet: ut hæc, Dabat se labori atque itine-
 ribus. Nec multum probandus anapæstus. assurgit enim,
 nec bene deponit orationem. Nisi ratio belli, nisi summa
 utilitas moueant. Iam qui pedes optimè cadāt, operæ pre-
 cium*

cium est in summam referre, ut eos cuique promptum sit excipere. Hi sunt igitur principes,

Creticus & dichoreus	gloriam comparauit.
Choreus & molossus	membra firmantur.
Dochimus	ira uictoriae.
Creticus iteratus	urget affinitas.
Creticus & dactylus	consonant omnia.
Trochæus & spondeus	uitia damnant.
Iambus & dispondeus	uirum condemnarunt.
Trochæus & dispondeus	cadit armatos.

Alijs omnibus gratia uarietatis utendum. Sæpius his præstantioribus demulcet aures eloquens, atque grata uicissitudine tedium uitat. Claudunt ambitum pedes omnes qui uel duabus, uel tribus syllabis continentur. Etenim pyrrhichius est in dactylo, iambus in cretico, choreus in dichoreo, dactylus & trochæus in pæane primo, anapestus in secundo, molossus in dispondeo. bacchius si nihil refert breuis an longa sit nouissima, ad dichoreum, palimbacchius ad molossum pertinabit. Quamobrem pes omnis duabus aut tribus syllabis constans, ambitum definit. In texendis numeris haud satis est continuationis aptasse finem, sed & incisiones & membra curam diligentiamq; desiderant. Hic tantisper quiescit orator, dum sententiæ distinguuntur, & ad cætera pronouncianda spiritus à labore recreatur. Membra quæ uerba dicuntur à Grecis, alia sunt longiora, ut etiã filium suũ lectissimũ adolescentẽ foras ad propinquũ suũ quendã mitteret ad cœnã. alia breuiora, ut, Hospes hortatur. In omnibus longioribus, quia periodon illam uidentur imitari, seruanda est ea ratio pedũ, quam supra demonstrauius, & eo forte seruanda magis.

magis, quo sunt illa periodo curtiora. Animus hæc tota cõ-
 plectitur, & illorum gaudet ornatu. Si uidet esse discincta,
 abruptam & interpunctam elocutionem aspernatur, &
 grauiter molesteq; fert tantum spacij confectum fuisse sine
 uoluptate. Sin breuiora ponuntur, ex numeris eligendi tar-
 diores, ut breuitatem grauitate compensent. Hic laudabi-
 tur spondeus, bacchius, molossus, & dispondeus: nec erit
 in uitio creticus, & dichoreus. Cuius rei sit hoc testimo-
 nium: Tum ciues Romani qui Lampsaci negotiabantur,
 concurrunt, orant Lampsacenos, ut grauius apud eos
 nomen legationis, quàm iniuria legati putaretur. sese in-
 telligere hominem illum esse impurum ac nefarium, sed
 quoniam nec perfecisset quod conatus esset, nec futurus
 esset Lampsaci postea, leuius eorum peccatum fore, si ho-
 mini scelerato pepercissent, quàm si legato non peper-
 cissent. Hæc periodus multis confecta membris. Sunt &
 breuiora quædam ex iisdem pedibus. Non enim potest di-
 cere, quum seditionem sedare uellem, quum frumentum
 imperarem, quum stipendium cogerem, quum aliquid de-
 nique reipublicæ caussa gererem, quòd acrius imperaui,
 quòd animaduerti, quòd minatus sum. Eadem est ferè inci-
 sorum compositio. Nam componi debent optimè, ut ora-
 net elegantia paruitatem. Domus tibi deerat? at habe-
 bas. Pecunia superabat? at egebas. Hæc incise dicta sunt
 quatuor, quæ spondeo sustententur. Incisa Cicero dicit,
 quæ Græci κομματα: cuius uerbi notatio uidetur indi-
 care particulam orationis spiritu pronunciantis inter-
 ruptam, & sine alijs debilem & mancam, utpote quæ
 nec plane sensum, nec numerum habeat perfectum. Inci-
 sa statuit in singulis uerbis. ut, Diximus. In binis, ut, Ipsi
 prodeant. In ternis, ut, Missos faciant patronos. Possunt
 esse

esse plura. Membra re numeroq; sunt perfectiora, quæ tamen à corpore totius orationis auulsa, integram uim non habent: ut, Cur clandestinis consilijs nos oppugnant? Et hæc quatuor, O callidos homines. O rem excogitatã. O ingenia metuẽda. Testes dare uolumus. De incisus Quintilianus & membris, Incisum, inquit, erit sensus non expleto numero cõclusus, plerisq; pars membri. Membrum autem est sensus numeris cõclusus, sed à toto corpore abruptus, per se nihil efficiens. Hæc anxie distinguere, ad eam de qua loquimur numerorũ scientiam nihil est necesse. Dicamus incisum esse imperfectius, & quo dicto ad reliqua festinet orator: membrum, perfectius, ac liberioris interspirationis. Incisum sæpe membri pars est, ut hic: Si autoritates patronorũ in iudicijs ualerent, ab amplissimis uiris L. Cornelij caussa defensa est. si usus, à peritissimis. si ingenia, ab eloquentissimis. si studia, ab amicissimis, & cum beneficijs cum L. Cornelio, tum maxime familiaritate cõiunctis. Hic circuitus quinque membris cõstat, singula binis incisionibus. Etenim quæ partes orationis omnes aut incisa dicantur, aut mēbra, aut circuitus: & circuitus, hoc est periodi, totam expleant sententiam, membra sensus breuiore amplectantur: necesse est incisi nomen ad eas maxime partes referre, quæ per imperfectionẽ iustum membrum cõficere non possunt, quum tamen interuallo & interspiratione distinguantur, ut hæc septem, Cui commisit? quo adiutore usus est? quo socio? quo conscio? cui tantum facinus, cui se, cui salutem suam credidit? In uno uerbo numerũ querere non est opus, in duobus quædam cõcordiæ uis esse potest. Membra dicantur hæc nouẽ, Publicam dilapidabat pecuniam, ærarium exhauriebat, minuebat uectigalia, donabat ciuitates ex commentario, dictaturam

gerebat, leges imponebat, prohibebat dictatorem creari legibus, senatusconsultis ipse repugnabat in senatu, provincias unus omnes concupierat. Si quid est hoc genere perfectius, nec tamen ambitus nomine dignum uocari, maiore de causa membrum debet appellari, etiam si pars circuitus non sit. Est oratio membratim caesumque diuisa, quam dicere circumscriptionem non possumus: unde planum sit et incisiones et membra a periodo separari posse. Sit hoc testimonium, Sed quid ego de dignitate istorum testium loquor? Virtutem eorum diligentiamque cognoscite. In balneis delituerunt. Testes egregios. Deinde temere prosilierunt. Homines grauitati deditos. Arguit Cicero Hegesiam quendam qui sepe semper hoc genere sine circuitu utebatur. Idem de compositione membri et incisi sic praecipit, Nihil tam debet esse numerosum, quam hoc quod minimè apparet, et ualet plurimum. et paulopost, Quae incisiue aut membratim efferuntur, ea uel aptissime cadere debent. Non igitur uerendum est in horum casu optimos collocare pedes, eosque maxime, qui suo pondere firmant orationem. Sic enim parua corpore, spaciosorum stabilitate confirmantur. Principia quae uacuas ingrediuntur aures, numero uacare non debent. Non enim potest illud placere, quod statim quasi in uestibulo offendit. Creticus principijs aptissimus est. Neminem uestrum ignorare arbitror Iudices. Deinde praeanes duo. At beneficio sum usus tuo. Leuia sunt haec in hoc reo crimina. His adijce dictorem et bacchium et palimbacchium. Non enim potest ea natura, quae tantum facinus commiserit, hoc uno scelere esse contenta. Vehabatur in effedo tribunus plebis. At quanta merces rhetori data est? Capiunt eundem locum caeteri. Dactylus, Omnia praeteribo quae mihi turpia dictu uidebuntur.

buntur. Anapæstus, Patior Iudices, & non molestè fero. Molossus, Est idem Verres, qui fuit semper. Amphibrachys, Tenes ne memoria prætexitatum te decoxisse? Trochæus, Vt igitur intelligeretis qualè me esse Consularem profiteretur, obijcit mihi consulatum meum. Dochimus, Catenas habebat hospes tuus. Omnes igitur pedes simplices duodecim numero principem locum capiunt. Pyrrhichius est in Anapæsto & pæane quarto, iambus in Bacchio, Choreus in Dactylo & Cretico, Spondeus in Molosso & Palimbacchio.

Ex illis optimi sunt initio

Creticus.
Pæan primus.
Pæan quartus.
Dochimus.
Dichoreus.
Molossus.
Anapæstus.

Sunt ne quoq; boni qui cõtinentur illis? Nihil est necesse. Quum pedi aut accessio aut decessio fit, illius natura mutatur. Nec si pæan habet dignitatè, propterea necesse est aut pyrrhichium aut trochæum eadè autoritate præstare. Refert enim, longa an breuis subsequatur. Itaq; dicimus illos omneis in principijs non quidè probari, sed inueniri. Cauendum ne multis breuibus exiliat, ne ue longiorũ continuatione languescat ingressus. Maximè animaduertèdum ne cõtinentur ij pedes ex quibus efficiuntur triti uulgatiq; uersus, cuiusmodi sunt iambs, anapæsti, chorei, dactyli, spondei. Nam uersus initium si ponitur initio cõprehensionis, uituperatur ut $\delta\psi\pi\upsilon\delta\mu\delta\pi$, ut heroici, Promitto hoc uobis, & Reip. spondeo. Conseruate igitur Reipub. Iudices ciuè bonarũ artium. ut iambs, Tu con-

sul es renunciatus. ut anapestici, Veniunt ad eum socij. ut
 sapphici, Si quid hic possum, faciã quod optas. Quæ ge-
 nera carminũ sunt ignotiora, quæadmodum minus depre-
 henduntur, ita minus in oratione rephendũtur. Est tamen
 carmẽ (si Ciceroni credimus) orationis uitium uel maxi-
 mum. Diximus quæ sit ratio pedum in principio & in
 exitu sententiarũ: superest ut de mediõrũ collocatione di-
 camus, Quoniam media surdus audiuntur quàm uel pri-
 ma, uel extrema, paulo negligẽtius instrui solent. Tradu-
 citur animus impetu dicẽtis, & dum rerũ uerborũq; bo-
 nitatem cõsiderat, & eorũ uim summamq; complecti niti-
 tur, non ita uehementer numeris qui medio cursu rapiun-
 tur, intendit, Sed est huic interuallo suum decorũ. Quum
 celeriter spaciũ corripit generosus equus, quàm aptè
 singula ponat uestigia, cõspicere non possis. si fortè insi-
 gniter aut claudicet, aut offendat, aut morctur, aut trãsi-
 liat, aut attollatur, aut declinet, continuò disparem cernis
 deformitatem. Haud secus quum uolubiliter fertur oratio,
 pedum singulorũ metiri positiones haudquaquam possu-
 mus. quàm uerò consentaneus sit omnis cursus, iudicare
 facìle possumus, Quamobrem media initijs & clausulis
 aptè respondere debent. Respondent autem, si ad eundem
 numerũ & ad eandem modulationem proximè accedunt.
 Quod sit, si quo cœpisti tenore, eodem progrediare ad
 extremũ. Medijs in partibus amplissimus est uterq; pæan
 primus & quartus. Nec solùm dignitatẽ affert & ampli-
 tudinem, sed etiam uolubilitatem atq; celeritatẽ, qua ani-
 mi cõcitati affluente uoluptate recreantur. Quod ut pla-
 num fiat, ex Cicerone proponemus exempla: Vincat ali-
 quando cupiditas uoluptasq; rationem, dummodo illa in
 hoc genere præscriptio moderatio que teneatur. In hac
 oratione

oratione breui sex pæanas primos accipere possis, ex quibus incitator est cursus, atq; magnificentior amplitudo. De pæane quarto proferamus exemplum: Fieri enim non potest, ut animus libidini deditus, amore, desiderio, cupiditate, sæpe nimia copia, inopia etiã nonnunquã impeditus, hoc, quicquid est, quod nos facimus in dicendo, non modò agendo, uerùm etiã cogitando sustinere possit. Hic octo pæanas ex ternis breuibus & singulis longis dimetiri queas. Non ab re dicimus, dimetiri queas. Nemo rhythmicorum pedes enumerat in cursu, quot qui uel sint, & qui debeant aut diuidi, aut nominari: sed occurrentibus uerbis expedit animo quãta sint interualla spaciaq; syllabarũ, hoc est, quãnã sit breuium longarũq; tæperies, ex quibus alij atq; alij fiunt pedes. Si uelit spondeos, moloßos, bacchios, palimbacchios, creticos, tũ pluribus utitur longis. Si malit dactylos, anapestos, trocheos, pæanas, tum breues syllabas copiosius inducit. Iam si quis obseruare uolet quid exciderit numeros expedenti, quoniam aut binas, aut ternas, aut plures syllabas aggregare cõceditur, hos aut illos pro sentetia cõstituet pedes. Quæ quum ita sint, nihil tamen uetat quo minus tyrones enumeret præcipuos, & ternas singulis, aut etiam plures syllabas quàm binas alligare malint. hoc multò facilius et utilius ad cõponendũ. Et in tribus syllabis due sunt, & in quatuor & quinq; ut in pæane atq; dochimo. Hoc modo obseruantes seligimus pæanas alios uel numeros, qui neque cõtinuari plures, nec certa comprehendere summa uolunt, sed alijs permisceri, et pro subiecta materia aut plures aut pauciores collocari. Dicam apertius. Habes rem uerbis explicandã minimũ uiginti, non est opus ut rationem subducas quot illam pedibus amplectare. Verba cõ-

gitanti succurrent. Si uolubilitati studebis, excipies de multis celeriora, si modò bona erunt, ac pròpria. Et quoniam duæ cõsonãtes antecedentẽ uocalem etiã in oratione producunt, eo collocabis ordine, ut quæ sunt natura breues, in eadẽ maneant quantitate. Quo factò, paucisq; longis interpositis, & dactylos, & trocheos, & anapestos, & pæanas in oratione tua ultro reperies. Quòd si scribis in ocio, quid uetat inspiciere quẽ pedum uelis esse frequentiorẽ, & eum paucis interiectis sæpius collocare? Id facies rudis. Vbi cõsuetudine scribèdi, et exercitatione dicèdi consecutus eris facultatẽ, tum cursus metieris, hanc numerandi molestiam relinques. Omnia tibi promptè suppeditabit usus. Vt igitur iuuenes optimis affuscant, cetera persequamur. Dignitatem inesse dactylis ostendit heroica maiestas. Ex ijs numerum quidam iudicant esse grandiozem, quàm desideret soluta oratio, ut Aristoteles. Herous (inquit) grauis est, ac magniloquẽtiæ accõmodatus. Cicero in oratore, Iambus, inquit, frequentissimus est in ijs quæ demisso atque humili sermone dicuntur. Pæan autem in amplioribus: in utroq; dactylus. Ita in uaria & perpetua oratione hi sunt inter se miscendi & temperandi. Hoc autore dactylum misceamus, & magnitudinem quæ citra uersum est, ne repudiemus. Miscet illum frequenter. unum & alterum testimonium adducemus. Intelligo quàm scopuloso difficiliq; in loco uerser. Nam quum omnis arrogantia odiosa est, tum illa ingenij atque eloquẽtiæ multo molestissima: Inueterauit enim iam opinio perniciofa reipub. uobisq; periculosa, quæ non modò Romæ, sed & apud exteras nationes omnium sermone percrebuit, his iudicijs quæ nunc sunt, pecuniosum hominem quanuis sit nocens, neminem posse damnari. Creticus

uel nolentibus nobis se multus obtrudit. Id accidit, credo, quòd bona pars uerborū literas breues & longas habet. quæ ratio ualet & in iambis, & in choreis, qui utriq; creticis quodammodo uidentur includi. Creticis maior est dignitas, etsi neq; duos iambos, neq; duos choreos proxime adiungere possis, quin efficiatur creticus. Creticorum est usus adeò frequens, ut una in periodo non longissima undeuiginti reperiuntur. Ego, qui, sicut omnes sciunt, in foro, in iudicijsq; ita uerser, ut eiusdē ætatis aut nemo aut pauci plures caussas defenderint, et qui omne tēpus, quod mihi ab amicorū negotijs datur, in his studijs laboribusq; cōsumā, quò paratior ad usum forēsem, promptiorq; esse possim, tamē ita deos mihi uelim propitios, ut quum illius tēporis mihi uenit in mentē, quo die citato reo mihi dicendum sit, non solum cōmoueor animo, sed etiā toto corpore perhorresco, Anapæstus in cursu, ut in oratione proxima uidere est, non est infrequens. Nam si longa præcedit, in dactylum referri potest. at si continuaueris anapæstos, resiliunt quasi refracti, atq; tympanorū sonū imitabūtur. Istud senties, si breues breuiter, longas longè pronūcies. Firmior est spondeus, & in grauitate rerum præstantior: quod idem de bacchio & moloſo iudicandum est. Nemo quenquam tam audacem, tam amentē, tam impudentē fore arbitrabatur, qui tam nefarijs criminibus, tam multis testibus euictus, ora iudicum aspiceret, aut os suum Populo Romano ostēdere auderet. Est idem Verres, qui fuit semper, ut ad audendū proiectus, sic paratus ad audiendum. Præsto est, respondet, defenditur. Ne hoc quidē sibi reliqui fecit, ut in rebus turpissimis quū manifestò teneatur, si reticeat & absit, tamē impudentiæ suæ pudentem exitum quæsiſſe uideatur. Cæteros ordine referre nihil est

neceſſe. Nullus eſt omnium, qui non aliquando intermiſceatur. Sed optimi ſunt pæanes, cretici, dochimi, daſtyli, bacchij, ſpondei, moloſi: non dico ſi continuentur, ut in uerſu, ſed ſi liberalius aſpergantur. Pyrrhichij uerò & iambi trochæiq; ſi frequētes erunt, minutis numeris extenuabunt orationē. Sin pauciores, obſcurè & ſurdè audiētur. Miſcēdi ſunt igitur & tēperandi, non modò propter uarietate, cui plurimum ſtudet omnis eloquentia, ſed etiam propter expeditam ac celerem dicendi facultatem. Nihil eſt cur in numerandis pedibus homo conſeneſcat. hoc artis, quicquid eſt, experiatur adoleſcens: Iudicium præceptis informet. Omnia trahat in uſum. Quum plurimum ſcribendo dicēdoq; profecerit, tum laxare numeros pro ſententia, & liberius ſpaciari poterit. Pronius eſt ac facilius orationem quaſi laxiſ habenis effundere, quàm certo numerorū uinculo, & componēdi moderatione frenare. Qui non cohibet ſciens, negligentia laborat: qui cohibere non poteſt, ignorantia. hoc autem multo ſœdius eſt, & turpius. Ne quis igitur auidus eloquendi, recuſet illam in diſcendo numero moleſtiam, quam homines doctiſſimi & in obſeruando & in tradendo ſubiuerunt.

Quæ uitioſa numeri textura. CAP. XIII.

Qui pedes orationis, & artificioſam illorū colloca-
tionē tenet, ſtylum exerceat, optimū dicendi ma-
giſtrum. Principio (ut in tyrocinio quodam) ſe numeris
aſtringat, non minutis illis & quaſi mutilatis, quibus in
tenuitate rerum graciles utuntur, ſed optimis quibuſq; &
ampliſſimis, à quibus procliuor erit ad ima deſcēſus, quàm
ab imis ad ſumma. Vt eò multis pateret acceſſus, expoſui-
mus qui laudatiſſimi pedes haberētur, & quo quiſq; loco
ſtatui

statui ab eloquentissimo solitus esset. Dicendū mihi postea
 de uitijs quæ uulgus imperitorum committit, ut illorum
 fuga uirtus eluceat. Quod in principijs & in finibus ma-
 ximè numerus, & illa sonorum temperantia dominatur,
 in illis fugienda literarum dura concursio, & uocalium
 grauis hiatus. Corrumpit enim quicquid est in apta nume-
 rorum copula suauitatis. Illic Cicero uocales elisisse mihi
 uidetur, & aliter extulisse lingua, quàm abusus iste pro-
 nunciationis obseruet. Res erat minimè obscura, pro mi-
 nimè obscura. Restricti nullo modo esse debemus, sed in
 deligendis idoneis iudicium & diligentem adhibere, loco
 illius, diligentiam adhibere. Ist' homo liberalis negat se
 quenquam retinere eorum qui Petilio uellent adesse. Non
 ignoro (dixi iam superiore libro) collisiones huiusmodi
 fieri solitas in oratione tota, sed iterum dico, ne quis arbi-
 tretur his locis abruptos esse numeros, ac hiantes, qui de-
 beant maximè componi, utq; in hoc genere sint parcio-
 res, quicunq; cupiunt haberi compositi, & elegantes. Mul-
 ta sunt quæ nõ oportet elidi, ut quæ cõcisa intelligēdi uia
 claudunt, & quæ integra nullā pariunt audiēti sonorum
 fœditatem. Nec satis scio tempus ne patiat in usum uo-
 cari, quod praua loquētium cõsuetudine exoleuit. Alterū
 uitij genus est in eiusdē pedis cõtinuatione. Aut enim uer-
 sum facit, aut partē uersus, aut tardius remoratur cursum
 flumenq; dicēdi, aut celer nimia mobilitate corripitur, aut
 temperatus ingenerat tædiū similitudinis, aut certè inui-
 sam quādā ostētat affectationē. Aliud est, ne strepitū plus-
 quam heroicum, & ueluti sonoram tempestatem & con-
 fragosam ciere numerus iste conetur. Vehemēter errāt ij
 qui componendi fructū constituunt in agresti uastaq; gran-
 diloquentiæ uoce, dextri (si dijs placet) & graues, tum cū

sonorum magnitudine rupere buccas, & horrenda tonitrua concitarunt: ut quidam sic, Obscenitatem uerborum etiam in fulminandis uitijs deuitauit. Quauis sublimis & ardua, hoc tamen immani sonitu pressior atq; moderatior esse debet oratio. Aut certè Demosthenes & Cicero, quid esset altam, uehemens, magniloquum, fulmineum, nescierunt. Vterque certè fugit extumescentem illam quorundam poetarum uastitatem. Peccatur aliter in traiectione uerborum. Sunt enim qui studio componendi structuram implicent, & confusione permiscent, uerba de loco suo longè summouent, & in alienum traiciunt, quò melius aut cadat aut uoluatur oratio. hoc modo quidam, Platonis in Protagora sententia uidetur esse, eas artes quæ ad uictum pertinent humanum, prouidentiam humanam reperisse. Obliquus ille casus, Platonis, & hoc epitheton, humanum, uitiosè traiectum est. Quid si tenuisset hunc ordinem? Sententia Platonis est in Protagora, eas artes quæ ad humanum uictum pertinent, humana prouidentia repertas esse? Tria uitia fugisset, unum traiectionis, alterum constructionis ambiguae, tertium numeri cadentis in uersum. Tenendum est id quod diximus libro superiore, in ordine uaturæ manendum, quoad patietur ratio componendi. Nihil est ridiculum magis, quàm inopportunas elegantias (si modò ineptiarum sunt elegantiae) affectare. His adde uitium à M. Tullio notatum, quo fracti concisiq; numeri in quoddam genus abiectum incidunt. Id autem fit quum cæsim membratimq; dicitur, nulla interposita comprehensione. Nam circuitu quasi crepidine breuiore particula uinciuntur, et tædium crebrae percussione quam finis multus elidit, aufertur. Magna res est amicitia. Amicus est alter ipse. Illi conuenit tecum.

cam. Pars est animæ tuæ. Gaudenti aridet, Mœrentem
 solatur. Sua communicat. Tua non expetit. Non spoliat
 fortunatum. Comitatur infelicem. Quod odisti, non amat.
 Quod amas, non odit. Quod cupis, illi cordi est. Quod
 reycis, non admittit. Eiusmodi sensûculi crebrò quatiunt
 aurem: & si continuantur, animum & memoriã fatigant.
 Sunt illi quidem uersiculorum persiniles, quibus neque
 dignitas inest, neq; uoluptas. Id genus qui continuare no=
 let, interponet ambitum, nunc breuem, nunc longum; pro
 cuiusque naturæ sententia. Sunt & qui inania uerba inser
 ciunt, quasi cõplementa numerorum, ut ipse, ipsa, ipsum,
 ille, quidem, certè, sanè, profecto, hercle, loquitur dicitq;,
 facit & agit, taceret & sileret, prosequitur & sectatur,
 doctus eruditusq;. Sunt alia generis huius multa, quibus ri
 mas implent ij qui steriles elocutionis, inani uerborũ co=
 pia redundant. Reperias qui una propè mensura senten=
 tias æquant, eodem que modo terminant, & qui segni nu
 mero languescunt, & qui claudicant inæqualitate, et qui
 capiti grandiori tenue corpus assuunt, qui que perpetua
 uerborum serie persusi, uix tandem modum inueniant lon
 gissimæ catenæ. Sed omnium molestissimi uidentur, qui
 uerba ambitiose delecta contexunt numero quodã poë=
 tico, in quo Mecœnatis illud à Quintiliano reprehendi=
 tur, Solc et aurora rubet plurima. Inter sacra mouit aqua
 fraxinos. Ne exequias quidem unus inter miserrimos ui=
 derem meas. In hoc flagitium decidunt ij qui nescientes
 rectum genus eloquedi, frustra sese attollere conatur. Ne
 sit igitur hiatu & aspera cõcursione literarũ interseptus
 numerus primorum & extremorũ. Ne pes idem frequen=
 tius iteretur. Ne turgida magnitudine numerus intume=
 scat. Ne molestiam pariat traiecta constructio, Sed etiam
 in quo

in quo peccauit Thrasymachus, & Hegesias, & recētiōrum plurimi, numerum cōcisum elumbemq; interiecta periodo uitabimus. Addemus interdum particulas ad explendum numerum, sed utiles: detrahemus aliquādo, sed ociosas. Incisiones metiemur impares, si plures erunt: nec mēbra omnia & circuitus longitudinis eiusdem esse patiemur. Numerum pigrum & languentem incitabimus breuiorum syllabarum interpositione. Claudicantem æquabilitate pedum corrigemus. Pedes æquabiles accipio, qui eodem propè tenore gradiuntur. Ad præscripta capitis lineamenta, partes corporis efformabimus, nec tam longos circumducemus ambitus, ut neq; memoria teneri, neq; auditoris animo cōcipi, neq; cuiusquam spiritu transigi possint. De circuitu postea, nunc imitati eloquentiæ Romanæ principem, moueamus quæstiones, quibus explicatis, numerorum uis omnis aperietur. Etsi quæstio primas habet in disciplinis, nō tamen inutile fuit, neque ordine præposterum, ea statuisse principio, quibus dubitationū pars optima solueretur.

Quæ de numero quæri
expediat.

CAP. XV.

IN his quæ numerosæ compositionis ignarus addubitet, hoc omnium primum sit: Sit ne omnino ullā numerosa oratio? Esse in oratione numerum quendam testificatur Aristoteles, Theodectes, atq; Theophrastus, qui scientia philosophiæ præclari de numero scripta reliquerunt, Testis est locuples Dionysius Halicarnaseus, cuius opus extat egregium tum de alijs uirtutibus orandi, tum de numeris oratorum. Testis grauiſſimus Cicero, qui plura de numero quàm ueterum quisquam literis mandauit. Quid?
fatentur

fatentur & orationis inimici esse nescio quid in oratione numerosa, quod molle & effœminatũ, uti lenocinio quodam, sic blãda uoluptate capiat aureis nesciorum. Ad hæc ratio ostendit, quemadmodum numerus in uersu pedum collocatione perficitur, sic & eorum artificiosa constructione citra uersum oratorium numerum cõfici posse. Sed primus autor est sensus, sensus inductionis ac rerum singularium magister. Sentiunt aures in oratione composita uoluptatem, quam in dissoluta reperire non possunt: quarum monitus qui respuunt, initium doctrinæ mihi uidentur aspernari. Aures igitur audiant orationes Isocratis, audiant Demosthenis, audiant Ciceronis, & aliorum quicumq; eloquentia floruerunt: in illis uim esse modulatam, & quoddam musicæ genus, unde recreentur ipsæ, cõstanter affirmabunt. Quòd si quis arbitratur eam delectationem à bonitate uerborum ac figurarum moueri, dissoluat orationem aptè conditam, rem omnem seruet ac uerba, figuras teneat easdem, ordinem paulum commutet, uniuersus decor abscesserit. Commutetur hæc oratio, Nulla est enim tanta uis, tanta copia, quæ non ferro ac uiribus debilitari frangiq; possit. sic sic, quæ non ferro ac uiribus possit debilitari frangi que: uenustas omnis excidit. Quid ita? In locum dichorei successit spondeus & palimbacchius. Id sentiunt aures, aut si ne sentiunt quidem, asini sunt ad lyram, nõ hominis. Est igitur in oratione quidam numerus ex apta pedum compositione. Quis inuenit illũ? Thrasymachus Chalcedonius, Isocrates expoliuit. Nam quum Thrasymachus minuta, & uersiculorũ similia quædam, nimiumq; depicta prodidisset, et id Isocrati nõ probaretur, primus instituit dilatare uerbis, & mollioribus numeris explere sententias. Scribit hæc Cicero in oratore

re. Repugnare sibi uidetur in Bruto. Ante hunc, inquit, uerborum quasi structura, & quædam ad numerum conclusio nulla erat. Non repugnat tamen, quia Thrasy-machi numeri neque perfecti neque conclusi fuerunt. Quæ causa numerum effecit? id est, quo duce inuenit illum Thrasy-machus? Natura, atque sensu. Illa parens ut in a-gro sine opera nostra, sic & in animo multa sponte fun-dit. Naturam imitatur ars, & obseruatione præcepta gi-gnit. Itaque quum priores agitante natura aliquid con-clusè aptè que dixissent, & homines ætatis eius aliquid etiam casu præclarè dicerent, id que auras & animum acerrimi uiri pelleret, paulatim genera notauit, & ob-seruando confecit artem. Eadem ratione, hoc est cogni-tione aurium, obseruatione prudentiæ, inuentus est am-bitus, & usu notatum est, quæ comprehensiones aut im-moderatius excurrerent, aut citius æquo terminarentur, aut modicè laberentur ad æquam dimensionem. Nec enim mathematica demonstratione, uel necessitate conclusio-num, cognitus est numerus & circuitus, sed è seminario naturæ profectus, aurem titillauit amica uoluptate, & il-lapsus in animum, quodammodo se iussit obseruari. Mens (quam ueteres numerum dixere) suauibus affecta modis, quid esset quod tantopere delectaret, propius inspexit. eo quod fortuito exciderat, tanquam regula quadam appo-sito, rudem materiam in eandem rationem mensuram que direxit. Vna, altera, tertiâ que sic expolita, quum haud minus oblectaret atque prima, signatus est locus: & hæc fuit origo præcepti. Querendum deinceps, quid sit nu-merus, quæ que debeat ratione finiri. Numerus est ora-tionis apta modulatio ex interuallorum breuium longio-rum que uarietate. Interualla dicimus, ut antea, tempora
syllaba

syllabarum, & spacia quæ in efferendis uerborum parti-
 bus transiguntur. Quæ breuibus & longis oratio tempe-
 rata, & ad aurium mensuram terminata, iucundè progre-
 ditur, & aptè cadit, ea dicitur esse numerosa. Quæ uerò
 breues & longas, sed intemperatè & incompositè mixtas
 habet syllabas, quia nullius est aptioris modi, carere nu-
 mero, & errare uagè fertur. Ex quibus intelligitur id esse
 numerum in oratione, quod est metrum in uersu: cum que
 constare pedibus non temere abiectis, sed pulchrè & de-
 center incedentibus, donec aurium imperio iubentur in-
 sistere. Non est numerus ea sententia de qua agitur, non
 ipsa uerba, non concinnitates & figuræ, non ij qui tropi
 nominantur, non pedes, & eorum tempora, non incisa,
 aut membra, aut ambitus, sed pedum ordine positorum
 quidam pulcher incessus, & ueluti quædam orationis ex-
 politio, & palæstra. Sit tanquam palæstra, quoniam de-
 center mouet orationem. Sit expolitio, quia excolit elo-
 cutionem. Sit quidam modus, propterea quòd mensura
 quadam continetur. Sit modulatio & quædam musica,
 quando quidem obscuro concentu delectat aures. Sit uin-
 culum uerborum, cò quòd ligat atq; connectit dictionis
 partes. Sit ornamentum, quo uestita sententia, nō expedi-
 tior modò, et accincta magis, sed pulchrior atq; uenustior
 habeatur. Est'ne numerus unus, an plures? Plures quidem
 certe. Nam si pedes sunt numeri, quo nomine non semel
 à Cicerone donantur, totidem erunt numeri, quot ince-
 dunt pedes in oratione. Oranes autem simplices ingredi
 supra demonstraui. Sin numeri compositi, multisq; di-
 mensionibus aptè quadrati fuerint, plures quoq; erunt, aut
 quâtitate aut qualitate aut alia ratione distincti. Quanti-
 tate, ut breuis lōgus, par, impar, magnus paruus, cōtinuus
 interitus

interruptus. Qualitate, ut tristis iucundus, suavis asper, anxius seuerus, elegans inuenustus. Alia ratione, ut celer, tardus. Vbi numeri ponuntur? In omni parte, totaq; continuatione uerborum. Nullus est locus in oratione composita, qui numero omnino uacare debeat. At initia & cōclusiones sicut attentius audiuntur, ita accuratius quàm media componi uolunt. Non dico media semper oportere negligentius aptari, sæpe enim quàm optimè collocantur, sed si quis incompositior esse uelit, habere illum media, ubi malit occultare negligentiam. Quando numeris utimur? Semper. Memini me dixisse antea, non uti semper oratores, qui uel alijs rebus occupati, uel bonitate rerum uerborum que contenti, uel sponte dissoluti relaxant hoc uinculum. Illud est non funditus auferre, sed paucis in uerbis connectere securius. Cæterum nemo peritus huiusce connexionis artifex, sic resoluit uniuersum opus, ut sine lege solutum feratur. Ad quid utimur? Ad aurium uoluptatem, quibus orator, ut sine tædio perferatur, aliquid oblectationis administrat. Hoc officium quàm sit utile, multis antè uerbis apertè monstrauius, ne quis uel natura, uel moribus seuerior bellum huic generi uoluptatis inferret. Quemadmodum numerus adhibitus aliquid uoluptatis affert? Eo modo sensum animumq; delectat, quo uersus & carmen. Natura capitur modis. In numeris autem modus est quidam & concentus obscurus, tum ex cuiusque uocis accentu, tum ex interuallorum breuitate & longitudine. Quid opus uerbis? Non est anxie discutiendum quemadmodum uoluptate afficiat animum nostrum, quum omnibus qui hominis aliquid habent, suauem esse constet atq; iucundum. Querendum potius, qua ratione componatur, & quibus rebus debeat accommodari. Sed horum alteruna

alterum iam diximus, alterum postea dicemus. Interea de ambitu, in quo maximè rhythmus conspicitur, quot habeat partem, quantumque recipiat longitudinem, paribus an imparibus efficiatur particulis, quando maximè debeat, explicanda nobis sententia est.

De ambitu.

CAP. XVI.

Ambitum Græci περιόδοι, Latini aut circuitum, aut comprehensionem, aut continuationem, aut conuersionem, aut circumscriptionem appellant. Nam quòd huiusmodi circuncurrens oratio suum numeris explet orbem, & cōtinuato cursu non antè requiescit, quàm totum circuli spatium conficit, hæc eiusdem rei nomina multa suscepit. Describitur ab Aristotele hoc modo: Circuitus dictio est quæ per se principium & finem & conspicuam habet magnitudinem. Duobus autem modis intelligitur. Oratio longiuscula, quamuis incōposita membris, ambitus aliquando nominatur, ut, Animaduerti Iudices, omnem accusatoris orationem in duas diuisam esse partes. Stetit soleatus prætor populi Romani, cum pallio purpureo, tunicaque talari, muliercula nixus in littore. Sed hoc genus orationum diuidi potest, ac in plura incisa partiri: quamobrem tutius est affirmare circuitum duabus pluribusue constare particulis, nunc confusioribus, ut, Depressam, cæcam, iacentem domum pluris quàm te, & quàm fortunas tuas aestimasti. Nunc distinctioribus, ut, Antequam de Repub. p. c. dicam ea quæ dicenda hoc tempore arbitror, exponam uobis breuiter consilium & profectiois & reuersionis meæ. Est igitur breuissima comprehensio ex duabus partibus. Is enim profectio mortem attulit, qui causa mortis fuit. Sunt interim membra paulo
o fusiora

fusiora, ut hæc, Grati simus in eius morte decoranda, cui nullam aliam gratiam referre iam possumus. & hæc, Ac de hac quidem diuina atq; immortalī laude Bruti silebo, quæ gratissima memoria omnium ciuium inclusa, nondū auctoritate publica testata est. In hac oratione tria quidē membra sunt, sed ea in duo longiora conflatum, propterea quòd duo posteriora quasi fusa sunt in unum. Quod in similibus faciendum censeo, ne minimas quasq; totius corporis, sed maiores ac præcipuas numeremus partes. Componitur etiam periodus ex tribus membris. Etenim quum legatio ipsa mortis causa fuisset, eius monumentum extare uoluerunt, ut in bellis periculosis obirent homines legationis munus audacius. Miscētur aliquādo partes, ut in his duabus orationibus: Cæteris autem, si errorē suum deposuerint, in Reip. gratiam redierint, ueniā & impunitatem dandam puto. Hanc ego epistolam P. C. non quò illum dignum putarē, recitauī, sed ut confessionibus ipsius omnia patefacta eius parricidia uideretis. Pulchrior est ambitus ex partibus quatuor. Author est Cicero. Constat, inquit ille, ambitus & plena cōprehensio è quatuor ferè partibus, quæ mēbra dicimus, ut & aures impleat, & ne breuior sit quàm satis sit, neq; longior: quanquam utrūq; nōnunquam, uel potius sepe, accidit, ut aut citius insisterendum sit, aut longius procedendum, ne breuitas aureis defraudasse uideatur, ne uel longitudo obtudisse. Sed habeo mediocritatis rationem. Nec enim loquor de uersu, & est liberior aliquāto oratio. Quatuor igitur quasi hexametrorum instar uersuum quod sit, constat ferè plena cōprehensio. hæc Cicero. Eiusmodi circuitus hoc sit exemplum. Si quātum in agris locisq; desertis audacia potest, tantū in foro atq; in iudicijs impudentia ualeret, non mi-

nus in caussa cederet A. Cecinna Sexti Ebutij impudētiæ, quàm tum in ui faciēda cēsit audaciæ. Nō ubiq; serua-
tur hæc longitudo. Nūc enim curtiora, nunc lōgiora mē-
bra componuntur. Curtiora sunt hæc: Quasi uerò aut in
iudicio possit idem improbitas, quod in ui confidētia: aut
non eo libentius tum audaciæ cesserimus, quo nunc im-
pudentiæ facilius obsisteremus. Productiora quæ sequun-
tur: Quæ fama nō idcirco solum emanarat, quòd iste cer-
tè statuerat ac deliberauerat non adesse, uerùm etiā quòd
nemo quenquam tam audacem, tam amentem, tam impu-
dentem fore arbitratur, qui tam nefarijs criminibus, tam
multis testibus euctus, ora iudicum aspiciere, aut os suum
Populo Romano ostendere auderet. Sæpe comprehensio
quinque partibus constat. Videte igitur quàm iniquè ac-
cidat, quia res indigna sit, ideo turpem existimationem
sequi: quia turpis existimatio sequatur, ideo rem indignā
non uindicari. Porrectior est hic ambitus ex totidē mem-
bris: Venit mihi in mentem M. Catonis hominis sapien-
tissimi, qui quum se uirtute, non genere, populo Romano
commendari putaret, quum ipse sui generis initium ac no-
minis ab se gigni & propagari uellet, hominum poten-
tissimorum suscepit inimicitias, & maximis in laboribus
usque ad summam senectutem summa cum gloria uixit.
Procurrit ambitus in sex particulas. Nam quum hic Sex.
Roscius esset Ameriæ, Titus alter iste Roscius Romæ,
quum hic filius assiduus in prædijs esset, quumq; se uo-
luntate patris rei familiari uitaq; rusticæ dedisset, iste
autem frequens Romæ esset, occiditur ad balneas Palati-
nas rediens à cœna Sex. Roscius. Progreditur & lōgius,
ut hic: Posteaquā uictoria constituta est, ab armisq; reces-
simus, quum proscriberentur homines, atque ex omni re-

gione caperetur ij, qui aduersarij fuisse putabantur, erat ille Romæ frequens, atq; in foro, & in ore omnium cotidie uersabatur, magis ut exultare uictoria nobilium uideretur, quàm timere ne quid ex ea calamitatis sibi accideret. Aliquando colligatur res in longam catenam, quod sicut historicis est familiare, ita non alienū oratoribus, ut M. Tullio. Quum autem hic de rheda reiecta penula desilisset, seq; acri animo defenderet, illi qui erant cū Clodio, gladijs eductis, partim recurrere ad rhedā, ut à tergo Milonem adorirentur: partim, quòd hunc iam interfectū putarent, cedere incipiunt eius seruos, qui post erant: ex quibus qui animo fideli in dominum erant, & presentes fuerunt, partim occisi sunt: partim quum ad rhedam pugnari uideret, domino succurrere prohiberentur, Milonē occisum esse etiam ex ipso Clodio audirent, fecerunt id serui Milonis (dicam enim nō deriuandi criminis caussa, sed ut factum est) neq; imperante, neq; sciente, neq; presente domino, quod suos quisq; seruos in tali re facere uolisset. Est igitur in circūscriptione uarietas, quæ tū partium multitudine, tum dispari longitudine creatur. Eam qui commodè interseret ut rerum natura poscet, & suauiores explebit numeros, & tædiū satietatis effugiet. Interim tam multæ particule, tot uerba dissoluta, hoc est ἀσύντακτα, tot interpositiones ueniunt in unā continuationem, ut neq; facîle separari, neq; distinctè numerari queant. Quod quum accidet, illam minutarum rerum uerborumq; congeriem in pauca referre membra expediet, ut ambitus partes modumq; tenere possis. Quicquid est tam fissum, tamq; multiplex, quia uix tandem capit finem, animam fatigat, & implet satietate: quamobrem suauitate numerosa caret, etiam si pedes neque sunt inconditi, neq; dissipati

dissipati. Vt in alijs rebus, sic & in orationis excursu
 modus est tenendus, ut ne breuior neue longior sit, quàm
 qui aurium seueritate probari possit. Nimia breuitas, &
 rursum redundans effusio, offendit audientem. Hic itaque
 dubitet aliquis, quod necesse sit concurrere pedes ad ex=
 plendam circumscriptionem? Frustra profectò numerum
 querat. Perficiunt interdum decem pedes, quod triginta
 coniuncti non efficiunt. Nec cur ita sit, quispiam ratio=
 nem inuenit. Sensus est iudex, qui mutila ac redundantia
 deprehendit, moderata cognoscit, & ad id quod medio=
 cre est, insito desiderio fertur. Exercendus est igitur in
 concinendis ambitibus oratorum principum, ut longa
 consuetudine ducat habitum, & expeditè parem tenere
 cursum possit. Exercendus in scribendo dicendoq; multa,
 quorum mensura sit æquata periodis eloquentium uiro=
 rum. Non omnes acerrimo sunt iudicio. Exercendæ sunt
 igitur aures uti musicorum, quò percipiant emenso spa=
 cio, ubi debeat extrema fieri percussio, & pulmo anhe=
 lans interspiratione recreari. Nulla sunt hac de re præ=
 cepta, nullæ conditæ leges. In obseruatione & usu posi=
 tum est hoc negocium. Confirmat Quintilianus his uer=
 bis: Enimvero spacia ipsa, quæ in hac quidè parte pluri=
 mum ualent, quod possunt nisi aurium habere iudicium?
 Cur alia paucioribus uerbis satis plena, uel nimium, alia
 pluribus breuia & abscissa sunt? Cur in circûductionibus
 etiam quum sensus finitus est, aliquid tamen loci uacare
 uideatur? Utitur ad hoc Ciceronis exemplo: Neminem
 uestrû ignorare arbitror Iudices, hûc per hosce dies ser=
 monem uulgi, atq; hanc opinionè populi Romani fuisse,
 C. Verrem altera actione responsurum non esse, neque
 ad iudicium affuturum. Cur hosce potius quàm hos? Ne=

que enim erat asperum. Rationem fortasse non reddam, sentiam esse melius. Cur non satis sit, sermonem uulgi fuisse? Compositio enim patiebatur. Ignorabam, sed ita, ut audio, hoc animus accepit, plenum sine hac geminatione non esse. Ad sensum igitur referenda sunt. hæc ille. Cicero in Bruto: Nam & aures ipsæ quid plenum, quid inane sit, iudicant, & spiritu quasi necessitate aliqua cōprehensio terminatur: in quo non modò defici, sed etiam laborare turpe est. Omnes ferè longitudes quæ iucundè cadunt in aurem, proditæ sunt à poëtis. Nec pares orationes ducere, peccatum est, si modò compositio poëtica uitetur. Sunt orationes pares dimetris, ut, Minuebat uectigalia. Pares trimetris, ut, O frustra, inquit, suscepti mei labores. Pares tetrametris, ut, Si extitisset in rege fides, nihil sapientius Posthumo. Pares hendecasyllabis, ut, Calceos & uestimèta mutauit. Sunt ex duodecim syllabis, sicuti asclepiadei, ut, O cogitationes inanes meæ. Sunt æquales pentametris, ut, Publicam dilapidabat pecuniam. Sunt & æquè longæ atq; heroicus uersus cum elego, ut, Fide sapientiâq; uestra fretus plus oneris sustuli, quàm ferre me posse intelligo. Quid moror? Nullū carmen est, cui nō aliqua oratio soluta possit æquari, uel numero syllabarū, uel temporū quantitate. Heroici poëtæ sententiā unam cōplectūtur aut hemistichio, aut integro uersu, aut uersu cum pede, aut uersu cū hemistichio, aut duobus uersibus, aut duobus uersibus cum pede, aut totidem cum hemistichio, aut tribus, aut pluribus. Quæ res apertè demonstrat non esse certum terminum finemq; comprehensio- nis, orationem extēdi pro rerum magnitudine, & auriū iudicio. Quum senties in orationibus doctissimorum plures circuitus imperfectos esse atque suspensos, adiungito

proximis partes, & continuato uoce quod sequitur: nisi forte tam alienum sit, ut nihil omnino superiorum uim perficere uideatur. Partes ambitus sunt incisiones & membra, de quibus ante mentionem fecimus: quæ ut uariantur in circuitu, paucis quaestionibus agendum est. Quantos circuitus facere decet? Quantos subiecta res patitur, & spiritus indefessus sustinere potest. Nunc enim breuiores fiunt, nunc longiores: ut exempla quæ paulò ante produximus, ostendunt. Decet ne æqualiter particulas incidere? an facere alias breuiores, alias longiores? Vtrunq; loco decet. Aequalitas in exacto numero pulchra est, sed & inæqualitas in illo non erit turpis. Cauendum tamen est ne quum priora membra procera fuerint, posteriora attenuentur in angustum. Eiusmodi comprehensio excrescet in caput, ac coæptum nullo modo perficiet. Cõtrà decebit posteriorum lōgitudō porrectior, quæ à capite mediocri iustum corpus extēdet, & speciem modulationis hac ratione faciet auctiorem. Quando breuiores, & quando longiores trahentur? Quando res id postulabunt. Res breuis explicanda uerbis est: quid opus est illam onerare uerbis ociosis? aut dilatandi studio cõfundere sententias? Si tenue genus est, & paruum, quod facilitatē querit, & usitatum loquendi morem, quid est necesse contexere longas periodos ex membrorum prolixitate? Videndum quid res uelit, & propositum dicendi genus tenendum est. Res est copiosa? Auge uerba quibus exprimitur. Quòd si genus aut suaue est, aut temperatum, aut fufum & historicum, fac illi membra tractiora respondeant. Cur aliquando minora fiunt, aliquando uerò grandiora? Rerum uarietas, generis obseruatio, delectationis aucupium peperit hoc discrimen. Vtris partibus utendum est? an incisio, an

membris? Vtrisque miscenda est oratio. Nihil enim peius quam unam & eandem tenere formam. Cæsim dixeris, constitues membra, post membra conclusionem. Nullum tædiū gignet illa uariadi iucunditas. Pluribus, an singulis partibus utèdum? Vtimur singulis quum cæsim membratim uè dicimus, pluribus quum duas plures uè parteculas circuducimus in orbem. his & illis promiscuè utuntur oratores. Alia de usu comprehensionis huc adijci possunt, sed opportunius aliquando dicentur. Veniendum est tandem ad figuras formasq; dicendi. Exprimendus est ille character omnium difficilimus, ut planum fiat quæ cuiq; generi uerba, quæ iunctura, quæ concinnitas, qui numeri conueniant. Alioqui inutilia uidentur ea uerborum genera, quæ libro primo ad hunc usum distinximus: & alia ornamenta quam potissimū uestiant orationem, incertum ac indefinitum relinquatur.

Tria genera eloquendi, qui characteres dicuntur.

CAP. XVII.

Veteres omnes ab Homero tria fecere genera dicēdi, ἰχθὺν, id est gracile: μέσον, medium: ἄβυσσον, plenū & copiosum. Gracili uenustatem, medio suauitatē, uberi uim amplitudinēq; tribuerunt. Primum à Cicerone dicitur aut acutū, aut tenue, aut enucleatū, aut subtile, aut pressum, aut callidum, aut summissum, aut humile, aut gracile. Alterum aut interiectum, aut intermedium, aut suauē, aut temperatum, aut mediocre, aut æquabile. Aliud grandiloquum, amplum, graue, uehemens, acre, robustum, ardens, copiosum. Hanc tripartitam formarum diuisionem rerum

rerum ipsarum natura monstravit. Omnia quæ dicenda subiiciuntur oratori, aut sublimia, aut humilia, aut intermedia sint necesse est. Ut id confirmetur, quod satis per se constat, nulla opus est demonstratione. Quum autem uerba & eloquendi genera rebus aptari debeant, & elocutionem citra rerum decorum contemnat orator, tot styloꝝ species esse, quot rerum dicendarũ genera sunt, oportet. Præterea ratio sonorum quibus omnis accommodatur æstio, treis statuēdos esse characteres aperte dicentibus ostendit. Nam quũ uoces aliæ sint graues, aliæ acutæ, aliæ temperatæ, non deceat acria & acuta pronunciare summis, summis peracutè, media uel abiectè uel elatè. Nec enim sensus patitur uoces à compositione, compositionem à materia dissentire. Quãobrem summis uocis rerum tenuitatem, clamori magnitudinem, mediocritati temperatiam accommodauit ars eloquendi: & tot orationum, quot erant sonorum, statuit figuras. Deinde uidebantur inter oratores, qui non ita longè uulgus & rerum gracilitate, & uerborum trita consuetudine superarent: & alij contrà, qui dignitate sententiarum, & grauium maiestate uerborum, communem disertorum eloquentiam lōgo interuallo præcederent: & alij multi, qui mediũ quoddam tenerent iter, illis ornatiores, his autem summissiores. Ex quibus omnibus facillè deprehensum est quot duce natura florerent omnino genera dicendi. Ad hæc, quum extrema duo certũ & definitum cepissent locum, media autem essent incerta & infinita, quumq; genera pauca cõstitui oporteret, ad docendũ nihil fuit neq; melius neque certius, quàm (ut fit in quantitate finita) sic facere duos fines, & mediũ: & quæ proxima finibus essent, ad fines referre: quæ medio uerò, ad medium reduce-

re. Positæ sint ergo nobis tres figuræ formæq; dicendi, humilis, media, sublimis: & ad singulas exprimendas ex ordine sermo conferatur, si prius satisfecerimus ijs qui plures esse elocutionum species arbitrantur. Enumerant scriptio- num nulle formas, in quibus sunt epistolæ tam uariæ, quàm quæ tabellis committi solent, panegyrici, laudationes, deliberationes, conciones, causæ iudiciariæ, annales, historiæ, fabulæ, apologi, apophthegmata, annotationes, commentarij, interpretationes, artium liberalium & illiberalium descriptiones, comædiæ, tragœdiæ, mimi, satyræ, bucolica, georgica, epigrammata, epitaphia, neniæ, elegi, argumenta, syluæ, ode, heroica, & alia carmina generis diuersi. Contendunt tot tantasq; res tribus illis figuris haud posse comprehēdi, singulis earum propriam quandam rationem conuenire, qua quidem absente nomen suum retinere non possint. Confirmant esse totidem uel dicendi uel scribendi species, quot fuerunt aut sunt idonei scriptores. Omnes certè quidem probari, nec duos unquā per omnia similes inueniri. Hæc si uera sunt, ut sunt, manifestio colligi plures esse characteres, quàm uulgus imperitorum existimet. Verum quidē loquuntur, uarias esse materias, & carminibus, & orationibus, & neminē unquam scribendo alteri cuiquam similem fuisse: sed hoc non efficit illam rerum multitudinem in tria genera cadere non posse. Innumerabilium rerū pauca genera sunt, ut aquarum fontes. Singulorū, uti scriptorum (partes imas intelligo) nulla conditur ars, quoniā ars est communium, ut generum atq; formarum. Partes singulæ referuntur ad sensum, & norma communium diriguntur, hoc est, notione generis & formæ iudicantur. Singulis scriptoribus aliquid est peculiare, quod nō à disciplina, sed

na, sed ab ingeniorum uarietate proficiscitur. An iccirco innumerabilia styloꝝ genera persequemur? Num quòd ora hominũ diuersa sunt, infinitas illorum species dislinguimus? Num equorum? Num animantium ceterorum? Illa quæ dicuntur *συμπεφυκότα*, species nõ immutãt. Quod si poëtarum materiæ & ornamenta plurimum differunt, si oratio soluta in rebus & uerbis multas habet facies, fateamur esse multas species scriptionum, quæ ex trium generum cognitione, quid habeant commune, quid autem proprium, usu & exercitatione patefiunt. Si omnia mandentur arti, nullus erit scribendi discendiq; modus. In artem redigantur illa, unde cætera minimo negotio intelligi iudicariq; possint.

De humili stylo.

CAP. XVIII.

Primum uidendum quod sit gracile & tenue filũ orationis. Et quoniam oratio cõstat rebus & uerbis, & primas habet subiectæ res, sine quibus inanis est et inutilis uerborum compositio, dicendũ principio quæ sententiæ humili ornatu uestiantur ab ijs qui non omnia eodem modo subtiliter, sed grandia elatè, media temperatè, parua tenuiter dicunt. Qui perpetuò terit unam eãdemq; uiam, & in uno genere gracili uersatur, non est is conueniendus orator, non magis quàm Lysias scriptor subtilis, & alij permulti: sed maior est ille qui se in rerũ formas dicendo transmutare potest, & sententijs imparibus imparem ornatum circumdare. Gracili filo texuntur partitiones, ut hæc, Ostendam primò causam non fuisse cur à prætore postulares ut bona P. Quintij possideres, deinde ex edicto te possidere non potuisse, postremò nõ possedisse. Eadem textura definitiones aut descriptiones

ptiones, ut quæ sequuntur : Nonne, si uerbum sequi uolumus, hoc intelligamus necesse est, eum detrudi, cui manus afferantur? Necesse est, inquam, si ad uerbum rem uolumus attingere, neminẽ statu detrusum, qui non adhibita ui, manu demotus, et actus præceptis intelligatur. Deiectus uerò qui potest esse quisquam, nisi in inferiorem locum de superiore motus? Quid est enim tumultus, nisi perturbatio tanta, ut non maior timor oriatur? Descriptionibus adde expositiones earum, qualis est hæc: Maiores nostri tumultum Italicum, quod erat domesticus: tumultum Gallicum, quod erat Italiae finitimus, præterea nullum tumultum nominabant. Huc refer interpretationes edictorum, testimoniorum, legum, epistolarum, & id genus rerum. Ad eandem tenuitatem referuntur distinctiones, ut ea quam ascripsimus. Aliud est iudicium, aliud est arbitrium. Iudiciũ est pecuniæ certæ, arbitrium incertæ. Ad iudicium hoc modo uenimus, ut totam litem aut obtineamus, aut amittamus. Ad arbitrium hoc animo adimus, ut neq; nihil, neque tantum quantum postulauimus, consequamur. Eodem ornatu uestiuntur colloquia, & leuium rerum narrationes. Age uerò, quæ erat aut qualis quæstio? Heus ubi Ruscio? ubi Casca? Clodius insidias fecit Miloni? Fecit: Certa crux. Nullas fecit: Sperata libertas. Quid hac quæstione certius? Illud colloquium, hæc rei leuioris narratio. Milo autem quum in senatu fuisset eo die quoad senatus dimissus est, domum uenit, calceos & uestimenta mutauit. Paulisper dum se uxor (ut fit) comparat, commoratus est. In leuius narrationibus serè sunt ea, quæ iocantur. Quum autem uer esse cœperat (cuius initium iste non à Fauonio, neque ab aliquo astro notabat, sed quum rosam uiderat,

derat, tunc incipere uer arbitrabatur) dabat se labori, atque itineribus, in quibus usque eò se praebebat patiētem, atq; impigrum, ut eum nemo unquam in equo sedentem uideret. Nā (ut mos fuit Bithyniae regibus) lectica octofofo ferebatur, in qua puluinus erat perlucidus Melitensi rosa factus. Ipse autem coronam habebat unam in capite, alteram in collo, reticulumq; ad nares sibi apponebat tenuissimo lino, minutis maculis, plenum rosae. Narrationes eius rei in qua maximè caussa uersatur, quae res nisi apertè demonstrata fuerit, officiet caussae uel plurimum, à Cicerone oratione tenui solent explicari: ut prima narratio pro Sexto Roscio. Quas igitur numerauimus partitiones, definitiones, descriptiones, distinctiones, narrationes, consabulationes personarum, ideo potius gracilitate gaudent, quòd nihil aliud uolunt, quàm purè & dilucidè & usitato sermone mōstrari. In quo genere sunt argumenta subtilia, quae acutè colligunt, clamores & tragœdias non excitant. Quid stultius esset illo, qui relicto probandi more, longam & subtilem argumentationis continuationem grandi uestiret oratione? Id neque dialectici ueri, neq; eloquentiae principes committunt, ut acumen differendi, & rationum abstrusam minutamq; naturam, lenocinio uerborum molliant, & carnem candidam malint quàm neruos & ossa. Pugnant acriter, & ab usitato more disputandi non recedunt, ut hīc Cicero: Patrem occidit Sextus Roscius. qui homo? adolescentulus corruptus, & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta? uetus uidelicet sicarius? homo audax, et sepe in cæde uersatus? At hoc ab accusatore ne dici quidē audistis. &c. Nihil refert confirmationem an refutationem intelligas, si modò teneas alias argumentationes fieri magis ad pro-

ad probandum, alias autem ad mouendum: illas esse tenues, has uerò graues & ardenteis. Ne quis autem putet esse dissentaneum & absurdū, in caussa graui atque sublimi partes inueniri humiles & leues, id efficit earum rerum quæ dicuntur, impar & inæqualis ratio, quæ subinde stylum mutaret, si aut ars, aut artis optimus imitator haberet orationem. Quod si Trapezuntius intellexisset, nunquam pronunciasset, omnes M. Tullij dictiones arduas ac sublimes uideri. Sunt enim caussæ totæ graciles, ut pro Quintio de societate, pro Cecinna de fundo, pro Roscio Comædo de debito. Venerant in quæstionē parue res, & indignæ summis eloquentiæ uiribus. Quum fama & caput saluum est, res familiaris aliqua ex parte uenit in discrimen, multo magis decet callidè & enucleatè dicere, quàm tonitrua Periclis in re leui concitare. In omni oratione quædam figuræ sunt, quæ multo melius tenuiter ac pressè dicuntur, quàm grauitè & elatè, ut extenuatio sui: Verum ita se res habet, ut ego, qui neq; usu satis, & ingenio parum possum, cum patrono discretissimo comparer. Extenuatio alterius ridicula: Non quò ei deesset ingenium, nam neq; parum facetus scurra Sextus Næuius, neque inhumanus præco est unquam existimatus. Dissimulatio sine amarore: Sæpe (ut fit) quum ipse te cõfirmasses, quum statuisses de pecunia mentionem facere, quum paratus meditatúsq; uenisses, homo timidus uirginali uercundia subito ipse te retinebas, excidebat repente oratio: quum cuperes appellare, non audebas, ne inuitus audiret. Id erat profecto. Ridet Næuium impudètem. Subiectio: Appellandi tempus non erat? at tecum anno plus uixit. In Gallia agi non potuit? at in prouincia ius dicebatur, & Romæ iudicia fiebant. Interrogationes mi-

nute,

*nuta, non illæ graues atq; acerba. Quid enim nunc agit Sextus Næuius? qua de re controuersia est? quod est hoc iudicium, in quo iam bienniū uersamur? quid negotij gerit, in quo ille tot & tales uiros defatigat? Summissæ altercationationes: Pecuniam petit. Nunc deniq;? Verūtamēn petit? audiamus. De rationibus & controuersijs societatis uult dijudicari? Serò. uerūm aliquando tamen, cōcedamus. Transitus ad docilitatem cōparatus: Docui quod primum pollicitus sum C. Aquili, causam omnino cur postularēt, non fuisse, quòd neq; pecunia debebatur: & si maximè deberetur, commissum nihil esse quare ad istam rationem perueniretur. Attende nunc ex edicto prætoris bona P. Quintij possidere nullo modo potuisse. Attentionis petitio: Quod abs te C. Aquili, & à uobis qui adestis in cōsilio, quaeso ut diligenter attendatis. Iocus: O hominem fortunatum, qui eiusmodi nuncios, seu potius pegasos habeat. Acutæ ac tenues frè sunt dicacitates & facciæ. Fictiones leuium personarum, ut fratris Clodiæ: Quid tumultuaris soror? quid insanis? quid clamore exorsa & uerbis paruum rem magnam facis? Vicinum adolescentulum aspexisti, candor huius te, & proceritas, uultus oculiq; perpulerunt. Sæpius uidere uoluisti, fuisti nonnunquam in iisdem hortis uisa nobilis mulier. Illum filium famulias patre parco ac tenaci habere tuis copijs deuinctū non potes. E Cicerone sumito quæ sequuntur. Ingressus ad parandum: Atque ut facilius intelligere possitis Iudices ea quæ facta sūt, indigniora esse, quàm hæc quæ dicimus, ab initio res quemadmodum gesta sit, uobis exponemus. Distributio, Tres sunt res, quātū ego existimare possum, quæ obstant hoc tempore Sexto Roscio, crimen, aduersariorum & potentia, & audacia. Criminis confectionem
accusa*

accusator Erucius suscepit, audaciæ partes Roscij sibi po-
 poscerunt: Chrysogonus autem is, qui plurimum potest,
 potentia pugnat. Blanda reprehensio: Queso Eruci, ut
 hoc in bonam partem accipias, non enim exprobrandi
 caussa, sed commonendi gratia dicam. Si tibi fortuna non
 dedit, ut patre certo nascere, ex quo intelligere posses
 qui animus patrius in liberos esset, at natura certè dedit,
 ut humanitatis non parum haberes. Significatio leuitatis:
 Nam illa opinor tu quoque concedis leuia esse atque in-
 epta: Conuiuia cum patre non inibat, quippe qui ne in op-
 pidum quidem nisi perrarò ueniret. Domum suam istum
 non serè quisquam uocabat. Nec mirum, qui neque in ur-
 be uiueret, neque rure uocaturus esset. Verùm hæc quo-
 que tu intelligis esse nugatoria. Secura cõcessio. Esto, caus-
 san proferre non potes: tametsi statim uicisse debeo, tamè
 de meo iure decedã, & tibi quod in alia caussa non con-
 cederem, in hac concedam, fretus huius innocentia. Vere-
 or ne in numerandis tam multis figuris sim molestus. Ex
 his quas diximus, alias generis eiusdem intelligere prom-
 ptum est. Quidquid humile est ita, ut neque dignitate sen-
 tentiæ præcellat, neque compositam & ornatam elocu-
 tionem magnopere desideret, neq; clamores uelit, neq;
 uehementes impetus, sed sit serè è sermone populari, et ea
 ratione tum sentiendi, tum loquendi, quam uidemus in
 grauioribus comædijs: in eam formam de qua nunc agi-
 tur, optimo iure includendum puto. si tota caussa proposita
 sit eiusmodi, ut de finibus regundis, de stillicidijs, de ser-
 uitate prædiorum, tota subtiliter agenda. si pars à parte
 dissentiat, aliter & aliter exponenda. Vnã cum re uerba
 & figura & compositio crescunt.

Summiffus orator consuetudinem imitatur, & ab indi-
 fertis re plus quàm opinione differt. Illi sermo purus
 est, & emendatus, non ita fœdus & enormis, ut ad barba-
 rismum solocifismumq; deueniat. Est enim flagitiũ quod-
 dam barbarè loqui, et indignum uiro liberaliter instituto.
 Quod qui affectant, ut quasi familiares esse uideantur, ex
 oratorum numero sua se uoluntate eximunt. Ex illis uerbo-
 rum generibus, quæ priore libro in ordines descripsimus,
 ut quũ opus esset, in usum uocarẽtur, assumit Latina, quo-
 niã frustra petuntur ornamenta prodigiosæ linguæ, quæ
 primis ingressibus omniũ disciplinarũ sit exclusa. Assumit
 humilia multa, nempe quibus ad explicandam rem tenuem
 in hominum cœtu citra deformitatẽ possit uti. Urbani esse
 debent, & ingenui moris, nõ illius rusticanae uastitatis, quæ
 ab humanitate semota est. Deligit pudica, nitida, usitata,
 propria. Priscis & uouis utitur rarò. Illa ad grandiloquen-
 tiam, hæc ad suauitatem potius accommodantur. Sæpius
 exilia quàm sonãtia, parua quàm grãdia, uolubilia quàm
 tarda, lenia quàm aspera inducit. Nunc integris, nunc con-
 cisis agit, ut usitata loquendi cõsuetudo persuadet. Id quò
 facilius rudes intelligant, agemus exemplo. Opera precium
 erat, si animaduertistis Iudices, negligentiam eius in accu-
 sando considerare. Credo quum uidisset qui homines in
 hisce subsellijs sederent, quæsiisset, num ille aut ille de-
 fensurus esset: de me ne sufficatum quidem, quòd antea
 causam publicam nullam dixerim. Postquam inuenit ne-
 minem eorum qui possunt & solent, ita negligens esse cœ-
 pit, ut quum in mentem ueniret ei, resideret, deinde spa-
 ciaretur, nonnunquam etiam puerum uocaret, credo cui

coenam imperaret, proysus ut uestro confesso & hoc conuentu pro summa solitudine abuteretur. Audis hic puram & inaffectatam loquendi consuetudinem, sermone populi tersiorem, summa grauitate multo sumptiosicrem, uerba nec impudica, nec sordida, nec inusitata, nec impropria, nec strepentina grauiter, nec incedentia superbè, nec tardè repètia, nec cõcurrentia asperè. Humilia quaedam, ut hæc, Nonnunquam etiam puerum uocaret, credo cui coenam imperaret. Reliqua de medio sumpta, quæ omni dicendi formæ, sed aliter & aliter composita, & figuris, & grauioribus uerbis ornata conueniant. Tenuis orator (inquit Cicero) modò sit elegans, nec in faciendis uerbis erit audax, & in transferendis uercundus & parcus: & in prius reliquisq; ornamentis & uerborum & sententiarum demissior, translatione fortasse crebrior, qua frequentissimè sermo omnis utitur, non modò urbanorum, sed etiam rusticorum. Idem paulò post: Utatur uerbis quàm usitatissimis, translationibus quàm mollissimis. Habito uerborum delectu, qua ratione iungat illa: dicendum est. Ne tantum labore in coagmentatione, quantum solent ij, qui molliter uelut per æquabile spacium feruntur. Si fortè compositio lenis occurrit, cur illam recuset oblatam, non uideo. Sin illa (quod frequenter accidit) remoratur abire cupientem, partem componit, partem coagmentare negligit. Duæ plures uel hiant uocales, aliquot etiam consonantes rixantur horridè: serat, si modò sententia bona sit, & illi propria atque dilucida uerba respondeant. Non cuiusmodi compositionis Ciceronem puduit: Simul atque ego in Siciliam ueni, mutatus est. Venerat ad eum illo biduo Letilius quidam, homo non alienus à literis. Itaque eo iste tabellario semper usus est. Is epistolas complures attulerat. In his

unam domo, quæ totū immutaret hominem. Repente cœpit dicere se omnia Verri causa uelle, sibi eam eo amicitiam cognationemq; esse. Vides ut in hoc sermone frequēs sit hiatus è concursu uocalium, ut paulò post aspera commissura consonantium. Erant qui putarent Letilium legatum à Verre uenisse, qui gratiam, amicitiam, cognationemq; cōmemoraret. Sint breues periodi, si non semper, plerunq; tamen: mēbra parua, numerus tenuis, ut qui fit ex iābo frequēte, ex pyrrhichio, choræo, trochæo. Non intelligo hos solūm cōgredi pedes (omnes enim reperiuntur in tenuitate dicendi) sed cæteris grauioribus multo frequētiores esse, ut in hac oratione: Si me uillicus tuus solus deiecisset, non familia deiecisset, ut opinor, sed aliquis de familia. Rectè igitur diceres te restituisse? Quid enim facilius est, quàm probare ijs qui Latine sciunt, in uno seruuulo familiæ nomen non ualere? Si uerò ne habeas quidem seruum, præter eum qui me deiecerit, clames uidelicet: si habeo familiam, à familia mea fateor te esse deiectum. In gracili figura (quoniam lingue cottidianæ finitima est atq; proxima subtilitas) non circunducuntur in pompam numerosæ comprehensiones, nec grandia membrorum corpora funduntur, nec frequentantur ampliores numeri qui plena modulatione sensum demulceant. tantum compositio superat attritum Latine loquentium morē, & paulo ornatius atq; lautius accipit audientes. Assuescendum igitur optimo generi sermonis, & lingua sic utē dum iam sub præceptoribus, ut Latine, purè, propriè, dilucidè, cōpositè loquaris. Quum sermo fuerit incorruptus & proprius, ut illorum qui & expedite & eleganter cōfabulantur, ad exprimendum characterem humilem, parū admodū laborādum est.

Inueniendæ sunt multæ & acutæ sententiæ, quales edunt prudentes & exercitati, ne leuitate rerum oratio tota eleuetur. De medio uerba sumendæ sunt, ac diligentius paulo metienda quam in familiarium sermone. Quicquid exturgescit, quicquid ampullosum est & affectatum, quod priscum & inusitatum, quod audacter nouatum, quod audaci figura modificatum, quod insolens, quod nimium graue, quod effœmanatum & elumbe, quod dissimile sui, quod obscurum & abditum, quod infinitum immensumq; hoc est, nimia tractum circumductione, fugiendum est. Illum dicendi purissimum candorem multis in locis habuit eloquentiæ Latinæ princeps, habuit & Cæsar in hac parte (meo iudicio) Cicroni uel æquandus, uel præferendus. De uiribus eloquentiæ non dico, de linguæ proprietate, & recta quadam uenustate loquor, in qua uel iudice Tullio summus fuit Cæsar. Hoc genere floruit temporibus nostris Desiderius Erasmus, cuius opera multa sunt acutè subtiliter que conscripta, pauca uerò senilia, quæ ex industria deiecit infra dignitatem puræ & candidæ tenuitatis. Apud eum copiosus & enucleatus est sermo, sententiæ crebræ ac minutæ, ioci multi, nec ingrati sales: uerba bona atque usitata; figuræ plurimæ, nec abhorrentes ab usu frequenti. Ambitus ita contracti, ut spiritum maiorem non desiderent. Numerus sæpe nullus, sæpe pressus ac uenustus. Omnia quæ suscepit, docet, & dilucidiora nō ampliora facit. Laudabilia sunt hæc omnia in oratore, cui statutum est, humilem, sed tutam dicendi rationem consecrari. In acutis oratoribus alij fuerunt impoliti, ut Lysias quum scriberet orationes quas haberent pro se rudes & illiterati. Alij (cum Cicrone dicam) in eadem ieiunitate concinniores, id est faceti, florentes etiam & leuiter

Et leuiter ornati, qui in hoc solum genere uersabantur. Alij qui nihil cedebant his elegantia, & quum uellent, aut medium genus, aut supremum facile rapiebant: quorum facultas eloquendi, quia maior est, & rerum uarietati decentior, ingenuis animis potius capessenda est. Opus est imitatione, quæ quod præceptis deest, implet: & quod habent præcepta, confirmat. Quos tibi proposueris imitandos, ab una aut altera sententia non iudicabis aut enucleatè, aut temperatè, aut grauius egisse: tuâ te ratio falleret: à toto corpore, uel à tota parte iudicanda est forma dicendi. An ideo Vergilium tenuiter cecinisse bucolica dices, quòd uersiculus est tenuis,

Fronde super uiridi sunt nobis mitia poma?

Haud quaquam, sed illorum bonam partem humili materia & elocutione confecit. Interiecit aliquando optimos uersus, qui in canenda heroum maiestate non dedecant. Nolo igitur leonem æstimes ab unguibus. Perpende quantum sit earum rerum de quibus agitur, pòdus, sint ne graues, an leues. uide quàm uerba sint quæsita: an sumpta de sermone uulgari, an longius altius uel ad ornatum petita. Contemplantur qui sit habitus figurarum, sint ne cottidianæ formæ, an raræ & eximie. Considera quæ ratio componendi, au contexta sit firma coagmentatione, & numeris expleta, an uerò dehiscat iunctura, & subinde numerus abrumpatur. Hoc modo faciliè cognosces in quo genere collocanda sit omnis oratio. Sed et nos iuuandi gratia referamus ad exilem tenuitatem quæ repunt humi, non oratoria quidem, sed uel soluta, uel poëtica. Sic enim planius fiet quale sit delineamentum macilentæ figuræ. Ad hanc formam pertinent epistolæ familiares, quæ aliquam modò artem limamq; subierunt. Sunt enim tres species episto-

larum. Aliæ de rebus magnis & grauibus agunt ornatè & copiosè, & ab orandi facultate, quas possunt, accipiunt uires, eoq; dignitatis attolluntur, ut ad hunc quasi plebeium ordinem referri non debeant. Aliæ sunt tam uiles & abiectæ, ut nullo ordine censcantur. Aliæ cultæ & elegantes, tennes tamen & expressæ, quæ in elegantium postremo loco sederunt, quippe quæ non alio conduntur artificio, quàm leuiore causa, & controuersia minores. His adde rerum gestarum narrationes, non omnes quidem, sed quæ rectè & nudè quod uolunt persequuntur, quales sunt commentarij Caesaris. Alij commentarij, cuiusmodi sũc M. Varronis, & antiquorum, quibus exponebantur elegantie ac opes lingue Latine, simplices erant & faciles, quod adhuc fragmenta demonstrant: & nouissimo ordine contenti, non aucupabantur pueriles delicias, & uoluptates illas effœnatas, quibus exarserunt posteri. Relinquebant illam floridam suauitatẽ Gellijs, Aufonijs, Politianis, Rhodiginis, Beroaldis, Crinitis, & id genus scriptoribus, qui antequam ad rem ueniant, quantũ possint in arte dicendi, in pompa ac prologo ostentant, & inani digladiatione morantur indoctos. Malim ueterum compositionem masculam & frugiferam, quamuis aliquando tenuem, quàm istorum bellas petitiones, & artificiosam, sed sæpe inutilem palastram. Qui uerecundiore fuerunt ingenio, ut Donatus & Seruius, atque interpretes multi, eas ediderunt annotationes, & ea commentaria, quæ summissè narrarent quam haberent ipsi de uerbis & rebus alienis sententiam. Stylus ille mea sententia decet interpretem, rhetoricantem uenustior æ qualitas, & oratio paulo compositior, ut quæ uel medium attingit, uel mediocritati quàm extremæ gracilitati propior est. Ex poematis gracilia sunt

lia sunt Bucolica, Comœdia, Mimi, Epigrāmata de rebus minutis. Ampliora quædam par est asurgere, ode quæcunque canunt amores, molles risus, blandas uoluptates, conuiuia, iocos, lusus que iuuentutis. Quibus est materia grauior, ut deus, ut diui, ut heroës, ut pugiles uictores, ut certamina, si rebus æquari uolunt, tantum debent asurgere, quantum rebus ipsis dignitatis accrescit. Lyricis carminibus iuueniliter lasciuiantibus addantur elegi, & unâ cum illis in extremis ordinibus sedeant. Item epistolæ amatorie, cuiusmodi scripsit Ouidius Naso, Syluæ depressioris argumenti, Satyræ magna ex parte, quamuis in illis mira sit inæqualitas. Ad hæc batrachomyomachie, culices, mule gallicæ, hortuli, & si qua sunt opuscula iocosa quidem, sed non indigna quæ legantur, uix eam de qua loquimur, excedunt gracilitatem, etiamsi uerborum magnitudine nonnunquã tumescunt. Nec heroici, nec tragici poëta semper alta capiunt sublimes. Homerus aliquando repit, ut quum facit indumentem membra Telemachum: & Euripides in colloquio uiliū personarum, comico sæpe similis est. Est quum boni poëta res humiles, at solertes, ut apes, exornant honore uerborum: quod quum accidit, ad mediani propè dignitatem character assurgit. Sæpenumero audio qui dicant in Virgilianis carminibus nullum se reperire discrimen, omnia grande quiddam sonare, bonis uerbis schematisq; uarijs scatere, in omnibus autorem eodem conatu laborasse. Isti mihi non uidentur habere neq; sensum, neque rationem, qui de rebus ac uocibus tam absurdum ferunt iudicium. In Aeneide sunt descriptiones locorum, temporum, personarum, conuiuiorum, ludorum, præliorum, magnifici apparatus, euentus acerbi, orationes Iouis & numinum, legationes, conciones, querelæ, conso-

lationes. quid quæso tale tantumq; in agricultura, aut in humilitate pastorali? Vt est sublimior? an qui rusticorum sermones refert, an qui deorum, heroum, magistratuum, rerumq; maximarum decora alta perspicit et obseruat? In Aeneide uerba splēdida, translata, figuris innouata, longē petita, sublimia, ornata, scitē contexta, sonātia, & (in summa dicam) tantum ex cultis ingenijs, & totius humanæ uitæ peritis familiaria. In Aeglogis quid est quod opilio non intelligat, præter illa pauca quæ poëtæ sibi indulgent uel ut à doctis legantur, uel ut ueterum morem referant, uel ut seruēt temporum decorum? Constat enim rem pastorem quondam in honore maximo fuisse, & in ea uersatos esse uiros egregios, qui non ignorarent scientiam naturæ: qua ratione motus Virgilius (ut mihi uidetur) intexit non exposuit multa quæ Physici disputata suis libris reliquerunt. Sunt hæc maiora uulgo rusticorum, quod significat hoc uersiculo Maro,

Sicelides Musæ paulo maiora canamus.

Quamobrem ut rara sunt, non efficiunt artem pecuariam eò maiestatis ascendere, quò heroicæ grauitatis amplitudo peruēnit. Errant igitur qui per ignorantiam sic iudicant. Errant etiam uersificatores illi, qui omnia canunt eodem modo, & quantum possunt, tantum ubique conantur, & idcirco existimant falsò pari uirtute summos niti poëtæ. Quæ sit cuiusq; generis proprietas, hic dicerem si de arte poëtica scribere statuissem: sed aliud est propositum negocium: quapropter ad mediam eloquendi formam uenio.

De mediâ figura.

CAPVT XX.

Quæ temperatæ mediæ que elocutioni materia supponatur, quæ uerba, et quæ species cōpositionis deceat

ceat illam materiam, paucis exponemus deinceps, & si fuerit opus, ad eam rem utemur exemplis. In hoc genere sunt aut totæ controuersiæ, aut membra causarū. De partibus primū loquamur, quibus cognitio difficile nō erit de causa tota iudicare. Exordium, quo dicenti cōciliantur auditores, nec concitatum & ardens esse uult, ne bacchari uideatur inter sobrios: nec contrā languidum ac frigidum & iacens, ne statim initio auertat illos, quorum mentes ad mouere causæ debuerat. Amat igitur quietū & temperatum, sed elegans & cōpositum dicendi genus. Quod si nō ostentat suas opes, quoniam illud principio sit odiosum, attamen ut sit aliquid quo moueantur animi, sententias bonas exornat occultius, & uerecunda moderatione sibi quærit auctoritatem. Id esse uerum demonstrant exordia Ciceronis, quæ si non omnia cadunt in eandem formam (nam sunt alia uerecundiora, ut pro Sexto Roscio: alia audentiora, ut in Verrem: alia sollicita magis, ut pro Milone, & pro Cluentio: alia secunda, ut pro Cecinna: alia alio modo composita) tamen nullum est in omnibus, si iustam magnitudinem seruat, quod non gracilitate maiorem præ se ferat dignitatem. Nec si confirmat idem totas sibi causas subtiles & tenues fuisse, propterea existimandum est omnia ab illo subtiliter esse dicta, id pro dignitate fieri non potuit, sed multo maiorem partem controuersæ humili ornatu fuisse contentam. Nam principium orationis pro Cecinna multo numerosius est, quàm pro eodē argumentatio: quumq; medium non sit in hac arte punctum, quod pari interuallo distet ab extremis, sed longè pateat oratorum medium: quod diximus principium, medio uero quàm termino demisso propius est. Quamobrem ad illud genus esse referendum uidetur. Non ignoro proxi-

maiorum causarum longis ambitibus expleri solere, & ad grandiore[m] quandam eloquentiam perduc[i]: sed liceat mihi quæ medio proxima sunt, aut non ita certè procul absunt, ad medium referre. In exordijs optimos quosque plurimum niti, argumento sunt illorum præfationes, qui cogitationes suas monumento literarum tradiderunt. Si qua pars operis apud illos culta & expolita suum ostendit artificem, illa uel maximè ostendit. Nemo est ferè qui nesciat malum esse gubernatorem, qui statim impegit in portu. An non impingit ille, qui principio quictas aures procella horridulæ orationis offendit? Id ne quispiam committat, Cicero præcipit in Oratore, ut summus orator uersibus honesta, aditusque ad causam faciat illustres. Ne moueat illud, In principia non uenire pulcherrimos ornatus, qui locis communibus adhibentur. Non efficit ut sint humiles ingressus, sed quodammodo frugi, & uerecundi. Non desunt tamen initia quæ ex abrupto incipiant, & grauissimè commoueant aduersarium: ut Ciceronis illud in Catilinam: Quousque tandem patientia nostra abutèrè Catilina? Pertinent hæc ad sublime genus, in quo summæ eloquentiæ uires effundit orator. Summissiora in ordine secundo ponuntur, non omnia quidem persimilia, sed interuallo modico segregata. Sunt quidam aditus perangusti, ideoque humiles appellandi: quos si quis inter proœmia constituit, longè extendit proœmij nomen. Sunt autem huiusmodi: Antequam de Republica P. C. dicam ea quæ dicenda hoc tempore arbitror, exponam uobis breuiter cõsiliu[m] & profectio[n]is & reuersio[n]is meæ. Paruis de rebus, sed fortasse necessarijs consulimur P. C. de Appia uia & de moneta cõsul, de Lupercis tribuni plebis referunt. In hoc genere ferè sunt illa parua exordia,

quæ in

quæ in medijs causis persæpe reperiuntur. Non enim sunt ad alliciendos animos, ne abhorreant à causa, sed ad distinguendas partes orationis, & ad colligendos sensus, ut remissa attentione cætera patientius exaudiant. In media suauitate sunt & multæ narrationes, ut quæ plus dignitatis desiderent, quàm doloris. Est enim quum uel personam, ut egregium uirum, uel rem, ut locum, urbem, situm, regionem, præclare facta dicta uel exornare exponendo contendat orator. Non abiicit orationem, ne rerum dignitati multum detrahat humilitas. Non mouet tonitrua & tempestates acerbæ dictionis, quia non ea res ad dicendum proposita est, quæ concitare uelit asperas amplificationes, et tragædiarum querelas. Ornatum quærit & suauitatem; cui mirum in modum quadrat æquabilis & profluens oratio, qualis est hæc: Fuit apud Segestanos ex ære simulachrum Dianæ, tum summa atque antiquissima præditum religione, tum singulari opera artificioq; perfectum. Hoc translatum Carthaginem, locum tantum hominesq; mutauit: religionem quidem pristinam conseruabat. Nam propter eximiam pulchritudinem, etiam hostibus digna quam sanctissimè colerent, uidebatur. Aliquot seculis post P. Scipio bello Punico tertio Carthaginem cepit: qua in uictoria (uidete hominis uirtutem & diligētiam) ut & domesticis præclarissima uirtutis exemplis gaudeatis, & eo maiore odio dignam istius incredibilem audaciam iudicetis, conuocatis Siculis omnibus, quòd diutissimè sepiissimeq; Siciliam uexatam à Carthaginiensibus nouerat, iubet omnia conquiri, sibi pollicetur magnæ curæ fore, ut omnia ciuitatibus quæ cuiusquam fuissent, restituerentur. Plurimæ sunt aliæ apud autorem eundem, in quibus uiua mediij generis imago expressa est.

Eas autem facile cognoscet, qui non modo rem de qua agitur, cuius sit dignitatis, sed etiam numerosum & affluens eloquendi genus explorabit. Aliæ sunt expositiones, quæ sine graui motu rem aliquam inculcât iudicibus, quæ si non fuerit intellecta, nec causa bene agi, nec argumentationes inditui poterunt. Illa referimus ad tenuem formam, propterea quòd maximè docere uolunt, non animos permouere affectibus, quod est summæ grauitatis: non delenire uoluptate, quod proprium est temperatæ elocutionis. Dissentire Quintilianus uidetur. Sic enim ait quarto libro Institutionum, Ego uerò (neq; enim dissimulabo iudicium meum) quanquam id quod sum dicturus, exemplis magis quàm præceptis ullis continetur, narrationem, ut si ullam partem orationis, omni qua potest gratia & uenere exornandam puto. Non dissentit autem. Est in Cæsare gratia & uenustas, est in Terëtio multa, etiam in narratione, ut quum facit exponentem Simonem Pamphili uitam. Vterque tamen in imo genere uersatur. Sunt & subtilitati suæ uenustates. Ergo idem in nono sic iudicat: Membratim plerunque narrabimus, aut ipsas periodos maioribus interuallis, & uelut laxioribus nodis resoluemus, exceptis quæ non docendi gratia, sed ornandi rantur, ut in Verrem Proserpinæ raptus.

Quid est narrare membratim, aut periodos resolvere, nisi suaue & tractum dicendi genus in summissius magisq; familiare deducere? Quòd si quis opinatur eum in alia sententia fuisse, & illi suffragatur, licet quidē per me: aliter tamen dixisse Cicronem comperiet etiam in causis publicis, si quando maximè cuperet docere Iudices quid esset in controuersia. Itaq; narrationes aliæ sunt graciles & pressæ, aliæ graues & atroces, aliæ uberes & affluentes. harum

tes. harum discrimina fecere primùm materia diuerſa, deinde rerum uarietatem induit ornatu uario cloquẽtiæ decorum. In confirmationem & refutationem, cui sæpius acuta ſubtilitas adhibetur, etiã cadit res charactere medio ſignanda, ut quum officia demonſtrat orator, quum ſpaciatur in loco communi, & auditoribus ſubminiſtrat uoluptatem, quum teſtem, aut litigatorem, aut amicum magnificè commendat, quum laudat illuſtres perſonas, & egregia facta, quum dat autoritatem aduocatis, quum gratulatur alicui, quum extollit ueterum inſtituta, quum mitigat iram uel iudicium, uel aliorum, quum argumentationes munit ſententiarum dignitate, quum aſſeuerationibus dicta roborat, quum honeſta præfatione inducit alioquin acerba & amara dictu, quum deſcribit aliquid non ut hiſtoricus, ſed ut exornator earum rerum quæ cauſam faciunt amplioſiorem, quando ſimilitudines confert ad ornandum magis quàm ad probandum, quum illuſtrat exempla rerum geſtarum, quum deprecatur addito colore, quum pulchritudine uerborum tegit rerum deformitatem: in ſumma dicam, quotieſcunq; res utiliùs eſt aut decentiùs, æquabiliter, temperatè, ornatè, copioſè, ſuauius dici: in termedio generi materia reperta eſt. Hæc omnia pateſcere exemplis, niſi me moleſta prolixitas retardaret. facile eſt à Cicerone excipere. Refertæ ſunt orationes eius omnium rerum uarietate, nec ſinunt alumnum ſuum eſurire exemplorum inopia. Quod, inquit, in accuſationis ſeptem libris non reperitur genus? quod in Habitu? quod in Cornelij? quod in plurimis noſtris deſenſionibus? Quæ exempla ſelegiſſem, niſi uel nota arbitrarer, uel poſſe eligere qui quæreret. Nulla eſt enim ullo in genere laus orationis, cuius in noſtris orationibus nõ ſit aliqua ſi nõ perfectio

fectio, at conatus tamen atq; adumbratio. Hac figura totas serè delineauit orationes, ut pro lege Manilia, pro M. Marcello, pro Sulpitio in legatione mortuo, ex quibus quantum uoles exemplorū, tantū licebit excerpere. Habes encomia, laudationes, panegyricos, orationū partem præter leues iocos ad delectationem comparatas: quæ omnia tametsi nonnihil differunt, ut parciore & abundantiore cultu, tamen in unam propè formam tendunt omnia. Habes sententiis graues dictas in Senatu, habes perorationes non illas dico lugubres miserabilesq; , non ardentes accusatoris incendio, sed quæ uoce moderata dignitate quadam propositum conficiūt, ut, Non debeo C. Cæsar, quod fieri solet in tantis periculis, tentare quoniam modo dicendo misericordiam tuam commouere possim. Nihil opus est. Occurrere ipsa solet supplicibus & calamitosis, nullius oratione euocata. Propone tibi duos reges, & id animo contemplare, quod oculis non potes: dabis profectò misericordiam, quod iracundiam negauisti. Multa sunt clementiæ tuæ monumenta, sed maximè eorum incoluinitates, quibus salutem dedisti. Quæ res mediam quærant ubertatem, satis dictum puto. Quibus uerbis & quo genere componendi debeant exprimi, tandem mihi dicendum est. Verba legantur honesta, urbana, usitata, grauius, sonantia, grandia, uolubilia, lenia. In illis quædam anti qua, & noua quædam, plura tamè maximè propria, quorum omnium rationes superiore libro copiose diximus. Schemata quædam pulcherrima (nisi quædo uerecundius & summissius agitur, ut in exordijs frequenter) adsciscantur. Sint crebræ translationes, quibus nihil est iucundius, nisi quum longius petuntur. Frequentetur hypallage, & allegoria, & (ut cum Cicerone dicam) ex contrarijs sumpta

pta uerbis, crebra crebris, paria paribus respondeant: relataq; ad idem uerbum, & geminata, atque duplicata, uel etiam sæpius iterata ponantur, constructioq; uerborum tum coniunctionibus copuletur, tum dissolutionibus relaxetur. Sic iungantur in coagmentatione, ut neque asperos habeant concursus, neque disiunctos atque hiantes. Nam iūctura lenis & æquabilis habet suaue quiddā, quo maximè commendatur hæc forma. Expleantur numeri, & ad aurium uoluptatē circumferatur ambitus multo crebriores, quàm uel in humili, uel in sublimi genere dicendi. Subijciamus exemplum, in quo si quæ diximus, non sunt omnia (quis enim tam breuiter amplectatur omnia?) non pauca tamen generis huius ornamenta licet intueri. Multas quidem C. Casaris uirtutes, magnas incredibilesq; cognoui. Sed sunt ceteræ maioribus quasi theatris propositæ, & penè populares, castris locum capere, exercitū instruere, expugnare urbes, aciem hostium profligare, hanc uim frigorum, hyememq;, quam nos uix huius urbis tectis sustinemus, excipere, his ipsis diebus hostē persequi, tum quum etiam feræ latibulis se tegant, atque omnia bella iure gentium conquiescant. Sunt ea quidem magna. Quis negat? Sed magnis excitata sunt præmijs ad memoriam hominum sempiternam. Quo minus admirandum est eum facere illa, qui immortalitatem concupiuerit. hæc mira laus est, quæ non poëtarum carminibus, non annalium monumentis celebratur, sed prudentum iudicio expenditur. Equitem Romanum, ueterem amicum suum, studiosum, amantem, obseruantem sui, non libidine, non turpibus impensis cupiditatum, atque iacturis, sed experientia patrimonij amplificandi labentem excepit, corruere non siuit, fulsit & sustinuit, re, fortuna, fide, hodieq; sustinet

sustinet: nec amicū pudentem corruere patitur, nec illius animi aciem perstringit splendor sui nominis, nec mentis quasi luminibus officit altitudo fortunæ & gloriæ. Sint sanè illa magna, quæ re uera magna sunt: de iudicio animi mei ut uolet quisq; sentiat: ego enim hanc in tantis opibus, tanta fortuna liberalitatem in suos, memoriā amicitiae, reliquis uirtutibus antepono. Quam quidem uos Iudices in nouo genere bonitatem inusitatam claris ac præpotentibus uiris, non modò non aspernari & resutare, sed complecti etiam & augere debetis. Hic si dicentis artem inspicere uoles, contemplator ut in iunctura uerba uerbis cohæreant, non omnia quidem, sed, quod satis est, plurima. Deinde uoce modulator ambitus, ut auribus sentias quàm prona uolubilitate decurrant. Iam animaduertito, ut magna ex parte uerba sint grandia, sonantia, suauiua, plena maiestatis, alia propria, alia translata. Videto etiam figuras. Reperies paria paribus relata, similiter cadentia, similiter desinentia, repetitiones uerborum, & quæ Græcè dicuntur *ὁμοιοπύκτα*, sententias, imagines, similitudines, amplificationes crebras, comparationes maiorum & minorum. Quid? Orationem omnem sic probabis, ut non quæras neque suauioreni, neque pulchriorem, nisi fortè cupis effoeminatum quoddam genus recentiorum, qui ne quid usitato more dicant, toti exundant diminutionibus uerborum, adiunctionibus nouis & insolentibus (intelligo simplicium & compositorum figuras) deriuationibus inauditis, itemq; metaphoris & translationibus tam ridiculis, ut nō tam seuerè loqui, quàm cum pueris infantibus, aut sannionibus blandiusculè molliterq; balbutire uideantur. Nolumus hunc characterem, qui uiro graui sit indignus. Seruent eandem rationem loquendi utentes
populi

populi lingua, ab omnibus fatui & dementes habebuntur. In media figura suauitas optima est, si modò retinet masculam dignitatem. Quod dulce qui sine fuco retinere nescit, utatur compositione aspera & uirili potius, quàm æquabili, & euirata. Qui dulciores esse uolunt, hoc assequuntur molli coagmentatione, uolubili numero, uerbis lenibus & urbanis. Quibus magis aridet amara oratio, illa quæ dixi, parcius degustant. Inde fit ut hæc forma nonnunquam sit aptior & cultior, nonnunquam horridior, & inculta magis: id quod ex ijs quæ proximè dicemus, intelligetur. In medio sedent encomia, & panegyrici, in quibus est dulce orationis genus, & solutū, & effluens, et uerbis sonorū. In eadē sede statuuntur historiæ eloquentia uestitæ, quæ sæpe asperè bellicū quiddam sonāt, ut Liuianæ. Statuuntur epistolæ, quæ ultra speciē tenuitatis assurgunt: cum his ornati & diligenter exculsi sermones rerū maximarū, quales sunt M. Tullij de philosophiæ partibus, & Plinij de historia naturali. Itē quædam commētaria rebus et uerbis illustria, Epigrāmata digniora, Ode argutiores, ut quæ diuūm & herouū nomina celebrāt, Satyrarū loci graues de moribus, si modò sine cōtentione transiguntur, carmina de natura, ut Lucretij de arte physica, ut Hesiodi & Vergilij de agricultura. Aeneis est ut opus Homeri, in quo si quis opinatur unū modò genus esse sublime (quod pleriq; sunt arbitrati) à recta uia recedit, & turpiter aberrat. Treis eloquendi species imitatus est Homerus, in Menelao tenue, in Nestore mediū, ut idē postea Cicero in Catone sene, in Vlysse arduū & copiosum. Idem facere conatus est Vergilius apud quē Drances callidè dicit et ueteratoriè more subtilium, Rex Latinus utitur oratione tēperata & senili, Turnus ardet

impetu & atrocitate. Apud eundem Venus & Iuno orationes habent ad Iouē. hęc inflammata cōtendit acriter, illa blandior summissius agit. Eandem ne formę rationem putabimus? An Aeneas, Sinon, & Dido, eodem modo loquuntur? Sunt in illo poëmate uersus humiles, ut illi,

Et simul his dictis faciem ostentabat, & udo
Turpia membra fimo: risit pater optimus olli.

Alij intermediij & compositi, ut hi,

Hęc finis Priami fatorum, hic exitus illum
Sorte tulit, Troiam incensam, & prolapsa uidentem
Pergama, tot quondam populis terrisq; superbum.
Regnatorem Asia. —

Alij graues atq; peraccerbi, ut

— Num linquere castra

Hortati sumus? aut uitam committere uentis?

Num puero summam belli, num credere muros?

Tyrrenam ue fidem, aut gentes agitare quietas?

Quis deus in fraudem, quę dura potentia nostra

Egit? ubi hic Iuno? demissa' ue nubibus Iris?

Subinde magnus hic poëta pro rerum uarietate mutat figuram, nec ulla est bona atq; laudabilis, qua suo loco non utatur. Quamobrem tam uaria poëmata in unam aliquam formam reduci non debent. Illam styli mutationē poëtis esse pronunciauit optimus iudex M. Tullius. An ego Homero, inquit, Ennio, reliquis poëtis, & maximē tragicis cōcederē ut ne omnibus locis eadē cōtentione uterentur, crebroq; mutarent, nonnunquā etiam ad cottidianū genus sermonis accederent, ipse nunquam ab illa acerrima contentione discederem? De poëtis haëtenus. Nec enim illud est nostrę contemplationis: quamobrem omittamus in præsentia, & ueniamus ad summum dicendi genus.

De sum

De summo genere dicendi. CAP. XXI.

Summum genus orationis aliud est eloquentiæ Romæ. Na principi, aliud hominibus parum & illiberaliter artibus institutis. Hi quicquid sententiarum dignitate conspicuum, uerborum flore iucundum, figuris insignibus pictum, iunctura molli & numeris pulchre fluentibus aptum est, grandiloquum ac sublime esse falso crediderunt. Totus Cicero, totus Liuius, totus Vergilius sublimis est istis. Accedat & quicumque nomine literarum celebrem famam extendit in multos. Nesciunt turpe esse paruo pedi circumdare calceum magnum, similes pictoribus ineptis, qui reges uiridi colore, rusticos auro circumlinunt. Ergo Isocrates rhetor suauissimus grandior Pericle, et Demosthene fulminibus orationis Græciam permouente: & Cicero quem dictione ardenti perturbat inimicos, laudatoribus cedit, & fortis uir ac ferox in armis prolusione gladiatorum minor est. Quæ si quis absurda putat, summo credat oratori operosiores esse pugnam quam palastram, seria quam ludos, securitatem quam anxios tumultus. Arduum genus est (ut ille iudicat) grandiloquum, amplum, uehemens, ornatum, uarium, copiosum, graue, acre, ardens, ad permouendos & conuertendos animos instructum & paratum. Hoc intonat, hoc fulminat, hoc commouet sensum, hoc animum perfringit, quod uult inserit, quod cupit euellit, grauiâ accumulât, humilia et modica aspernatur, plurima frequenter, uerbis pugnat acerbis, & figuris atrocibus. Illi sæpe multus literarum hiatus, dura coagmentatio syllabarum, ambitus pauci & sonantes, incisa ac membra longè plura, numerus minus suauis quam uehemens, actio tragica, tota dictio atrox & cõcitata. Quid opus est pluribus? Tantum discrimen est inter hoc & duo

genera superiora, quantũ inter leues cõslictus, & cruentum periculofumq; prælium. At non omnis habitus grãuis est huiusmodi. Nam quum duæ sint affectuum species, una mouëtium indignationẽ, altera misericordiã, quumq; sublimis oratio in utraq; dominetur, dulcior est ad misericordiam, amarior ad indignationem: hæc accusatori, illa defensori magis accommodata. Vtraque forma in exordium cadit. Vt enim accusator, sic quoque defensor delibat affectus. Accusatorem cum dico, quicumque crimen obijcit, etiam si defensoris partes sustinet. Defensorem, qui purgat obiectum. De indignatione sit hoc exemplum ex tertia actione in Verrem: De impudentia singulari, quòd adest, quod'que respondet, sunt qui mirentur. Mihi propter eius audaciam, atque amentiam, ne hoc quidem mirandum uidetur. Multa enim & in deos, & in homines impiè nefarièque commisit, quorum scelerum pœnis agitur, & à mente consilioq; deducitur. Agunt cum præcipitem pœnæ ciuium Romanorum, quos partim securi percussit, partim in uinculis necauit, partim implorantes iura libertatis & ciuitatis in crucem sustulit. Rapiunt eum ad supplicium dii patrij, quòd iste inuentus est qui è complexu parentum abreptos filios ad necem eijceret, & parentes precium pro sepultura liberũm posceret. Religiones uerò ceremoniæq; omnium sacrorum sanorumque uiolatæ, simulacrãque deorum, quæ non modo ex suis templis ablata sunt, sed etiam iacent in tenebris ab isto retrusa atque abdita, consistere eius animum sine furore atq; amentia non sinunt. Alia facies est misericordie. tractior enim, & languidior, qualis est hæc, Hoc profectò tempore eam potestatem omnem uos habetis, ut statuatis, utrum nos, qui semper uestre authoritati

dediti

dediti fuimus, semper miseri lugeamus: an diu uexati à
 perditissimis ciuibus, aliquādo per uos, ac uestram fidem,
 uirtutem sapientiamq; recreemur. Quid enim nobis duo=
 bus laboriosius, Iudices? quid magis sollicitum, magis ex=
 ercitū dici aut fingi potest? qui spe amplissimorum præ=
 miorum ad Rempub. adducti, metu crudelissimorum exi=
 tiorum carere non possumus. Est atrox & inuidiosa nar=
 ratio, quæ graui imprimitur caractere; qualis est hæc,
 Ipse inflammatus scelere & furore in forum uenit. Arde=
 bant oculi, toto ex ore crudelitas emanabat. Expectabant
 omnes quò tandem progressurus, aut quidnam acturus
 esset: quum repente hominem proripi, atque in foro me=
 dio nudari ac deligari, & uirgis expediri iubet. Clama=
 bat ille miser se ciuem esse Romanum, municipem Cosa=
 num, meruisse se cum L. Precio splendidissimo equite Ro=
 mano, qui Panormi negociaretur, ex quo hæc Verres scia=
 re posset. Tum iste se comperisse ait, eum speculandi cau=
 sa in Siciliam ab ducibus fugitiuorū esse missum: cuius rei
 neq; index, neq; uestigium aliquod, neq; suspicio cuiquā
 esset ulla. Deinde iubet undiq; hominē proripi, uehemen=
 tissimeq; uerberari. Cædebat uirgis in medio foro Mesa=
 sana ciuis Romanus, Iudices, quum interea nullus gemit=
 tus, nulla uox alia istius miseri inter dolorem crepitumq;
 plagarum audiebatur, nisi hæc, Ciuis Romanus sum. Hac
 se commemoratione ciuitatis, omnia uerba depulsurum,
 cruciatumq; à corpore deiecturum arbitratur. Is non
 modò hoc non perfecit, ut uirgarū uim deprecaretur, sed
 quum imploraret sæpius, usurparetq; nomen ciuitatis,
 crux, crux inquam infælici & ærumnoso, qui nunquam
 istam potestatem uiderat, comparabatur. O nomen dulce
 libertatis. O ius eximium nostræ ciuitatis. O lex Porcia,

legesq; Sempronie. O grauer desiderata, & aliquando reddita plebi Romanæ tribunitia potestas. Aliquando rei acerbitate comotus orator in media narratione acriter exclamat, Nubit genero socrus, nullis auspicijs, nullis autoribus, funestis omnibus omnium. O mulieris incredibile scelus, & præter hanc unam in omni uita inauditum. O libidinem effrenatam & indomitam. O audaciam singularem, non timuisse, si minus uim deorum, hominumq; famam, at illam ipsam noctem, facesq; illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filie? non parietes deniq; ipsos superiorum testes nuptiarum? Perfregit ac prostrauit omnia cupiditate ac furore. Vicit pudorem libido, timorem audacia, ratione amentia. In confirmationibus sæpe regnat hæc uis. Posteaquam rem omnem probauit orator, querit agentis affectu, uehementer amplificat, & totus ardescit, ut Cicero quarto libro in Verre agens de re Sopatri: Etenim si illud est tam flagitiosum (quod mihi omnium rerum turpissimum, maximeq; nefarium uidetur) ob rem iudicandam pecuniam accipere, precio habere addictam fidem & religionem: quanto illud flagitiosius, improbius, indignius, eum à quo pecuniam ob absoluendum acceperis, condemnare? ut nè prædonum quidem Prætor in fide retinenda consuetudinem conscruaret. Scelus est accipere ab reo, quanto magis ab accusatore? quanto etiam sceleratius ab utroque? Fidem quum proposuisses uenalem in prouincia, ualuit apud te plus is qui pecuniam maiorem dedit. Concedo, forsitan aliquis aliquando eiusmodi quippiam fecerit. Quum uero fidem ac religionem tuam alteri addictam pecunia accepta habueris, post eandem aduersarijs tradideris maiore pecunia; utrumq; falles? & trades cui uoles?

& ei

Et ci quem sefellereis, ne pecuniam quidem reddes? Quem
 mihi tu Bulbum, quem Stalenum? quod unquam huius-
 modi monstrum aut prodigium audiuimus aut uidimus?
 Qui cum reo transigat, post cum accusatore decidat:
 honestos homines qui causam norint, ableget, consi-
 lioq; dimittat: ipse solus reum absolutum, a quo pecu-
 niam acceperit, condennet, pecuniam que non reddat:
 hic de capite libero iudicabit? huic iudicialis tabella com-
 mittetur, quam iste non modo cera, uerum etiam sangui-
 ne, si uisum erit, notabit? In hac oratione si uim pondusq;
 rerum, si crebras amplificationes, si uerba graua et co-
 piosa, si figuras acres, si casim pugnantes numerum
 iterum atque iterum inspicias, uidebis expressam sum-
 me eloquentie imaginem, et nihil in hoc genere pre-
 stantius desiderabis. Similem grauitatem interim capiunt
 argumenta, ut illa pro Sexto Roscio, Quid si accedit eo-
 dem, ut tenuis antea fueris? quid si ut auarus? quid si ut
 audax? quid si ut illius qui occisus est, inimicissimus? num
 querenda causa que te ad tantum facinus adduxerit?
 Adde sis que sequuntur. In communibus locis frequens
 est haec ardens contentio. Amplificatio enim in illis ma-
 xime excellit, quibus citra personas in uitia moris est per-
 orare, ut illa Ciceronis tantopere laudata de supplicio
 parricidarum. Vis eadem est quibusdam personarum fi-
 ctionibus, ut huic, Mulier, quid tibi cum Caelio? quid
 cum homine adolescentulo? quid cum alieno? Quid aut
 tam familiaris huic fuisti, ut aurum commodares: aut tam
 inimica, ut uenenum timeres? Non patrem tuum ui-
 deras, non patruum, non auum, proauum, atauum au-
 dieras consules fuisse? non deniq; modo te Q. Metelli
 matrimonium tenuisse sciebas, clarissimi et fortissimi

uiri, patriæq; amantiſſimi? qui ſimul ac pedem limine ex-
 tulerat, omneis propè ciues uirtute, gloria, dignitate ſu-
 perabat. Reliqua petes ex fonte. Eadem ratio eſt ſi muta
 quædam loquentia inducat, ſi interpellatorem coërceat,
 ſi irascat, ſi obiurget, ſi excretur, ſi rem atrocem di-
 cendo ſubiiciat oculis, ſi rem ſuprà ferat quàm fieri poſ-
 ſit, ſi inſignem uel improbitatem uel calamitatem perfe-
 quatur affectu. Ad hæc perorationes multæ grauiffimæ
 ſunt, quoniam in illis conſumuntur affectus. Suppeditat
 exempla Cicero pro Flacco, pro Sylla, pro Milone, pro
 Rabirio Poſthumo. Quid, inquit, de miſerationibus lo-
 quar? quibus eò ſum uſus pluribus, quòd etiam ſi plures
 dicebamus, perorationẽ mihi tamen omnes relinquebant.
 Idem de altero genere concitato: Quo genere nos mi-
 diocres, aut multo etiam minus, ſed magno ſemper uſi
 impetu, ſæpe aduerſarios de ſtatu omni deiecimus. Si le-
 gas actiones in Verrem, orationem pro Cluentio, & pro
 Rabirio perduellionis reo, conciones in Seruilium Rul-
 lum, dictiones in Catilinam, in Piſonem, in Clodium,
 in Antonium: tantam uim, tantam copiam, tot conten-
 tiones, tot amplificationes, tot ardores eloquendi repe-
 rias, ut non modò ad intelligendum, ſed etiam ad imitan-
 dum ſatis ſupràq; eſſe putes. Sæpenumero atrocitate fá-
 cti accendit iram iudicibus. Sæpe tanto dolore perfun-
 dit, ut in mærorem lachrymasq; ſoluãtur. Frequenter in-
 uidiã excitat uerbis, frequenter excitã contraria fá-
 cultate reſtinguit. Aliquando trahit eos in ſummum ad-
 uerſarij contemptum. Idem nec rarò contemptũ euellit,
 in eius locum exiſtimationẽ dignitatemq; reſtituit. Nemo
 inflammat maiores odij fáces, nemo ardentiorẽ chari-
 tatem parit alitq; animis. Spe confirmat abiectos. Metu

comprimūt audaces . Quos uult implet satietate . Satiatos iritat cupiditate . Nullo modo (sic ipse de se loquitur) animus audientis aut incitari , aut leniri potest , qui modus non ab ipso si nō perfectus , tamē tentatus sit . Querat aliquis , an in omnibus his affectibus commouendis utendum sit ardua contentione ? deinde an in his duntaxat utendum ? Affectus est lenis , qui Græcè dicitur ἕδως , ad naturam , & ad mores , & ad omnem uitæ consuetudinem accommodatus . Huic exprimendo aptior est illa suauitas æquabilis , quam mediam collocauimus . Eius rei sit hoc testimonium : Hoc onus si uos aliqua ex parte alleuiabitis , feram ut potero studio & industria Iudices . sin à uobis (id quod non spero) deserat , tamen animo non deficiam , & id quod suscepi , quoad potero perferam . Quod si perferre non potero , opprimi me officij onere malo , quam id quod mihi cum fide semel impositum est , aut propter perfidiam abijcere , aut propter infirmitatem animi deponere . Quieta oratione patefacit suos mores . Indignationis & misericordiæ perturbatio , nisi leuissima est , ac citò prætercurrit , uim grauitatis , & amplum dicendi modum querit . Sunt alia quæ dicuntur & grauiissimè , & copiosissimè , ut sententiæ quædam philosophorum , ut deorum laudes , ac uirorum illustrium , ut consilia de rebus maximis : quæ si quis alta atque sublimia faciet , haud equidem repugnabo : dissiliet tamen ab opinione Ciceronis , qui iudicet hæc & similia , etsi omneis flores orationis , & ornamenta insignia recipiunt , quia tamen secura sunt atque tranquilla , & componere animos potius quam perturbare uolunt , in media ratione formarum collocanda . Nec statuet ille discrimen inter summum pugnae forensis incendium

dium & pompam celebrium ludorum. Deinde non animaduertet in summis oratoribus habitum neminem, qui sic ornate & copiose dixisset, sed qui cœtum totum que confessum perturbasset affectibus, & in admirationem stuporem que duxisset. Genus illud quietum, & omnibus rebus excultum, nisi comparatus fuerit hic fortis & acer orator, summum, & dignitate primum uidebitur. At ubi pedem fecerit, & atrociter pugnauerit, facile obtinebit primas, & quiete certantes cum suis armis aureis relinquet in medio. Non enim est summum, quo sublimius aliud inuenitur. Sublimius in oratione, quod omnibus præripit uictoriam. Fuerunt oratores acerbi, qui omnia traherent in contentionem, & iccirco graues ubique uiderentur: sed istud erat potius asperæ naturæ, quam doctæ & artificiosæ facultatis. Hactenus de materia contentionis, in qua amplificatio dominatur. Ad amplificandum (teste Cicerone) maximè definitiones ualent conglobatæ, & consequentium frequentatio, & contrariarum & dissimilium & inter se pugnantium rerum cōflictio, & causæ, & ea quæ sunt de causis orta, maximeq; similitudines & exempla, fictæ etiam personæ, muta deniq; loquantur. Omninoq; ea sunt adhibenda, si causæ patitur, quæ magna habentur. Hæc ille. Verba ponenda sunt sublimia, grauiâ, translata, sonantia, aspera ac uolubilia in commouendo, lenia & tarda in mitigando. Figuræ autem, relata uerba, iterata, duplicata, gradationes, frequentationes sine coniunctione, exclamationes, interrogationes plurimæ, commemorations in eadem sententia, ironiæ acerbæ, descriptiones quæ rem atrocem subiiciant oculis, prosopopœiæ, hyperbole, & si quæ sunt aliæ conformationes, quæ magnis lateribus accommodantur. Coagmentatio in cōmiseratione minime

ne minimè hiulca sit & aspera. Nam modi flebiles declinant ad suauitatem, ideoq; frunt membra atque circuitus paulò proceriores, quàm indignantium fulmina. Vos, uos appello fortissimi uiri, qui multum pro Repub. sanguinè effudistis: uos in uiri et in ciuis inuicti appello periculo, Centuriones, uos'que milites: uobis non modò inspectantibus, sed etiam armatis, & huic iudicio presidentibus, hæc tanta uirtus ex hac urbe expelletur, exterminabitur, eicietur? Quanto magis dolor accrescit, tanto crebrior est respiratio. Quod in me tantum facinus admisi Iudices, quum illa indicia communis exitij indagauis, patefeci, protuli, extinxi? quid me reducem esse uoluistis? an ut inspectante me expellerentur ij per quos essem restitutus? Petit commiseratio numeros amplos, & graues, ut dactylos, spondæos, creticos, pæanas, bacchios, palimbacchios, dochimos, & alios, si qui sunt generis huius pedes, qui uoce plena querelas, tarditate spaciorum languorem metiantur. Id quale sit, perspice in hac oratione: Sed ut omnium uel suspicioni, uel maleuolentiæ, uel crudelitati satisfiat, occultat pecuniã Posthumus, latent regiæ diuitiæ. Equis est ex tanto populo, qui bona C. Rabirij Posthumii nummo sestertio sibi addici uelit? Sed miserum me, quanto hæc dixi cum dolore? Hem Posthume, tu'ne es Cuirij filius, C. Rabirij & iudicio & uoluntate filius, natura sororis filius? tu'ne ille in omnes tuos liberalis? cuius multos bonitas locupletauit: nihil profudisti, nihil ullam in libidinem contulisti. Tua Posthume nummo sestertio à me addicuntur? O meum miserum acerbumq; præconium. At hoc etiã optat miser, ut condemnetur à uobis, ita bona ueneant, ut solidũ suum cuiq; soluat. Nihil iam aliud nisi fidem curat, nec uos huic, si iam obliuisci uestra mäsuetudinis

dinis uolueritis, quicquam præterea potestis eripere. Quum mouetur indignatio, pedes asperi, ut qui à breui-
 bus assurgūt in longas, aptiores sunt: cæsim membratimq̃;
 dicitur, rara interiacet comprehensio: concurrunt uoca-
 les, copulantur quædam inimica consonantes. Indignum,
 hoc uideo uideri omnibus Iudices, & id iam priore actio-
 ne, quum hæc testes dicerent, intellexi. Retineri enim pu-
 tatis oportere iura libertatis, non modò hic, ubi tribuni
 plebis sunt, ubi ceteri magistratus, ubi plenum forum iu-
 diciorum, ubi senatus autoritas, ubi existimatio populi
 Romani & frequentia, sed ubicunque terrarum ac gen-
 tium uiolatum ius ciuium Romanorum sit, statuitis id per-
 tinere ad communem causam libertatis & dignitatis. In
 externorum hominum, & maleficorum, sceleratorumq̃;
 in prædonum hostiumq̃; custodias tutantum numerum
 ciuium Romanorum includere ausus es? Nunquam ne
 tibi iudicij, nunquam concionis, nunquam huius tantæ fre-
 quentiæ, quæ nunc animo te iniquissimo infestissimo que
 intuetur, uenit in mentem? Nunquam tibi populi Romani
 absentis dignitas, nunquam species ipsa huiusmodi mul-
 titudinis in oculis animoq̃; uersata est? nunquam te in ho-
 rum conspectum rediturum, nunquam in forum populi
 Romani uenturum, nunquam sub legum iudiciorum que
 potestatem casurum esse putasti? Multus in transcriben-
 dis exemplis fui, ut indoctiores, qui falso putant generi
 summo quærenda esse uerba nescio quæ noua, insolentia,
 inaudita, abstrusa, admiranda, obstupescenda, cælo posi-
 ta, intelligerent de medio uerba legi, & pro rerum natu-
 ra componi solere. Audiant hæc uerba Ciceronis in per-
 sona Crassi: Non sunt alia sermonis, alia contentionis
 uerba, neque ex alio genere ad usum cottidianum, alio
 ad scen

ad scenam pompamq; sumuntur, sed ea nos quum iacencia sustulimus è medio, sicut mollissimam ceram ad nostrum arbitrium formamus, & fingimus. Itaq; tum graues sumus, tum subtiles, tum medium quiddam tenemus. Prima scueritas est in rebus, altera in figuris, alia in pondere uerborum, proxima in copia, quinta in respiratione crebra, & numero uehementi. Nec omnia quaerenda sunt in omnibus, nec in paucis aut rebus aut uerbis statuenda uis uniuersa eloquentiae primae. Toti loci peruolandi inspectandiq; sunt. Et quoniam multa sunt omnium orationum uerba communia, ab ijs quae principatum tenet, appellatio ducenda est. In arduam formam conspirat epistole inuectiuae, recriminatoe, lamentatoe, et exhortatoe quaedam. Item permultae historicorum conciones, ex quibus aliae grauiter accusant, aliae uehementer exhortantur, aliae deplorant calamitates, aliae mitigant infensos. Item bona pars tragœdiarum, à quarum motu, qui cum impetu feruntur affectibus, tragœdias excitare dicuntur. Tandem quicquid est in alijs poëmatibus simile tragœdiarum, poterit eodem genere comprehendere. Dico simile tragœdiarum, quod re grauisimum, personis conspicuum, simili tractatur apparatu.

Quae genera locis, temporibus, artibus, ingenijs, conditionibus mutata sint.

CAPVT. XXII.

Quoniam tribus formis omnem eloquendi rationem includi uolumus, statuendum quò reduci debeat genus Asianum, Rhodium, Laconicum, Atticum, antiquum, nouum, robustum, naturale, acerbum, diligens, sanctum, seuerum, come, sophisticum, philosophicum, historicum, aridum,

aridum, candidum, sanum. Hæc & similia dici constat aut à loco, ut Rhodium: aut à tempore, ut antiquum: aut ab artibus, ut dialecticum: aut à conditione uitæ, ut umbratile: aut ab ingenio, ut diligens. Asianum pingue fuit & opimum ac redundans. pingue quidem & adipale illiberali sono uocum, redundans & inflatum ociosa rerum & uerborũ repetitione uel copia, cuius uestigia adhuc agnoscas in Galeno celebri medico, cui patria fuit urbs Asiæ Pergamus. Is digressionibus longis, parumq; frugiferis, & eisdem sententijs inculcandis penè obtundit aures, bonus & insignis medicus, malus ac uitiosus orator. Laconicum summa breuitate compendiosum fuit, nec tam oratorium, quàm imperiosum & superbum. Laudanda breuitas quædam, ut Sallustiana, non illa quæ nihil unquam nisi rerum summas leuiter attingit. Eloquentia enim ampla & copiosa & illustris esse uult, quorum nihil est in laconismo. Vtemur interdum quum multa paucis amplecti uolemus, siue temporis angustia id facere cogent, siue perstringemus historiam, siue agemus sententiosè, siue in aliquo nolemus immorari, siue putabimus esse eiusdem artificis, idem dilatare uerbis, & in uerbum contrahere. Atticum omnium primum est atque optimum. Nam quicquid est in oratione sanum, syncerum, uenustum, rotundum atque perfectum, id siue humile, siue sublime, siue medium sit, ab Atheniensium lepore uocatur Atticum. Id quale sit, orationes Demosthenis ostendunt, quo ne Athenas quidem ipsas magis credit fuisse atticas Cicero. Inter Atticum & Asianum fuit Rhodium, illo deterius & inurbanus, hoc uerò melius, et minus ociosum. Nam Rhodi quondam magna ingenia ac magnæ artes floruerunt, sed quæ Atticæ facundiaè facillè darent primas. Antiquum La
tini

tini dicunt illud quo ueteres utebatur, ut Cethegus, Gracchi, Cato, & alij multi adusq; tempora Antonij & Crassij. In eo uerēda quaedam maiestas antiquitatis, quā etiamnum uidemus in fragmentis quibusdā: ceterum uerba horrida, cōpositio hiulca, numerus serē nullus, sententiæ graues & sanctæ, non tamen affluentes et copiosæ. In illo genere fuerunt alij tenues, alij mediocres, alij grauium similes & arduorum: quāquam eloquentia tum Rome suā habebat infantiam, nec satis erat instituta Græciæ præceptis. Excelluerunt postea Crassus, Antonius, Hortensius, Cicero: usi omnes eloquentia maiore, quæ tum noua, nūc autem antiqua nobis uidetur. Quæ subssecuta est, plus habuit tumoris & insolentiæ, candoris autem & puræ lingue minus. Robustum etiam neruosum dicitur, & forte. Sententias habet ualidas & graues, & quæ uehementer urgent aduersariū, affectus multos, uerba lecta & bona, nec tam compta molliter, quā comminus in aduersarium pugnancia, compositionem uirilem, & quæ non elumbat sententias. Cōtrarium est molle, imbellē & solutum, quali usus est Isocrates in Encomijs & Panegyricis. quod si est (iudice Tullio) pompæ quā pugne aptius, gymnasijs & palæstræ dicatum, spretum et pulsū foro: ualet in exornationibus, & locis amœnis: robusto cedat in forensi et senatoria seueritatē. Est aliquando blandē soluteq; dicendum, & rebus ad uoluptatem comparatis suum reddēdum genus. Quamobrem tamen si sæpius, non tamen semper est robusto locus, nisi robustum uocetur quicquid non est fractum & effœminatū. Hoc enim modo robustum forteque est, quod Isocrates optimus rhetor scriptum reliquit. At robur et uires maximē sunt in acuta ac pugnaci argumentatione, & in affectuum perturbationibus: quæ duo

ad affi

ad afficiendos animos uoluptate uinimè necessaria sunt. Naturale dicimus quali utebatur Antonius. Præclare quædam & acutè differebat, sed eius oratio nõ sapiebat scholas & doctrinam. Erat instructa popularibus sententijs. Multa communi sensu perficiebat, & usu dicendi. Quæ hauserat à fontibus scientiarum, sic fundebat dissimulàs, ut à natura profecta uiderentur. Verba erant usitata, sermo propè cottidianus. Tota dictio aut naturalis, aut quasi naturalis. Est etiam naturale in oratione laudabili, quicquid ab arte non gignitur. Multa autem parit natura citra disciplinam, sicuti terra fecunda citra cultû. Quum accessit ars ut cultus, nõ cuius promptû est iudicare, quid naturæ, quid arti tribuendum sit, & eò minus, quòd scriptores artis omnia redigunt in præcepta. Hinc fit ut pleriq; nihil non referant in artem, quod Cicero dixerit scripserit uel in orationibus. Sed hoc nihil ad negotium præsens. Illud est instituti nostri, omnem elocutionem artificialem esse, sed illam uideri naturalem, quæ rectam & in affectatam loquendi consuetudinem propius imitatur. Quid est quod Ciceronem dicimus habere naturæ plurimum? Multa gignit ut uena diues, genita uestit habitu quodam expressiore, & sic mittit in lucem, ut captu populari colligi possint. Hoc dictionis genus etsi merè cuiusdam artis est, dicimus tamen esse naturalem, quia à consuetudine (quæ altera natura est) non abhorret. Dissimile est illi quod res in medio positas odit, & longè abditas obscurasq; petit sententias, quodq; uerbis insolentibus & ordine præposterò gaudet, usitatum loquendi morem, ordinemq; rectû tanquam infantilem & ineptum fugit. Acerbum & amarum ex translatione dicitur aut quod rusticum est atque durum, aut quod maximè pungit & urget aduersantem.

Quod

Quod fit uel quum summo iure agitur, uel minima quæq; res amplificatur in summum scelus, uel dignitati nõ par-
 citur, uel dictio & eloquendi ratio insuavis est, & aspera
 auditu. Rustico non est utendum, nisi fortè per imitatio-
 nem. Alioqui acerbo utuntur oratores quando recedunt
 à suauitate, & horridius quod uolunt insequuntur. Ad-
 uersatur huic suavis oratio & dulcis, ex elegantia & iu-
 cunditate uerbum sonantium & lenium, & ex eorum con-
 iunctione, quæ neq; asperos habeat cõkursus, neq; disjunc-
 ctos atq; hiantes. Itemq; ex rerum noua & inaudita co-
 pia, uel ea quæ uoluptate animum capere potest. Diligēs
 oratio, quæ faciunt ad rem, sedulo colligit, accuratè collo-
 cat, pulchrè & aptè loquitur, leuia reijcit, confusionem
 & segnitiam uitat. Negligens stylus ex contrario præ-
 termittit etiam optima, neq; in rebus neq; in uerbis quan-
 tum potest elaborat. Sanctum non uiolatur ulla colluui-
 ne popularium opinionum, sed puram synceramq; ueri-
 tatem sine dissimulatione, sine fuce, sine ambagibus dete-
 git, & non tam lingua quàm incontaminata mente sibi
 querit authoritatem. Hoc genus penè à cauidicis relega-
 tum est ad philosophos atq; sapientes. In eius locum suc-
 cessit callidum, uasrum, astutum, fallax & dolosum quod-
 dam simulachrũ sanctitatis antiquæ, quod simplicitatem
 præ se fert, occultat insidias. Seuerum & come diuersam
 habere naturam uidentur. Seuerum nihil facîle condonat,
 come propensius est ad clementiam. Hoc rerum discrimen
 uideas in orationibus Cæsaris & Catonis apud Sallustiũ.
 Cæsar ut est ad lenitatem propensior, ita in pœnam con-
 iuratorum mollior est, Vitæ parcit, custodias decernit. Ca-
 to natura seuerus, labentes animos restituit in fortitudi-
 nem, & rempub. à perditis ciuibus liberandam esse censet.

Vides'ne

Vides ne ut Cicero multis in locis suos mores amabiles conetur ostendere? qui ardeat amore civium suorum, qui nihil non suscipiat de repub. qui contemnat impetus malorum, qui tueatur bonos, qui persequatur improbos, hoc est qui hæc & alia generis eiusdem oratione significet? Nihil eiusmodi sibi faciendum existimet Cato. Alios alia decent, & hinc uariatur eloquendi genus. Sophisticum, est genus orationis omnibus ornamentis coloribusq; depictum, quo ueteres utebantur rhetores, ut Gorgias & Isocrates, quos ætas illa appellauit sophistas. Hi ab eo qui medio genere utitur in foro, nihil differunt, nisi quòd in omnem apparatus magnificentum sunt profusiores. Iudicialis orator parcius & uerecundius adhibet delicias & ornatum. Hoc quale sit, intelliges si contuleris Isocratis orationes cum orationibus Demosthenis. Illum cultum et quietum, hunc expeditum & pugnacem reperies. Illum certantis in pompa similem, hunc autem manum consentis in prælio. Philosophicum genus, ut Platonicum, describit hoc modo Cicero: Mollis est oratio philosophorum, & umbratilis, nec sententijs nec uerbis instructa popularibus, nec iuncta numeris, sed soluta liberius: nihil iratum habet, nihil inuidum, nihil atrox, nihil mirabile, nihil astutum, casta, uerecunda, uirgo incorrupta quodammodo. itaq; sermo potius quàm oratio dicitur. De historico supra diximus. Aridum autem ieiunum est & attenuatum inopia tum sententiarum, tum uerborum. Respondet ex aduerso succulentum & exundans tum rerum copia, tum orationis ubertate. Candidum est quod integritatem linguæ Latinæ retinet. Item quod purum ingenuumque sententiarum colorem præ se fert. Non ita dissimile est sanum, quod nulla infirmitate debile est, sed ostendit
consentien

consentientem omnium temperiem, in qua nihil in perniciem alterius excedit. Possunt aliæ quædam styloꝝ proprietates inueniri, quæ non faciunt, ut plura sint eloquendi genera, quàm quæ prima diuisione constituimus. Accidunt illis quidem, alium specie characterem non efficiunt.

F I N I S.

